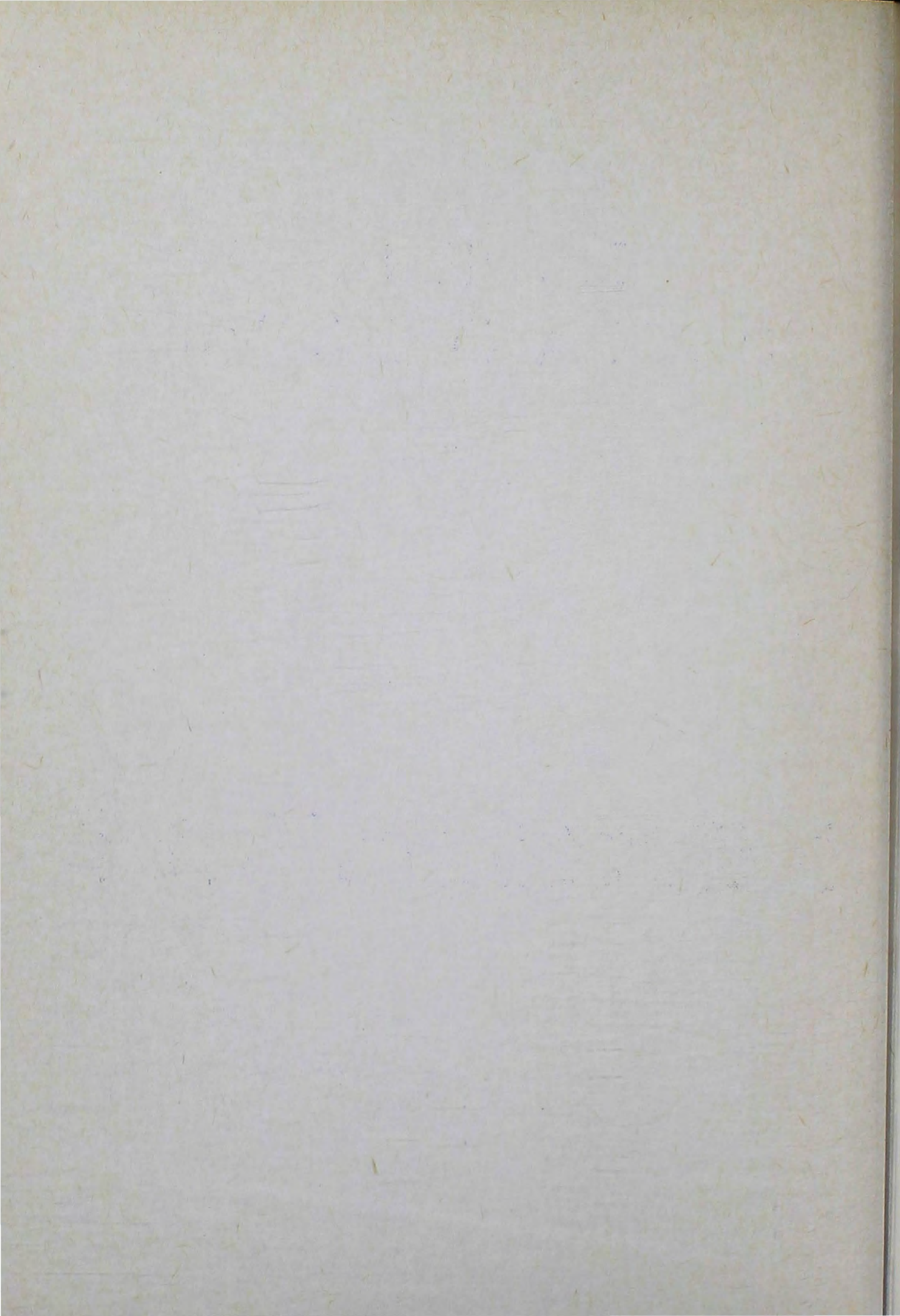

ZBORNIK „IVAN ANTUNOVIĆ”

1.

Subotica, 1990.

11.7.1995.

Veses

ZBORNİK
„IVAN ANTUNOVIĆ”
br.1

ZBORNİK
„IVAN ANTUNOVIĆ”

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI
POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI
POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI
POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI
POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI
POSREDOVANJE U PROMETU NEPOKRETNOSTI

Subotica, 1988.

zkvh.org.rs

INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ”
SUBOTICA

ZBORNIK
„IVAN ANTUNOVIĆ”
br.1

POVODOM 100. OBLJETNICE SMRTI
BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA (1815 - 1888)

Izdaje:
INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ”,
24000 Subotica, Trg Žrtava fašizma 19

uredio:
Urednički odbor

Glavni i odgovorni urednik:
Lazar Krmpotić
21400 Bačka Palanka
Trg bratstva jedinstva 28

Tisak: „AGAPE”, 21000 Novi Sad, Cara Dušana 4

ZBORNIK „IVAN ANTUNOVIĆ”

1.

Subotica, 1990.

Biskup Ivan Antunović
(1815–1888)

PREDGOVOR

Prilikom otkrivanja brončanog reljefa biskupa Ivana Antunovića u subotičkoj katedrali 20. studena 1988. god. u svom zahvalnom slovu predsjednik Organizacionog odbora mag. Lazar Ivan Krmpotić je obećao da će sva predavanja na književnoj večeri (u "Paulinumu" 14.VIII 1988.) i na Znanstvenom skupu (u "Paulinumu" 18. i 19. studena 1988.) biti objavljena u posebnom zborniku. (Vidi list "Bačko klasje" br. 49. 1988. 20-22. str. - br. 50. 1988. 7-13. str. i br. 51. 1989. 7-11. str.)

Pojavom ovog prvog broja Zbornika "Ivan Antunović" izvršava se to lijepo obećanje predsjednika Organizacionog odbora. Ovaj Zbornik sav je posvećen životu i djelu biskupa I. Antunovića, a u povodu 100. obljetnice njegove smrti u Kaloči 13. siječnja 1888. god.

U međuvremenu, poslije otkrivanja reljefa, dogodio se povjesni događaj u kulturnom životu bačkih Hrvata. Osnovan je dugo željen, isčekivan i izmoljen Institut "Ivan Antunović" sa sjedištem u Subotici.

Institut je datiran 20. studenim 1988. god. kad je otkriven brončani reljef biskupa I. Antunovića na kraju proslave 100. obljetnice njegove smrti.

Biskup u miru msgr. Matija Zvekanović i nov subotički biskup msgr. Ivan Penzeš potpisali su 4. studena 1989. god. dekret o osnivanju Instituta "Ivan Antunović".

Svečana osnivačka skupština Instituta bila je u "Paulinumu" 26. ožujka 1990. god. (Vidi list "Bačko klasje" br. 56. 1990. 15-17. str.) kada je izabrana uprava Instituta.

Budući da je riječ o znanstvenoj ustanovi, koja će se baviti znanstvenim i istraživačkim radom, zato je odlučeno da ovaj Zbornik "Ivan Antunović" bude prvi broj u seriji istoimenih zbornika koji će biti glasilo našeg Instituta, gdje će biti publicirani radovi znanstvenog istraživanja naše kulturne i duhovne baštine i literarna dostignuća naših književnih stvaralaca.

Tako ovim prvim brojem Zbornika "Ivan Antunović" započinjemo seriju izdanja istraživačkog karaktera, a odnosi se na bogatu kulturnu i duhovnu baštinu našeg naroda u Bačkoj, Podunavlju te u susjednoj Mađarskoj i Rumunjskoj.

Sa područja istraživanja naše kulturne baštine do sada je objavljeno dva zbornika: Prvi je objavljen 1987. god. u redakciji uredništva "Subotičke Danice" i nosi naslov: "Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986. god. povodom 300. obljetnice obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj". Drugi zbornik nosi naslov: "Od Gradovrha do Bača", gdje su objavljeni radovi sa Znanstvenog skupa koji je održan u franjevačkom samostanu u Baču, 1. listopada 1988. god. u povodu 300. obljetnice preseljenja franjevac i puka iz Gradovr-

ha (Tuzla) u Bač (1688-1988.). Izdavač je TEBIS, franjevačka izdavačka kuća u Sarajevu, 1988. god.

Ovaj prvi broj Zbornika "Ivan Antunović" donosi predavanja sa književne večeri i Znanstvenog skupa o biskupu I. Antunoviću u povodu 100. obljetnice smrti. Osim toga u ovom broju Zbornika objavljene su slijedeće studije: o. Mato Miloš: Duhovnost u djelima Ivana Antunovića; Lazar Krmpotić: Društveni i karitativni rad biskupa Ivana Antunovića; dr Ante Sekulić: Preporoditeljstva i povijesna baština Ivana Antunovića; Antun Kopilović: Preporoditeljski i pastoralni lik Ivana Antunovića.

Također su u ovom Zborniku priložena dva govora sa svečasnosti prilikom otkrivanja brončanog reljefa I. Antunovića u subotičkoj katedrali i to: "Poruka biskupa Ivana Antunovića rodu svom" i "Zahvalno slovo biskupa Ivana Antunoviću" predsjednika Organizacionog odbora, Lazara Ivana Krmpotića.

Iz tada razumljivih razloga moralo je na Znanstvenom skupu izostati predavanje o utjecaju misli i spisa Ivana Antunovića na političkom polju, kako u samih Hrvata, tako i kod drugih slavenskih naroda s posebnim osvrtom koliko su njegove slavenske ideje utjecale na stvaranje nove državne zajednice Južnih Slavena 1918. god. To ostaje kao još neriješeni zadatak koji treba riješiti pogotovu kada se danas traže novi oblici zajedničkog života u južnoslavenskoj zajednici. Možda bi koja izvorna kršćanska ideja biskupa Ivana Antunovića mogla rasvijetliti i koju suvremenu dilemu.

Također je veoma oskudno osvijetljen društveni i karitativni rad biskupa Ivana Antunovića jer se zbog objektivnih poteškoća ne može doći do izvornih i sigurnih podataka kako smo naveli u napomeni objavljenog članka o toj temi u ovom Zborniku. No, postoje nade da će kaptolski arhiv u Kaloči biti sreden da možemo doći do izvornih podataka i o tom području života i djelovanja I. Antunovića.

Unatoč tim nedostacima, mislim da će dobronamjerni čitalac dobiti zaokruženu sliku o biskupu I. Antunoviću, o čovjeku, kršćaninu, rodoljubu, biskupu, a nadasve o poniznom služitelju svoga naroda.

Dragi čitaoci, primite ovaj Zbornik s onom ljubavlju s kojom Vam je uručen.

Lazar Ivan Krmpotić

GODINA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

KNJIŽEVNA VEČER

Subotica, "Paulinum", 14.VIII 1988.

Bela Gabrić: Pripovijetka Ivana Antunovića "Odmetnik"

Ivo Prčić: Pripovijetka Ivana Antunovića "Bariša Kitković"

Bela Gabrić: Pripovijetka Ivana Antunovića "Posljednji Gizdarev"

s. Fides Vidaković: Ivan Antunović - putopisac

ZNANSTVENI SKUP O IVANU ANTUNOVIĆU

Subotica, "Paulinum", 18.XI.1988.

Lazar Ivan Krmpotić: Poruka Ivana Antunovića našem vremenu

Đuro Vidmarović: Preporod bunjevačko-šokačkih Hrvata

kao problematika hrvatske historiografije

Ivan Sabadkai: Životni put Ivana Antunovića

Ivica Prčić: Biskup Ivan Antunović u svom vremenu

dr Ante Sekulić: Povijesna istraživanja Ivana Antunovića

o. Emanuel Hoško: Suradnja Ivana Antunovića i fra Euzebija Fermendžina

ZNANSTVENI SKUP O IVANU ANTUNOVIĆU

Subotica, "Paulinum" 19.XI.1988.

o. Ante Stantić: Dogmatsko-moralno učenje Ivana Antunovića

Lazar Ivan Krmpotić: Ivan Antunović, preteča ekumenizma

u našim prostorima

Andrija Anišić: Ivan Antunović, pokretač prvih novina Bunjevaca i Šokaca

Franjo Ivanković: Tumačenje bunjevačkih narodnih običaja

u knjizi "Slavjan" Ivana Antunovića

NAŠEM VELIKANU

Veliki dan je ovo za nas
Što okupi nas ovdje danas,
Jer sada svečano otkrivamo
Reljef lika kog se sjećamo.

Stotinu ljeta, evo, prođe
Od smrti našeg velikog vođe
Biskupa Ivana Antunovića,
Što nam ostavi dio svog bića.

U moru burne naše prošlosti,
Želeć u narod uliti svijesti,
Pera se laća i knjige piše
Da rod naš svojim duhom diše.

I sva ta njegova duhovna blaga
Nama su baština mila i draga:
"Bog s čovikom" i "Čovik s Bogom"
Molitve i pouke što rode slogom.

Pa "Bunjevačko-šokačka vila"
Koja je novu nadu ulila...
I druge lijepe pripovijesti
Dio su života naše povijesti.

"Slavjan" i "Poučne iskrice"
Otkrivaju nam svijetlo lice
Velikog pisca i borca toga,
Preporoditelja narodnoga.

Što da kažemo na ovom skupu
O Antunoviću, Ocu Buskupu?
Možemo reći: Velika hvala
Što nam Providnost takvoga dala.

Slijedimo njegove trnove staze,
Ne dajmo da nam se svetinje gaze!
Cijenimo baštinu vjere i morala,
Čuvajmo mladost čistih ideala
Da bi nam svetih obitelji dala!

Mi ćemo čuvati poruku ovu
i Brigu za nas Ivanovu,
Ne samo kroz godinu stotu,
Već dugo - dugo u životu.

Subotica, 18. i 19. studena 1988.

Tona Kujundžić

(Prigodom proslave 100. obljetnice smrti biskupa Ivana Antunovića
i otkrivanja reljefa u subotičkoj katedrali, 20. studeni 1988. god.)

Bela Gabrić

POVIESTNA PRIPOVIEDKA "ODMETNIK" IVANA ANUTNOVIĆA

Ivan Antunović nije želio biti književnik i sebe nije smatrao književnikom, ali je napisao nekoliko pripovjedaka da bi u njima izrazio svoje prosvjetiteljske ideje i poučne misli. U tim pripovjetkama želio je poučiti svoj narod.

Najpoznatija pripovijetka Ivana Antunovića je "Odmetnik". Ovo djelo je tiskano u Zagrebu 1875. god. a sadržaj pripovijetke je život Ignatija Martinovića. (12x17,5cm 293 str.).

U Budimu, u slavenskom predjelu Tabana živila je skromna obitelj. Gabro Martinović, po zanimanju krojač, živio je sa svojom ženom Bosiljkom, rodom Slavujević. Imali su malog sina Ignatija, a zvali su ga Naco.

Ova obiteljska sreća brzo je razorena. U šestoj godini bračnog života Gabro se poslije prehlade teško razbolio i nakon dva tjedna je umro. Tako je mali Naco ostao na brizi svojoj majci Bosiljki, ali iza nekoliko godina i ona je umrla.

Na samrtnoj postelji Bosiljka je dala lijepu pouku svome osmogodišnjem sinu. Jedina joj je bila briga da mu iz svog majčinog srca u njegovu dušu utisne nauk ljubavi.

Pogladila je svoga sina po glavi, a on je poljubio majčinu ruku. Ponovila mu je nekoliko puta ove riječi:

"Drago moje dietel! Neznam što će dobri Bog sa mnom odrediti. Može biti da će me pridigniti i nadalje nuza te ostaviti. Vidi li, da sam ti potrebna, vršit ću i u buduće svoje materinske dužnosti, a može biti i to da sam ja jur svršila nalog što mi ga zapovjedio sveznajući, milostivi Bog, pa će me pozvati, da ovaj svijet zamienim drugim i položim račun svega svoga života vrhu svojih djelah.

Za mnom ostaješ osamljen, buduć su nam izumrli bližnji rodovi. Nu, mene to ni najmanje ne uznemiruje, jer živi dragi Bog i ostaješ mi, sinko, u svojem narodu. Bog će opredijeliti čovjeka, tebi zaštitnika, poslije moje smrti. Te će se i nadalje vršiti nad tobom sveta volja Njegova.

Dvoje mi je ipak na srcu, čedo moje, čega prešutiti nemogu i što bih rada da ti ulijem u pamet i usadim u srce na vječnu uspomenu.

Prvo: da zadržiš u svih okolnostih svoga života vjeru onako postojano kako nas ju sv. Mati Crkva uči.

Drugo: da se svojemu narodu, iz kojega si niko, nikad u svijetu neiznevjeriš.

Čemu će te Bog pozvati neznam. To je On pridržao Sebi. Al' bio zanatlija, bio milostju koga dobrotvora učen čovjek: fratar, pop, itd. znaj, sinko, da te nikada neće mimoći napasti. A one će tamo naprezati, da ti ugrabe vjeru, osuje te ufanje i olade ljubav prema Bogu i tvome narodu. Al' se siećaj ciela svoga života što ti je na smrtnoj svojoj postelji na svitu te najvećma ljubeća tvoja majka rekla. Da će ti se, naime, sve u svijetu iznevjeriti što te za sobom mami i što te nasladiva. Te to sve da nije ino van slika, prikazujući se u ogledalu.

U svih okolnosti, diete moje, jedan jedini Bog ostat će ti vieran. Zato ga nezanemaruj i iz srca neistjeruj, te mjesto Njega neviernih ukućana u srce si nepuštaj.

Budeš li učio zanat, proći ćeš mnogo svieta, dospjet ćeš u krilo inih narodnosti; ako se budeš bavio knjigom i učionom, al' vjeruj svojoj dobroj majci, da je sve to tudje, a tvoje je pak ono što je i tvoga naroda.

Tražiš li vjeru da ju komu pokloniš, nadu da ju u koga postaviš, ljubav da ju kome daruješ, zapamti, sinko, da ih nigdje nećeš naći dolim u svoga roda.

Naći ćeš, istina, kadkada i to što će ti vjeru uzet u zajam u svrhu, da ti je iznevjeri u ozbiljnom času. Naći ćeš u koga ćeš staviti svoju nadu, al' će se odmaknut u čas kad si htio da se na nj osloniš. Naći ćeš tko će ti izmamljivati ljubav, da od tebe uzmogne izmamiti ono što je tvoje, a neće da ti u zamjenu dade svoje. Al' kraj svega toga zabilježi dobro: ako prestaneš biti Bunjevcem i priljubiš koji mu drago narod, znaj, da si izgubio sam sebe. Jer tuđu narodnost zagrliti ni ino van sebe i sve svoje razasuti i zabaciti, a ginuti za onim čega nemaš i čega nikad naći nećeš. Pokojni tvoj otac i ja ulismo ti u dušu i u tielo, u srce i u pamet sve što je bogoslužno i narodno. Bunjevački sam se s Bogom upoznala, bunjevački sam sve tvoje misli i osjećaje probudila, bunjevačkim sam te mlijekom odgojila, bunjevačkim te je duhom Bog nadahnuo. Odvrneš li se, dakle, od Bunjevca i njegove narodnosti, njegova jezika i njegove slobode, izgubit ćeš Boga, pravne misli i osjećaje. Nećeš razabrati što je pravo, lipo i istinito. Stablo u svojem zemljištu stoji čvrsto. Makar ga silne oluje previjaju, riedko ga kad izvaljavaju. Doćim u tuđe zemljište presađeno i manje bure ako nalete, teško se uzdržaje. Jer popušte žile i pada na tlo. A ako se opre, polomi se.

Sjajnost misli i vrline čuvstvih razvijaju se naukom evanđelskom, koje nikad nećeš podpuno razumjeti, ako je ne budeš slušao u svome materinskom slavesnkom jeziku.

Bog ti a duša. Bog te dario i krepio milostju Svojom!" (str. 36-39. 5. pogl.)

To rekavši svome sinu, majka Bosiljka ga posljednji put poljubi i za malo časova umre. Mali Naco je ostao siroče u osmoj godini.

Na sreću Nacinu baš u te dane svršio je jedan štićenik svoje nauke i tako je ispraznio peto mjesto samostanskih mladića. Franjevci su u svom samostanu

u Budimu uvijek držali četiri do pet dječaka i poučavali ih. Tako je i Naco došao u franjevački samostan pod skrb fratara.

Tada je gvardijan bio čuven franjevac iz Valpova u Slavoniji o. Petar Katančić. On se obradovao kad je mali Naco došao.

Ivan Antunović lijepo opisuje te prve dane malog dječaka u novoj sredini:

"Isprvice se dječarac rastužio, kad ga je učitelj odveo u samostan. Teško je zaboraviti nježne ruke majčine; ruke, kakve bijahu Bosiljkine, koja je svu nebesku slast crpljenu s neba molitvom i svetotajstvi, sahranjivala u srcu i pameti svojega jedinca. Znamo, da ga je ljubila kao što majka običaje ljubiti zjenicu oka svoga. Nu, nije ga razuzdano odhranjivala, ko što zle matere odgajavaju svoju djecu. Ona je morala znati dje je njeno dijete? što ono govori? i radi? Pa je li opazila da govori i djeluje proti glasu Božjih zapoviedi to ga je odmah opomenula, a često i pokarala.

Takova se, dakle, majka ne zaboravlja; za njom se gorke suze rone i ondje gdje ih nitko ne vidi.

Nije, dakle čudo što je i našeg Ignatiju njeka sumornost tištila kad je prestupio prag samostanski. Al' kad je ugledao blago lice našega o. Petra Katančića i saslušao blage riječi njegove, razgalila mu se duša i odlanulo mu srcu mlađanom". (str. 43-44. 6. pogl.)

Tako je Naco napredovao tjelesno i duhovno, svršivši osnovnu i srednju školu među franjevcima. Poslije je odlučio da će stupiti u Franjevački red i u 18. godini je počeo novicijat. Na bogoslovske studije je bio poslan od poglavara u Beč. Tu je udisao njemački duh, zaboravši majčine riječi na samrti.

U Beču je Ignatije Martinović proveo na naukama šest godina. Upoznao je ideje zapadnih filozofa. Osobito su francuski "enciklopedisti" i Volter imali jak utjecaj na duhovnu izgradnju mladog bogoslova. Sve je bilo toliko novo i zanosno da nije imao snage da se svemu tome odupre. Malo po malo sasvim je upio duh njemštine i sasvim je zaboravio svoje slavenstvo. Bio je bistra uma i jake inteligencije, a uz to jako slavohlepan.

Svršivši bogoslovske nauke s odličnim uspjehom, vratio se u Budim. Zareden je za svećenika i Mladu misu je imao u budimskoj franjevačkoj crkvi.

Imenovan je za njemačkog propovjednika u budimskoj franjevačkoj crkvi. Kako je težio za visokim položajem i društvima, rado je prihvatio tu novu dužnost, jer je mislio da mu je jedini put među visoke dostojanstvenike preko njemštine.

Osjećao se dostojnim svoje nove dužnosti, a bio je zadovoljan jer su mu bila otvorena vrata u visoko društvo.

Savjest ga je prekoravala što je zatajio svoje slavenstvo. Ali, on je sebe umirivao i tješio da će postati slavan govornik i među svima hvaljen. Da je ostao među svojim sunarodnjacima, nikad toga ne bi postigao.

Ovako je sam sebe uvjeravao:

"Mati moja neće nikada prestati ljubiti svoga jedinca. Vjera u Slavena nije opasnošću priječena. Mati uči sina i kćer svojim jezikom razgovarati. Što bi jim ja više moglo naknaditi. Pa što je fajde tajiti: u materinskom jeziku nikakva

učena predavanja nisam čuo, ni jedne učene knjige nisam pročitao i preko šest godina ni riječju nisam sa Slaveni obćio, već neprekidno se u nijemštini obra-
zovao. Dakle, slavenskoga jezika ni na toliko ne posjedujem, da bi i prostomu
puku umio potpuno i izvrsno sv. evanđelje razjašnjivati, dočim sam u njema-
čkom jeziku znanost toliko stekao da bi kadar bio u njem svakojake nauke bez
ikoje tegobe predavati".

Tako je Ignatije Martinović bio zanešen slavom. Malo po malo postalo
mu je mučno u samostanu. Postala mu je sobica neprijatna i redovnička haljina
pretijesna, a ljubav prema subraći sve više je gubio i sve teže ih podnosio. U sa-
mostanu ga nisu volili, jer je često izostajao. Samostanski život postajao mu je
nesnošljiv jer je dolazio u sukob s ostalim redovnicima, osobito s o. Stelzerom
/Stelcerom/ koji je bio njemački propovjednik prije Martinovića.

Ignatije Martinović se brzo uvjerio da neće dugo biti priman u plemićkim
dvorovima jer tada su plemići tvrdili da samo oni mogu biti učeni i na položaji-
ma. Zato je Ignatije Martinović sve više isključivan zbog svog siromašnog porij-
jekla. Tom nezadovoljstvu je doprinijelo još više to što ga je provincijal smijenio
sa časti njemačkog propovjednika, a tu je dužnost opet preuzeo o. Stelzer.

Ovaj postupak poglavara još više ga je udaljio od redovničke subraće, a
protiv plemića je odlučio povesti borbu po uzoru na francuske filozofe.

Zato je nastojao riješiti se samostanskog života. Tražio je i dobio iz Rima
razrješenje redovničkih zavjeta i prešao je među svjetovne svećenike.

Sve ovo događa se u vrijeme reforme koje je sprovodio sin Marije Terezi-
je, austrijski car Josip II. koji je vladao od 1780-1790.god.

Neki crkveni redovi su raspušteni i mnogo profesorskih mjesta ostalo je
nepopunjeno. Tako je Ignacije Martinović postao profesorom gimnazije u
Požunu, a zatim profesor prirodnih znanosti na sveučilištu u Lavovu. Stalno se
oduševljava novim idejama i radi u duhu nijemštine.

Poslije smrti cara Josipa II. za vrijeme vladavine cara Leopolda II /Lavos-
lava II./ koji je vladao od 1790-1792. godine, uplivom baruna Kresela, Kraltem-
berga i Svetena Ignatije Martinović je postigao tu čast da je od cara imenovan
za carskog savjetnika i nadzornika prirodoslovnog kabineta. Uz to je postao op-
atom opatije Sasvarske /Šašvarske/.

Za vrijeme vladavine austrijskog cara Franje I. koji je vladao od 1792-
1815. godine, opat Ignatije Martinović je odlučio da svoje ideje provede u djelo.
Na početku je svoje nakane oprezno skrivao, ali u duši je mislio da je njemu od
Boga namijenjeno poslanstvo da provede u djelo nove ideje francuske revolucije
koja je izbila u Parizu 1789. godine. Tako će riješiti sve društvene nevolje.

Da bi svoje ideje ostvario, počeo je tražiti saveznike. Njegovi prijatelji
postali su bečki časnici Helbenstreit, /Helbenštreit/, Bilecki i Ridli, koji su bili u
tijesnoj vezi sa pariskim jakobincima koji su digli francusku revoluciju.

Helbenstreit je nastojao pridobiti Martinovića da i on pristupi u društvo
novih slobodarskih ideja. Ignatije se na početku kolebao iz obzira na tradiciju,
ali ipak je popustio, jer je Helbenstreit vješto potpaljivao njegovu slavohlepnost
da će postati dobrotvor čovječanstva i osloboditelj puka.

Tako je opat Ignatije Martinović stupio među jakobince.

Dok je Helbenstreit u Austriji tražio saveznike i pripremao jakobinsku pobunu, za to vrijeme je Ignatije Martinović tražio saveznike u Ugarskoj, gdje su mu bili istomišljenici Josip Hajnocy /Hajnoci/, Ivan Laczkovity /Lacković/, Franjo Szentmariay /Sentmariai/ i grof Jakov Sigray /Šigrai/.

Kad se uvjerio u njihovu vjernost, I. Martinović je osnovao s njima jakobinsko društvo, koje je imalo za cilj borbu protiv Katoličke crkve, protiv kralja i plemića. Društvo je za kratko vrijeme prikupilo veliki broj pristaša u svim narodnim slojevima.

Kad je Ignatije Martinović smatrao da je društvo dosta ojačalo za akciju, bio je u Beču na dogovoru.

Dogovor zavjerenika čuje Martinovićev sluga Richard Kanzenmayer /Kancenmajer/ i u želji da dobije nagradu, otišao je u carski dvor i izdao je ime na urotnika.

Ignatije Martinović je odmah uhapšen zajedno s grupom svojih istomišljenika.

U tamnici je razmišljao o svom životu. Ostavio je samostan u težnji za slobodom, a postao je rob.

Martinovićeve saveznici u Beču pogubljeni su 1795. godine, a on je po želji ugarskog suda odveden u budimsku vojnu tamnicu. Sudska rasprava o njegovoj zavjeri trajala je skoro godinu dana i 27. travnja 1795. godine osuđen je na smrt sa svojim drugovima zbog veleizdaje. Prije pogubljenja morao je biti lišen svećeničkog dostojanstva. Svećenički red mu je oduzeo biskup 18. svibnja 1795. god. u franjevačkoj crkvi u Budimu, u kojoj je proveo dane svoje mladosti, položio redovničke zavjete i imao prvu sv. Misu.

Pogubljen je 20. svibnja 1795. godine. Na stratištu mu je odrubljena glava. Kao vođa i začetnik urote pogubljen je posljednji u grupi da mora gledati smrt svojih drugova.

O svojim razmišljanjima u tamnici Ignatije Martinović je napisao dnevnik.

Sudac, koji je pregledao i uništio njegove spise, zadržao je taj dnevnik. Ivan Antunović ga je našao u Budimu. Prepisao ga je i objavio na kraju svoje pripovijetke "Odmetnik".

Svoj dnevnik Ignatije Martinović je završio obraćajući se svojoj pokojnoj majci Bosiljki:

"Plemenita majko! Prosti, prosti svomu nevriednomu sinu što nije slijedio tvoju posljednju nauku te tvoju katoličku vjeru neoskvrnjenu sačuvao i svomemu slavenskom rodu preko cijela života vieran ostao! Klekni pred lice jedinoga, pravednoga, i bezgranično milosrdnoga Boga i prosi, da nesadje na sud sa tvojim jedinim sinom, već pred svjetlimi traci Svoje pravde da ga zakloni Svojim prevelikim milosrdem da ne pogine, nego da se spasi zajedno s onimi s kojima je griješio!

Isprosi milost utočištem Božje Majke slavne Bogorodice, da ti se dozvoli izići preda me, da me uvedeš u vječnost!

Moli se, da me milost Božja ne ostavi na strašnom času kada morao budem u oči grozne smrti zdrav zdravcat pogledati!

Sbogom sada, ljubljena majko, do toga jasnoga dana! /str. 293. - kraj pripovijetke/ (dnevnik - str. 291-293.)

Pisac u ovoj pripovijeci nije se držao strogo povijesnih činjenica. Njemu nije cilj povijest, nego pouka narodu, da mu pokaže kakva sudbina čeka čovjeka koji se iznevjeri svojoj vjeri i svojoj braći.

Ova pripovijetka u vrijeme objavljivanja bila je vrlo omiljena i imala je velik utjecaj na mlade generacije zbog svoje rodoljubne poruke. Pomogla je da su mnogi Bunjevci i Šokci prišli u krug rodoljuba, podstaknuti oduševljenim idejama velikog narodnog preporoditelja Ivana Antunovića.

Kao što se vidi iz prikazanog, sadržaj ove pripovijetke je dosta kratak i jednostavan, ali treba istaći da daleko veći dio zauzimaju pouke pisca i njegova razmišljanja o raznim društvenim i političkim pojavama u to vrijeme. Možemo uočiti velik dar opažanja i smisao za lijepe opise, ali pouka je glavni cilj.

Ivan Antunović nije imao želju da napiše književno djelo, nego njemu je sadržaj jedne pripovijetke poslužio da izrazi svoje misli o mnogim pitanjima svoga vremena.

Zbog toga je ova pripovijetka dokumenat o idejama pisca u sklopu svoga vremena i povijesnih zbivanja.

Iz perspektive više od sto godina, danas u drukčijim političkim i društvenim prilikama, zanimljiv je negativan njegov stav prema francuskim jakobincima i njihovim pristalicama u Austriji i Ugarskoj.

Ivan Antunović je u ovoj pripovijeci i u svim svojim djelima i člancima isticao ideju da je prosvjećivanje puka put k slobodi. Osuđivao je i odbijao nasilno rješavanje društvenih problema i pitanja. Kod jakobinaca osobito nije prihvaćao njihov protuvjerski stav, jer je bio iskreno uvjeren da kršćanska nauka daje pravilna rješenja za mnogo pitanja, samo treba dosljedno sprovesti nauk Sv. pisma.

Ovom prilikom kada se sjećamo 100. obljetnice smrti Ivana Antunovića, ponovo smo se vratili ovom njegovom zanimljivom djelu da upoznamo ideje i rodoljubne misli našeg velikog preporoditelja i prosvjetitelja. Sve to može nam poslužiti kao izvor mnogih spoznaja i trajnih vrijednosti.

Subotica, 3. VIII. 1988

(Ovaj prikaz pročitao je Andrija Anišić na književnoj večeri u Subotici, u "Paulinumu", 14. VIII. 1988.)

Ivo Prčić, mladi

GOSPODAR BARIŠA KITKOVIĆ

(napisao Ivan Antunović, Kalačko - bačke biskupije svećenik)

(prikaz)

Ivan Antunović, biskup, preporoditelj, prosvjetitelj svoga naroda, među svojim djelima, koje je pisao radi poučavanja i prosvjećivanja najširih narodnih slojeva, ima i nekoliko beletrističkih ostvarenja. Dvije pripovijesti: *POSLEDNJI GIZDAREV* i *GOSPODAR BARIŠA KITKOVIĆ* ostale su u rukopisu.

Rukopis pripovijesti *GOSPODAR BARIŠA KITKOVIĆ* pisan je na papiru formata 34x21 cm na okomitoj polovini stranice. Rukopis sadrži XLII poglavlja na 451 stranici. Kasnije je uvezan u tvrd povez.

Prema podacima dr Matije Evetovića, pripovijest je prepisao Ivan Evetović, svećenik, a gramatičke i stilističke greške je ispravio Ilija Okrugić, književnik, a ponovno ga je pregledao i sam autor, Ivan Antunović, nešto ispravio i dopisao svojom rukom.

Sadržaj pripovijesti je jednostavan.

Bariša Kitković je po rođenju plemić. Imao je tri brata: svećenika Janka, Tomu i Jakova i sestre Tešu i Klaru. Klara je udata za Luku Suvića. Jedina Barišina preokupacija je sticanje materijalnih dobara, bogaćenje. Nije birao sredstava za ostvarivanje svojih želja; gazio bi i po lješevima da se domogne cilja. Zbog toga je u životnom putu prevrtljiv, osion, beskrupulozan, slavohlepan. Vrhovni su mu ideali bogatstvo i slava.

Poslije francuske revolucije (1789. godine) bio je žarki pristaša jakobinaca, povezan sa pokretom opata Ignjata Martinovića. Kada su vlasti pohapsile Martinovićeve pristaše, Bariša se pravovremeno izvukao uklonivši sav kompromitirajući materijal.

Njegova nezajažljivost za bogaćenjem ga ne napušta!

Austrija je izgubila rat protiv Napoleona u Italiji (1801. god.) i prinuđena je da prodaje komorska imanja radi saniranja financijskog stanja u državi. Pomoću špekulacija i vlasti Bariša prisvaja najbolju zemlju u Đuriću.

Čuo je da je nezakonitom naredbom oduzeto imanje Dragića i Suvića u Gaji. Po Barišinom nagovoru pokreću parnicu koju izgube, a on prisvaja i njihova imanja.

Opljačkao je i svoju sestru Klaru. Obmanjujući je, Klara potpiše priznanje da je prilikom udaje primila sav svoj dio i da joj braća ništa ne duguju.

Živio je kao vuk samotnjak, težeći za svojim idealima: slavom i bogatstvom, a bježeći čak i od izdržavanja žene. Osamljenost djeluje na njega i razboli se. Na nagovor župnika u Gornjem Jastrebu, Blaža Kalčevića, oženio se Milicom, kćerkom svoga ujaka Luke Ilića. Tako je i imanje povećao.

Milica je potpuna suprotnost Bariši. Odana supruga, dobra domaćica, skrbna majka. Milica je rodila dva sina, Stjepka i Ljudomira i jednu kćerku Katinu.

Ni bračni život, ni djeca nisu izmijenili Barišu, čak je svoju egoističku i neetičku filozofiju života preneo i na svoje sinove.

Devetnaesto stoljeće je doba burnih previranja i brzih promjena, doba promjena društvenog poretka. Pod naletom i pritiskom "treće klase" feudalci polako doživljavaju svoju agoniju.

Tridesetih godina XIX stoljeća Bariša je narodni poslanik u Požunu i veliki župan u Bačkoj.

Ovi položaji otvaraju mu veće mogućnosti za njegovu mračnu rabotu.

Okružuje se ljudima sumnjivog morala: Hinkom Burdijašom, Gutom Ključarićem, Glišom Grobljarom. (Zar izbor prezimena u pripovijesti ne ukazuje na njihovo moralno opredjeljenje?!) Bariša sa ovim problematičnim triom osniva dioničarsko društvo za proizvodnju, tvornicu čohu. Narod je opljačkao i novac podijelio sa svojim društvom, Burdijašom, Ključarićem i Grobljarom.

Godina 1848. je godina revolucija. Valovima revolucije zahvaćena je i Austrija. Košut ustaje protiv Austrije u borbu za slobodan život mađarskog naroda. Ova kretanja se odražavaju i u Bačkoj. Bariša opet mijenja svoje političko "vjeruju": postaje košutovac. Postaje velikim županom.

Barišin sin Stjepko je veliki bilježnik u županiji. Narednik je, provodi razuzdan život.

U borbama kod Srbobrana Stjepko pogine (1848. god.)

Možda je ova smrt početak svojevrzne tragedije gospodara Bariše i njegove obitelji. No, on se još ne osvješćuje i ne mijenja svoj stil života.

Kukavica je, ne brani županijske granice i Košut ga smjenjuje sa položaja velikog župana. Pred narodnim gnjevom bježi u Požun.

Poslije sloma revolucije i Košutovog pokreta, u Austriji nastupa doba Bachovog apsolutizma. Bariša opet vrši politički salto i živeći u Beču, dobija grofovsku povelju i postaje kraljevski tajni savjetnik.

Ovo je vrhunac Barišine karijere.

Vraća se u Djurić, u svoj dom.

Tragedija, koja je počela smrću Stjepka, Barišinog sina, sručuje se polako, poput nekakve antičke apokalipse i na Barišinu glavu.

Sina Ljudomira sa svojim vezama dađe izabrati za poslanika. Ljudomir se u Pešti više zanimao kartanjem, nego parlamentom. Zanimaruje svoju obitelj i ženu. Žena Draginja mu ne ostaje dužna! (Zna se kako žene "ne ostaju dužne" i kako se svete svojim nevrijednim supruzima!)

Barišina obitelj se osipa.

Umire mu žena Milica, umire Ljudomirov sin, a kasnije i Ljudomir gine u saobraćajnoj nesreći. Nije stigao Ljudomir da promijeni vjeru radi razvoda sa ženom, na što ga je nagovarao otac, gospodar Bariša.

Gospodar Bariša gubi potomstvo, nema kome ostaviti svoje imanje, svoje bogatstvo, nema nasljednika obitelji.

Ostaje jedino kćerka Katinka. Ona je udata za baruna Ivana Debrecija (naravno, pod uvjetom da barun ne traži miraz). Barun više voli karte i bančenje nego svoju obitelj. U dvoboju i on gine. Išao je na dvoboj zbog "duga časti", kartaskog duga. Njegovu smrt nije preživjela ni Katinka, njegova žena. Umire u porodu i ona i dijete.

To je kulminacija tragedije obitelji Kitković i gospodara Bariše. On ostaje kao usamljeni duh, ostavljen od svih.

Osamljen je, jedini mu je prijatelj župnik. On ga tješi tumačeći mu riječi Spasitelja. Tek sada Bariša uviđa sav svoj promašeni život i plače nad svojom sudbinom. Više nije govorio, ali se sjeća svoje majke i oca, koji su usađivali u njega vrhunška načela Vjere, Nade i Ljubavi.

Umro je i sahranjen u Đuriću.

Dr Matija Evetović piše da je u pripovijesti GOSPODAR BARIŠA KITKOVIĆ opisana sudbina obitelji Rudić. Glavno lice, Bariša Kitković, je, po svojoj prilici, Mato Rudić ili Josip Rudić, a možda obojica spojena u jednu osobu. U Bariši se nalaze crte i Mate i Josipa Rudića. (Povijesna točnost: Prisvajanje Kunbajskog imanja, veliki župan u Bačkoj; razveden sin; promjena vjere.)

Ovu pretpostavku indirektno potvrđuje i sam Antunović u svom pismu Iliji Okrugiću od 3. rujna 1879. godine. Piše: "Barun Rudić, kojeg sam skoro u Aljmašu zakopao, sve do posljednje godine je zemljište sabirao, a poslije njegov ostade sin i vjerom i ženom rastavljen".

Da li je to gospodar Bariša i njegova obitelj?!

Obitelj Ivana Antunovića je povezana sa obitelji Rudić. Ana, sestra Mate Rudića, bila je udata za Ivana Antunovića, biskupovog rodaka, a u pripovijesti je to Klara, Barišina sestra, koju je prevario i opljačkao. Barišina braća, Tomo i Jakov, su braća baruna Rudića, Antun i Ivan. Treći brat Barišin, svećenik Janko, je sam biskup Antunović. Mjesto boravka Bariše, Đurić, je Aljmaš, gdje je kršten

budući biskup, a Gaja je Kunbaja, rodno mjesto biskupa. Suvići i Dragići su obitelji Antunovića i Gukanovića. Ostala lica, kao u pripovijestima, su izmišljena.

Pripovijest GOSPODAR BARIŠA KITKOVIĆ je ostala u rukopisu iako je već bila spremna za tisak. U Antunovićevo doba je još bilo mnogo živih članova obitelji Rudić i Antunović je odustao od tiska. Vjerujem da se nikada neće ni objaviti, ali to i nije bitno. Antunović ima podosta objavljenih djela u kojima su izraženi njegovi pogledi, shvatanja, životna filozofija.

Sadržaj pripovijesti se kreće jednodimenzionalno prateći rast i propast obitelji Kitković i glavne ličnosti, gospodara Bariše. Osnovnu nit pripovijesti prate brojne epizode u kojima Antunović izlaže svoja shvatanja. To su pravi traktati o vjeri, obiteljskom životu, narodnom gospodarstvu, odnosima u društvu, etičkim stavovima itd. I. Antunović po svojem pozivu nije pripovjedač, to i sam više puta napominje. Sadržaj mu služi samo kao okvir da iskaže i potkrijepi svoja uvjerenja, da ukaže na rak-rane društva onoga doba, da savjetuje i poduči svoj narod na narodnom jeziku, kojega i prosti, neškolorani puk razumije. U tome je, mislim, potpuno uspio!

Ivan Antunović je jedan od najobrazovanijih ljudi svoga doba u Austro-Ugarskoj. Kao svećenik, kanonik, biskup odličan je znalac teologije, a uz to filozofije, pedagogije, sociologije. Znao je i budno pratio kretanja i u drugim oblastima društvenog života: u umjetnosti, ekonomiji, agronomiji, zadrugarstvu, pravu, čak do narodnog zdravstva.

Sva ova široka i sistematska, učenjačka posmatranja stvaralački je primjenjivao na prilike u Bačkoj i na svoj zaboravljeni rod. Nije onda slučajno da je zapazio ona kretanja u XIX. stoljeću kada je plemstvo na umoru živjelo raskalašeno, ne radeći, trošeći vrijeme u kartanju, pijačama i obijesnim zabavama; činovništvo je pokvareno, podmitljivo, snishodljivo prema višima od sebe, a osi-ono prema nižima; trgovci i zanatlije, imitirajući viši sloj, teže samo za sticanjem bogatstva ne birajući sredstva. A narod, taj zaboravljeni i prezreni narod? Upada u poroke, zaboravlja svoje obaveze prema obitelji, djeci, prema samom sebi; zaboravlja svoj narod, sam sebe, zaboravlja i svoj jezik.

Takvo je vrijeme u kojem je počeo pisati Ivan Antunović, već u svom zrelijem dobu.

Njegovo pisanje od *BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA* i *BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE VILE*, njegovih važnijih tiskanih djela, sve do neobjavljenih pripovijesti, ima samo jedan cilj: kao dobar otac da pouči i savjetuje, predočava svu bijedu u koju je narod upao, daje sliku propasti u koju srlja njegov rod. Dajući negativnu sliku života, želi da narodu povrati sva pozitivna moralna načela, da ga vrati u krug civiliziranih i kulturnih europskih naroda, tako ga preporodi i spasi od potpunog iščeznuća sa lica zemlje i povijesti.

Narod ga je i razumijevao, jer je disao njegovim duhom, jer je pisao njemu razumljivim jezikom.

Slikovito i lijepo piše sam Ivan Antunović u svom pismu Đeni Duliću (datirano u Kalači, 16. studena g. 1878.):

"Al' kao što svašta što je pod vedrim nebom, mora se ili razvijati na život ili ići u susret smrti; obstat ništa na svitu nemože u jednom stanju, već il' mora rasti il' padat pak umirat: tako i jezik mora se kao drvo razgranjivati ili polako umirati, kao što je već počo naš jezik u nas naravno umirat..."

Da nije umro jezik njegova roda, zasluga je i Ivana Antunovića, prosvjetitelja, preporoditelja, biskupa.

U Subotici, o Maloj Gospi 1988. godine

100. obljetnica „Bunjevačkih i šokačkih novina“

BUNJEVCI BISKUPU ANTUNOVIĆU

prigodom 50. obljetnice njegove smrti

*Tvoja je duša bila ko blagi proljetni vijesnik,
koji prirodi mrtvoj znakove nosi života,
narodu svomu si bio učitelj, vođa i pjesnik,
koga je dahom svojim nadahnula vječna Ljepota.*

*Kada nam nasilje narod u propast sigurno vuklo,
a Nana je mogla samo nemoćno, gorko da plače,
ničije srce nije tako krvavo tuklo,
niko nas na grudi svoje privinuo nije jače.*

*I starost tvoja nije okrunjena bila tišinom,
nijesi mario za bolest, ljudski prezir i hvalu,
s križem i knjigom u ruci hodao bačkom si nizinom
u moru tuđinskom Roda, da spasiš šačicu malu.*

*Dobro si posijo sjeme: jake se pustile žile,
deblo se uzdiglo snažno i grane se nebu digle;
snage se naroda našeg u čvrste redove zbile,
u borbi životnoj nijesu smrtne ih nevolje stigle.*

*Jest, o biskupe Ivo, nijesmo nestali sramno,
snaga je u nama silna i vjera kamena, živa.
Idemo smjelo naprijed, obzorje naše tamno
svakim nam danom ljepše, vedrije, svjetlije biva.*

*Ti si nas učio svoje ne damo nikom da gazi,
da branimo naroda, vjere, hrvatskog jezika prava,
na ime svoje, poštenje svaki da uvijek pazi,
zato, biskupe Ivo, nek ti je čast i slava!*

*Nek ti je čast i slava na tvome velikom djelu,
što nisi naroda dao u borbi da klone glava,
ulio što si u duše vjeru i snagu smjelu,
nek ti je čast i slava, vječna, besmrtna slava!!!*

Subotička Danica, 1938., str. 32.

Aleksandar Kokić

Bela Gabrić

PRIPOVIJETKA IVANA ANTUNOVIĆA: "POSLJEDNJI GIZDAREV"

Pripovijetka "Posljednji Gizdarev" nije objavljena. Ostala je u rukopisu, koji je sačuvao Ivan Evetović, rođak i učenik Ivana Antunovića.

Rukopis ima 36 poglavlja na 357 stranica. To je pripovijest iz života bačkih plemića u prvoj polovici 19. vijeka.

O toj pripovijesti je pisao dr. Matija Evetović u svojoj knjizi "Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja" (118-120. str.) (Subotica, 1935.)

Sadržaj pripovijetke:

Mladi plemić Radisav Gizdarev imao je vidnu ulogu u županiji, pa je 1836. godine izabran za narodnog poslanika. Obitelj Gizdarev je rodom iz Samobora. Za vojničke zasluge dobila je plemstvo.

Radisav Gizdarev imao je oca Mijata i strica Zenka. Nijedan od njih nije se odlikovao vrlinama.

Zenko se oženio u šezdesetoj godini.

Mijat Gizdarev se oženio sa Kajom Bilinovićevom i postao je upravitelj na imanju udovice vojvode Kraja u Jablanu. Tu je stekao 400 lanaca zemlje.

Mladi Radisav Gizdarev udvarao se Malvini, kćerki podžupana Petra Murakezija, a iza godinu dana su se vjenčali.

Svojim rodoljubnim radom se istakao fra Beno Aleksović, koji je na svakom mjestu i u svako vrijeme štitio i branio prava svoga naroda.

Radisav Gizdarev se sprijateljio s razvratnom udovicom Kajom Bilinovićevom i ona mu je pomagala odnarođivati učene Bunjevce.

U Kajinom društvu se pokvarila i Milka, žena Laze Bukvića, koji je bio nećak rodoljuba fra Bene Aleksovića. Zbog toga je Lazo Bukvić napustio Milku i vratio se svojoj majci, ali naskoro se teško razbolio i umro. Ipak je u oporuci ostavio Milki polovicu svoga imanja. Tako je njegova velikodušnost pobijedila.

Ali, Milka je poslije Lazine smrti živila raskošno. Kad je potrošila ostavštinu muža, otišla je u glumice i u Sibinju je umrla, ostavljena od svih.

Kaja Bilinovićeva je sa svojim prijateljima širila u Samoboru nećudoredan život. Kada je protiv toga ustao fra Beno Aleksović, ona je isposlovala kod provincijala da ga premjesti u drugo mjesto.

Za vjerno služenja vladi Radisav Gizdarev je nagrađen i dobio je čast kacionog suca pa je stekao velik imetak. Bio je bogat. Imao je kuću u Pešti i dvorac u Blagomiru, ali nije bio sretan, jer nije imao djece s Malvinom. Zato je odlučio da sve svoje imanje ostavi Strašimiru, sinu svoga strica Zenka.

Strašimir se vjenčao sa Stašom, Malvininom rođakom, unukom Petra Marakezija.

Po nagovoru prijateljice Kaje Bilinovićeve, Radisav je promijenio svoju odluku i sve imanje je ostavio Danku, Kajinom rođaku.

Na samrtni Radisava posjetio ga je Strašimir, ali bilo je već kasno. Sve imanje je naslijedio Danko.

Strašimir u teškoj tuzi, što nije naslijedio imanje svoga strica, odao se piću i brzo je umro.

Iz ovog kratkog sadržaja pripovijetke vidimo kako su se bunjevački plemići odrodili od naroda i radili su protiv njega.

Takav primjer navodi pisac u liku bunjevačkog plemića Radisava Gizdareva.

O ovoj pripovijetci dr Matija Evetović piše:

"Ivan Antunović je bio dobar poznavalac prilika u Bačkoj županiji. Vidjevši nemoralni i raskalašeni život plemića, oštro je napadao u ovoj pripovijesti njih i sve poroke toga doba. On ih je kao svećenik i narodnjak dobro poznao. Iznosi svu pokvarenost društvenog života i ne propušta prilike da svoj narod pouči. On ga moli da bude vjeran Bogu i svetoj Crkvi, da bude samosvijestan, da nijedan Bunjevac ne zataji svoju slavensku majku, jer će inače postati grobarom svoje sreće i budućnosti našega naroda" (dr Matija Evetović: "Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja", Subotica, 1935., str. 120)

Subotica, 08.08.1988.

(Franjo Ivanković je pročitao ovaj prikaz na književnoj večeri u sjemeništu "Paulinum" u Subotici, 14.08.1988.)

s. *Fides Vidaković*

IVAN ANTUNOVIĆ - PUTOPISAC

U V O D

POUČNE ISKRICE - korisnoj pučkoj zabavi - putem po Italiji 1869., sabrao je Ivan Antunović tada kaločki kanonik i urednik "Bunjevačko-šokačkih novina".

TO JE NJEGOVA PRVA KNJIGA - izdana u Temišvaru 1872. u 50 poglavlja na 274 str. Nije mu bila namjera objelodaniti je, nego poslužiti se kao prilogom za "Bunjevačko-šokačke novine", ali je prihvatio savjet, da bi mogla biti na korist svome rodu.

IVAN ANTUNOVIĆ je smatrao potrebnim upoznati kulturne baštine drugih zemalja, te ono što je lijepo, prikladno, dobro, prenijeti svome narodu. Zato je proputovao Zapadnu i Srednju Evropu, a na početku svoje knjige zahvaljuje Bogu, što mu je uslišana davna želja upoznati krasnu Italiju, doći u Rim, primiti blagoslov Sv. Oca. Naime, još u djetinjstvu čuo je od svoje majke, da je njegov pradjed iz kršćanske revnosti pješačio u Rim, da vidi Papu! Zacijelo je zaživjela i u njemu ta težnja, ali prošlo je pet decenija, dok se nije ostvarila. Ivan Antunović je po prirodi bio živahan, veseljak, pa se to odražuje i na njegovu stilu - nije suhoparan, nego zanosan, neposredan - piše od srca k srcu - duhovito! Uostalom, čut ćemo ga kroz izbor misli, koje ću citirati.

Dao si je truda, da opiše sve glavne gradove kroz koje su prolazili - kao Bologna, Firenza, Napulj, Milano, Venezija, Beč. Međutim, radi ograničenog prostora, iznijet ću neka njegova zapažanja putem do Rima, kako je doživio Rim i svoj susret sa sv. Ocem.

GLAVNI MOMENTI IZ KNJIGE: *POUČNE ISKRICE*

Iako nevidljiv, *IVAN ANTUNOVIĆ* je sada i ovdje prisutan među nama. Osluhnimo zato neka njegova zapažanja putem do Rima i u njemu, prije sto dvadeset godina.

Neposredno pred polazak hodočastio je Majci Božjoj Hajoškoj, da joj se preporuči. To je veliko Marijino svetište. Naši su stari Bunjevci rado odlazili tamo - "na tzv. Vodicu pod Bajom". Kad se Ivan teško razbolio, njegova je majka u istom svetištu žarko za njega molila.

Za suputnika uzeo je Ivan Antunović najboljeg prijatelja Sečenji, župnika iz Lemeša, jer - veli - "na putu samac čovjek tako je ko ono pojedino drvo na pusterah, neima druga, s kojim bi se njegovo granje sljubilo, pri vjetru i oluji jedno uz drugo naslanjalo!" (str. 6) Znade njegovati prijateljstvo, živjeti bratsko zajedništvo, primiti to kao dar Božji.

Kad je iskrsla prva teškoća pri kupovanju voznih karata, mudro zaključuje: "Sreća po čovjeka, da mu je u životu sve ograničeno, bilo dobro, bilo zlo. Narav naša tako je Bogom ustrojena, da dobro, nije li umjerenošću zauzdano, iscijedi dušu i tielo, a zlo otruje i srce i pamet." (str. 80)

ITALIJA

22. listopada 1869. god. prešli su talijansku granicu.

Planinski obronci, uvale, doline i jezera uzdizali su njegove misli Stvoritelju svemira i zemlje, koji je nju tako mudro oblikovao za čovjeka upravo zato, što je razdvojio kopno od mora! Razmišlja o bogatstvu planina, koje u sebi kriju željezo i dragocjeno kamenje, o ljepoti zelenih trava, ukrasu i koristi, te piše: "Zato se pred svakom planinom Bogu u dnu srca poklonimo i hvalu dajmo. Vidi se, da je talijanska zemlja Bogu vrlo omilila, kad ju je morjem s obadvije strane ograničio, po sredini joj planine pružio i te ponajviše plodnom zemljom pokrio, a bujnim ravnima tvrdi kamen postavio!" (str.2,3)

Čitajući pažljivo poglavlja njegova putopisa, a o svakom većem gradu je pisao, oćutjela sam, kako mu se u razmišljanjima vanredno stapa široko znanje i opća naobrazba, kultura i istančani smisao za umjetnost. Antunović se putem trudi da svoje hodočašće doživi u svjetlu pripadnosti Božjem vjerničkom narodu kao Kristov svećenik imajući želju, da svojim darom zapažanja i pouči svoj rod, a da kroz sve, što ulazi u njegovo biće, časti samoga Boga. Tako raspoloživ, kao da s početka nije osjećao tegobe putovanja. Bilježi: "Nagledali smo se dosta prirodne ljepote, vozeći se sad po ravju, sad po bregovju! Vidjesmo zemljištah pomno obradjenih. Čokoća Talijanu plodi rujno vince, a ino drveće fino ulje, kao gusti dudovi svilene bube. Da je u nas tako blizu pometano drveće, manjkala bi zrna u klasu. No, u Italiji, budući da je žestoko sunce, zakriljuje ga drveće od žege i pripeke" (str. 30). Primjećuje putom u vlaku veliku razliku u ćudi jednog Nijemca i Talijana! "Dje je Talijan tamo je vika. On je otvorena srca i razriješena jezika. Govorit i pjevat je takva potrebstina, ko kod Bačvanina piletina!" (str. 34).

Iznenadena sam bila, kako je muku danonoćnog putovanja u vlaku Ivan Antunović koristio i sažeo u razmišljanje o nastanku naroda čijom zemljom prolazi! Na jedan sebi svojstven način poučava svoj narod. "Puk onaj, koji je izišao

iz Rima, kao nekoć Židovi iz krila Abrahamova, takvu je silu i vlast junaštvom, strpljivošću i umjetnošću sebi stekao, da je prvih 700 godina kroz svoje konzule, a drugih 700 kroz svoje careve sav tada poznat svijet sebi podložio" (str. 23). Misli mu nastavljaju ponirati u prošlost, osvrće se na veliku seobu naroda, što je utjecalo da se slavno carstvo raspalo na istočno i zapadno, dok konačno "na ruševinah zap. kršćanstva ništa cijelo nije ostalo do stolice rimskog pape" (str. 24). Kao odani sin Majke Crkve zacijelo je u sebi tada proživljavao težinu crkvenog raskola i molitvom duše težio da ekumensko gibanje za ponovnim sjedinjenjem zahvati svećenike.

Nije naše putnike mnogo smetalo, što su bili u takvom odjelu vlaka, gdje su prozori daskama ograđeni odozdo, pa se moralo stojeći gledati! Neumornom budnošću uočava Ivan Antunović sve, pa čak primjećuje, da se ljudi šišaju i o tom s nešto ironije bilježi: "Prosti naši ljudi danas odsieku kiku do očuih. Šteta, što moraju gledati na oči, drugčije bi ju pustili na usta. A to zato, jer ne znadu, da je u čovjeka čelo kao ono vedro nebo, što ga motrismo radostno. Dočim je lice čovjeka čela pokrivena, ko oblaci nadvučeno nebo. Talijan misli kad čovjeku nisu duge vlasi potrebne na sigurnost života, čemu drvetu ono dugo široko granje? Te svake druge, treće li godine uzme pilu pa okreše pitomo ili divje drvo po njegovoj naravi, naveže granje u snopiće i prodaje za liepe novce. Neima u Talijana hvatova ko u nas!" (str. 80, 81)

Kalački kanonik bio je svijestan, da vrijeme, u kojem živimo, ne pripada nama, da je ono dar i odgovornost, stoga je cijenio veliku vrijednost sadašnjeg časa i trudio se zapaziti, razotkrivati toliko toga, za mnoge i neprimjetno, što ga je obogaćivalo duhovno, vodilo do novih saznanja. Priznao je prijatelju, da se odlučio na pisanje, kako bi iskoristio vrijeme, da ga smrt ne zatekne u besposlici! U poniznosti svojoj nije bio svijestan, da mu je stil živahan, slikovit, da umije biti duhovit, kao u ovoj poredbi: "Mozak po mojem mnjenju naliči zemlji, u koju ako ne posiješ hasnovita sjemenja, a ono na njoj raste korov" (str. 50). Znao je on, da će rijetko tko iz roda njegova putovati u Rim, da primi blagoslov sv. Oca što bi bilo i te kako pobudno za dušu. Nastojat će pogledati sve znamenitosti u Rimu, opisati ih tako, da bi rod njegov "crpio pouku i koristnu zabavu; prikraćivao si štivom i razmatranjem na slavjanskom domu svečane Božje dane i duge zimske noći" (str. 1).

RIM

Bliživši se Rimu, utisnutom među sabinskim i albanskim brdima, podsjeća se naš Ivan Antunović praoca vjere i preskače mislima na čisto duhovno zapisujući: "Kao što je Mojsije izuo obuću i bosonog se približio gorućem grmu, da čuje riječ Božju, tako putnik treba, da svetovni duh zamieni nabožnim, krštenjem nadahnutim i usiše onu ćut, koja ga svakim korakom pobuđuje na kršćansku starinu" (str. 24). Nije dugo čekao da ugleda rijeku Tiber, mutnu i tihu u kojoj nemuštim jezikom odzvanja davna prošlost slave staroga Rima. Mnoge su

znamenitosti nikle u blizini, pa i Andeoska tvrđava, čija trublja za Ivana Antunovića proglašava mir čitavom svijetu. Stigli su u Vječni grad, osnovan na sedam brežuljaka, gdje 364 crkve navješćuju pobjedu miroljubivog kršćanstva nad okrutnim poganstvom. Dočeka ih je Rim sa svojim krasnim, velikim bazilikama, spomenicima, uskim ulicama, prostranim trgovima, fontanama, katakombama, urešen uvijek zelenim palmama, borovima, pinijama u mirisu oleandera, glicinija, maslina. Pričinio im se kao neki san, ali ostvaren! Tako se 30. listopada 1869. godine uključio Ivan Antunović u dugu povorku hodočasnika kroz skoro dva tisućljeća! Prije njega stigli su na znameniti i jedinstveni trg sv. Petra mnogi vladari, pokornici, osnivači Redova, misionari - pronositelji radosne vijesti!

Rim se ne može zamisliti bez trga i crkve sv. Petra, kao i naša Subotica bez lijepog tornja Gradske kuće! Gdjegod se side ili uspne, posvuda se sjaji velika kupola vatikanske bazilike, nad kojom se zeleni brdo Gianicolo.

Vitki egipatski obelisk (stup) visok 135 stopa, istesan od jednog kamena, koji se bori protiv vjetrova i oluje, što ga je car Caligula u Rim donio, privukao je prvi pogled naših hodočasnika, čim su stupili na trg sv. Petra! Uspoređuje ga Ivan Antunović sa nepokolebljivošću Majke Crkve, a živahni vodoskoci simbol su za njega ustrajnog navješćivanja Evanđelja. Tako u iskustvu ljepote on znade zapaziti često trag vrhunaravnog, što je svakako odraz i potvrda dubljeg nutarnjeg života. S desna i lijeva Berninijeva galerija na stupovima, koji u polukrugu zatvaraju trg. Uspoređuje ih on i bilježi: "ko ruke s tielom ili razastrta krila s orlom", dok se uspinju brdom srcu kršćanstva. S jedne i druge strane pozdravljaju ih prvaci apostola Petar i Pavao, djelo glasovitog Tadolijana, umjetnički izraženo u krasnom bijelom mramoru. Njima se on u duhu klanja, pa kružeći dalje pogledom i srcem oduševljen uočuje: "Kipovi na Bazilici iz svih stoljeća sakupljeni približavaju se sv. Petru i s njim se nebu uzdižu!" (str. 87)

Sa udivljenjem promatraju veličanstveni hram Božji, koji već izvana začuđuje posjetioca snagom divovskih omjera. U zanosu on piše: "Ne samo čase, nego i ciele dane mogao bi gledati, ali srce te vuče unutra, da vidiš ono svieta čudo, onu zgradu u koju ćeš ući, što su je zidali 122 godine, a koštala je 92 milijuna forinti. Ko da si stupio pred lice Boga svemogućega. Osjećaš se nemoćan, slab, majušan, prema onoj visokoj i širokoj zgradi. Tu ti je sve s kamena osnovano, da bude vredna slika vjekovitosti na zemlji" (str. 88). Uvjerena sam, da se Ivan Antunović pripremao prije puta ne samo molitvom, nego se potrudio da u svojoj knjižnici stekne uvid u znamenitosti Rima, kako bi ga mogao dublje i svestranije doživjeti, oćutjeti dah prvog kršćanskog doba, u kojem su mučeničkom smrću svjedočili toliki svoju vjeru u Krista raspetog i uvijek živog! Zabilježio je tako u svom radu, da je bazilika sv. Petra dugačka 837 stopa, bazilika sv. Pavla u Londonu 710, crkva sv. Sofije u Carigradu 492 stope i prema tome od svijeta je najdulja sv. Petra. Ulazeći u nju zanešen blistavim sjajem promatra njevu arhitektonsku strukturu. Zastaje mu dah u suočenju divne harmonije mramora, reljefa, srebra i zlata. Sva kupola zasjala je očima revnog Kristova svećenika ugledavši na površini njenih zidova u mozaicima arkandele, kerubine i ostale ugodnike Božje, a u samom vrhu umjetnički i nadahnuto ostvarena slika

Boga svemogućega. Tada i nije imao što, nego rastvoriti svu dušu svoju Stvoritelju svom u tom velebnom hramu, gdje je sve raskošno, gdje je renesansa zahvatila svoj najviši domet, jer su se tu kroz stoljeća potvrđivali mnogi geniji svijeta umjetnosti. Svaki kip, svaka freska, mozaik, reljef daje naslutiti, koliko je stvaralac svoje talente izrazio do maksimuma. Čujmo u malo zbijenih, ali iskrenih i snažnih riječi, kako Antunović tada sebe doživljava:

"Malen sam, kao prašak, a jedva osjećam da živim.

Drugi me ni ne opazi, da se mičem.

Tu me obori svemogućnost Boga." (str. 141)

U blizini Kvirinala pošli su naši hodočasnici u glasovitu baziliku "Santa Maria Maggiore - Sveta Marija Velika", koja je na Zapadu najstarija crkva posvećena bl. Djevici Mariji. U njoj se čuvaju jaslice Isusove i slika bl. Gospe, koju je po predaji naslikao sv. Luka. S koliko ljubavi svog sinovskog srca se preporučivao i molio presvetoj Djevici, ostala je tajna za nas. Na mjestu Neronove palače diže se veličanstvena bazilika sv. Ivana Lateranskog. Najstarija katolička crkva i majka svih ostalih. O njoj u detalje iznosi Antunović sve što zapaža! Malo ga čujmo: "Pročelje mnogimi kipovi izkićeno stoji na šest ogromnih stupovah. U svetištu s dvie strane divne kapele. Kad sunašce grane, preliju ti se u mali raj! Sam Konstantin V. prvi car kršćanski vuko je zemlju za njeno gradivo" (str. 126).

Motreći brda albaneska, ugledaju oni malu, visoku crkvicu oko koje se skupljahu mladi i stari, bogati i siromasi. Tamo se nalaze, kako piše Antunović, "skalini iz jeruzalimske lithostrate, pod kojom je stajao Bogočovjek sudjen na smrt državnikom Pilatom. Nisam znao, da se po tih skalinah na kolenih penjati toli teško. Zaredim radostno poput inih; ali već pri četvrtom skalinu mislio sam vratiti se natrag. Nu pogledavši množinu penjući se, teškom boli napnem sile, pa gore. Kako je crkvice još sveudilj daleko, malne malakšem duhom. Poberem kreposti i dodjem sritno do oltara. Tako sam se osjećao, kao da sam se popeo u nebo. Kako se mnogo putah zgadja s čovjekom, da veli: `nemožem ovo il ono učiniti`, a nije ni pokušao sila svojih!" (str. 128).

STARINA RIMA

U kasnom jesenskom ozračju, kad su sutoni nad rijekom Tiber naročito privlačni za strance, obilazili su naši hodočasnici dio prastarog Rima. Zastali su na trgu Forum Romanum, gdje dah vremena sve jasnije rastače znamenite, bogate spomenike, mozaike, reljefe. Poput rastvorene knjige povijesti stoji on kao svjedok davne prošlosti, poganske slave i propasti. Doživio je to na svoj način Antunović: "Činilo mi se, ko da idemo po bojištu iza bitke. Vidiš kipove sgradah i stupove, što u komadih razvaljeni leže tu, a sjećaju te na ono mjesto, koje su svojom krasotom dičili od vajakada. Po njem se šetao rimski car Augusto, s njega

je blagorječio još i danas slavne besjede svoje umni Cicero. Njihovo ime spominje se još i sad, a slava staroga Rima evo u ruševinah. Ej, moći vlasti čovječje, koli si izdašna, kako si slabašna! ... Na kraju svega toga, vidi se ipak, da ono, što je satvorila ruka čovječja, teži pod zemlju!" (str. 107).

Nedaleko od ruševina divnih dorskih stupova, koji su kitili hramove bogova, vide se stare zgrade, koje mjestimice sižu dublje u zemlju, negoli sadašnji Rim. Vidi se to iz foruma Trajanuma, Coloseuma, Pantheonuma. Razmatrajući nad njima, tužni usklik oteo se Antunoviću iz duše: "Koliko je tu krvi kršćanske proliveno! Trista godina ubijao je poganluk kršćanstvo. Onaj živi u kipovih i zgradah, po učenih djelih i knjižnicah, a ovaj u srcih i Bogu Trojednome!" (str. 108). U blizini tih povijesnih starina nalazi se i glasovita Mamertinska tamnica, u njoj stup na kojem je bio sv. Petar vezan, a tu je bio po drugi put zatvoren i jedne čudesne noći izveden tragom svjetla andeoskih krila. Obojica putnika sidoše u najdublji njezin dio, gdje ima svete vode. Smatrao je on vrijednim o tom zabilježiti: "Onaj bunarić čudnovato je u stieni Petrom otvoren, prigodom, kad je preobratio tamničara i uznika, nenašavši vode za krštenje. Putnik svaki napije se iz ovog zdenčića, u kom voda niti spori niti umanjuje, premda je mnogi odnašaju mnogo u posudju odavle" (str. 136). Očima naših znatiželjnih putnika pokazali su se slavoluci Trajana, Septima Severa, Vezpazijana, Konstantina, strašne zidine Coloseuma. Pod snažnim dojmovima zapisano je u putopisu: "Nema varoši pod nebom, koju su napadali, palili, rušili poganski i kršćanski narodi, ko Rim. Čovjek bi mislio, kad štije poviest: nije moguće, da je u Rimu ostao kamen na kamenu! Kad vidi pred sobom mnoge ostatke starih palača, zavode neukih i umjetnosti, klonut mu je svim umovanjem, pasti srcem na kolena, pa priznati, da je tu vazda gospodovala zaštita nevidljive Božje Providnosti" (str. 105-106).

Tadašnji papa Pio IX. dao je nagraditi veliku i divnu baziliku posvećenu sv. Pavlu apostolu. Kanonik Ivan Antunović pohodio je taj veličanstveni hram Božji sa svojim prijateljem i primio osobitu milost dok se u njemu molio. Iz intimne svoje duše iznosi je sad i pred nas.

"Kad unidjoh u crkvu sv. Pavla, ogrli me milosrdje Božje, te se razgovaram s Bogom kano sinak s milim ocem svojim. U ovoj crkvi na zemlji samo za časak počutio sam slasti nebeske! Ej, Bože vječni! Siti mene i moj mili rod njo-me!" (str. 141) "A zašto sam oćutio te slasti? Jer sve što zemlja liepa i dragocjena imade, naći ćeš u ovom hramu. Da imaš dvadeset očiju za promatranje, bilo bi ti premalo. Siromah se ovdje ne može oćutiti siromahom, jer sve što je srcu milo i duši drago, mudra pamet što je mogla izumiti, a desna što je mogla satvoriti - sve to se nahodi u crkvi sv. Pavla, u hramu pravo nazvana apostola naroda" (str. 142). Upravo je sunčana svjetlost prolazila kroz umjetničke vitraže, pa je u najdragocjenijem mramoru iz Egipta i zlatu iz Amerike stvarala neopisivu čar, na kojem se zaustaviše oči našeg Ivana Antunovića. On, ne samo da je imao puno smisla za sve, što je vrijedno divljenja, već je pri tom uranjao u drugi misterij, koji ga poticao da razmišlja o apsolutnoj ljepoti - o Bogu.

Uzradovala sam se, što sam mogla doživjeti Ivana Antunovića tako duboko sjedinjena s Bogom, u prostraciji duše, kontemplativca, koji molitvom duboko ponire u otajstva naše vjere. Zacijelo mu nije uzmanjkala dimenzija križa, ali o njoj nam se u putopisu svom nije odao. Vozač kočije, koju su morali iznajmiti nestrpljiv prijetio se, da će ih ostaviti. Naravno nije mogao shvatiti Ivana Antunovića koji bilježi: "Toli je ugodno bilo pribivati ovde. Moj duh ko kad ne bi u mom tielu, klikovo je iznad oblakah i zalietao s andjeli pred priesto Svevišnjega s duhom Petra na Taboru nekoč kliknuvšega: Gospode, dobro nam je ovde" (str. 143).

VATIKAN

Čekajući strpljivo, kad će moći posredovanjem mons. Nordija stupiti pred sv. Oca, imali su dovoljno vremena za razgledavanje Vatikana sa svojim brojnim zgradama, prostorijama, širokim trijemovima u kojima su smješteni muzeji, galerija slika, glasovite zbirke, knjižnice i mnogi umjetnički kipovi, jer tu je sabrana znanost i umjetnost cijeloga svijeta. Kakvo je to moralo biti duhovno obogaćenje i novo saznanje za naše revne hodočasnike!

Uspoređujući poganske i kršćanske kipove, ostavio nam je Ivan Antunović zapisano svoje originalno zapažanje! "Kako u Parizu, tako evo i u Rimu kod većih kipova našao sam tu razliku, da su Grci prije Isusove dobi znali umjetnije izrezati tielo čovječansko. Kad gledaš izdjelane njihove bogove i boginje veliš, da je tako moralo biti tielo Adama i Eve, kad ih je stvorio Bog. Odjeća na njih s kamena tako izmrskana, da je ni prvi pariški krojač na žensko ruho tako tanano i vješto nanizao ne bi danas. Nu kraj svega toga neima u njih života! Al, kad pogledaš kipove svetaca djelane našim rezbari, štiješ im s lica, kakvu je duhovniku htio zadati kriepost, kakvu svjetovnjaku uliti strast! I jedno i drugo raspoznat se dade malim trudom" (str. 109). Kakvo pomno i sjajno promatralačko oko! Kroz doživljaje ljepote on je ulazio i u odnose sa svijetom umjetnosti! Pustio je mirno da vrijeme teče, a on je, šetajući s prijateljem odajama Vatikana, upijao u sebe nove i nove dojmove da ih nikad ne zaboravi. Čitajući ga pozorno, shvatila sam jasnije, da ljepota stvari, doživljaja zaživi dubinom, snagom ovisno o osobi, koja to promatra. Vjerojatno je stoga mogao Ivan Antunović napisati:

*"Sve, što sam ovde vidio, rado bih rodu svomu opisao;
al' ovde je čovjek tako ko na morju... u pustinji Sahari
il' u vedroj milijuni zvjezdah sjajućoj noći! Zemska lišća,
morska pjeska, nebeskih zvjezdah ne možeš prebrojiti,
- aj! nemožeš pobilježiti i pripoviediti ni ovih krasota!"* (str. 102)

Zavirili su i u Vatikansku knjižnicu, jedinstvenu za njega na svijetu, jer bilježi "Tu su najpogodnijom rukom opravljena sa zlata, srebra i slonove kosti učenjakah djela. Tu su izloženi svi slavni neumrli svojim najvećim djelima! Kad ga gledaš, misliš da po evandjelju vidiš pravu goru Tabor!" (str. 103)

SUSRET SA SVETIM OCEM

Na blagdan Svih Svetih, papa Pio IX. sa svojom pratnjom pribiva svečanoj sv. Misi u Sikstinskoj kapeli. Doznajući za tu prigodu, pošla su naša dva hodočasnika razgledati prije remek djelo umjetnika Michelangela - POSLJEDNJI SUD - fresku punu dinamike i živih boja na zidu iznad bivšeg oltara Sikstine. Poput mnogih promatrača i Ivan Antunović je, ugledavši ovu jedinstvenu, velebnu umjetninu u prvi mah opazio samo mnoštvo tijela na modroj pozadini mora i svemira, a u središtu svjetli lik Krista - Pravednog Suca, te uz Njega Majku našu Mariju, zagovornicu grešnika. Uvjerena sam, da je bio silno iznenađen dubinom i snagom Michelangelove mašte, jer je nakon pažljivog promatranja sažeo u par redaka ono, što je vidio. "Zidovi njeni urešeni su prelijepim slikami. Tu je raj zemaljski, al' i raj nebeski. Jer ti se čini, da je slikar ove divne slike uzajmio s neba. Divit se moraš ljepoti, mnogostručnosti i silestvu osobah, te onaj koji je te slike proizvodjao bioše velika i pobožna srca, uzvišena i leteća duha!" (str. 97). Dodala bih, da je kao poznavalac povijesti umjetnosti, osobito crkvene, udubljen u prizor strahovito potresen i veličanstven, morao zapaziti na licima svih, koje su andeoske trube dozvale u život, čuđenje i strah, a nadasve neizvjesno očekivanje, što će se zbiti. Svakako pravo umjetničko djelo - a Posljednji Sud - pogotovo jest i simbol. U njemu je sadržano i predano nešto od beskrajnog obilja smisla u koji svaka ljudska spoznaja može da proдре, zato je prava umjetnost i objava. Naš Jubilarac ju je primio i ponio u duši. U tom raspoloženju dočekao je sv. Oca!

PRVI SUSRET

Predvođen švicarskom gardom, službenicima pojavio se Pio IX.! Zabilježeno u putopisu: "Sva naša osjetila obratila su se u oči. Mi smo sv. Oca gledali srcem, dušom i tielom. Pa kako i ne bi? Kad je u njemu podpuna vlast, što ju je Isus dao čovjeku na zemlji!" (str. 98). Uslijedila je svečana Euharistija.

DRUGI SUSRET

Drugi puta vidio je sv. Oca izvan Vatikana, a to je bila u ono doba rijetkost! Upravo na godišnjicu svoje Mlade Mise o spomen danu sv. Karla Boromejskog biskupa, privukla je njihovu pažnju naročito okićena crkva za svečani dolazak Pape. Kliče: "Tko radosniji od nas! Papu, Isusova zamjenika vidjeti! Radost neopisiva! Pomoli se papina kočija sa šest vranacah crvenim vrpcami obuzdanih. Sve se oči vrnule ovoj kočiji i kad je stala, izašao iz nje sv. Otac" (str. 111, 113).

PRED LICEM PAPE

11. studena 1869. u 13 sati primio je Pio IX. kaločkog kanonika Ivana Antunovića i njegova prijatelja Sečenji, župnika. Bilo je to neposredno pred I. Vatikanski sabor - posebno ozračje. Već pedesetak biskupa stiglo je u Rim, a i mnogi svećenici.

Možemo li zamisliti s koliko je radosnog uzbuđenja i velikog pieteta iščekivao naš Jubilarac ovaj, zapravo treći susret?! Neka nam on sam iznese svoj doživljaj.

"Izadje njegova svetost Pio IX. u bijelo obučena kao što bijaše biela Isusova odjeća, što ju je satvorila njegova Majka.

Snažan, krepak starac, uspravna stasa, sjedi ponešto pognute glave. Milostivo je došao k nama. A kako i ne bi bila naklonjena mu glava! - kad je u njozi duhovna briga za sve kršćanstvo! Na kolena padosmo, noge mu izljubismo - kano pokornica Magdalena u stanu bogata farizeja.

Nikad se srdačnije čovjeku nisam poklonio! Nikad ga iskrenijim poljupcem počastio - do ovoga, u kom je s ljubavlju svećenička, biskupska i sve crkve ravnateljska vlast! U njem sam gledao Isusa moga, a ne čovjeka; u njem vladatelja, a ne Boga - nego Božjeg namjesnika. Razgovor sv. Oca ostat će nam na sve vjeke neprocijenjivi amanet urezan u srca i duše naše.

Kad je sv. Otac blagoslovio darove rodu našem namjenjene, onda je nad nami klečećima izustio blagoslov i milom rodu našem. Davši nam taj sveti blagoslov, udaljio se, a mi smo ostali zadubljeni u slatkosti naših čuvstvih. Ovaj će nam dan svega našeg vjeka biti najsvečaniji i najnezaboravljniji.

Izišavši odavde, povratismo se u crkvu Sv. Petra, da zahvalimo Bogu na velikom ovom daru. Naučavao bi nas sv. Pavao: štogod činimo, sve u ime Božje! E, da mi uvijek vršimo take poslove svoje, naželi bismo više ploda i nebismo toli često uništenu vidjeli nadu svoju. Al budući ponajviše zidjamo jel na svojoj jel na tuđoj pomoći, tušta putah se u posao naš umieša crv, pa nam poremeti sve ufanje, imavši koren u čovjeku samom" (str. 152, 153, 154).

Ovim iskrenim priznanjem i spočitavanjem ostavio je Ivan Antunović milom narodu svom, nadahnutu pouku, kako da usmjeri svoje kršćansko življenje, težeći Božjoj slavi s puno pouzdanja u pomoć s neba. Nama, koji o njemu povodom stogodišnjice smrti slušamo i razmišljamo, očituje se kao onaj, koji je umio u dosluhu s milošću Božjom otkrivati puninu svetopisamske riječi nutarnjim ikustvom, željan da ona proдре i obuzme dubinu njegova bića.

12. studena 1869. god. opraštala su se naša dva hodočasnika sa Rimom, umorna, ali zadovoljna i sretna, jer su obišla sve znamenitosti grada. Razdragan i pun raznih utisaka zaključuje: "Onaj isti Isus, koji je pred osamnaest stotinah godina nadahnuo duhom Istine apostole, nadahnjivao je i nas u Rimu. Na zapovied njegovu razilaze se vjerouki bogoslovci, o kojih piše sv. Pavao Rimljanima "kako su uzorite noge blagovješčujući mir, blagovješčujući dobra! Rim znade, da je vjera na zemlji ko sunce na nebu. Ko što ovo svietli i grije, tako ona razasjava i topli milostju srce" (str. 109).

Završna stranica njegova zanimljiva i podrobna putopisa sa intimnim milosnim doživljajima u duši vjerno čuva posljednju nadahnutu pouku dragom rodu i nama ovdje prisutnima:

"Vjera ima užitje - svetotajstva - te da predju u mozak i krv, treba nauka kršćanskoga. I dok ovaj Krstov nauk ne prelijete u živce života svoga, imat ćete, o rodi moji! obredna bogoštovja, nu žive i djelujuće vjere nikada" (str. 274).

Razmišljajući nad duhovnom veličinom Ivana Antunovića, slušajući ga kroz 50 poglavlja - slobodna sam mu namijeniti misli, koje mogu biti slika njegova prodorna duha:

"Svemu sam dao sebe. Primio sam u srce glas svake stvari... Otvorio sam dušu svakoj pojavi života i oči svakom njegovom vidu. U svakom dodiru ostala je po jedna čestica mene!" (V. Desnica Proljeće Ivana Galeba, str. 404 - 405).

Ako smo ga uspjeli slušati sada i čuti ovdje, uvjereni sam, da je i nakon jednog punog stoljeća ostala čestica njegove velike duše i za nas

Subotica, 14. kolovoza 1988.

Autorica je pročitala ovo predavanje na književnoj večeri u subotičkom sjemeništu "Paulinum", 14. VIII. 1988.

PORUKA IVANA ANTUNOVIĆA NAŠEM VREMENU

Biskup Ivan Antunović tipični je predstavnik ćirilometodske baštine svoga vremena. Sve njegovo djelovanje usmjereno je, da bi Evanđelje i njegovi sadržaji što dublje proželi život vjerničkog puka. Poznata je ova Antunovićeva misao: "Vjera i nauka čini čovjeka slobodnim! Bezvjera i neukost zaslužuju čovjeka! Vjera ima užitje-svetootajstva. Da predju u mozak i krv, treba kršćanskoga nauka. I dok ovaj Kristov nauk ne prelijete u živce života svoga, imat ćete, o rodi moji, obredna bogoštovlja, nu žive i djelujuće vjere nikada!" (Poučne Iskrice, str. 274). A prosvjeta je put do toga. Čitanjem, učenjem i provođenjem u život evandeoskih sadržaja, čovjek postaje svjestan pripadnik Crkve i naroda.

Ta nakana potiče Ivana Antunovića, da se prihvati pera, te prvi među svim hrvatskim teolozima napiše ravno prije 110 godina, prvi teološki kompendij "Bog s čovikom na zemlji" (Djelo predstavlja Trojedinoga Boga u doticaju s čovikom u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih) (izdano u Vacu 1879. godine). Tim djelom Antunović želi ondašnjem čovjeku približiti suvremenu teološku misao u njemu razumljivom jeziku i to u punom opsegu, od prvih biblijskih izvještaja o stvaranju sve do apokaliptičkih vizija, kako bi ta spoznaja produbila vjerničku svijest njegovih suvremenika i sunarodnjaka.

Molitvenikom "Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja" (Kaloča 1884), uči svoje sunarodnjake kako vjerskim sadržajem ispuniti sva područja čovjekova osobnog obiteljskog i društvenog života. Ovaj bi molitvenik zaslužio sam jednu temeljitu obradu, jer sadrži molitve za svaki trenutak čovjekova života, od ustajanja, oblačenja platnene odjeće, do molitve kada se prelazi most, ili kada se sjeda u kola, pa do molitve udovice za svoga pokojnog muža. Ovaj molitvenik, a čini se da je veliki dio ovih molitava sastavio sam biskup Antunović, mogao bi poslužiti kao uzorak evangelizacije, zapravo sakralizacije (posvećenja) osobnog života svakog kršćanina, jer on to piše za široke vjerničke slojeve.

A knjigom "Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih" (Kaloča, 1879), postaje dalekim pretečom II. Vatikanskog koncila i njegove ideje o inkulturaciji Evanđelja u svaku pojedinu narodnu kulturu. U toj knjizi i pokušava pokazati koliko je evandeoskoga sadržaja u mnogim liturgijskim i narodnim običajima i da tu stvarnost posvijesti u srcima vjernika te ona postane djelotvor-

na u njihovom svakidanjem životu. Ova misao biskupa Antunovića pravi je izazov da pokušamo uočiti sve bogatstvo obnovljene liturgije. Hvala II. Vatikanskom koncilu na živom narodnom jeziku. Treba pretočiti u jedan obiteljski paraliturgijski molitvenik, koji bi ovu inkulturaciju vjere prenio preko divnih narodnih običaja (koji se na žalost sve više gube) u svakidašnji život jednostavnih ljudi.

Ideja inkulturacije, kojom je Ivan Antunović oduševljen, prožima i ostala njegova djela, prije svega njegove povjesne rasprave. U djelu "Rasprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom" (Beč 1882), biskup Antunović prilazi upravo sa te točke gledišta.

To je povijesna rasprava o zbivanjima u cijeloj srednjoj Evropi, a nekad i šire, ali Antunović se stalno vraća "svojim" Bunjevcima i Šokcima.

Još je potresnije čitati njegove putopise u knjizi "Poučne iskrice" (koristnoj pučkoj zabavi-putom po Italiji godine 1869), (Temišvar, 1872). I dok hoda po bijelom svijetu, Antunovićeva misao je vazda sa njegovim narodom. Dok promatra gradnju, gospodarske prilike i poslove, njegova je misao vazda sa svojim narodom i upoređuje, savjetuje i potiče, kako bi se gospodarske, kulturne i druge prilike njegova naroda poboljšale.

U svojim pripovijestima, biskup Ivan Antunović je stalno okupiran vjerskom, moralnom i narodnom problematikom svoga naroda. Poruka tih njegovih pripovijesti je uvijek evandeosko-crkveno narodna sa naglaskom kako gubljenjem vjere nužno dolazi do moralnog pada i nacionalnog otuđenja i sve svršava rasulom i izumiranjem, a to nas je i povijest već naučila.

Da ove misli nisu bile samo vodilje njegova spisateljskog rada, nego da ih je Ivan Antunović i u svom svakidanjem životu prakticirao, o tome govori njegova karitativna djelatnost, koja je uvijek polazila od "svojih", al' nikada nije poznavala nacionalnih granica. O tome svjedoče njegovi životopisci koji ističu da je oko 200 učenika uživalo njegovu stipendiju za školovanje i besplatnu hranu u njegovoj kuriji. Tako je narodu svome podigao cijele generacije svećenika i učitelja, u ono vrijeme jedinih nosilaca prosvjete i narodne svijesti.

A poplave šezdesetih godina u cijeloj Bačkoj, a napose u kaločkoj okolini pokazale su svu širinu ovog plemenitog kršćanskog i svećeničkog srca, iako ga je to stajalo da je zato bio maknut sa uprave nadbiskupskih dobara.

Ovi stavovi nužno čovjeka vode daljnjoj postaji ćirilometodskog shvaćanja. To je dijalog sa svim ljudima, kako bi se to danas reklo, dobre volje. Biskup Ivan Antunović je mirotvorac, on osuđuje svaku vrst nasilja (npr. nemire iz 1848. godine!): "Ja cilog mog vika neću nikada pohvaliti ni jedan ustanak na svitu, bivši uviren, da ni jedan ne vodi na dobro, već vazda u neopisivo zlo" (Rasprava, str. 130). Jedino sredstvo razumnog sporazumijevanja među ljudima jest dijalog - razgovor-dogovor. Na taj dijalog on neprestano poziva sve ljude, pa i one na vlasti (Mađžare) i one koji su svojom gospodarskom nadmoću često nametali sebe i svoju kulturu drugima (Nijemci) pa čak i one koji sa nama ne dijele istoga vjerskoga uvjerenja, što je za ono vrijeme uistinu nešto novo.

Iz toga dijaloga izrasta Antunovićev "ekumenizam", iako on toga izraza nije poznavao, ali se za nj svim srcem i dušom zauzimao i tako postao njegovim pretečom u ovim prostorima, ali i uopće u Crkvi.

Takvim svojim shvaćanjima biskup Ivan Antunović, kao vjerni sin Katoličke crkve, a napose po svojim brojnim sljedbenicima, postaje pretečom i idejnim začetnikom misli o sjedinjenoj Evropi. Te je začetke vidio u staroj Austro-Ugarskoj Monarhiji, čije je prednosti, ali i slabosti veoma dobro uočavao. Posebno je vrijedno vidjeti njegove metode, kako k tome doći. To je prije svega nenasilna borba svakog pojedinog naroda za očuvanje svog vlastitog narodnog identiteta (samobitnosti), čuvajući i razvijajući svoju vjersko-kulturnu baštinu. Svi neka nastoje to postići prosvještivanjem i prosvjećivanjem na utemeljenim povijesnim činjenicama, a ne silom političkog pritiska, a ni u kom slučaju ne silom oružja. Oživljavajući prošlost i gradeći na njoj, to nije želja za obnovom propalih carstva i dinastija, nego nalaženje svog vlastitog korijena i svoje samobitnosti.

Danas, 100 godina nakon njegove smrti, situacija u Crkvi i svijetu znatno se je izmijenila. Mnogo toga, što je Ivan Antunović, kao vizionar samo naslućivao, postalo je realnost. Zato biskupa Ivana Antunovića uistinu možemo smatrati prorokom i dalekim predšasnikom svih naših vremena.

Crkva po II. Vatikanskom koncilu sve više postaje svjesna da je ona sakrament - vidljivi znak jedinstva cijeloga čovječanstva i svijeta. Ona tu svoju ulogu želi ispuniti na svim planovima. Mi ćemo se zaustaviti samo na našem kontinentu.

Koliko je Crkva učinila za njegovo jedinstvo | Papa Pavao VI. proglasio je sv. Benedikta zaštitnikom Evrope, jer njegovo djelo i njegovi monasi položili su temelje evropske kulture i civilizacije. Sadašnji papa Ivan Pavao II. pridružio je sv. Braću Ćirila i Metoda kao suzaštitnike Evrope. Tako ujedinjena Evropa niče na benediktinsko-ćirilometodskim osnovama i to ne samo na religiozno-kulturnom, nego i političko-gospodarskom području.

Zato Antunovićeve ideje o inkulturaciji Evandjelja i evangelizaciji kulture potpuno su u duhu nastojanja suvremene Crkve i napose nastojanja našega pape Ivana Pavla II. U tim nastojanjima dijalog svih oblika jedini je put k ljepšoj i pravednijoj budućnosti Crkve i čovječanstva.

Zato bi ovaj Znanstveni skup trebao učiniti poznatijim lik ovog velikog biskupa, a njegova shvaćanja i stavove će učiniti vrelo novih nadahnuća. Želim da ta plemenita misao Isusova, koja se postepeno probijala u svijest Crkve i čovječanstva, postane izazov i program Crkvi u cijelom našem narodu, jer je ovaj njegov put tipično hrvatski put, a napose u njezinom dijelu ovdje u Bačkoj, ali i svim ljudima dobre volje u ovim prostorima.

(Ovo je uvodno predavanje na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u subotičkom sjemeništu "Paulinum" 18. - 19. studenog 1988. godine.)

NARODNOSNI PREPOROD BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA KAO PROBLEM HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

Hrvatski narod spada među evropske narode koji su tijekom svoje povijesti doživljavali masovna iseljavanja stanovništva u mjeri koja tim iseljavanjima daje karakter etničkog rasapa. Posljedica iseljavanja je stvaranje velike etničke dijaspore, razuđene na veći broj hrvatskih narodnih manjina u susjednim zemljama. U literaturi susrećemo nazive kao što su hrvatski etnički ogranci, hrvatske narodnosti, hrvatske etničke manjine... Mi se opredjeljujemo za pojam *HRVATSKE NARODNE MANJINE*.

Pod pojmom *ETNIČKA DIJASPORA* razumijemo, odnosno mislimo na onaj etnički ogranak koji se oblikovao iseljavanjem pučanstva iz neke od etničkih zajednica. Nakon iseljavanja ovo pučanstvo živi odvojeno od matičnog etničkog kolektiva, ali i dalje zadržava svoju historijsku svijest, čuva materinji jezik, folklor i etnografske karakteristike, kao i sve ostale faktore od kojih ovisi etnička posebnost manjine. Zbog okruženosti stranim etničkim elementima čuvanje samobitnosti je osnovni cilj svake manjinske zajednice. Pojam etnička dijaspora upućuje na jedinstvo s narodom i zemljom iseljavanja.

Kada pučanstvo, koje se iseljavanjem pretvorilo u etničku dijasporu, promatramo autonomno, slijedeći povijesni tijek njegovog života u novoj sredini, moramo upotrebiti novi pojam koji će obilježiti ovo stanje. Taj pojam glasi *ETNIČKA MANJINA*, *NARODNA MANJINA* ili *NACIONALNA MANJINA*. Svaki od ovih naziva uvjetovan je stupnjem društvenog razvoja etnikuma u vremenu stvaranja dijaspore. Postojanje etničke manjine uvjetovano je stvaranjem kolektivne uzajamnosti pučanstva koje se iselilo. Ukoliko ova uzajamnost izostane, iseljeno stanovništvo se ne pretvara u manjinsku zajednicu već u ono što u SAD i Kanadi nazivaju "raspršeni ljudi"

Kvantitativno, etničke manjine određujemo kao velike, malene i patuljaste, one s homogenim teritorijem nastanjanja i one koje su oformile etnički arhipelag. Kvalitativno, etničke manjine možemo određivati prema dubini historijske svijesti i povijesnog življenja.

U literaturi nailazimo na slučajeve poistovjećivanja pojma "etnička manjina" s određenim državnim granicama. To je pogrešno, jer dio stanovništva, koje nikuda nije selilo, a sticajem povijesnih okolnosti našlo se odvojeno od svojih sunarodnjaka, ne možemo smatrati etničkom dijasporom, a time niti etničkom manjinom. Na pr. Mađžari u Rumunjskoj, Makedonci u Bugarskoj i Grčkoj ili Albanci u Srbiji i Makedoniji nisu isto što i na pr. Srbi u Mađžarskoj, Hrvati u Mađžarskoj, Austriji, Italiji, Rumunjskoj i Slovačkoj, ili Nijemci u Rusiji.

Mi nemamo znanstveno proučene ove činjenice, pa čak nemamo ni grane sociologije koja bi se posvetila fenomenu diaspore. Otuda i terminološki problemi s kojima se susrećemo, a koji u pojedinim situacijama dobivaju neželjene sadržaje zbog neadekvatnog tumačenja.

U našoj stručnoj literaturi, posebno onoj pravnog i političkog karaktera, pojam etnička, narodna ili nacionalna manjina zamijenjen je pojmom NARODNOST. Ova zamjena se ustalila nakon II. svjetskog rata, kako bi se neutraliziralo, navodno, negativno određenje pojma manjina, a istakla ravnopravnost manjinskog žiteljstva sa žiteljstvom nacija koje tvore SFRJ.

Mi ćemo se u ovom radu služiti pojmom narodnost u njegovom prvotnom značenju (1), a za Bunjevce i Šokce koristit ćemo određenje: hrvatske narodne manjine. Na ovo nas navodi i činjenica da se etnički preporod Bunjevaca dešavao prije raspada Austro-Ugarske Monarhije. Može se prigovoriti ovom stavu zbog toga što su Hrvati iz matičnog etničkog prostora i Bunjevci, odnosno Šokci živjeli unutar iste države: Austro - Ugarske Monarhije. Ovim prigovorima suprotstavljamo činjenicu da su Hrvatska i Slavonija imale unutar Ugarske poseban državno-pravni status. To je vidljivo upravo na primjeru bačkih Bunjevaca i Šokaca koji nisu mogli imati udjela u društvenom i kulturnom životu Hrvatske, jer su u svemu bili upućeni na Peštu i njoj podređene lokalne organe u južnougarskim županijama.

Među gradišćanskim Hrvatima u Austriji sve je učestalije korištenje pojma gradišćanskohrvatska narodna zajednica. Ovim pojmom odstranjuje se emocionalna napetost koju nosi u sebi pojam manjina, ali se s druge strane vrši distanciranje od matičnog naroda, što ukazuje na autonomaški proces koji je sve izraženiji. To se potvrđuje i pisanjem etnika gradišćanski s velikim početnim slovom, ali nizom ostalih pokazatelja.

Bunjevci i Šokci se još uvijek koriste svojim lokaliziranim etnonimima (imenima). Razlozi za to su poznati iz povijesnih okolnosti u kojima su živjeli. Međutim, ovi lokalizmi nisu suprotstavljeni narodnom imenu hrvatskom, tako da ih ističemo bez bojazni da time podstičemo autonomaške procese.

Problem se javlja u slijedećem: Bunjevci i Šokci žive i unutar matičnog hrvatskog etničkog prostora, a ne samo u diaspori. Mogućnost prevladavanja ovog problema mogla bi se naći u korištenju općenitijeg lokalizma: južnougarski Hrvati, Međutim, raspadom Austro-Ugarske južnougarski Hrvati, odnosno bačko-baranjski Bunjevci i Šokci razbijeni su u dvije, odnosno tri države, Mađžarsku, Jugoslaviju i Rumunjsku.

U našem radu, kada govorimo o Bunjevcima i Šokcima, mislimo na hrvatsko stanovništvo u južnougarskim županijama prije raspada Austro-Ugarske Monarhije, jer i hrvatski historičari čine isto, uz primjedbu da se u bunjevački manjinski etnički korpus uključuju i dijelovi manjine koji su se naselili uz Dunav oko Budimpešte i u Sv. Andriji. U naslovu smo istakli da će u ovom radu biti riječi o narodnosnom preporodu Bunjevaca i Šokaca, što traži dodatno objašnjenje. U ovom slučaju, kao što smo istakli ranije, pojam narodnost koristimo u prvotnom značenju. Bunjevci i Šokci nisu izvršili nacionalni preporod jer za to nisu imali uvjete. Njihov eventualni nacionalni preporod mogao se desiti samo u zajednici s nacionalnim preporodom matičnog naroda, a to im nije bilo moguće. Zbog toga njihov preporod je obilježen borbom za čuvanje materin-jeg jezika, jačanje historijske svijesti, formiranje vlastitih društvenih, kulturnih, prosvjetnih i gospodarskih organizacija i ustanova, kao onih faktora koji će manjinu sačuvati od asimilacije i osigurati joj narodnosnu, tj. hrvatsku narodnu samobitnost. Kada bismo govorili o nacionalnom preporodu Bunjevaca, mi bismo time o njima govorili kao o narodu koji je doživio prijelaz iz jedne, niže, u višu etapu etničkog razvoja. U tom slučaju Bunjevci ne bi imali status etničke, odnosno hrvatske narodne manjine u Ugarskoj, već bi bili autonomna etnička formacija, poput Rusina u Vojvodini.

Narodnosni preporod Bunjevaca i Šokaca počeo je 1869. godine, nakon sastanka u Subotici vodećih predstavnika njihove etničke elite. Ovaj sastanak završio je pozivom "da se sdružimo, snagu i svu silu našu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo." O tome dr. Matija Evetović u studiji "Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja", piše slijedeće: "Poslije nagodbe god. 1867. izglasani su mnogi zakoni, po kojima je uveden mir i red u zemlji. Kako je pak većina stanovništva u bivšoj Ugarskoj pripadala narodnim manjinama, god. 1868. donesen je zak. čl. XXXVIII, pa su im priznata i osigurana sva prava na sudu, u upravi i u školi. Iako je ovaj zakon ostao samo pisano slovo, jer ga vlasti nijesu izvršivale, ipak se u narodnim manjinama budila nada, da će im svanuti zora ljepše budućnosti. Kod Srba vode glavnu riječ Dr. Svetozar Miletić i Dr. Mihajlo Polit, kod Rumunja Močonjije. Kod nas je Bunjevaca Antunović bio prvi, koji je zapalio luč narodnog prosvjećivanja i razvio barjak napretka i blagostanja. On je na zakonu osiguranih prava odmah pomišljao, da izda za Bunjevce i Šokce novine i tako svome rodu, koji je bio u prosvjetnom pogledu napušten i zanemaren, pruži prvu duševnu hranu. U nadi, da će za ovu uzvišenu zadaću naći dosta suradnika, on dode u Suboticu i sazove najuglednije ličnosti u župski dvor sv. Terezije. Na ovom su sastanku bili prisutni: Ivan Probojčević, prepozit i župnik kao domaćin, Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Somborčević i još mnogi drugi od uglednih Bunjevaca. Antunović je prisutnima razložio cilj sastanka i pozvao ih, da mu se pridruže u radu za prosvjetu i duševni razvitak Bunjevaca. No, ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odziva među prisutnima i odbili su, da sudjeluju u narodnim poslovima. (...)" (48. str.)

"Ovaj neuspjeh u Subotici nije odvratio Antunovića, da izda novine za svoj ljubljani rod. Na Veliku Gospu, 15. kolovoza 1869. god. razaslao je "Poziv" na Bunjevce i Šokce, kojim javlja, da će izdavati "Bunjevačke i Šokačke novine", i kaže: - "Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rodjaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvija... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sjegurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim slatkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila." (49. str.)

"Ivan Antunović je izdao još i jedan drugi poziv na pretplatu 15. prosinca 1869. godine, u kojemu kaže: - "U družbinu narodnosti Slavianske izkrenim duhom, i ljubavlju nadahnutim srcem ulazim; pak sve one muževe, koji se već od davna trude: da Slavianstvo u jedno kolo svedu, znanost i izobraženost uma i serca u njem razprostranjuju, bratinski pozdravljam.

Da me ovi zaslužni, i slavni sinovi našeg naroda, u počasnu svoju družbinu prime, i u podhvalu pomognu, o pervim koraku izjavljam: tko sam i šta namiravan.

Nije tajiti, da sam veoma mali, ipak viran sin ovog naroda, bunjevačke grane, koja se u Bačkoj razvila.

Vidivši: da se ovaj narod čversti, kojeg snaga duševna i materialna raste, vruću želju nosim puku bunjevačkim i šokačkim ruku pružiti: da se zaisto podigne, na ono mjesto, koje mu je po građanskim zakonu obilježeno...

Zato svakog sela, tergovišta i grada bratju, učene, i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje počastno pozivljem, i prosim: da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže, Listu medju puku štioce pribavljaju, i svojih dopisi njega podhranjivaju..." (49. str.) (2)

Ivan Antunović će razviti živu preporoditeljsku aktivnost, okupiti vodeće i ugledne Bunjevce, pokrenuti novine, posvetiti se spisateljskom i historiografskom radu, pored svojih redovnih obveza koje je imao kao visoki crkveni službenik. Među njegove dalekovidne poteze možemo ubrojiti veze s vodećim ljudima u kulturnom i crkvenom životu Hrvatske, kao što su Josip Juraj Strossmayer, Juraj Dobrila, Franjo Rački, Ivan Mažuranić, Ivan Kukuljević, Ilija Okrugić, Euzebije Fermendžin. Naročito je važna bila suradnja sa Strossmajerom s kojim je održavao srdačne odnose i koji mu je bio i savjetnik u društvenim aktivnostima.

Antunovićev rad je bio poznat u Hrvatskoj. Stoga nas ne čudi što je njegova knjiga "Odmetnik" tiskana u Zagrebu 1875. godine, kao i činjenica da je u Zagrebu živio relativno velik broj pretplatnika "Bunjevačko-šokačkih novina."

Godine 1882. Antunović je u Beču objavio svoje životno djelo: "Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom građanskom i gospodarskom, "s obavezom da sam distribuira knjigu.

Povjesničari u Hrvatskoj koriste se "Razpravom..." do danas, što je dokaz vrijednosti djela, ali i znak da naša historiografija ima veliki zadatak kako bi u istraživanju otišla dalje od Antunovića. Istine radi, treba istaći da biskup nije bio povjesničar po struci. On je, kao mudar i dalekovidan čovjek samo shvatio da bez poznavanja vlastite prošlosti nema narodnosnog preporoda, jer sa gašenjem historijske svijesti i narodnost gubi svoju samobitnost. Prema izvorima on se odnosio na ispravan način, premda je priznao da je grada, koju treba obraditi, ako se pristupa pisanju sinteze o povijesti Bunjevaca, ogromna i tako disperzirana da za to treba timski rad. Izvori su raspršeni po arhivima u Hrvatskoj, Mađarskoj, Austriji, Vatikanu i naravno u mjestima njihovog obitavanja, Subotici, Baji, Somboru, te ostalim vjerskim i kulturnim središtima. Od historičara, koji želi proučavati povijest Bunjevaca i Šokaca, traži se, pored stručnog znanja, i poznavanje latinskog, mađarskog i njemačkog jezika. Postoji jedan naučnik koji zadovoljava ove uvjete, ali on pristupa Bunjevcima i Šokcima šire, pokušavajući interdisciplinarno prikazati njihovu kulturu u cjelini. To je Dr. Ante Sekulić, jedinstvena osobnost u našoj znanosti.

Namjera ovog rada nije iscrpno osvjetljavanje radova o narodnosnom preporodu Bunjevaca i Šokaca, nastalih iz pera hrvatskih historičara. Stvaranje bibliografije, u kojoj bi se našli svi radovi, knjige, članci i studije, koje je hrvatska historiografija posvetila Bunjevcima i Šokcima, zadatak je koji nadilazi dosege postavljene u naslovu ovog referata.

Želimo panoramski prikazati ona djela, koja su, uglavnom objavljena kao zasebne knjige ili se nalaze unutar širih tema, kako bismo pokazali u kojoj je mjeri hrvatska historiografija bila osjetljiva za problematiku svoje bunjevačko-šokačke dijaspor, usprkos svim ograničenjima koja joj je namentulo vrijeme.

Počinjemo s 1882. godinom kada je objavljena Antunovićeva "Razprava...", jer je to djelo polazište za svako proučavanje ove problematike. Vjekoslav Klaić: Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, Zagreb, 1883, 197-205. str.

- Plodan pisac historiografskih radova, književnik i glazbenik, posvetio je u ovom radu pažnju hrvatskoj dijaspori. Informacije, koje donosi, imaju i danas vrijednost.

Fermendžin o. Euzebije: Chronikon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis S. Francisci Seraphici, Zagreb, 1890.

Fermendžin o. Euzebije: Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752..., Zagreb, 1892.

- Navedena Fermendžinova djela donose dragocjene podatke za povijest Bunjevaca. Osim toga, Fermendžin je bio Antunovićev savjetnik prilikom pisanja "Razprave..." U želji da se približi suvremenoj povijesnoj znanosti, I. Antunović se obratio mladom franjevcu, bez obzira što su ih dijelile ne samo godine, već crkveni i društveni položaj.

Ferdo Šišić: Korespodencija Rački-Strossmayer, knj. I., Zagreb, 1933.

- Obzirom na suradnju između I. Antunovića i đakovačkog biskupa, a čije odjeke u vidu korespodencije nalazimo u ovoj knjizi, ona ima važno mjesto pri proučavanju bunjevačkog narodnosnog preporoda. Navedena djela ukazuju na presušnu potrebu da se sakupi cjelokupna korespodencija biskupa Antunovića, kao i sva građa iz njegovog života i rada.

Stjepan Lakatoš: Narodna statistika, Zagreb, 1910.

Lakatoševo djelo sadrži dragocjene statističke podatke o cjelokupnom hrvatskom narodu, uključujući i njegovu dijasporu. Ono donosi dragocjene podatke za proučavanje Bunjevaca i Šokaca. Statistika je za ove manjine bila maćeha, jer rijetko kada odražava njihovo stvarno brojčano stanje. Mađarska statistika često ih razbija, ili čak ne prikazuje kao manjinu, ukoliko se nisu izjasnili kao Hrvati. S druge strane, trpaju se u tzv. Srbo-hrvate, ili Slavene, što zahtjeva opet daljnji istraživački rad na ovoj osjetljivoj problematici. Bez statističkih i demografskih pokazatelja nismo u mogućnosti shvatiti povijest Bunjevaca i Šokaca, a dakako ni njihovog matičnog naroda.

Rudolf Horvat: Hrvati u Bačkoj - Bunjevci i Šokci, Osijek, 1922. (64 str. malog formata)

Horvat je napisao pregledno djelo sa željom da pruži tek osnovne informacije, bez zanstvenih ambicija.

Godine 1930. objavljene su tri značajne knjige o Bunjencima i Šokcima. Politika asimilacije zaprijetila im je i u novoj državnoj zajednici. Razgraničenje s Mađarskom donijelo im je razbijanje i onako razuđenog etničkog arhipelaga. Važan kulturni centar Baja ostao je u Mađarskoj. Subotica sve očitije gubi raniji značaj bunjevačkog središta zbog snažne homogenizacije srpskog pučanstva unutar nove Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije. U novoj državi Bunjevci i Šokci nisu dočekali cjelovitu narodnosnu ravnopravnost, odnosno, nove "narodne" vlasti nisu im osigurale sve neophodne uvjete za njihov ekonomski, društveni, kulturni i politički napredak. Umjesto toga bili su uvučeni u igru političkih stranaka, kako srpskih tako i hrvatskih. Moramo imati hrabrosti i priznati da raspad u Austro-ugarskoj Monarhiji nije donio Bunjencima ono što su željeli i za što su davali svoj oduševljeni prilog u danima pregovora na Konferenciji mira u Parizu.

Političke igre s Bunjencima između srpskih i hrvatskih stranaka unazadile su im narodnosni život, jer se etnička elita opredjeljuje stranački, umjesto da svoje snage posveti radu na duhovnom napretku vlastite manjine. Karakterističan je primjer Petra Pekića, dobrog pjesnika, vrsnog prevoditelja s francuskog i talentiranog povjesničara koji napuštanjem svoje matične sredine i odlaskom u matični narod postaje žrtvom desne ideologije koja se lijepi na njegov pozlijeđeni etnički ponos, odvođajući ga u političko sljepilo.

1930: Petar Pekić: Povijest Hrvata u Vojvodini od najstarijih vremena do 1929. godine, Zagreb, 1930.

Pekić je napisao cjelovito djelo popularnim stilom, ne ulazeći u dublju historiografsku analizu.

Jovan Eredeljanović: O poreklu Bunjevaca, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930. Posebna izdanja, knj. LXXIX.

Vasa Stajić: Madarizacija i demadarizacija Bunjevaca, LMS, Novi Sad, 1930.

Eredeljanovićev i Stajićev rad ističemo zbog toga što su obojica korišteni kao literatura među hrvatskim historičarima.

1935: Petar Pekić: Političke i kulturne veze između Bunjevaca i Hrvata u prošlosti, Obzor-spomen knjiga, Zagreb, 1935.

Vasa Stajić: Madarizacija i preporod Bunjevaca, Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu, 1935.

Matija Evetović: Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja, Subotica 1935.

Zanimljivo je, pripominjeno to uz ovu panoramu, da se godine 1939, dakle u vrijeme raspleta srpsko-hrvatskog spora, pojavilo dosta radova koji se tiču Bunjevaca i Šokaca.

1939.: Petar Pekić: Povijest oslobođenja Vojvodine, Subotica, 1939.

Petar Skok: Toponomastika Vojvodine, Novi Sad, 1939.

Čović-Kokić: Bunjevci i Šokci, Zagreb, 1939.

M. Lorković: Narod i zemlja Hrvata, Zagreb, 1939.

1940: S. Bartolović: Bibliografija o Šokcima i Bunjevcima, Hrvatski dnevnik, 22. IX. 1940., Zagreb.

Rat je donio Bunjevcima i Šokcima nova stradanja. Mađarska vojska progonila ih je bez milosti, a pojedinci, koji su prešli u Hrvatsku, bili su manipulirani od ustaških kvislinga.

Za predmet našeg rada, od djela, napisa i članaka koji su objavljeni tijekom rata istaknut ćemo samo priloge u Hrvatskoj enciklopediji čiji je urednik bio Dr. Mate Ujević. Leksikografske i enciklopedijske priloge obradit ćemo u zasebnom poglavlju.

Poslije oslobođenja i stvaranja Nove Jugoslavije, izvjesno vrijeme hrvatska historiografija zanemaruje proučavanje dijaspore. Ovaj vakuum prekida izlaženje Enciklopedije Jugoslavije, sv. 2., 1956. god. Bunjevačku povijest proučava Vaso Bogdanov. Međutim, on ne radi na izvorima već piše svoj članak na osnovu onoga što su napisali Vasa Stajić, Petar Pekić, Ivan Antunović, Euzebije Fermendžin, Rudolf Horvat i M. Perović.

Svoj enciklopedijski članak, Bogdanov je uvrstio u knjigu "Živa prošlost", Zagreb, 1957., str. 235 - 254.

Slijedećih deset godina opet traje šutnja. Tada se naglo budi interes za Bunjevce i Šokce.

Rad V. Bogdanova i monografije o Ivanu Antunoviću koje su napisali M. Evetović (Život i rad biskupa I. Antunovića, Subotica 1935.) i Mil. V. Kneževića (Letopis MS, 1953, 66-124) poslužili su kao osnova Jaroslavu Šidaku za stvaranje studije "BUĐENJE NARODNE SVIJESTI U BUNJEVAČKIH HRVATA" koju uvrštava u knjigu "POVIJEST HRVATSKOG NARODA 1860 - 1914. g.", str. 63-66, kojoj su autori Šidak-Gross_Karaman_Šepić. Knjiga je tiskana 1968.

godine u nakladi "Školske knjige" iz Zagreba. Budući da ova knjiga ima funkciju udžbenika za studente, prilog o Bunjevcima je značajan, jer je njihova povijest ovim putem uklopljena u povijest hrvatskog naroda.

Iste, t.j. 1968. god. Matica hrvatska objavljuje važan prilog za proučavanje povijesti Bunjevaca i Šokaca: "IZVORI ZA POVIJEST BUNJEVAČKO - ŠOKAČKIH HRVATA" od Ivana Kujundžića. Bez obzira na nedostatke, ovaj rad je dragocjen putokaz budućim istraživačima.

Godine 1968. izašlo je II. izdanje obimne studije Vječeslava Holjevca "Hrvati izvan domovine" u kojoj su unutar poglavlja "Hrvati u Mađarskoj" obrađeni Bunjevci i Šokci.

Iduće, t.j. 1969. god. objavljeno je kontraverzno djelo ALBE M. KUNTIĆA. "POČECI BORBE ZA PREPOROD BAČKIH BUNJEVACA" s podnaslovom: "Jedan uspeh akcije kneza Mihajla i Ilije Garašanina za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje", izdanje autora, Beograd, 1969. god. Ova obimna knjiga nije dobila prolaznu ocjenu zbog tendencije s kojom je napisana. U tom smislu ističem rad Jurja Lončarevića: "Kulturne ustanove i kulturna tradicija Hrvata u Mađarskoj" (Kritika br. 18, Zagreb, 1971., 470-477).

Poznati književnik i znanstvenik Ante Sekulić, upoznao je našu javnost, 1969. god. s poviješću književnosti Bunjevaca i Šokaca u svome obimnom djelu "KNJIŽEVNOST BAČKIH HRVATA", posebno izdanje časopisa "Kritika" u Zagrebu.

Juraj Lončarević je 1969. god. objavio u Zagrebu djelo "ŠOKAČKI I BUNJEVAČKI KNJIŽEVNI PORTRETI", u vlastitoj nakladi.

God. 1971. Matica hrvatska izdaje vrijedne knjige za poznavanje kulturne povijesti i baštine Bunjevaca i Šokaca. To su "Antologija proze bunjevačkih Hrvata" i "Antologija poezije bunjevačkih Hrvata" Geze Kikića, "CVJETOVI MEĆAVE" - Hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Austrije i Čehoslovačke, Balinta Vujkova.

Zbog raspuštanja Matice hrvatske ova vrijedna djela povučena su iz prodaje jedno desetljeće, što je bilo nepotrebno, jer ne sadrže niti jedan redak koji bi se mogao smatrati nacionalističkim. Isto tako trebalo bi izvršiti historiografsku analizu svih dokumenata koji svjedoče o suđenju nekolicine vodećih bunjevačko-šokačkih intelektualaca, do kojeg je došlo u to vrijeme, kako bi se ustanovila opravdanost sumnje da im se sudilo zbog narodnosnog djelovanja. Uskoro će biti 20 godina od tih događaja, što znači da je ostvarena i povijesna distanca.

Emanuel Hoško, član Franjevačkog reda, posvetio se istraživanju crkvene povijesti. Godine 1978. objavio je studije "Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća" (NOVA ET VETERA, XXVIII, 1-2, Sarajevo, 1978.) u kojoj obrađuje povijest podunavskih Hrvata. Iste godine Ante Sekulić objavljuje rad "Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića" (Croatia christiana periodica, II., Zagreb, 1978., 47 - 62; 185 - 188).

A. Sekulić je naveo svu relevantnu literaturu o I. Antunoviću, a kroz ovaj rad je vidljivo koliko je potrebno napora još učiniti kako bi se znanstveno obradio preporod Bunjevaca i Šokaca. (Vidi prilog!)

Godine 1978. Ante Sekulić je objavio i dvije monografije, nastale radom na izvorima, zavidnom znanstvenom akribijom. To su: "DREVNI BAČ" i "TRAGOM FRANJEVAČKOG LJETOPIISA U SUBOTICI" obje izišle u Splitu kao izdanja zbornika "Kačić".

Isti autor napisao je jedinstvenu sintezu u našoj kulturi. Izašla je kao jedini sadržaj u knjizi 50. ZBORNIKA ZA NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE JUŽNIH SLAVENA, što ga izdaje JAZU, pod naslovom "NARODNI ŽIVOT I OBIČAJI BAČKIH BUNJEVACA", Zagreb, 1986. Ovo djelo sadrži cjelovit i sažet povijesni materijal, utemeljen na vrlo bogatoj povijesnoj građi.

A. Sekulić je stvorio djelo koje po svome obimu, konciznosti i znanstvenoj utemeljenosti gotovo da nadilazi mogućnosti individualnog rada. Ono što bi u drugim sredinama stvarao tim stručnjaka, u ovom slučaju uradio je jedan čovjek.

A. Sekulić je dao sintezu koja sadrži slijedeća znanstvena područja: povijest, povijest književnosti, povijest školstva, demografija, etnologija, folkloristika, lingvistika, onomastika, geografija, sociologija...

Godine 1989. u nakladi "Školske knjige" iz Zagreba, dr A. Sekulić objavljuje knjigu: "BAČKI BUNJEVCI I ŠOKCI". Tom knjigom zaokružuje problematski pristup i Bunjevcima i Šokcima. Hrvatska znanost, a unutar nje i historiografija, dobiva time dragocjenu sintezu o povijesnom življenju Hrvata u tim prostorima. Važni su Sekulićevi prilozi povijesti, povijesti jezika, književnosti i kulture Bunjevaca i Šokaca, objavljeni u obliku studija u brojnim stručnim glasilima.

Određene nedoumice ostavlja monografija "Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret", objavljena u nakladi zagrebačke "Školske knjige", 1988. god., rad uglednih povjesničara, Jaroslava Šidaka i suradnika, zbog toga što ne donosi informacije o preporodu Bunjevaca i Šokaca. Pretpostavljamo da se radi o problemu koji smo naveli u prvom dijelu ovoga rada, naime, o činjenici da Bunjevci nisu imali preporod istovjetan onome u matici, odnosno da nisu mogli ni imati udjela u Ilirskom pokretu zbog svoga položaja unutar Ugarske. Preporod Bunjevaca problematski doista nije vezan uz hrvatski Ilirski pokret. Međutim, J. Šidak ipak pokazuje da je mislio i o Bunjevcima. Na kraju knjige u dijelu koji ima naslov: "Kronologija zbivanja u povijesti hrvatskog naroda od 1750. do 1848. godine", iza 1815. godine stoji slijedeća natuknica: "U Osijeku je rođen Josip Juraj Strossmayer, đakovački biskup, nacionalni mecena i vođa Narodne stranke (umro 1905).

U Kunbaji kraj Bacsalmasa (danas u NR Mađarskoj), 1815. god. rođen je Ivan Antunović, pisac i preporoditelj bačkih Hrvata-Bunjevaca (umro 1888)" (3).

Ovom prilikom korisno je napomenuti da je Miroslav Krleža poznao problematiku hrvatske dijaspore, a unutar nje i Bunjevce. O tome je izrekao nekoliko misli koje ovom prilikom zaslužuju da budu uvrštene u ovaj rad.

"... Odumiru manjine i utapaju se u veće nacije. Eto, ispada da Slovenaca u Austriji ima sve manje, pa i gradišćanskih Hrvata. U Mađarskoj je danas ostalo još malo Srba i Hrvata, a sve ih je manje. Možda su to normalni procesi, ne znam. Ali zanimljivo je, to smo govorili, da se naši bunjevački Hrvati u Vojvodini mađariziraju, idu u mađarske škole, u njihove crkve. To je glupo, ali traže oslonac u istoj vjeri i bore se tako protiv ćirilice. Pa hajde, budite Vi ovdje pametni.

Tim Bunjevcima se dosta bavio Matija Katančić, učenjak za ono vrijeme, prvog reda". (...) (4)

U Trstu su bili za vrijeme Austrije brojniji Hrvati nego Slovenci i sve što je radilo u brodogradilištu u Monfalconeu ili što je radilo kao pomoćni, uslužni ili lučki radnik, kamal ili nosač, mahom su to bili Hrvati, a danas su oni u Trstu nečujni ili su već malobrojni. Dom, oko kojeg su se okupljali, davno je izgorio i oni danas u Trstu nemaju ništa, a Slovenci imaju svoje listove, svoja društva, svoje štamparije, teatar i ne znam što već, a Hrvati nemaju ništa. Za njih je Trst izgubljen grad, takva su eto vremena. (...)"

"Slično je i sa Suboticom, recimo. Nedavno je na televiziji bila mađarsko-srpska emisija o Subotici. Bunjevci, Hrvati, koji su bili tu dominantni, danas školuju svoju djecu u mađarskim školama. Mi postupamo s nekim stvarima koje uzimamo u ruke, a da ne vladamo materijom ili imamo kod toga nekakve račune; ne znači da je to strategija, ali sve proizlazi iz gluposti. Ako bi pak bila strategija, onda piliš, brate, granu, granu na kojoj sjediš, i ne znam što time u stvari pojačavaš. Ništa! Mi zapravo o tim stvarima i ne govorimo, a ne znamo zašto." (5)

Leksikografske i enciklopedijske priloge smatramo značajnim za kulturu svakog naroda. Premda nisu pisani kao historiografsko štivo, ovi prilozi iz područja koja se tiču povijesti, sadrže osnovne povijesne informacije, često s karakterom znanstvene sinteze o određenom problemu. Osim toga, uz njih se prilaže relevantna povijesna literatura koja omogućava daljnje upoznavanje obrađene materije. Zbog navedenih razloga zdvajamo u posebno poglavlje priloge hrvatske leksikografije i enciklopedistike na temu "Ivan Antunović" i "Bunjevci".

LEKSIKO GRAFIJA

1. *ZNAMENITI I ZASLUŽNI HRVATI*, te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925 do 1925. sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrvatskih vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Prigodom proslave 1000. godišnjice Hrvatskog kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige "Zaslužni i znameniti Hrvati 925 - 1925". Tisak i oprema Hrvatskoga štamparskog zavoda D.D. u Zagrebu, Zagreb, 1925.

"*ANTUNOVIĆ IVAN*, biskup i pisac, vođa i preporoditelj bunjevačkih Hrvata. Rodio se 19. VI. 1815. u Kunbaji. Umro je 13. I. 1888. u Kaloči. Nauke svršio u Kaloči, Subotici, Pečuhu i Segedinu, zatim stupi u klerikat Kaločke nadbiskupi-

je. G. 1838. zaređen je u svećenika. Onda kapelan, zatim bilježnik i arhivar (1840) nadbiskupski u Kaloči. G. 1841. tajnik nadbiskupski. G. 1842. župnik u Aljmašu. G. 1876. naslovni bosonski biskup. G. 1869. razasla poziv na Bunjevce i Šokce za utemeljenje pučkih novina. On je pokrenuo "Bunjevačku i šokačku vilu". napisao: "Poučne iskricе" (put po Italiji) - "Slavjan" - "Odmetnik" - "Bog s čovikom" (ogromno djelo) - "Čovik s Bogom" (molitvenik) - "Naputak" (proti nazarenima) - "Razprava o podunavskih Bunjevcih i Šokcih" (povijesno djelo). Pisao je i mađarski. U rukopisu ostavio pripovijetku "Bariša Kitković", - "Oblik Subotice". V.D.

Dr. Velimir Deželić, st. sveuč. bibliotekar u Zagrebu

2. *LEKSIKON MINERVA*. Praktični priručnik za modernog čovjeka, Minerva, nakladna knjižara, Zagreb, 1936.

"*ANTUNOVIĆ IVAN* (1815 - 1888.), svećenik Kaločke nadbiskupije, pisao bunjevačkom ikavštinom za narod, preporoditelj Bunjevaca. 1870. pokrenuo "Bunjevačke i šokačke novine".

3. *HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA*, sv. 1., Naklada konzorcija Hrvatske enciklopedije, Zagreb, 1941., str. 501.

ANTUNOVIĆ, IVAN, Kunbaja 19. VI. 1815, - Kaloča 13. I. 1888., preporoditelj bačko-baranjskih Hrvata. Polazio škole u Subotici, Segedinu, Pečuhu i Kaloči. Od 1842. župnik u B. Aljmašu, a od 1876. naslovni bosonski biskup. Pored svoga svećeničkoga rada razvija veliku nacionalnu djelatnost. Kad su Mađžari poslije nagodbe s Bečom 1867. počeli provoditi svestranu mađžarizaciju, Antunović reagira na to pokrećući u Kaloči Bunjevačko-šokačke novine (1870), koje je 1873. zamijenila beletristička Bunjevačko-šokačka vila. Taj rad je naišao na silan odjek u hrvatskom narodu Bačke i Baranje. U svojim "Poučnim iskricama" (1872) i "Slavjanu" (1875) prikazuje bunjevački život i običaje, u "Odmetniku" (1875) opisuje sudbinu nekog redovničkog renegata, koji kao zavjerenik protiv države umire na vješalima. "Bog s čovikom" (1879) tumačenje je Sv. pisma Starog i Novog zavjeta. U "Raspravi o podunavskih i potiskih Bunjevcih i Šokcih" (1882) proučava njihovo podrijetlo bez sustavnog reda, ali s mnogo dokumenata. U molitveniku "Čovik s Bogom" (1884) i u knjizi "Naputak" (1882) opominje Bunjevce i Šokce, da ostanu vjerni Katoličkoj crkvi. U rukopisima je ostavio pripovijetku "Bariša Kitković" i djelo "Oblik Subotice". Antunović je više rodoljub nego književnik, nije pisac prirodne sposobnosti, nego piše prema potrebi, zbog čega se i laća pera u svojoj 55. godini. Svojim je velikim rodoljubljem i prosvjetnim djelovanjem stekao neprolaznu slavu među bačkim i baranjskim Hrvatima.

Lit.: M. Evetović, Biskup Ivan Antunović, 1935, Marko Čović, Književni lik biskupa Ivana Antunovića, Hrvatska revija, 1939., br. 7., str. 362 - 366.

P.P. (Petar Pekić)

4. *ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE*, sv. 1. Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1955, str. 131.

ANTUNOVIĆ, Ivan, književnik, osnivač i urednik prvih bunjevačkih novina, "najkrupniji lik bunjevačkog preporoda" (Kunbaja, Bački Almaš, 19. VI. 1815. - Kaloča, 13. I. 1888.) Posle redovnog srednjoškolskog obrazovanja (Kaloča, Subotica, Pečuj, Segedin), svršio bogosloviju u Kaloči, 1842. postao župnik u Almašu. God. 1870. pokrenuo nedeljni list Bunjevačke i šokačke novine, sa beletrističkim dodatkom Bunjevačka i šokačka vila. God. 1873. novine prestaju da izlaze i zamenjuje ih Bunjevačka i šokačka vila (do 1875). U trenutku kada je, skoro sam, počeo svoj rad na buđenju Bunjevaca, "nije bilo čoveka koji nosi kaput, reverendu i habit koji bi sebe smeo nazvati Bunjecom", pa su ga prijatelji dočekali skeptički: "Brate Ivo! Zakasnio si sa tvojim predlogom. Mi smo se već pomadarili!" Ali A. nije klonuo: iako "lin čovik", svestan da među Bunjegovcima "publiku štijuću stvarat, to je poduhvat s kojim se Hrvat treba ne mnogo smionosti nego velike porcije ludosti", on postaje urednik i ekspeditor, pisac i propagator svojih novina, a na knjigama mu piše da ih "izdaje i razdieljiva pisac". Lepo primljen od Ujedinjene omladine srpske a izdašno pomognut od Strossmayera, našavši odziva među Bunjegovcima, A. je ubrzo dočekao plodove svoga rada, pa su mu prijatelji sa razlogom mogli reći: "Modo longus ordo est post nos venientium et idem petentium" (sad je duga povorka onih koji idu za nama i traže ono isto kao i mi). Davanjem stipendija A. se brinuo za stvaranje i obnavljanje bunjevačke inteligencije. Sam je bio pisac od neposrednog lakog novinarskog pripovedanja, sa dositejevski nastrojenom tendencijom (Dositeja je inače mnogo voleo i na njemu se učio), a pisao svežom ikavštinom, sa autentičnom regionalnom čari.

M. Lac. (Mladen Leskovac)

BIBL.: Poučne iskrice..., Temišvar 1872, Slavjan na svetih dnevih..., Kaloča 1875, Odmetnik, Zagreb, 1875, Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom i gospodarskom, Beč 1882, Bog s čovikom na zemlji, Vac 1879, Naputak (o nazarenima), Kaloča 1882.

LIT.: V. Stajić, Madarizacija i preporod Bunjevaca, Glasnik Istoriskog društva u N. Sadu, 1935, str. 50 - 93, (tu navedena i sva važnija literatura).

5. *ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE*, sv. 1. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980, str. 197. - drugo izdanje

ANTUNOVIĆ IVAN, književnik, osnivač, i urednik prvih bunjevačkih novina (Kunbaja, Bački Almaš, 19. VI. 1815 - Kaloča, 13. I. 1888.) Svršio bogosloviju u Kaloči i 1842. postao župnik u Bačkom Almašu. God 1870. pokrenuo nedeljni list Bunjevačke i šokačke novine, sa beletrističkim dodatkom Bunjevačka i šokačka vila, koje prestaju da izlaze 1873. i zamenjuje ih Bunjevačka i šokačka vila (do 1875). Dočekan sa skepsom, Antunović nije klonuo u stvaranju i obnavljanju bunjevačke inteligencije. Kao pisac odlikovao se neposrednim, lakim pripovedanjem, sa dositejevskom tendencijom, a pisao je svežom ikavštinom, sa autentičnom regionalnom čari.

BIBL.: Poučne iskrice..., Temišvar 1872; Slavjan na svetih dnevnih ili blagdanih crkvenih, Kaloča 1875; Bog s čovikom na zemlji, Vac 1879; Naputak za one

koji osiđaju napast postati nazarenom, Kalača 1882; Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih..., Beč 1882.

LIT.: V. Stajić: Mađarizacija i preporod Bunjevaca, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu, 1935., str. 50-93, (s ostalom važnijom literaturom)

Nakana ovog rada nije da ulazi u kritičku rasčlambu navedenih enciklopedijskih jedinica, ali nameće se potreba upozoriti na razliku između teksta napisanog 1955. godine i teksta napisanog 1980. godine. U drugom članku Dr Leskovic izostavlja oznaku da je Ivan Antunović "najkrupniji lik bunjevačkog preporoda." Bez navođenja ove oznake, ne samo da se prešućuje ono po čemu je Ivan Antunović krupna povijesna ličnost, već se prešućuje i postojanje narodnosnog preporoda Hrvata, Bunjevaca i Šokaca.

6. HRVATSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON 1, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1984, str. 201-202.

"ANTUNOVIĆ, IVAN, pisac i preporoditelj (Kumbaja kod Bácsalmása, 19.VI.1815 -Kalocsa, 13.I. 1888). Potomak je obitelji Stjepana Antunovića koji je 18.11.1698. dobio od cara Leopolda plemstvo i naslov Aljmaški. Otac Joso i majka Manda Petrić imali su petero djece - tri kćeri i dva sina. Pučku školu svršio je u Bácsalmásu, a 1825. upisao se u prvi razred gramatike u Subotici. Zatim se školovao u Segedinu (Szeged), Pečuhu (Pécs) i Kalocsi. Bogosloviju je svršio u Kalocsi i 1838.pastao svećenik. Bio je, između ostalog, župnik u Bácsalmásu (1842),vijećnik Bačke županije (1843). Podatak da je 1848. zatvoren kao Jelačićev pristaša nije točan),zatim kaločki kanonik (imenovan 1859) i privremeni podžupan Bačke županije (1861). God.1863. stekao je naslov opata Sv.Marije od Kereka,1864. imenovan za prepošta Sv.Pavla u Baču, 1875. je predsjednik Duhovnog stola i veliki prepošt katolički, a 1876. naslovni biskup. Više od deset godina upravljao je Kaločko-bačkom nadbiskupijom zamjenjujući nadbiskupa L.Hajnalda. U međuvremenu je boravio 1867. u Parizu i Berlinu, 1869. u Nici, Genovi i Rimu, gde se pripremao I. Vatikanski sabor. Poznavao je više jezika (grčki, latinski, mađarski, njemački, talijanski i francuski). Antunović je pokrenuo prve novine u podunavskih Hrvata (Bunjevačko-šokačke novine, 1870., Bunjevačko-šokačka vila,1873). Njegovom zaslugom je objavljen bunjevačko-šokački kalendar: Bunjevačko-šokačka Danica, a zaslužan je i za osnutak nekoliko prosvjetnih institucija (Kaločka štedionica, Čitaonica, Dobrotvorno žensko društvo,Vodna zadruga i dr.).Osiguravao je školovanje darovitim mladima. Pripovijesti, vjersko-nabožne pouke, dopise i rasprave objavljivao je u raznim novinama, časopisima i godišnjacima:Bunjevački i šokački kalendar (1870),Zatočenik (1870,1875),Bunjevačko-šokačke novine (1871), Srpski narod (1871), Bunjevačko-šokačka vila (1872-1876), Srijemski Hrvat (1882), Neven (1884, 1887, 1889) itd. S puta po Ugarskoj i zapadnoevropskim zemljama javljao se dopisima u Bunjevačko-šokačkim novinama (1872) i Bunjevačko-šokačkoj vili (1873, 1874, 1876). Dopisivao se s mnogim uglednim suvremenima (J. J. Strossmajerom, J. Dobrilom, F. Račkim, I. Okrugićem, I. Mažuranićem, G.Martićem, E.Fermendžinom, I. Kukuljevićem Sakcinskim, B.Modrušićem i dr.), ali sva pisma nisu sačuvana. Najpoznatija je njegova "Razprava o podunavskih i potisavskih Bunjevcih i Šokcih" (1882), iz koje su mnogi crpili građu. Mnoga su mu djela

ostala u rukopisu: pripovjetke Poslednji Gizdarev, Bariša Kitković, Vjerske istine (na latinskom), Oblik grada Subotice te na mađarskom Sophisticus magas miveltseg moralja (Čudoredne sofističke visoke naobrazbe, rukopis iz 1842) i A bojtol (O postu, oko 1840). Potpisivao se pseudonimima: Stari Rodoljub, Ivan Antun, Füzeši Adamko. Antunović je bio predvoditelj svih preporodnih akcija među podunavskim Hrvatima. U njegovu radu prepleću se sveslavenstvo i južno slavenstvo, ali odlučno je želio pomoći svome narodu i zavičaju. Pisao je nevjesto, ali neposredno i iskreno. Njegov je portret, prema pričanju, izradio Marko Horvatski (1934). Djela: Otvorena knjiga Ivana Antunovića kalaačkog kanonika, na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena. Kaloča 1870.

- Poučne iskricе koristnoj pučkoj zabavi. Putem po Italiji godine 1869-te sabrao. Temišvar 1872.
- Odmetnik. Poviesna pripoviedka. Zagreb 1875.
- Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih, Kaloča 1875.
- Bog s čoviekom na zemlji. Vac 1879.
- Kalocsa város fénjképei mađár távlatban (pseud. Füzesi Adamko). Vác 1879.
- Fénj és aranyképek. Vác 1880.
- Naputak za one koji osićaju napast postati nazarenom. Kaloča, 1882.
- Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom, Beč 1882, Sombor 1930.
- Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja. Kaloča 1884.

1974. objavljen je LEKSIKON Jugoslavenskog leksikografskog zavoda u kojemu o Ivanu Antunoviću nema podataka. Isti je slučaj i sa ENCIKLOPEDIJOM HRVATSLE POVIJESTI I KULTURE, što je u nakladi "Školske knjige" iz Zagreba, objavljena 1980. godine.

ENCIKLOPEDIŠTIKA

Enciklopedijski prilozi o Bunjevcima obrađeni su iscrpno, što znači da mogu vršiti svoju, ne samo civilizacijsku, već i historijografsku zadaću. Predstaviti ćemo tri enciklopedijska izdanja. To su: Hrvatska enciklopedija, sv. III, Zagreb, 1942; Enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, 1956, i njeno drugo izdanje iz 1982. godine. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, sv. III, obrađuje Bunjevce kroz 11 enciklopedijskih jedinica, sljedećim redom:

- Ime Bunjevac - autor Matija Evetović
- Povijest - autor Petar Pekić
- Naselja i ekonomsko stanje bačkih Bunjevaca - autor Albe Šokčić
- Vjerske i crkvene prilike među Bunjevcima - autor Matija Evetović
- Bunjevačko školstvo - autor Matija Evetović
- Kulturne i prosvjetne ustanove - autor Albe Šokčić
- Bunjevačke folklorne osobine - autor A. Šokčić
- Bunjevačko narječje - autor M. Evetović

- Bunjevački književnici - autor Mate Ujević
- Narodne pjesme Bunjevaca - autor Ive Prčić
- Veze Bunjevaca sa drugim Hrvatima - autor A. Šokčić

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, sv. 2. obrađuje Bunjevce kroz četiri enciklopedijske jedinice, autori su eminentni stručnjaci.

- Bunjevačke i šokačke novine-Triva Militar
- Bunjevci-Stjepan Pavičić
- Povijest-Vasa Bogdanov
- Govor - Josip Ham

ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, sv.2 .II. izdanje, donosi isti broj enciklopedijskih jedinica, s time što se uz Vasu Bogdanova javlja Josip Buljovčić kao autor nadopune Bogdanovljevog teksta.

- Bunjevačke i šokačke novine-Josip Buljovčić
- Bunjevci-Stjepan Pavičić
- Govor-Josip Ham
- Povijest-Vaso Bogdanov, plus dodatak-Josip Buljovčić

Narodnosni preporod Bunjevaca i Šokaca nije historijografski obrađen. Postoje brojni momenti koje bi trebalo istražiti, objasniti i podastrijeti javnosti.

Što se tiče napora hrvatske historijografije da inkorporira povijest Bunjevaca i Šokaca u korpus nacionalne povijesti, pokazali smo do koje se mjere u tome došlo. Bez obzira na brojna otvorena pitanja, možemo se složiti da se pozitivan proces desio u mjeri koja nas ispunjava optimizmom. Posebno u tom pogledu naša historijografija duguje Dr. Anti Sekuliću, Bunjevcu koji se niz godina nalazi u matici znanstvenih događanja u svome matičnom narodu, ne prekidajući odnose sa manjinom kojoj pripada i radeći ustrajno na njenom približavanju matičnom narodu na širokom polju svojih znanstvenih dostignuća.

BILJEŠKE

1. Petar Matković: Hrvatska i Slavonija u svojim fizičkim i duševnim odnošajih, Zagreb 1873.
2. Dr. Matija Evetović: Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja, Subotica, 1935, 48-49.
3. Jaroslav Šidak: Hrvatski narodni preporod Ilirski pokret, Zagreb, 1988, 207.
4. Enes Čengić: S Krležom iz dana u dan. Trubač u pustinji duha, Zagreb, 1985, 173.
5. Enes Čengić: S Krležom iz dana u dan. Ples na vulkanima, Zagreb, 1985, 62.

(Đuro Vidmarović je pročitao ovu svoju radnju, bez leksikografskih i enciklopedijskih priloga, na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u subotičkom sjemeništu "Paulinum" 18. prosinca 1988.)

ŽIVOTNI PUT IVANA ANTUNOVIĆA

Svaki čovjek koji je živio, ispunio je to vrijeme, od rođenja do smrti svojim danima. Danima je dao sadržaj. Čitavom svojem životu je dao jedan smisao ili promašaj. O promašenim ljudskim egzistencijama se ne pišu biografije, osim kao prizori, opomene neiskusnim ljudima. Ne pišu se biografije ni o svakidašnjim uspelim egzistencijama. Nego, pišu se biografije o izvanrednim uspelim egzistencijama koje su ostavile jedan trag iza sebe. Trag kojega ne uništava zub vremena, ljudski zaborav ili zloba. Pojedine ljudske osobe ne samo da se izdižu iznad drugih, nego drugima daju svoj pečat, koji je prisutan i u slijedećim generacijama. Zanimljivo je to da pojedinac ne može bez naroda, ali je još zanimljivije i to da narod ne može bez pojedinaca. Ta uzajamnost pojedinca i naroda, te naroda i pojedinca je tako velika - da se snaga jednog naroda mjeri prema broju velikih pojedinaca, ili duhova koji su pripadali dotičnom narodu. Veliki duhovi ne padaju odozgor poput kiše, nego rastu iz običnog puka. Nastali su iz znoja i žuljeva, radosti i tuge, nadanja i stradanja, od slavlja blagdanskih do svadbi i sahrana, od kolijevki do bolesničkih postelja. Od veselih pjesama do slatkih pripovjedaka, od poslovice do lijepih običaja. Od svega ovoga što ispunjuje jedan običan mali ljudski život je satkana duša jednoga čovjeka i njegova naroda. I sada dolaze veliki duhovi koji su rođeni iz svega toga, koji su zaodjeveni tom ljubavlju, a za uzvrat se žele odužiti svome rodu. Žele svoj rod podići, pridići, pa i spasiti. Samo veliki i plemeniti duhovi to znaju i umiju, bilo svojim životom, ili perom, ili kistom, ili glazbom, ekonomijom, organizacijom, politikom. Sretan je onaj narod koji ima takvih velikih i plemenitih duhova. Takav narod nikada neće nestati, niti njegova slava i ugled potamniti. Takav narod će davati putokaz drugim narodima, ostavit će pečat svoje egzistencije civilizaciji u kojoj živi.

Stoga smatram da nije nikada suvišno gledati unatrag na one koji su živjeli prije nas, koji su utkali svoje životne nade, energije, sve svoje sile, jer su ljubili svoj narod. Gledajući njih, mi ne živimo u prošlosti, nego u sadašnjosti. U sadašnjoj situaciji koja ima svojih poteškoća, svojih promašaja i svojih propusta. Narod bez prošlosti ima nesigurnu sadašnjost, a bez ikakve nade je za budućnost. Svi oni žive među nama, koji su doprinijeli da smo mi danas ovdje

skupljeni. I oni stari naši "ujaci", koji nas dovedoše na ove ravni i biskup Ivan Antunović i biskup Lajčo Budanović i Blaško Rajić i Albe Vidaković i Josip Andrić i Ante Jakšić, Aleksa Kokić - svi oni žive ne samo u našim sjećanjima ili djelima, nego u našim životima. Oni su utkani u naše živote: u naše misli, u naše nade, u naše strahove, u naše radove. Oni čekaju na nas da izađemo iz naših životnih problema, da jezik i vjera ne izumru između Dunava i Tise.

Naši franjevci, "stari ujaci", da bi sačuvali vjeru našega naroda, ostavljaju stari kraj, a Ivan Antunović, da narod ne bi izgubio jezik, počinje svoj preporoditeljski posao. Taj posao nije bio jednoobličan, još manje monoton, nego živ i energičan kao što je i sam život. Životni put biskupa Ivana Antunovića bio je preporoditeljski za Bunjevce i Šokce u našoj Bačkoj. Promatrati životni put Ivana Antunovića nije lagan posao. Ne sastoji se samo od datuma života i smrti. Od onih ili ovih životnih okolnosti. Od ovoga ili onoga djela: novina, knjiga, skupova. Nego, od same vatre, koju je dao na početku. Koji je tokom svoga života rasplamsavao, dok se konačno nije sam u tome istrošio i nestao. Ne, nije nestao, nego on i dalje živi ovdje među nama. Taj žar i dalje živi u našem narodu. I kada jednoga dana budemo sumnjali u taj žar, i ako jednoga dana tu vatru ne budemo poticali, doći će sigurna smrt i vjere i jezika. A to je katastrofa! "Ako tebe, Jeruzaleme, budem ikada zaboravio, neka mi se desnica osuši, neka mi se jezik za nepce prilijepi...". To je židovski narod držalo preko 4000 godina, a drži ih i danas. Preživjeli su Egipćane, Babilonce, Asirce, Grke, Rimljane, Hitlera i Staljina. Držat će ih dalje dogodio bude bilo te vatre u njima. Nema te ljudske sile koja može te vatre ugasiti, ni obećanja, ni prijetnje, ni zatori. Ta ista vatra je gorjela u našim "ujacima", ta ista vatra je gorjela i u našem Ivanu Antunoviću. Turčin je htio vjeru, a Mađar je htio jezik - ali oni su rekli: Ne! Ta ista vatra treba gorjeti i u nama!

Biskup I. Antunović je živio u jednom veoma burnom vremenu nacionalnih i socijalnih previranja u Austriji odnosno Austro-Ugarskoj. Do nagodbe 1867. god. u Austriji se nisu osjećali pritisci na manje narode, ili raseljene etničke grupe. Austrija je bila više nacionalna državna tvorevina s feudalno-apsolutističkim režimom. Slaveni su bili u većini u odnosu na Austrijance i Mađare. U vremenu prije nagodbe dolazi do buđenja i preporoda među slavenskim narodima u Austriji. Mađari se također bude. Žele samostalnost od Austrije. No, s tom političkom samostalnošću kod Mađara se budi i nacionalistička svijest, koja se osobito tiranski odnosi prema drugim narodima na njezinom području nakon nagodbe. Biskup I. Antunović to i te kako osjeća. Vidi veliko odnarođivanje svoga naroda. Uglavnom Bunjevci prelaze u Mađare, a Šokci u Njemce. I. Antunović je svijestan svoga slavenskog porijekla. Svijestan je i broja Slavena u Austro-Ugarskoj, a i o slavenskom moru izvan Austro-Ugarske. Povezuje se sa slavenskim preporoditeljima u Austro-Ugarskoj, a preko njih teži za panslavizmom. No osobitu vezu ima s Južnim Slavenima izvan Austro-Ugarske. Povezuje se s biskupom J.J. Štrosmajerom, sa Zagrebom i Novim Sadom. Nakon duge zime osjećalo se proljeće. Austro-Ugarska je bila na umoru zbog svojih društveno-političkih trzavica. Prije samog rasula Austrijanci i Mađari su stezali nacio-

nalne uzde nad slavenskim narodima, počela je masovna germanizacija i mađarizacija. To je ponukalo već starca I. Antunovića da 1870. godine - pokrene "Bunjevačko šokačke novine" s prilogom "Bunjevačko šokačka vila". U pismu svom prijatelju Iliji Okrugiću između ostalog kaže: "Al' kako rekoh pišem, da me neprijatelj ne nađe neposlena i neodvuče u prokletstvo." Želja, dakle, da postane čuvarom narodne svijesti, braniteljem narodnih prava i skrbnikom narodnih dobara, utisla mu je već kao starcu pero, koje nikada nije otupilo u velikoj i teškoj borbi u obrani narodnih svetinja. I. Antunović žali što svoj rad nije prije započeo.

Koliko je bio uključen u panslavizam, odnosno jugoslavenstvo vidi se i po tome da njegove "Novine" i "Vila" prodiru iz Bačke u Baranju, Banat, Srijem, Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Srbiju, Hercegovinu i Crnu Goru. Njegov vjerni suradnik Stjepan Grgić bilježi 1876. god. da Zagreb i Varaždin imaju više pretp-latnika na "Novine" i "Vilu", nego Subotica.

Kada je "Vila" prestala izlaziti, piše Iliji Okrugiću: "Vjerujte da će me srce boljeti do groba.... No, al' zato sve do groba rad sam rodu služiti i što god bude sile i vremena, to ću njemu žrtvovati". Novine su u rukama Antunovićevim imale ulogu buđenja. Kao što truba u vojsci služi za buđenje i upozorenje na nešto važno, tako isto i "Novine" i "Vila" su igrale ulogu trube. Zreliji njegov rad je bio pastoralni rad, spojen s rodoljubivom sviješću. Za svećenika je ređen 1838. god. Malo vremena je bio kapelan u Čantaviru. Zatim je obavljao neke službe u kalačkom ordinarijatu, a 1842. god. je postao župnikom svoje rodne župe B. Aljmaš. "Kao župnik I. Antunović se očinski brinuo za svoje župljane. Kao dobar pastir, on je uvijek bio među svojim vjernicima i poučavao ih u vjeri i korisnim naukama. On je poučavao djecu i omladinu u školi, a starije u crkvi i domu." "Učio ih je na sve, što naša sveta vjera uči, kako će čovjek postići blagostanje na zemlji, a poslije smrti život vječni u nebu. Jednom rječju bio je pravi svećenik." "Svaki dan je sa svojim kapelanima sjedio u ispovjedaonici, dočekivao skrušene vjernike i učio ih dobru." U B. Aljmašu je I. Antunović proveo 18 godina kao župnik. Za to vrijeme B. Aljmaš se preporodio u čudorednom pogledu. Za vrijeme njegova župnikovanja podignute su lijepe školske zgrade, općinska bolnica, uređena je crkva i kalvarija.

Dok je još bio župnikom u B. Aljmašu, pripremao je veliko teološko djelo za narod "Bog s čovikom". Nije se mogao zadovoljiti s nekom površnom pastorizacijom, ili pastorizacijom samo B. Aljmaša, nego nečim širim, koje će moći obuhvatiti sve naše ljude koji govore hrvatskim jezikom. Djelo je poza-mašno ima 744 stranice. Zbilja, za ono doba jedinstveno na hrvatskom jezičnom području. Knjiga "Bog s čovikom" tiskana je u Vacu, 1879. god.

U uvodu upozorava svećenike kako trebaju vjernike upoznati sa Svetim pismom, kako Starim tako i Novim zavjetom. Tumači teološki Sveto pismo narodu počevši od stvaranja svijeta, objašnjenje Staroga i Novoga zavjeta, pa život prve Crkve, opisuje progone kršćana i hereze, zatim svetu misu i sakramente.

Vidio je I. Antunović širenje nazarena, osobito među šokačkim življem i zato izdaje knjigu "Naputak". Kao i u samom početku širenje protestantizma bilo je veliko među kršćanima, jer kršćani nisu imali neku dublju vjersku svijest, a nisu baš ni mogli imati kad nisu poznavali vjeru. Tridentski sabor i Isusovački red s jednim ozbiljnim pristupom produbljivanju vjerskog znanja kod običnog puka uspjeli su podići nasipe da se protestantizam dalje ne širi. Na isti način postupio je i biskup Ivan Antunović. Ne samo da je izdao knjigu "Naputak", kako bi narod upozorio na zablude krivovjerja, nego je izdao i knjigu "Bog s čovikom", a zatim u Kaloči 1884. god. "Čovik s Bogom" - molitvenik. Želio je s njima privesti narod k sjedinjenju s Bogom u molitvama i promatranju istina katoličke vjere.

I. Antunović svestrano je zalazio u ondašnju problematiku našega naroda. Ne samo da mu sačuva ime i jezik, nego i katoličku vjeru. Nije to bio lagan posao. Tražio je znanja, finansijsku podlogu, suradnike i što je najvažnije, optimizam i životnu energiju da će u tome uspjeti. Teško je to bilo početi. Njegove ideje i djela nailazile su na velike prepreke ne samo sa strane Mađara i "mađžarona", već i sa strane njegovih suradnika: "U nadi da će za ovu uzvišenu zadaću naći dosta suradnika, on dođe u Suboticu i sazove najuglednije ličnosti u župski dvor sv. Terezije. Na ovom sastanku bili su prisutni: Ivan Probojčević, prepozit i župnik kao domaćin, Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Somborčević i još mnogi drugi od uglednih Bunjevaca. No, ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odaziva među prisutnima i odbili su da sudjeluju u narodnim poslovima. I. Antunovića je iznenadio ovaj njihov odgovor, pa rekavši im, da će za ovo njihovo izdajstvo odgovarati prid Bogom i ljudima, obrati se Bozi Šarčeviću i reče: "Ajde, Bozo, mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više da tražimo". Svojevremeno on je oduševljavao mlade i sposobne ljude, pomagao im je u materijalnim poteškoćama. Dok je bio u kalačkoj kuriji, svaki dan je kod njega bilo na objedu sedamdesetak osoba, mnogima je tako pomogao da završe školu. Oko 200 mladih rodoljuba je školovao. U školovanim ljudima gledao je budućnost našeg naroda.

Neposredno prije izlaska "Novina" i "Vile", 1869. godine, izdaje svoj "Poziv" na Bunjevce i Šokce: "Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsima Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rodaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova lijepa narav razvija... Braćo mila, svanulo je, neka je, dakle, kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sđružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da

ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim slatkim mliekom doila, već nemila Turkinja odgojila".

I. Antunović je bio zov na kojega su se mnogi odazvali. Prosvjetom naroda postigao je puno. To je bio njegov životni put, kojega mu je Svemogući dodijelio. Narod je bio svijestan sebe - da nisu neki zaostali Raci, već Narod koji ima svoju prošlost i budućnost. Ove godine slaveći 100. obljetnicu njegove smrti, došli smo na ovaj skup da osvijetlimo taj dragi lik. Zahvaljujući njemu, mi jesmo ono što jesmo danas. On je prisutan uvijek među nama ne toliko po novinama i knjigama, nego svojim životom, svojom osobom. Sve je sveo u geslo "Sve za vjeru, narodnost i riječ svoju".

(Ivan Sabatkai pročitao je ovo predavanje na Znanstvenom skupu o I. Antunoviću u subotičkom sjemeništu "Paulinum", 18. studenog 1988. godine)

MOLITVA NA ČAST SV. ĆIRILA I METODA

Sveti Ćirile i Metode! Vas slavenska mati rodila, pa ste se zato spremno odazvali pozivu slavenskoga kralja Rastislava, moravskog vladara, da njegov puk od zla izbavite. Bog Vas je nadario duhom znanja i darom jezika, pa ste ne samo Sveto Pismo na slavenski jezik priveli, nego ste i za izgovor ovoga najprikladnija slova sastavili, i također i slavensku liturgiju na službu Božju zasnovali.

Vas je Bog izabrao za slavenske apostole, pa ste se svetim redom učvršćeni, na ovo najuzvišenije zvanje pripremali. Vama je bila namijenjena radost, pronaći tilo sv. Klementa pape, i to iz Kerzona sa sobom u Rim ponijeti, komo ste se jednom uputili, kao sv. Pavao u Jeruzalem - da Vaš nauk sa onim sv. Petra savnite i svezu jedinstva Crkve Istočne sa Zapadnom učvrstite.

Blažena je majka, koja vas je na svit rodila, jer je u vama, Bogu na slavu, dva apostola prikazala, slična majci sv. Ivana i Jakova. Blažene su vaše evanđeoske stope, jer kamogod ste po Panoniji prolazili, tamo su nicali crkve katoličke, u kojima se Bog slavio i narodi po Isusu spasavali.

O, dragi sv. Ćirile i Metode, blaženi slavenski apostoli, koji ste Bogu Ocu ugodili, pod vašu moćnu zaštitu privodimo mladež našu, dicu našu, da se po milosti vašega apostolstva, potpuno nauče viri katoličkoj i u njoj tako učvrste, da je nikakova napast ne mogne uzdrmati, bila ona obećanjem, mamaljenjem ili prijetnjom. Ponizno molimo, da se stavite pred lice milostivoga Boga, te gorljivo zaprosite ujedinjenje svih slavenskih grana u jednoj te istoj Crkvi, kojoj je vidljiva glava sv. Petar u svojim nasljednicima rimskim papama i da se ovako kršćansko učenje u njima što više razgrana i svetost života što bolje učvrsti.

Tvoja je volja bila, a naša radost, Tebe, o Isuse, u slavenskom jeziku hvaliti. Pred Tebe, o milosrdni Spasitelju, skrušenim srcem stupamo, moleći Te da se po svom velikom milosrđu smiluješ narodima slavenskim i iz njihove sredi-

ne ukloniš razdor, iz svakog pak njihova uda, obitelji i plemena iskoreniš svako krivovirje, kako se ne bi pomutila očinska radost Boga Oca, nego neka Njegovo svevideće oko radosno i veselo počiva nad svim Slavenima, sabranima u krilu svete Majke Crkve (rimokatoličke), jednim Duhom nadahnuti, pivamo slavu imena Isusova, te istim sredstvima tražimo kraljevstvo nebesko, po Bogu Ocu od početka nam priprvljeno, u ime Isusa i Duha Svetoga, na vike vikova. Amen!

(Sastavio biskup Ivan Antunović i objavio u molitveniku "Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja", izdanom u Kaloči 1884. godine, tiskom Franje Holmeyera stranice 557 i 558.) - Lazar Ivan Krmpotić pripremio je ovu molitvu za ekumensku službu Riječi u čast sv. Ćirilu i Metodu, 6. travnja 1986. godine, a u povodu završne svečanosti 1100. obljetnice smrti sv. Metoda, u subotičkoj katedrali - bazilici!)

PREPORODITELJSKA I POVIJESNA BAŠTINA IVANA ANTUNOVIĆA

O Ivanu Antunoviću napisano je mnogo prigodnih napisa, više rasprava, a najpouzdaniji životopis objavio je Matija Evetović (1). Međutim, u povodu devedesete obljetnice Antunovićeve smrti treba osloboditi preporoditelja prekodunavskih Hrvata nepotrebnih uresa kako bi njegova pojava i značenje rada što čvršće bili ugrađeni u povijest naroda komu je pripadao. Ivanu Antunoviću nisu potrebne velike riječi, niti ga treba izvlačiti iz bezimenosti: poznat je njegov pothvat sedamdesetih godina prošloga stoljeća, znana su njegova djela. Potrebno ga je samo ugraditi u naša znanstvena proučavanja te iz mnoštva njegovih misli, raspoloženja i djela izlučiti najbolja, najvrednija i najtrajnija. Tragika je, naime, velikih ljudi što ih rijetko razumijemo, shvaćamo i prihvaćamo - jamačno zbog njihove veličine, a i zato što su svojom svagdašnjicom natkrili naše obzore.

Preporoditeljski rad

Život Antunovićev počeo je u trenutku kada su Napoleonove vojne i pohodi mijenjali zemljovid Evrope; učio je u raznim gradovima pripremajući se za svećeničko zvanje u godinama koje su u austrijskoj carevini bile bremenite preporodnim mislima i djelima njenih naroda; u zreloj dobi bio je svjedok oblikovanja ugarskog puka u bojovan mađarski narod; misli i nemire 1848. neposredno je doživio kao čovjek razborit koji se ne oduševljava Kosuthom, a u srspskoj Vojvodini nalazi potvrdu svoga uvjerenja da su slavenski narodi austrijskog carstva na putu svoga oslobođenja; dvadesetak godina nadživio je austro-ugarsku nagodbu (1867) kao i hrvatsko-ugarsku (1868); živio je u carstvu, preživio revolucije, prevrate i apsolutizme, razne diplome i patente. Sažetak iz svih previranja svoga stoljeća Antunović je pretočio u bogatstvo preporoditeljskog rada među prekodunavskim Hrvatima, u svome zavičaju.

U svim knjigama, raspravama i napisima Ivan Antunović prikazan je i predstavljen kao preporoditelj. Osim Ivana i Matije Evetovića, o preporoditelju Antunoviću pisali su hrvatski, srpski i mađarski pisci, o njemu je zabilježeno u

enciklopedijama (2). Vasa Stajić misli da Ivan Antunović "potpuno zaslužuje titulu bunjevačkog Štrosmajera" (3). U prikazu bunjevačke književnosti pisac u knjizi "O Bunjevcima" - Milivoje V. Knežević - priznaje da se "ističe svetački lijepa figura prosvjetitelja i probuditelja bunjevačkog roda, kaločkog kanonika Ivana Antunovića" (4). Blaško Rajić nazvao je Antunovića nositeljem "narodne ideje" (5), a Petar Pekić iskreno priznaje: "Antunović je veći rodoljub no književnik" (6); Geza Kikić pak tvrdi da je Ivan Antunović "Svojim političkim i književno-prosvjetnim radom stekao ugled pravog preporoditelja i buditelja nacionalne svijesti bunjevačkih Hrvata" (7). Sličnu misao zabilježio je Đuro Kun-tarić ističući da je Antunović "hrabro i nesebično pokrenuo buđenje narodne svijesti kod Bunjevaca" (8).

Konačno, Matija Evetović s puno štovanja prema Antunovićevu preporoditeljskom radu zaključuje: "Želja, dakle, da postane čuvarom narodne svijesti, braniteljem narodnih prava i skrbnikom narodnih dobara, utisla mu je već kao starcu u ruke pero..." (9).

Doista, Antunović je počeo svoju javnu, preporoditeljsko-književničku djelatnost god. 1870. u svojoj 55. godini života. Te je godine počeo Antunović svoj rad u listu Bunjevačke i Šokačke novine (10). Naime, nakon austro-ugarske nagodbe 1867. objavljen je u Ugarskoj zakon o manjini (1868) prema kojemu je čl. XXXVIII. priznato i zajamčeno pravo u školi, u sudstvu i upravi. Antunović je iskoristio tu zakonsku odredbu pa ja skupio na dogovor uglednije osobe u župni dvor sv. Terezije u Subotici (11), ali nije našao podrške. Zato je 15. kolovoza 1869. napisao i poslao poziv Bunjevcima i Šokcima za utemeljenje pučkih novina (12). Poziv je tiskan na hrvatskom i mađarskom jeziku (13). Proglas Antunovićev bio je iznenađenje (14), ali "on je na visoko rodoljubivi način pozvao svoj rod da se vrati sebi i da se kupi pod njegovu zastavu, jer je njega prava Bunjevka rodila" (15). Naime, Antunović doslovce veli: "... pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sjegurne propasti izbavimo" (16).

Proglas je Antunovićev odjeknuo, a desetak dana poslije, 25. kolovoza 1869., na skupštini u Velikoj Kikindi odlučila je Ujedinjena omladina srpska preporučiti narodu da podrži list namijenjen bačkim Bunjevcima i Šokcima (17). Međutim, Antunovićev podvig nisu pozdravili Mađžari, a bilo je nekoliko duhovnika koji se nisu slagali s radom kaločkog kanonika (Ivan Palić i dr.) Treba spomenuti također da je poznatom znanstveniku Euzebiju Fermendžinu, koji je kao mlad, učen i poznat franjevac bio pozvan na suradnju s Antunovićem, njegov franjevački provincijal Ivo Rodić odgovorio: "Što bi vlada, što bi kardinal kaločki rekao čuvši da je redovnik franjevac drznuo se narodnu svijest u Bunjevaca buditi?... Za urednika takvog lista, koji će velike zaprieke imati, mora se tražiti čovjek posve neodvisan, kom nije stalo do ičije milosti" (18).

Antunović je ostao odlučan i postojan, ali također svjestan pogibelji u kojoj se nalazi, pa svome štićeniku i rođaku Ivanu Evetoviću piše: "Nemoj mi više pisat, i drugima kaži da mi ne pišu, ne sbog mene, već sbog vaših osobah,

buduć neću da ikog na svijetu izvrgnem pogibeli, koji s menom dopisuje" (19).

Prvi broj Bunjevačkih i Šokačkih novina (Novine) objavljen je 19. ožujka 1870. Na prvoj je stranici starinska bunjevačka soba u kojoj je skupljena obitelj (20).

Novine su počele izlaziti, a pomoćnici Antunovićevi bili su Kalor Milodanović i Ago Mamuzić (21). Ne spominjući suradnike, treba upozoriti da su Antunovićeve Novine izlazile tri godišta, ali su s 52. brojem trećeg godišta prestale izlaziti (22). "Novine" je naslijedila Bunjevačka i Šokačka vila (Vila) s ciljem i svrhom "da raznosi političke viesti, razvija po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku" (23). Za Vilu je izdavaatelj i odgovorni urednik bio Antunović, jer je Vila prvotno bila prilog Novina. Zato Vila ima šest godišta; prestala je izlaziti s brojem 18. toga šestog godišta (24).

Prosudba je B. Modrošića da su trogodišnje Novine ispunile zadaću te piše "u ime Bunjevaca i Šokaca": "...zovite nas kako vas volja; samo nam dajte slobodu, a mi slobodni izvojevat ćemo si častno ime za vjekove..." (25). U Vili je spomenuti Modrošić zabilježio potrebu "da se bližimo s rodnom svojom cilju, spasavajućemu sve narode: "Sve za vjeru, narodnost i rječ svoju" (26).

Nema sumnje da su Novine i Vila bili prosvjetiteljski listovi Ivana Antunovića jer su se izdavaatelj, urednik i suradnici držali utvrđenih načela: "Mi hoćemo i živo želimo svoj duševni i tvarni razvitak. Mi hoćemo naše po Bogu i naravi pripadajuće pravo, naime: naš jezik, naš svestrani napredak..." (27).

Nameće se potreba brižno proučiti godišta Novina i Vile ne samo radi Antunovića i znanstvene prosudbe njegova prosvjetiteljskog rada, nego i radi pregleda povijesti, pokušaja i težnje da se makar sa zakašnjenjem prouče preporodne misli i rad među prekodunavskim Hrvatima. Antunovićeve je također zasluga što su pokrenuti godišnjak "Danica" i "Neven". Međutim, treba upozoriti da je oko prvog godišnjaka u novije doba napisano nekoliko rasprava, a neposredni razlog bila je Bibliografija koju je objavio Ivan Kujundžić, god. 1969. (28) Podaci u raspravama zanimljivi su, ali treba upozoriti da je godišnjak među prekodunavskim Hrvatima imao naslov "Bunjevački i šokački kalendar", od god 1883. "Bunjevačko-šokačka Danica", od 1886. "Nova Danica", pa "Danica" (1888), a od 1892. godišnjak je imao naslov "Subotička Danica" (29).

"Neven" je počeo izlaziti god. 1884. Prvi urednik bio je Mijo Mandić, štićenik i učenik Antunovićev. Bolesni preporoditelj i probuditelj našao je u mladom Mandiću odanog pristašu koji je primajući dobrotvorovu potporu za školovanje nastavio kao mladi učitelj rad za dobro i napredak svoga naroda i zavičaja. "Neven" je doživio pedeset i dva godišta; posljednji broj, u veljači 1940. uredio je JOSO ŠOKČIĆ (30).

Teško je razlučiti Antunovićev prosvjetiteljski rad od njegovih književničkih djela, ali čini se ipak uputnim istaknuti rad oko listova koji su trebali sadržajno pomoći prosvjeti i buduću svijest bačkih bunjevačko-šokačkih Hrvata. Petogodišnji neposredni rad Antunovićev oko listova pridonio je podizanju i okupljanju hrvatskog puka i inteligencije u Prekodunavlju. Pripomena da je Antunović pokušao "da reformiše bunjevački jezik u korist ijekavštine i književnog jedinstva sa Hrvatima" (31) ne može biti uvjerljiva, jer je znanstveno ne-

održiva: bunjevačka ikavica (kao i dalmatinska, slavonska) govor je hrvatskog jezika.

Mjerila o Antunovićevu prosvjetiteljskom radu imaju punu potvrdu ako se prihvate njegove riječi: "... jerbo sam uviren da može biti umnijih, razsvitljenijih Bunjevaca nego što sam ja, al da ima koji bi većma ljubio svoj rod, to ne dozvoljavam..." (32) U sklopu prilika, teškoća i životne dobi treba doista povjerovati u tu riječ "probuditelja bunjevine".

PISAC I "KNJIGOLJUBAC"

Suvremeni ocjenitelj književnog rada Ivana Antunovića neće moći utvrditi umjetničku vrijednost ni jedne njegove knjige, ali će prihvatiti misao Blaža Modrošića o molitveniku "Čovik s Bogom" da "ovakve knjige mi Bunjevci još nismo imali, a ne znamo hoće li kadgod nalične joj i imat" (33). Međutim, tu misao je napisao dugogodišnji Antunovićev suradnik. No, kad je riječ o djelima koja se uključuju u književnost - u neposrednijem značenju riječi - Antunovićeve ostvarenja imaju iznimno značenje. Ne može se prihvatiti tvrdnja da su njegove novele, putopisi i romani prva "književna ostvarenja takve vrste u književnosti bačkih Hrvata" (34), jer je prije Antunovića bilo uspješnijih pisaca. Točno je mišljenje: "tko temeljito pročita i prouči njegova izdana i neizdana djela, lako se može uvjeriti, da je Antunović bio dobro upućen u teologiju, filozofiju i estetiku, u pravo i narodno gospodarstvo ... jednom riječju, Antunovićev um bio je prava enciklopedija znanja i umjetnosti. Čovjek svestrano naobražen, koji je sve što je znao i napisao za narod, mogao je uistinu postati prosvjetiteljem narodnim" (35) U tome je sve: u "prosvjetiteljskom radu" Antunović je volio knjigu, uistinu je bio "knjigoljubac" i nadao se svojim pisanjem potaknuti i druge, poglavito svoje neuke sunarodnjake, uputiti u knjigu, otvoriti i raširiti obzore, poučiti na putu napretku. Zato ne treba u djelima Antunovićevim (bez obzira na sadržaj) tražiti znanost i znanstvenu obradbu; nema u njegovim djelima sustavnosti, nema čistoće jezika, niti mu je rečenica uvijek jasna. Konačno, Antunović je počeo pisati u dobi kad drugi prestaju književno stvarati, a u šestom desetljeću života ne uči se književni jezik. Ipak, Antunović je stajao na početku razdoblja koje je radalo ljude više željne nego sposobne da obave goleme poslove. Iz Antunovićevih želja rodio se naraštaj koji je mogao ići naprijed, jer mu je preporoditelj i probuditelj zacrtao put i usmjerio ih boljitku i slobodi.

Radi preglednosti spisateljskog rada, sva Antunovićeve djela mogu se rasporediti u skupine:

I. Objavljena djela

1. "Otvorena knjiga Ivana Antunovića" kalačkog kanonika, na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce napatjena. U Kalači tiskom Malatina i Holmeyera /1870/, - Vel. 21,5x34,6cm, 3 str.

2. "Poučne iskrice" koristnoj pučkoj zabavi putem po Italiji godine 1869-te sabrao Ivan Antunović, kalački kanonik i "Bunjevačko-šokačkih novina" urednik. U Temišvaru, tiskom Braće Magjarah 1872., - Vel. 12x17,2 cm. 276 str.
3. "Odmetnik", poviesna pripoviedka od Ivana Antunovića kalačkog kanonika i "Bunj.-šok. Vile" urednika. U Zagrebu, slovi Dioničke tiskare, 1875., - Vel. 13,4x12,2 cm, 293 str.
4. "Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih". Napisao Ivan Antunović, urednik "Bunjevačko-šokačke Vile". U Kalači, tiskom Malatina i Holmeyera, 1875., - Vel. 8*, 135 str.
5. Knjiga kojom je prisvitli gospodin Ivan Antunovich, naslovni bosonski biskup, veliki predstavnik prvostolne crkve kalačke i crkvo-sabornoga ispita pridsidnik Gjenu Dulića, pridsidnika subotičke "Pučke Kasine" prilikom otvora Kasine pozdravio. U Subotici, iz stamparije Josipa Bittermanna /1878/., - Vel. 10 x 16 cm, 14 str.
6. "Bog s čoviekom na zemlji" Djelo predstavljajuće Trojedina Boga u doticaju s čoviekom u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih. Napisao i izdao Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik... Tiskom G. Serédy Obrtna Zavoda Gluhoniemih u Vacu. 1879., - Vel 4* VI + 774 str.
7. "Kalocsa város fényképei madár tévlatban". Készitette: Füzesi Adamko. A kalacsai szegénjek részére építendő munkaház alapjának javára. Vác, Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdája, 1879., - 8*, 106. str.
8. "Fény és arnyképek". A lelkipaszotkodás téren gyűjtötte kalocsabácsi megyének egyik áldozára. Vác. Nonym. Serédy G. Siketn. Iparin. Könyvnyomdájában, 1880., - Vel 8*, 256 str.
9. "Naputak" za one koji osićaju napast postati nazarenom. Sastavljen po Ivanu Antunovichu. U Kalači, tiskom Malatina i Holmeyera, 1882., - Vel. 8*, IV + 263 str.
10. "Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom". Napisao Ivan Antunovich, Kalačkobačke biskupije svećenik. U Beču, tiskom Friederika Jasper-a, 1882., - Vel. 8*, 182 str.
11. "Čoviek s Bogom u svojih molba i prošnja". Napisao Ivan Antunovich, Kaločke-bačke biskupije svećenik. U Kaloči, nakladom pisca. Tiskom Franje Holmeyera, 1884., - Vel 8*, VII + 897 str.

Ne želeći raščlaniti svako Antunovićevo objavljeno djelo (prostorni okvir to ne dopušta), mora se zaključiti da su mu knjige bogoslovskoga i nabožnog sadržaja (Bog s čoviekom, Čovik s Bogom), zatim poučna, domoljubna djela (Poučne iskrice, Slavjan, Odmetnik, Naputak); povjesničko mu je djelo "Razprava". Jedno mađarsko djelo govori o gradu u kojemu je živio (Kalocsa város...), a drugo (Fény es arnyképek) jest rasprava o svećeničkom staležu. Mora se istaknuti da je pisao hrvatska djela književnim jezikom (štokavski, ijekanski), ali molitvenik "Čovik s Bogom" pisao je ikavicom svoga zavičaja.

II. Rukopisna djela Ivana Antunovića

1. "Posljednji Gizdarev", str. 357. pogl. 36. Pripovijest iz života bačkih plemića u prvoj polovici XIX. stoljeća.
2. "Bariša Kitković" str. 451. pogl. 42. Pripovijest iz života plemića u županiji bačkoj.
3. "Sophisticus, magas miveltség morálja". (Čudoredje sofističke visoke naobrazbe). str. 22 (Rukopis iz god 1842.).
4. "A böjtröl" (O postu). Str. 94. pogl. 9 (oko god. 1840.).
5. "Vjerske istine". str. 26. tri dijela (latinski rukopis).

Osim ovih rukopisnih djela IVAN EVETOVIĆ spominje u svome životopisu da je Antunović napisao manje djelo:

6. "Oblik grada Subotice".

Međutim, podataka o sadržaju djela nema, ali spomenuto je također u kraćem prikazu Antunovićeve života i rada u "Letopisu Matice srpske" (knjiga 158, str. 152, god. 1889). Jamačno je naslov uzet iz Građe JAZU, knj. 2. Zagreb, 1899., str. 242-243.

U prikazu Antunovićeve književne baštine M. Evetović je dvije kraće pripovijesti označio kao NOVELE. Mislim da se ne radi o novelama, nego o dvjema pripovijestima pisanim crno-bijelom tehnikom zakašnjelog romantizma:

1. "Svilenka", Vila, 1874., br. 7-16.
2. "Nesretna Marija", Vila, 1876., br. 15-17.

Prva pripovijest omeđena je događajima u doba napoleonskih ratova. Zaljubljenici Kaja Barabašević i Karlo Ljubojević, uzor-djevojka i valjani mladić ne ostvaruju svoju ljubav jer u plemićkom dvoru kuju urotu protiv njih. U spletkama i tužnom svršetku mladih osoba sudjelovala je svojom zlobom i spletkama Svilenka.

U drugoj pripovijesti lijepa ali nesretna Marija udala se za nekog bačvara. Nije sretna i život joj je patnja. K tomu su pridonijeli i događaji god. 1848. U pripovijesti je Marija vječna patnica, a kad je muž oteo svoju djevojčicu, zatim krojačev sinčić (iz nesretne veze za nemirnih događaja) umro, Marija je još neko vrijeme, do svoje smrti, živjela od milostinje.

Sadržajno obje pripovijesti ne mogu izdržati čvršće mjerilo, ali pisane su s izričitom nakanom da u čitatelju pobude osjećaje i potaknu ga na čestit i pošten život. Obje pripovijesti vezane su za život na bačkoj ravnici, a objavljene su u doba Antunovićeve spisateljskog zamaha.

III. Napisi i članci

1. "Alaj bi božićkovao". Vila, 1872., br. 52.
2. "Novo ljeto, mladi Božić". Vila, 1873., br. 1.

3. "Seoski starešine". Vila, 1873., br. 2-3.
4. "Hvaljene žene". Vila, 1873., br. 4-6.
5. "Da li je bolje razkomadano ili ujedinjeno zemljište". Vila, 1873., br. 7-8.
6. "Gradjanska ženidba". Vila, 1873., br. 9-10.
7. "Obći jezik". Vila, 1873., br. 11.
8. "Da li je istina da je Slavjan na službovanje stvoren". Vila 1873., br. 12.
- "Vojništvo oženjeno". Vila, 1873., br. 15-16.
10. "Da li je moguće da se narodno spasimo". Vila, 1873., br. 18.
11. "Crkva i škola". Vila. 1873., br. 22.
12. "Djakovo". Vila, 1873., br. 25.
13. "Bogogrde u psovki i kletvi". Vila, 1874., br. 5.
14. "Hajka na popove". Vila, 1974., br. 10.
15. "Pučki poglavice". Vila, 1874., br. 8-16.
16. "Vjera i znanost". Vila, 1874., br. 18-19.
17. "Crkva i država u školi". Vila, 1874., br. 20.
18. "Čega je znak ako se gdje spore prosioći". Vila, 1874., br. 21.
19. "Divojke". Vila, 1874., br. 23.
20. "Slavianke kao supruge". Vila, 1874., br. 24.
21. "Zanatlie u ljudskom kolu". Vila, 1874., br. 23-25.
22. "Slavianske matere". Vila, 1874., br. 25.
23. "Tko ne miluje vino". Vila, 1874., br. 26.
24. "Samouprava snuje u svakoj općini napridak ili nazadak". Vila 1875., br. 1-2.
25. "Vatrogasci". Vila, 1875., br. 3.
26. "Po čemu se odaje čoviek, da je umom i srcom neotesan, neugladjen, neizobražen?" Vila. 1875., br. 5.
27. "Šta čeka Bunjevce i Šokce?" Vila, 1875., br. 6.
28. "Zašto mladji ne poštivaju starije?" Vila, 1876., br. 1-2.
29. "Do Boga uzdaj se u se". Vila, 1876., br. 7.
30. "Najskuplje najstrašnije". Vila 1876., br. 13-14.
31. "Tko nam je prijatelj?" Vila, 1876., br. 17-18.
32. "Pronevirenje". Neven, 1884., br. 2.
33. "Samoubojstvo". Neven, 1884., br. 6.
34. "Brak". Neven, 1884., br. 10.

IV. Dopisi

Među Antunovićeve radove treba pribrojiti i DOPISE.

Sa svoga puta po Ugarskoj i po zapadnoevropskim zemljama Ivan Antunović javljao se svojim Novinama i Vili. Pisao je neposredno, ali uvijek poučno. Koliko se moglo utvrditi, dopisa nema mnogo; ukupno osam, u razdoblju od 25. listopada 1872. do 1. lipnja 1876. Prvi iz Aljmaša (25. listopada 1872) objavljen u Novinama (1872/52), drugi je iz Hamburga (26. srpnja 1873.) objavljen u Vili (1873/24), slijede iz Rotterdama (28. kolovoza 1873.) u Vili (1873/25), opet iz Aljmaša (Vila, 1874/2), Kačmara (Vila, 1874/7), Ljubljane (23. svibnja 1876) u Vili (1876/12), zatim Kaiser Franz-Josefsbada (28. svibnja 1876/12), zatim Kaiser Franz-Josefsbada (28. svibnja 1876.) u slijedećem broju Vile (1876//13) i dopis iz Bad-Neuhausu (Štajerska) pisan 1. lipnja 1876., objavljen u Vili (1876/15).

Unatoč podacima, o Antunovićevim dopisima ne može se nikako zaključiti da je bio izvjestitelj koji priopćuje zanimljivost s puta, iz grada ili kraja. Njegovi dopisi su doista napisani izvan Kaloče, ali pisac ih koristi za svoja razmišljanja i pouke o ljudima njegove domaje, nisu Antunovićevi dopisi književni sastavci, prikazi i sl., nego su prvotno svjedočanstva o brojnim putovanjima znatiželjnika koji gledajući druge ljude i krajeve razmišlja o teškoćama svoga zavičaja.

V. Sačuvana pisma

Ivan Antunović pisao je uglednicima svoga doba: Josipu J. Strosmajeru, Jurju Dobrili, Franji Račkom, Iliji Okrugiću, Ivanu Mažuraniću, fra Grgi Martiću, fra Euzebiju Fermendžinu, Ivanu Kukuljeviću, Blažu Modrošiću i dr. Nažalost, sva njegova pisma nisu sačuvana, a Matija Evetović želio je skupiti i objaviti sva koja su mu bila dostupna. U svojoj knjizi o Ivanu Antunoviću Evetović bilježi da su pisma upućena Ivanu Evetoviću sva sačuvana (36). Ima ih šesnaest: od 21. svibnja 1881. do 9. prosinca 1887. Pisama su hrvatski (37), a osim pisama Matija Evetović objavio je Antunovićeve kratke poruke Ivanu Evetoviću (38).

Odgovor o sudbini mnogih Antunovićevih pisama treba tražiti u onome što ga je god. 1887. uputio Miji Mandiću. Naime, u veoma kratkom pismu Ivan Antunović traži od naslovljenika neka "moja sva pisma" uništi (39).

Iliji Okrugiću je napisao dvadeset i osam pisama. Matija Evetović ih je sva objavio, ali priopćuje: "Pisma, što ih je Antunović poslao svome "Pobri" Iliji Okrugiću, našao sam u prijepisu u ostavštini svoga strica" (40). Treba vjerovati da to nisu sva Antunovićeva pisma Iliji Okrugiću, ali ostala nisu za sada pronađena. Pisma I. Okrugiću obuhvaćaju razdoblje od 4. veljače 1871. do 23. kolovoza 1881. Teško je baš radi toga povjerovati da se posljednjih sedam godina života Antunović nije javljao svome prijatelju. U Subotici je god. 1930. objavljive-

na zbirka ANTUNOVIĆ IVAN. Iz pisama Iliji Okrugiću - Sremcu (U sveuč. knjižnici u Zagrebu čuva se primjerak pod br. 136.659 - 147 a).

Pisma Dr. Edi Margaliću su na mađarskom, osim jednoga (4. siječnja 1873). Objavljeno je (jamačno i sačuvano samo toliko) šest pisama, a dok tri imaju nadnevak (4. siječanj 1873., 5. veljače 1876., 3. siječnja 1882.), ostala tri su bez njega, ali prema sadržaju su svakako pisana nakon prva tri (41).

Vasa Stajić je najprije objavio dva Antunovićeve pisma koja je našao u ostavštini Đorđa Rajkovića (42), a pismo Miši Dimitrijeviću (12. siječnja 1870) priopćio je Vasa Stajić dvije godine kasnije u LETOPISU MATICE SRPSKE (43). Matija Evetović je i ta pisma objavio u svojoj knjizi (44).

Antunovićevo pismo ELIZABETI PRASNIČKI ROD. BERTIĆ priopćeno je u svetojeronimskoj DANICI, 1934. (str. 91-95), a pisma Iliji Kujundžiću (20. svibnja 1882). Đeni Duliću, predsjedniku PUČKE KASINE (16. studenog 1878.), Danijelu (Dani) Evetoviću (25. studenog 1887), objavio je M. Evetović (45).

Treba upozoriti da je Antunović svoja pisma upućena Đeni Duliću i Dani Evetoviću pisao svojom bunjevštinom, ikavski, dok je drugima pisao književnim jezikom kakav je bio naučio služeći se onodobnim pravopisom (uz nerijetke pogreške).

M. Evetović je ova Antunovićeve pisma rasporedio u četiri skupine:

1. pisma Miši Dimitrijeviću, Lazaru Kneževiću, Nepoznatom Srbinu iz Novog Sada i Miji Mandiću;
2. pisma Elizabeti Prasnički rođ. Bertić i Đeni Duliću;
3. pisma Ivanu Evetoviću, Iliji Kujundžiću i dr. Edi Margeliću;
4. pisma Danijelu Evetoviću i Iliji Okrugiću.

Takva Evetovićeve dioba Antunovićevih pisama nema dovoljno razloga. Naime, pripomene Evetovićeve ne luče pisma sadržajno, jer u svakoj skupini ističe Antunovićevu domoljubnost.

"Dah plemenite duše i kucaj slavenskog srca... iskreno želi jedinstvo i zagovara ga..." (o prvoj skupini); rodoljubni sadržaj. "daje mudre savjete" (o pismima druge skupine), u trećoj skupini pisama Antunović je iskusan borac "za narodna prava" i poučava kako treba biti jak i ustrajan u borbi; u pismima zadnje skupine Antunović je rekao "sve, što mu je na srcu" dotičući se "pitanja iz svećeničkog, narodnog, političkog i javnog života" (46). Takva prosudba M. Evetovića o pojedinim skupinama nije puno pridonijela zaključku koji se nakon raščlambe nameće: Antunovićeve pisma su potvrda njegovih nazora i životnih načela, mirna rasprava o pitanjima koja su mučila njegove prijatelje, znance i suradnike, poglavito njega osobno.

Međutim, velika je šteta što M. Evetović nije objavio druga pisma, jer suvremenog čovjeka i znanstvenika zanima priopćenje Antunovićevih misli. Dobrili, Iv. Mažuraniću, G. Martiću i drugim uglednicima onoga doba koji su radili oko napretka svoga naroda. I "o kojima je mnogo lijepih djela zapisala naša slavna povjesnica" (47).

U prikazima Antunovićeve rada obično se ističe njegovo djelo RAZPRAVA O PODUNAVSKIH BUNJEVCIMA I ŠOKCIMA, koje je objavio god. 1882. u Beču šest godina prije svoje smrti. Neki misle da je to Antunovićevo najvažnije djelo (48). P. PEKIĆ piše: "Ta ljubavljku pisana, ali bez sustavnog reda sastavljena rasprava je najvažnije djelo o Hrvatima u Vojvodini. Iz nje su mnogi crpili gradivo za pisanje o Bunjevcima i Šokcima" (49).

Ova Antunovićeve knjiga tiskana je u veličini 8*, ima tri dijela, 22 poglavlja i 180 stranica (50).

Antunović je svojoj knjizi napisao "Predgovor" i spomenuo literaturu. Suvremeni znanstvenik neće tako bilježiti literaturu, ali u Antunovićevoj knjizi je putokaz kojega se držao pisac (51). U uvodu svoje knjige Antunović spominje odluku "Matice srpske", koja je raspisala nagradu za najbolji rad o Bunjevcima (52). Pisac ističe da svoju knjigu nije radio za spomenutu nagradu.

Antunovićeve RAZPRAVA ima tri dijela:

I. DIO - Mučeništvo Slavenah, str. 22. - Slaveni već prvih stoletja kršćanstva dobrim dielom bijaše u njedra svete majke crkve uvedeni, str. 27. - Uzroci zbog kojih kršćanstvo umah iz prva nije se u Slavenih učvrstilo, i svoje dobrotvorne sile u njih razvilo str. 29. - Gdje mogu korien svojeg porijekla tražiti Bunjevci i Šokci podunavski, str. 35. - Da li je opravdano reći: da Jugosloveni nisu imali prednost za osnivanje države, str. 37. - Udes Slavenah u obće, str. 45.

II. DIO - Srodnost Bunjevacah i Šokacah s Hrvatimi i Srbimi, po svemu jugu rasprostranjenimi, str. 50. - Različita mnienja o imenu Bunjevac i Šokac, str. 56. - Bunjevci i Šokci u podunavlju i potisju starosjedioci, str. 74. - Uzroci pada Slavenah, str. 92. - Slaveni u doba dolazaka Magjarah i osnivanje države Ugarske, str. 96. - Muhačka bitka god 1526. i njezine posljedice, str. 108. - Udes Slavenah podunavskih i potisanskih poslie bitke Muhačke, str. 112. - Nove naselbine Slavenah u Podunavje i Potisje, str. 121. - Zasluge Slavena podunavskih i potisanskih po državu Ugarsku, i njihovo premućno stanje, sve do izgnanja Turćina iz Ugarske, str. 152. - Zasnovanje granićarstva (militarije), str. 159. - Neumrle zasluge i patnje stoljetne granićarih, str. 165.

III. DIO - Srodnost sudbine Bunjevacah i Šokacah s onom Srbina ugarskog, str. 170. - Uzpirivanje ljubavi medjusobne, bilo bi po svemu opravdano, str. 192. - Dosadanja nastojanja obijih stranah medjusobno podronjavaju temelj bitisanja Slavenstva str. 197. - Govorili vodje ovdje i ondje što im drago, al ostaje istinom: da po Magjara neima drugdje spasa, već u ozbiljnoj ravnopravnosti svih narodnosti ugarskih, a po nas jugoslavene jedino u miru i sjedinjenju vierskom, str. 219.

RAZPRAVA je bila veoma uzbudljiva knjiga o kojoj se raspravljalo u dvojnoj monarhiji. Pisca su žestoko napadali (53), a ugarski predsjednik vlade Koloman Tisza tražio je od nadbiskupa Hajnalda da Antunovića pozove na red, a zabranio je raspaćavanje knjige (54).

No RAZPRAVA je donijela ploda pa su knjigu priznali kao potreban priručnik za slijed tragom povijesti prekodunavskih Hrvata (55). Knjiga je pobudila pozornost učenog svijeta (56) čitali su je i služili su se njome pisci (57).

RAZPRAVA, međutim, nije bez propusta, nedostataka i pogrešaka. Trebalo je proučiti i ispitati svaku stranicu, svaki propust i ispraviti pogrešku. Ne bi se učinilo krivo ni piscu, niti bi bila oštećena povijest. Naime, Antunović je počeo pisati djelo kad je već bio pomalo iscrpljen i bilježi da se neće upuštati u pojedinačne rasprave, jer "o tom ne dolikuje razlagati umom i tielom oslabljelu čoviku" (58). Svrha je bila dokazati da su Bunjevci i Šokci "starosjedoci u ovim krajevima" (59); tom cilju je sve potčinjeno u Antunovićevoj knjizi. Značenje RAZPRAVE treba tražiti u općem preporoditeljskom radu Antunovićevu. "U nacionalnom preporodu bunjevačkih Hrvata Ivan Antunović je bio glavni pobornik pokreta koji je prozreo velikomađarsku strategiju asimiliranja slavenskog življa u Ugarskoj - potiskivanjem maternjeg jezika u školama, neutraliziranjem utjecaja vodećih ličnosti na žirem prostoru..." (60).

Ushićen otkrićima u povijesti svoga zavičaja i sunarodnjaka, Antunović je zaboravio sustavnost u slijedu podataka, nemaran je u lučenju istine od poluistine, izvornosti od patvorine. Djetinjski zaboravljiv u prepričavanju događaja, Antunović je ostavio djelo kakvoga o Bunjercima i Šokcima preko Dunava nije bilo: opsežno, prepoznatljivo, krcato predajom i prepričavanjem, prožeto ljubavlju i željom da se doista glasno čuje istina o narodu koji se sagiba nad brazdama širokih ravnic. BLAŽ MODROŠIĆ je devet godina nakon smrti pisca RAZPRAVE pripomenuo: "Neumrlji Antunović se nada, da će jednoć ustati bunjevački il šokački delija, odličnik umom i plemenitim rodoljubnim srcem, koji će nam najstrožijom kritikom obilodaniti naše starinstvo..." (61) Međutim, mirno je o RAZPRAVI prosudio STJ. BEATO BUKINAC u svome radu o djelovanju franjevacu za hrvatskih seoba u XVI. i XVII stoljeću (62). Bukinac spominje RAZPRAVU ističući da je pisana s velikom ljubavlju, ali bez prave znanstvene vrijednosti (63); međutim, u knjizi su neke bilješke dragocijne. "Stari Rodoljub", kako je Antunović sebe nazivao, napisao je, dakle, djelo koje se unatoč manjkavosti ipak ne može zanemariti.

ANTUNOVIĆEVA BAŠTINA

Trebalo bi o Probuditelju prekodunavskih Hrvata spomenuti još mnoge podatke o njegovu radu (osnutak "Kalačke štedionice", "Čitaonice", "Dobrotvornog ženskog društva", "Vodne zadruge", i dr.) (64), o pomoći listovima NEVENU i SUBOTRIČKOM GLASNIKU (65), o školovanju darovite bunjevačke djece (66).

Međutim, u raspravi o Antunovićevoj preporoditeljskoj i povijesnoj baštini nije bila svrha u zamahu obuhvatiti svu širinu i veličinu njegove djelatnosti, nego upozoriti na potrebu dublje raščlambе rada predvoditelja svih preporodnih čina među prekodunavskim Hrvatima. Antunović je patio od boljetice

onodobne: sveslavenstva; onodobnoga maglovitog južnoslavenstva, ali odlučno je želio pomoći svome zavičaju i narodu. Pisac molitvenika i nabožnih djela, Antunović je nevješto ali neposredno i iskreno pisao pripovijesti, poučne iskrice i pobudno štivo; napisao je i RAZPRAVU, pokretao listove. U radu se hvatao u kolo sa STROSMAYEROM, J. DOBRILOM i ostalima primajući njihove savjete, upute, prihvaćajući nerijetko i nazore o pitanjima i događajima.

Predložen za člana AKADEMIJE u Zagrebu (67) nije dočekaio takvu čast našega naroda na panonskoj vjetrometini. Preporoditeljskim radom, širinom djelatnosti ostavio je baštinu koju je možda najprikladnije zabilježio : "... onaj, koji pošao bude mojim tragom (a takav da će se roditi, kojega će srce težiti k svom rodu, o tom neću da dvojim) neka zna kamo da se okreće, gdi da što traži". (68)

(Croatia christiana periodica, časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, 1978. br. 2. str. 47-62.)

BILJEŠKE

- (1) EVETović MATIJA, Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja. Subotica 1935. (u tekstu EV II) - Pod kraj prošloga stoljeća objavljen je prvi životopis: EVETović IVAN, Životopis biskupa Ivana Antunovića, kalačkog velikog prepošta. Građa za hrvatsku književnost JAZU, knjiga 2, Zagreb, 1899., str. 234-244. (U tekstu EV I). - IVAN ANTUNović rodio se 19. lipnja 1815. u Kunbaji, nedaleko Bačkog Aljmaša. Osim u Subotici školovao se u Segedinu, Pečuhu i Kaloči gdje je 8. listopada 1835. zaređen za svećenika. Od god. 1842. bio je župnik u Aljmašu, a od god. 1859. napreduje i postao je kanonikom, zatim velikim prepozitom (1865.), a 8. svibnja 1876. imenovan je naslovnim biskupom bosonskim. Za života je bio bolehljiv, ali doživio je 73 godine i umro je 13. siječnja 1888. Pokopan je u Kaloči na skupnom groblju uz svoju majku.
- (2) HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, svez. I., Zagreb, 1941., str. 501. - ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, svez. I., str. 131.
- (3) BUNJEVAČKO-SRPSKI ODNOSI U PROŠLOSTI, Soko na Jadranu, god. 1936., br. 5-6.
- (4) O BUNJEVCIMA, uredio MILIVOJE V. KNEŽEVIĆ, Subotica, 1927., str. 31.
- (5) RAZGOVOR I. Subotica, 1934., str. 11.
- (6) PEKIĆ PETAR, POVIJEST HRVATA U VOJVODINI, Zagreb, 1930., str. 277.
- (7) KIKIĆ, Antologija, str. 98.
- (8) ZBORNIK DR JOSIPA ANDRIĆA, Zagreb, 1971., str. 33.
- (9) EV II/47.
- (10) Usp. KUJUNDŽIĆ IVAN, Bunjevačko-šokačka bibliografija. Rad JAZU 355., str. 757-758. - U Sveuč. knjižnici u Zagrebu čuvaju se pod br. 85.106-501.
- (11) Nazočni su bili: IVAN PROBOJČEVIĆ, BOZO ŠARČEVIĆ, BARIŠA PRČIĆ, FRANJO SOMBORČEVIĆ, VINKO SOMBORČEVIĆ, FILO PROBOJČEVIĆ, STIPAN ANTUNović, LAJČO ANTUNović, MATE ANTUNović i IVAN ANTUNović. Usp. NEVEN XII/1898., str. 132. - EV II/48, - JOSO ŠOKČIĆ, Život i rad Age Mamužića, Novi Sad, 1939, str. 4. - (bivši župni dvor je sada biskupsko sjedište - Biskupija).
- (12) EV I/241.
- (13) ONDJE, - (Nakon nekoliko mjeseci uputio je drugi POZIV, usp. bilj 64.)
- (14) ONDJE.
- (15) O BUNJEVCIMA, str. 32. - Navedene rečenice su sažetak Antunovićeve POZIVA. - Drugi POZIV na pretplatu uputio je Antunović 15. prosinca 1869.
- (16) EV I/241 - EV II/49. - Antunović je po točkama iznio načela prema kojima će se ravnati: prihvaća hrvatski pravopis, čvrsto će se držati državne ustavnosti, a poglavito će se boriti,

- opirati, "centralizmu i anarhiji, absolutizmu i radikalizmu". - List će izlaziti tjedno i pretpla-
ta će biti godišnja 3 for.
- (17) LJETOPI SI MATICE SRPSKE, knjiga 331, svez. 1-3. 1932., str. 207-210. - Usp. J. ŠOKČIĆ. Spom. djelo, str. 4-5.
- (18) ARHIV JAZU, XV 24 - XI b II/4. Pismo od 11. prosinca 1882. - podatak je bio poznat i prije, ali nedavno ga je objavio SREČKO MAJSTOROVIĆ, O Euzebije Fer-
mendžin./Zagreb, 1978/, str. 8.
- (19) Pismo IVANU EVETOVIĆU od 9. kolovoza 1886. Dakle, nakon više od petnaest godina
snosi "posljedice" svoga rada.
- (20) Taškoće su bile oko NOVINA mnogovrsne i različite: vlast je budno pratila suradnike i
pretplatnike, a Iv. Antunović piše: "Tiskar nam nije prijatelj, ko nijedan Madjar, tako mo-
ram š njim ophadnat kao s jajetom... Ovaj naš tiskar misli da gratiu pokaziva, kad samo pri-
mi našim jezikom što u tiskaru..." (Pismo ILIJI OKRUGIĆU, 4. veljače 1871.).
- (21) J. ŠOKČIĆ, Ago Mamužić, str. 4 (Pripominjem da je osobno ime AGO skraćena od Au-
gustin. KALOR je zapravo Karlo, odnosno Dragutin).
- (22) NOVINE III/1872, br. 52. str. 205. - (Obustava NOVINA uslijedila je jamačno na zaht-
jev ugarskog ministra prosvjete TREFORTA koji je tražio od L. HAYNALDA, nadbisku-
pa, neka Antunoviću zabrani izdavanje novina).
- (23) ISTO.
- (24) VILA je V/1875., br. 5 počela s novim izdavateljem i urednikom Blažom Modrošićem, a
tiskana je u BAJI, u tiskari J. JILK zatim ud. K. PAULA.
- (25) NOVINE III/1872., br. 52, str. 215-216.
- (26) VILA VI/1873., str. 2 (U sveuč. knjižnici u Zagrebu čuva se Vila, br. 90.402-218).
- (27) ONDJE, (str. 6).
- (28) KUJUNDŽIĆ, IVAN. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Rad 355 JAZU, Zagreb 1969.,
str. 667-769 (Kujundžić Bibl.) - Sastavljač Bibliografije sumnjao je u podatke (str. 748), a
SENTDERDI ISTVAN je u napisu Pitanje prvog kalendara u "Bunjevačko-šokačkoj bib-
liografiji" Ivana Kujundžića. (Let. Mat.srpske, knj. XIX., str. 582-584.) upozorio na Ku-
jundžićeve propuste. - O Kujundžićevoj BIBL. pisali su i upozorili na propuste ĆURČIĆ
LAZAR, Nova bunjevačko-šokačka bibliografija. Let. Mat. srpske, knj. XIX, str 592-593.
- SEKULIĆ ANTE, Misli i primisli o bunjevačko-šokačkoj bibliografiji Ivana Kujundžića.
Kritika br. 18., Zagreb, 1971., str. 515-520.
- (29) SUBOTIČKA DANICA je izlazila od 1893, sve do god 1941. Nakon II. svjetskog rata je
izašla za god. 1945. i god 1946. Nakon prekida opet je izišla za 1971. i 1972. - Ostali go-
dišnjaci koji su izlazili u SOMBORU, BUDIMPEŠTI i drugdje nemaju dugi niz, a nazive
su mijenjali. (Ukoliko su imali u naslovu DANICA nisu usmjerenošću i sadržajem bili ve-
zani za SUBOTIČKU DANICU). Usp. KUJUNDŽIĆ, BIBL., str. 748-757.
- (30) Usp. KUJUNDŽIĆ, BIBL., str. 758-760. (Urednici i vlasnici NEVENA su se mijenjali pa
je i usmjerenost sadržajna, društvena i opća bila prilagođena strančarskim nesporazumima
i borbama).
- (31) O BUNJEVCIMA, str. 33 / MIL. KNEŽEVIĆ/.
- (32) RAZGOVOR II. O biskupu Ivanu Antunoviću, Subotica, 1935., str. 16.
- (33) NEVEN 1884., 15. rujna 1884., str. 9.
- (34) KIKIĆ, Antologija, str. 100.
- (35) EV II/235.
- (36) EV II/137.
- (37) EV II/174 sl.
- (38) EV II/180.
- (39) Pismo iz god. 1887. (bez točnog nadnevka).
- (40) EV II/139-163. - ANTUNOVIĆ IVAN, Iz pisama Iliji Okrugiću-Sremcu. Subotica, 1930.
- (41) EV II/166-168.
- (42) LETOPIS MATICE SRPSKE, knj. 324, svez I. god. 1930., str. 67-69.
- (43) LETOPIS MATICE SRPSKE, knj. 331. svez 1-3, god. 1932., str. 208-209.
- (44) EV II/138; 163; 172.
- (45) EV II/165-166; 168-171; 180-181.
- (46) EV II/182.
- (47) EV II/137.
- (48) O BUNJEVCIMA, Pregled bunjevačke književnosti, str. 33.
- (49) PEKIĆ, Povijest Hrvata, str. 278.

- (50) KUJUNDŽIĆ, BIBL., str. 702. zabilježio je knjigu pod brojem 157. Kao u nizu slučajeva sastavljač bibliografije upućuje da primjerke posjeduje Bunjevačka knjižnica Ivana Kujundžića (broj, signatura?), GRADSKA BIBLIOTEKA SUBOTICA (broj signatura?) i da ima fotografiju (knjige, stranice?). Međutim, takva uputa može zavarati, jer ima više knjižnica koje čuvaju spomenutu knjigu (Sveuč. knjižnica u Zagrebu, Biblioteka Matice srpske u N. Sadu, Franjevački samostan u Baču i dr). Knjižnica Iv. Kujundžića je neupotrebiva (koliko se uopće desetak godina nakon vlasnikove smrti može zvati knjižnicom).
- (51) Popis Antunovićeve literature objavio je I. KUJUNDŽIĆ u knjizi Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata, Matica Hrvatska, Zagreb, 1968., str. 14-17. (O manjkavosti spomenute Kujundžićeve knjige usporedi ANTE SEKULIĆ, NEDOREČENA ISTINA. Kritika, br. 6. str. 389-394.) - Dužnost je upozoriti da popis literature nije izvor, vrelo, pa tako nije ni Antunovićeve knjiga, niti popis literature u njoj).
- (52) IV. ANTUNOVIĆ; Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih..., str. 7. (U tekstu: RAZPRAVA).
- (53) NEVEN, god. XXXIII., 1920., str. 1. - BUNJEVAC. God. I. 1882., Sombor. Urednik IVAN BATORI (Prije promjene imena : BURNAČ). - EV II/103.
- (54) EV II/103. (prema podacima dr. EDE MARGALIĆA).
- (55) NEVEN, god. XIV/1897., str. 73.
- (56) EV II/103.
- (57) Primjerice: STJEPAN BEATO BUKINAC (De activitate franciscanorum, Zagreb 1940). PETAR PEKIĆ (Povijest Hrvata u Vojvodini). ANTE SEKULIĆ (Književnost bačkih Hrvata) i dr. - Srpski pisci ALEKSA IVIĆ (Iz prošlosti Bunjevaca), JOVAN ERDELJANOVIĆ (O poreklu Bunjevaca), M. KNEŽEVIĆ (Pregled bunjevačke književnosti). VAŠA STAJIĆ i dr (Teško imenovati sve pisce koji su spomenuli RAZPRAVU kao i enciklopedijske knjige mađarske u kojima Antunovićevo djelo ima svoj spomen).
- (58) RAZPRAVA, 106.
- (59) EV II/99.
- (60) KIKIĆ, Antologija, str. 9.
- (61) NEVEN, god. XIV/1897., str. 93.
- (62) BUKINAC BEATO. De activitate franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII. Zagreb, 1940. (Bukinac, De activitate franciscanorum).
- (63) BUKINAC, De activitate franciscanorum: "Opus scriptum est cum magno amore, attamen valorem vere scientificum non habet; in eo tamen habentur variae notitiae praetiosissimi valoris" U tekstu slobodan prijevod.
- (64) EV II/25.
- (65) O NEVENU je već bilo spomena. - SUBOTIČKI GLASNIK počeo je izlaziti u srpnju 1873. Urednik KALOR MILODANOVIĆ. Izlazio je Glasnik samo šest godišta.
- (66) EV II/35.
- (67) SUBOTIČKA DANICA, 1914., str. 55-56. (Koliko je poznato prekodunavskih Hrvata nema u popisu članova Akademije u Zagrebu, niti Srpske akademije nauka u Beogradu. Jedino je ALBE VIDAČKOVIĆ bio dopisni član JAZU u Zagrebu).
- (68) RAZPRAVA, PREDGOVOR.

STAROMU RODOLJUBU

(Ivanu Antunoviću)

*Kadno suša svu zemlju objima,
Zemlja puca, - izvor plasne zdeni.
Trava vehne što rose neima; -
Bujne boje nije u zeleni; -
Sve sdvojaba - u prsa se gruva -
Kad na jednoć iz oblakah gusti
Iza stužna vremena i suva
Blaga kiša na zemlju se spusti.*

*Kaplje cure - a sve oživljuje -
Korečak se kriepi izcrpljeni,
Cvietak cvjeta i kišicu štuje,
Listak, travka ljepše se zeleni;
Sve kišicu hvali dobrotvornu,
Koja trže zemlju iz mrtvila
Snimljuć sliku s nje suvu, okornu,
Što ju bila ljuto prikrlila.*

*Tako i ti, rodoljube mili,
Kišica si rodu milovana,
Koja dosad u stisci i sili
Pomaže ga tužna, razjadana;
Te luč spasa kad skroz mu ugasi,
I kad nade povehnu mu cvieće,
Ti oživi sve i netom spasi,
Ej Bunjevče, blaga kišo sreće!*

*Čime bi ti to rod naplatio? -
Nema zlata mnogim nedohitna,
Kojim ovde tol bi sretan bio,
Nema srebra, ni biserja sitna;
Neg iskrenom i zahvalnom rieči
Za dobrotu rod ti hvali tvoju
Više putah kojom ga usreći
U mrtvilu, kušnji, nepokoju.*

*U životu s vilom te pratila
Zvezda mila, zvezda sreće krasna
Uviek vjerno nada tobom bdila,
Uviek svjetla ko Danica jasna;
A na drugom, na svijetu boljemu,*

*Resila te kruna slavske dike
Neuvehla u dvoru Božjemu
Vjekovita za čine velike!*

*To su želje roda iskrenoga
Što ih prava ljubav uzplodila,
To su čuti srca slavenskoga
Što ih zora danas uzrodila;
Te odlažuć gudalo na stranu,
Gleduć strune milom u pokoju
Završujem blažen k IVANDANU
Ovu malu smiernu pjesmu svoju.*

(Bunjevačka i Šokačka vila, VI, 10, 15. svibnja 1876., str. 39s.)

(Subotička Danica, kalendar, 1935., str. 36 s.)

Blaž Modrošić:

SURADNJA E. FERMENDŽINA U ANTUNOVIĆEVOJ "RAZPRAVI"

U predgovoru svoje "Razprave" (1) Ivan Antunović zahvaljuje općenito svima koji mu pomogloše u njezinom nastajanju ovim riječima: "Budi svim prijateljem hvala, koji su mi, u ovome po mene trudnom poslu, išli na ruku". (2) Poimence zahvaljuje I. Antunović samo dvojici: umirovljenom graničarskom pukovniku Ivanu Murgiću (3) i franjevcu Euzebiju Fermendžinu. (4)

U predgovoru izrečenu zahvalu Ivan Antunović potvrđuje više puta u samom tekstu "Razprave", jasno navodeći što mu je priopćio E. Fermendžin i što je preuzeo od njega. (5) Sam Euzebiju Fermendžin je također ostavio dokaze o svojoj suradnji s Ivanom Antunovićem u nastajanju njegove "Razprave", (6) a istodobno i znak poštovanja koje je gajio prema Antunovićevoj osobi i djelovanju. (7)

I.

Prve tri opaske upravio je Euzebiju Fermendžin na predgovor "Razprave" potičući najprije Ivana Antunovića da se oprezno i točno izrazi, kad govori o madžarizaciji Bunjevaca. E. Fermendžin prenosi kako Ivan Antunović piše "da se ukalamenjem jedne narodnosti (bunjevačke) u drugu (magjarsku) prvi narod (tj. bunjevački) guši, a drugi (tj. madžarski) slabi". Euzebiju Fermendžin pripominje da se to "ne može za obe narodnosti dokazati", jer povijest dokazuje da se takav proces zbiva "na uštrb jedne, ali na hasnu druge narodnosti" i zatim donosi više primjera u korist svom mišljenju. (8) Ivan Antunović nije usvojio Fermendžinovu opasku pa je tiskao tvrdnju: "Neka zna svaki gospodujuć narod da će (ukalamljenjem druge narodnosti u svoj narod) svoj oslabiti, a onoga sasvim ugušiti". (9) U istom tekstu predgovora Ivan Antunović je spomenuo da su Bunjevci u davnini poznavali ćirilicu bolje od njegovih suvremenika. Euzebiju Fermendžin je želio da ta tvrdnja bude što jasnije izražena. (10) I. Antunović ju je ipak ublažio u konačnom tekstu ovim riječima: "Neću da tvrdim, ali mi se čini da su naši stari više no mi poznavali ćirilicu". (11) Treća Fermendžinova napo-

mena upozorava na oporost Antunovićeve rečenice: "Ako se još koji Bunjevac izlegao bude, koji se nije svoga roda zastidio", (12) ali je Ivan Antunović nije izmijenio, već ju je ostavio nepromijenjenu. (13)

Dok prikazuje predslavensku povijest područja koje danas nastavaju Hrvati i Srbi, Ivan Antunović piše da "su se zemlje među Jadranskim, Egejskim i Crnim morem najprije zvale Trakijom, Makedonijom, Ilirijom, a kasnije Panonijom". (14) Euzebije Fermendžin ga ispravlja bilježeći da je Tracija "sa malom i privremenom promjenom uvijek zauzimala samo današnju bugarsku Rumeliju sa okrajkom carigradskim. Makedonija je pak bila među planinom u staro vrijeme zvanom Orbelus i morem Egejskim. Ilirija nije nikada zauzimala sav Balkan, premda je katkada (u širem smislu) i više provincija obujimala. Panonija se nije nikada protezala daleko na Balkan, nego je jedva koju stranu Bosne unutar svojih granica imala". (15) Svoje objašnjenje Fermendžin gradi na spisima Ivana Kukuljevića, Konstantina Jirečeka, Vatroslava Jagića i Franje Račkoga. Na temelju njihovih sudova Emanuel Fermendžin pripominje da se "ne da dokazati da su Traci i Iliri bili Slaveni, premda se poviestničari slažu s tim da su slavenska plemena već i prije Isusa na jugu obitavala..." Tu opasku je Ivan Antunović tek djelomično prihvatio jer u "Razpravi" stoji da je "jedna te ista bila svih nas domovina, koja se najprije Trakijom i Makedonijom, kasnije Ilirijom, a poslije Panonijom nazvala". (16) Dok u gornjem navodu ne mijenja svoje mišljenje, odustaje od tvrdnje da su Traci i Iliri bili Slaveni, prihvaćajući mišljenje "mladnjih, koji tvrde da su pronašli" dovoljno razloga za takvu tvrdnju. (17) Ivan Antunović je usvojio i Fermendžinovu opasku da su Goti i Sarmati drugog podrijetla, neslavenskog, a ne "grane slavenskog plemena"; (18) isto vrijedi za Avare ili Obre. (19) Slijedeći Matiju Petra Katančića, Ivan Antunović je tvrdio da su Traci i Iliri govorili slavenskim jezikom, (20) ali ga Euzebije Fermendžin ispravlja. (21) Isto tako je Fermendžin prigovorio Antunovićevoj filološkoj postavci da riječi "baća" i "bačo" u značenju brat i bratac dolaze od ilirskog imena "Baton". Upozorio ga je da se te riječi ne mogu izvoditi iz spomenutog imena, jer to "ne dopuštaju priznana pravila jezikoslovna". (22) I ovo Fermendžinovo upozorenje je Ivan Antunović tek dijelom prihvatio, jer u "Razpravi" ne mijenja svoj tekst iz rukopisa, ali u bilješci ispod teksta vjerno prenosi Fermendžinovo mišljenje.

E. Fermendžin je stavio svoje napomene i na Antunovićev tekst o prvim stoljećima kršćanstva na Balkanu pa upozorava da nema dovoljno razloga za tvrdnju da je otok Melita, na koji je po brodolomu stupio apostol Pavao, jadranski Mljet, nego je sredozemna Malta. (24) Isto tako Pavao ne piše kršćanskoj zajednici u današnjem bugarskom Filipopolju, kad naslovljuje svoje pismo kršćanima u Filipima. (25) Također je Euzebije Fermendžin osporio da je rodno mjesto sv. Jeronima Stridon "na Medjumurju ležalo". Preporuča Ivanu Antunoviću da prihvati mišljenje Franje Račkoga koji misli da je "Stridon... u današnjoj Iliriji gdje su se sticale granice Panonije i Dalmacije, danas mu je ime Zdrin". (26) Ivan Antunović je prihvatio Fermendžinov savjet i dodao da je Zdrinj u Istri. (27)

Još je Euzebijе Fermendžin stavio svoje opaske na Antunovićevu tvrdnju da su predslavenski stanovnici Erdelja Daci bili slavenskog porijekla, (28) Upozorio ga na porijeklo naziva "Rac", (29) a potakao ga je također da imena primorskih i dalmatinskih gradova nazove suvremenim hrvatskim nazivima. (30)

II.

Ivan Antunović je spomenuo u predgovoru "Razprave" da mu je Euzebijе Fermendžin "blagodarno neizbrojenih podatakah na razpolaganje posudio", (31) što znači da je njihova suradnja započela još u vremenu dok je Ivan Antunović sabirao građu za svoju knjigu. Ova izjava i niz navoda u knjizi upućuje na zaključak da E. Fermendžin nije samo pregledao rukopis Antunovićeve "Razprave", nego ga je upozoravao na izvore i literaturu, te mu davao na uvid osobno sabranu povijesnu građu. Tako I. Antunović spominje da mu je E. Fermendžin iz osječkog samostana pribavio rukopis "Memoria gentis Illiricae ab origine usque recentem aetatem" franjevca Grgura Čevapovića. (32) Iz tog danas izgubljenog spisa Ivan Antunović je crpio više podataka. (33) Spominje I. Antunović da mu je Euzebijе Fermendžin pružio podatke o slavenskom knezu u Panoniji Kocelju, (34) zatim o mađarskom nazivu "Cheripaša" za franjevce opservante u kasnom srednjem vijeku; (35) isto tako je E. Fermendžin upozorio Ivana Antunovića na mišljenje nekih historiografa da je kralj Ivan Zapolja starinom iz slavonskog mjesta Zapolje, a njegov stric Petar Petrović iz današnjeg Petrovog Sela. (36) Po Fermendžinovoj uputi I. Antunović je u "Razpravi" spomenuo mišljenje fra Martina Nedića o nastanku imena Bunjevac od imena pape Bonifacija koje su pravoslavni kršćani preuzeli kao sinonim za katolike. (37) Ivan Antunović je također preuzeo od Euzebijе Fermendžina biografske podatke o biskupima Mateju Benliću (38) i Nikoli Ogramiću. (39) Poslužio se također njegovim mišljenjem o etničkom i vjerskom sastavu stanovništva u Panoniji na razmeđu srednjeg i novog vijeka. (40) Od E. Fermendžina je I. Antunović saznao kako su se školovali franjevci u razdoblju turske vlasti, (41) posebno pak o učiteljskim odnosima Josipa Jakošića prema Matiji Petru Katančiću, odnosno Grgura Peštalića prema Grguru Čevapoviću. (42) Također je Euzebijе Fermendžin sabrao za Ivana Antunovića biografske podatke o franjevцу iz Bačke i kasnijem stolnobiogradskom biskupu Nikoli Milašinu. (43) I. Antunovića je E. Fermendžin upozorio na uredbu provincijala Bosne Srebrne Luke Karagića kojom nalaže franjevcima da pišu ćirilicom tekstove na hrvatskom jeziku. (44)

III.

Ivan Antunović ne spominje u "Razpravi" da je E. Fermendžin utjecao na njegova shvaćanja o ulozi franjevacа u povijesti Bunjevacа i Šokaca; ni Euzebijе Fermendžin ne spominje u svojim "Adversaria" ništa što bi neposredno upućivalo na takve sadržaje. No, potrebno je upozoriti da je Antunovićev sud o ulozi i

utjecaju franjevacu na hrvatski živalj u Bačkoj sveobuhvatan, kritičan i pun hvale. (45) Ivan Antunović najprije ističe ulogu franjevacu u vjerskom životu bačkih Hrvata u razdoblju turske uprave, (46) zatim u migracijama hrvatskog stanovništva iz Bosne i Hercegovine za vrijeme Bečkog rata (1683-1699), (47) a također i neposredno poslije tog razdoblja u organiziranju vjerskog i crkvenog života u Bačkoj. (48) Osobito je I. Antunović cijenio ulogu franjevacu u kulturnom razvitku tog dijela hrvatskog življa u 18. st. pa razabire povezanost tog razvitka sa stvaralaštvom franjevačkog budimskog kulturnog kruga u tom vremenu, (49) a i u prvoj polovici 19. st. kad u Budimu djeluju Jakošić, Peštalić, Katančić i Čevapović. (50) Koliko je držao do te uloge franjevacu u vjerskom i kulturnom životu Bunjevaca i Šokaca, Ivan Antunović otkriva u tvrdnji da on svoje vlastito kulturno djelovanje smatra nastavljanjem Katančićevog i Čevapovićevog rada; jedino žali što im se pridružio tek u starosti. (51) Antunovićovo uvjerenje da svojim radom nastavlja kulturno stvaralaštvo budimskog franjevačkog kulturnog kruga otkriva kako on ispravno vrednuje stvaraoce tog kulturnog i školskog centra u hrvatskoj etničkoj dijaspori, uočavajući vrijednost njihova rada u procesu etničke i kulturne integracije Hrvata na krajnjem sjeveru njihove raseljenosti. S tog motrišta je i njegova "Razprava" novi doprinos toj istoj integraciji Bunjevaca i Štokaca u cjelinu hrvatskog naroda; teško da bi "Razprava" nosila tu poruku bez Antunovićevog poznanstva s Euzebijem Fermendžinom. (52)

/Autor je pročitao ovu radnju na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u sjemeništu "Paulinum" u Subotici, 18. XI. 1988. godine/.

B I L J E Š K E

- (1) Cjelovit nastov ovog Antunovićevog povijesnog djela glasi: RAZPRAVA O PODUNAVSKIH I POTISANSKIH BUNJEVCIMA I ŠOKCIMA U POGLEDU NARODNOM, VJERSKOM, UMNOM, GRADJANSKOM I GOSPODARSKOM. Sombor 1930 (2); piscu ovog priloga nije dostupno prvo izdanje knjige pa se koristi ovim drugim koje je objavio Pajo Vujević.
 - (2) RAZPRAVA, 5.
 - (3) ISTO DJELO, 4, 56-68
 - (4) Euzebij Fermendžin (Vinga, Rumunjska, 20.IX.1845 - Našice, 25.VI.1897) je bio član franjevačke provincije sv. Ivana Kapistranskoga, sakupljač i izdavač pisanih izvora iz prošlosti Južnih Slavena, franjevački historičar i redovnički upravnik; zbog njegovog znanstvenog rada Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti ga je 1890. izabrala za dopisnog člana filološko-historičkog razreda. - O njegovom djelovanju i životu ima više kraćih prikaza; cjelovitu i preglednu literaturu, napose uvid u neobjavljene spise, pružio je Ivan Damiš u nedavno objavljenom dijelu svoje disertacije "La dimensione di cattolicità nelle ricerche di storia ecclesiastica degli Slavi meridionali di Eusebio Fermendžin (Čakovec 1988, 15-30).
- Ivan Antunović najprije svjedoči da mu je Euzebij Fermendžin "blagodarno neizbrojenih podatakah na raspolaganje posudio", a zatim ga predstavlja svojim čitateljima: "Fratar je ovo po godinah još mlad, al' učenostju veoma star. S kime kada se razgovaraš o poviestničkih stvarih, misliš da stojiš pried košnicom sladjana meda popunjenom. Njegove u svem redu svetoga Franje sjajne vrline proslavio je Sveti otac rimski papa, kada ga je 1881. godine uz rimskog generala-ravnatelja svih po svijetu franjevacah generalnim definitorom - savjetnikom ravnateljskim, kakvih ima šest, imenovati blagoizvolio. On je muž dostojan, da

ga pažljivim okom prati Slavenstvo na to novo odlikovano mjesto, nedvojeći da će mu biti u znanosti i kriptostima sjajućom zvizdom. Rodio se u Vingi od roditelja Bugarah, al' - kako o njemu bilježi "Sriemski Hrvat" - to ti je pravi pravcati Hrvat. Bog dao pa naš ućeni otac Euzebijie u velikoj Bugarskoj postao svitlim stupom i da uz njegovu pouku taj plemeniti slavenski narod uvidi, gdi je istina ljudstvu po Isusu navišćena te se povrati u nidra svete majke Crkve..." (vidi: RAZPRAVA, 5,6).

- (5) RAZPRAVA, 26, 29, 33, 50, 53, 54, 73, 86, 87, 90, 91, 118, 126, 157, 172, 182, 187, 188, 209.
- (6) Arhiv franjevačkog samostana u Budimpešti (Budapest, Martirok u. 23). ADVERSARIA P. EUSEBII FERMENDŽIN ORD. S. FRANCISCI PROV. CAPISTR. SACERDOTIS, QUAE SUUM IN PRIVATUM USUM ADNOTAVIT ILOKINI, VUKOVARINI, VINGAE, BAJAE ET ALIBI. DICO PRIVATUM IN USUM QUIS PRO ALIIS NIHIL VALERENT NEC VALENT. BAJA 1882 JANUARIO. sign. K. V. 53; fol. 723. - Pismo koje je Euzebijie Fermendžin nepoznatog datuma upravio "presvietl. gosp. Ivanu Antunoviću, kanoniku kaločkom" nalazi se od 657. do 663. stranice ovih ADVERSARIA. - Fotokopiju ovog pisma blagonaklono mi je ustupio redovnički subrat fra Ivan Damiš; na prijateljskoj susretljivosti mu na ovom mjestu zahvaljujem.
- (7) Fermendžin ovako započinje pismo Ivanu Antunoviću: "Prisvietli i pripoštovani gospodine Biskupe! Gospodine visokocienjeni! Vaše djelo, koje ste velikim trudom, nemanjim troškom i osobito gorućom ljubavi prama svemu Slovenstvu, a napose prama Bunjevcima, sastavili, ja gledam na Bunjevce od mloge viednosti, jer ne samo da će im um sa mlogim stvarima razbistriti, o prošlosti njihovih predja potanje podučiti, nego će, što je potriebno, i srdca mladjeg naraštaja ugodno dirnuti, te na mili a revniji posao oko narodnjeg i vierskog izobraženja uspješnije potaknuti" (ADVERSARIA, 657).
- (8) ADVERSARIA, 657.
- (9) RAZPRAVA, 2.
- (10) ADVERSARIA, 658.
- (11) RAZPRAVA, 4.
- (12) ADVERSARIA, 658.
- (13) RAZPRAVA, 5.
- (14) RAZPRAVA, 10.
- (15) ADVERSARIA, 658.
- (16) RAZPRAVA, 31.
- (17) Isto djelo, 50.
- (18) RAZPRAVA, 32.
- (19) ADVERSARIA, 659.
- (20) RAZPRAVA, 50.
- (21) ADVERSARIA, 660.
- (22) Isto djelo, 661.
- (23) RAZPRAVA, 29.
- (24) ADVERSARIA, 662.
- (25) Isto djelo, 662.
- (26) Isto djelo, 663.
- (27) RAZPRAVA, 29.
- (28) ADVERSARIA, 660.
- (29) Isto djelo, 663.
- (30) Isto djelo, 663.
- (31) RAZPRAVA, 5.
- (32) Isto djelo, 18.
- (33) Isto djelo, 14, 15, 18.
- (34) Isto djelo, 33.
- (35) Isto djelo, 86.
- (36) Isto djelo, 87.
- (37) Isto djelo, 73; ADVERSARIA, 659.
- (38) RAZPRAVA, 26; ADVERSARIA, 661.
Isto djelo, 661; RAZPRAVA, 91.
- (40) Isto djelo 117, 118.
- (41) Isto djelo, 157.

- (42) Isto djelo, 187: "Do konca 18. st. su u državi sv. Ivana Kapistrana fratrovi većinom Slaveni, između kojih se izdigla dvojica iz bunjevačkog plemena sjajući se poput Pharosa, dok god bude u Slavenah fratar. To su ti Katančić i Čevapović, u kojih neznadeš što bi većma štovao, da li njihovu svetost, odanu u ponašanju, ili ljubav narodnosti, na vidik iznešenu u njihovih knjigah, silnim naporom i trudom na svit rođenih. Ti su muževi vridni, da im svaki Bunjevac ime nauči, kao u narodnosti neutrudive boriće slavi, i od koljena do koljena pozdravlja. - Peštalić (je bio) doktor filozofije (i) predavao je ove nauke među ostalima i Čevapoviću, te, ko što sam od starih čuo, isti je najviše doprineo, da se je Čevapović toli vatreno zauzeo za znanost. - Što je Bajac Peštalić Čevapoviću, to je Budimac Jakošić bio o. Katančiću." Antunović ubraja među Bunjevce Katančića i Čevapovića, premda su rođeni u Slavoniji; svoj postupak očito smatra opravdanim, jer im pristupa s motrišta djelovanja i mjesta djelovanja, a ne mjesta rođenja.
- (43) RAZPRAVA, 182.
- (44) Isto djelo, 210.
- (45) Isto djelo, 187, 188: "Oni stari (Bunjevci) se proslaviše i u svojih sinovih, koji su se u fratrove obukli, te se još i danas u zvijezde kuju slavni otci Demeracz, Peštalić, Bachich, Jakošić, Levaković i Stipan Villov, taj otvoreni um, koga je kaločki nadbiskup Gavro Patachich u Hajošu, u prisutnosti mnoge gospode, imenovao bogoslovom (theologom) biskupskim... Srce nam (je) tugom oboreno, samo se nešto onda razveseli, kada u Čevapovićevoj knjizi čita dična imena onih Slavenah fratrova, koji se danju i noću trudiše, umna djela sastavljajući, da svoj rod u cvitu uzdržavaju".
- (46) RAZPRAVA, 118-120, 144, 145.
- (47) Isto djelo, 121-129.
- (48) Isto djelo, 145, 146, 157, 185-187.
- (49) Franjo Emanuel HOŠKO, PROSVJETNO I KULTURNO DJELOVANJE BOSANSKIH I HRVATSKIH FRANJEVACA TIJEKOM 18. STOLJEĆA U BUDIMU. Nova et vetera, 28 (1978), 113-179).
- (50) RAZPRAVA, 187.
- (51) Isto djelo, 49, 50: Antunović piše, "da nisam godinama već dostigao doba, kada kripot duše i tila brzim korakom pada, te se mudar više ne pouzdava u svoje sile, već se rado naslanja na štap, mal ako ne bi(h) stao u stope gorostasnih fratrovah silne učenosti otca Katančića i neumorne marljivosti otca Čevapovića, da tražim pod i nad zemljom u kamen urizane i na papir napisane svidoebe..."
- (52) U Fermendžinovim biografijama pogrešno se spominje da mu je biskup Ivan Antunović ponudio uređivanje bunjevačko-šokačkih novina, ali mu je provincijal Ivo Rodić 11. XII. 1882. zabranio primiti uredničku zadaću (usp. Srećko MAJSTOROVIĆ, O.EUZEBIJE FERMENDŽIN. /Zagreb 1977/, 8-9; Ivan DAMIŠ, "La dimensione di cattolicità" nelle ricerche di storia... di Eusebio Fermendžin, 44). Antunović je od 1870. do 1872. izdavao "Bunjevačko-šokačke novine", a od 1871. do 1876. "Bunjevačko-šokačku vilu". God. 1882. ponovno se je bavio mišlju, i to nakon što je tiskana RAZPRAVA, da pokrene novine. O tom naumu E. Fermendžin je već bio obaviješten, ali nije mogao doći u obzir za urednika tih novina, jer se je od 1. X. 1882. stalno nalazio u Rimu u službi generalnog definitora. I. Antunović je uredništvo tih namjeravanih novina bio ponudio franjevcu i književniku Robertu Kauku, Fermendžinovom drugu iz mladosti i u profesorskoj službi na bogoslovnoj školi u Baji. Sam. R. Kauk ovako opisuje 30. I. 1883. u pismu E. Fermendžinu zbivanja u vezi s tim novinama: "Što se bunjevačkoga sa Antunovićem ugovorena lista tiče, evo ti šaljem spise; pročitaj ih i uništi, prilog "a", "b", "c" (sačuvao je E. Fermendžin prilog "a", tj. već spominjano pismo provincijala Ive Rodića; prilozi "b" i "c" su izgubljeni; napomena FEH). Antunović mi sam pripovijedao da mu ministar Tisza po arcibiskupu poručio da se buni sviet jer će ga zatvoriti zbog "Razprave", koje razpačavanje je strogo ministrom zabranjeno. Također i srpski listovi svi su zbog nje na njega udarili. Ti u njoj veliku ulogu igraš. Ja ću ti je poslati sa drugima knjigama čim ladje počnu brodit". U sačuvanom pismu provincijala Ive Rodića, a ono je upravljeno Robertu Kauku, očita je zabrana naslovniku prihvatiti uredništvo "bunjevačko-šokačkoga glasnika" (Usp. Arhiv JAZU u Zagrebu, OSTAVŠTINA EUZEBIJA FERMENDŽINA, sign. XV 24/XI a 30). - Rodić nije tom zabranom spriječio izdavanje spomenutih novina; nije to omogućila opća društveno-politička klima o kojoj jasno govori Robert Kauk, spominjući prijetnje Antunoviću u pismu koje je bio upravio Euzebiju Fermendžinu.

O. Ante Stantić, karmelićanin

DOGMATSKO I MORALNO UČENJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

SMISAO TEME

Naslov moga izlaganja, koji glasi: "Dogmatsko i moralno učenje Ivana Antunovića", ima, možda, malo akademski prizvuk. Iz naslova bi se mogao steći dojam da biskup Antunović, u svojem učenju, pristupa dogmi i moralu sustavno, akademski, znanstveno i istraživački.

Smatram za potrebno pripomenuti na samom početku, da Ivan Antunović, iako iznosi u svojim knjigama dogmatski i moralni nauk Katoličke crkve, on tim temama pristupa praktično i pastoralno. On želi svojim bačkim Hrvatima približiti i prilagoditi na svoj svojstven način kršćanski nauk, dogmu i moral, kako bi narod, u konkretnim vremenskim okolnostima uspio oživjeti svoj kršćanski život i kršćanski vrednovati probleme sa kojima se susretao.

U predgovoru svoje knjige: "Bog s čovikom na zemlji..." on izričito podvlači ovo praktično i pastoralno obilježje svoga pisanja: "U one drage uspomene vrieme, kada sam kao dušobrižnik podučavao mladež, a osobito mladence pripravljao na onaj put, kojim ulažahu u društveni trudni život, neprestano me gonila misao kako bi dobro bilo ovima jednu knjigu dati na put, u kojoj bi sve ono našli, što bi im bilo potrebno, da neizgube izpred očiju da su kršćjani, te bi u svakom stališu znali sve svoje odnošaje tako uređivati, da u tražbi blaženstva zemaljskog neizgube ono nebesko, a da za ovim žudeć nepokvare ono zemaljsko" (1).

Ove doslovne riječi samoga I. Antunovića dovoljno jasno predočuju namjeru i cilj što je imao kada se latio pera i pisao o dogmi i moralu.

To nas obavezuje da u ovom prikazu na te ciljeve i na to obilježje ne zaboravimo kako bismo I. Antunovića objektivno shvatili i njegov nauk o dogmi i moralu vrednovali u pravome svjetlu.

"BOG S ČOVIEKOM NA ZEMLJI..."

Iako je biskup I. Antunović dosta plodan pisac, moja će se razčlanba posebno usredotočiti na njegova dva pisana djela, tiskom izdana.

Prvo djelo nosi naslov: "Bog s čovikom na zemlji, djelo predstavlja trojednoga Boga u doticaju s čovikom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih. Napisao i izdao Ivan Antunović, Kaločko-Bačke biskupije svećenik." Knjiga je izdana u Vacu, tiskom G. Serédi, 1879. godine, veličine 30 x 23,5 cm., VI + 774.str.

Ovo djelo podijeljeno je na četiri knjige s ovim naslovima: "Knjiga prva predstavlja Boga s čovikom od početka svieta do Došašća, po prorocima navješćena i obće čekana - Te u Isusu Nazareninu od Blažene Djevice začeta i rodjena Mesije". "Knjiga druga. Bog s čovikom na zemlji. Od poroda Isusova do uzašašća na nebasa."

"Treća knjiga predstavlja Boga s čovikom, te pouku o djelujućem kraljevstvu Božjem u svetoj Crkvi, počam od došašća Duha svetoga do današnjeg dana". "Knjiga četvrta koja predstavlja Boga s čovikom u rimokatoličkom Bogoštovlju, po Duhu Evandjelja iz nauka Isusova, njegove bezkrvne Žrtve, sedam Svetotajstvih, i po svetoj Majki Crkvi ustanovljenih Blagoslovih i obredih zasnovanom. Ujedno tumačeć kako se ljudske Družine duhom Isusovim ustrojavaju i nadahnjuju u obitelji i državi" (2).

"ČOVİK S BOGOM U SVOJİH MOLBA I PROŠNJA..."

Drugo važno djelo, koje je I. Antunović napisao, nosi naslov: "Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja...". Ovu je knjigu izdao u vlastitoj nakladi u Kaloči 1884. godine. str. VI + 889, 21 x 14 cm. Mišljenje o ovoj knjizi tj. o molitveniku izrekao je iste godine u Nevenu dugogodišnji Antunovićev suradnik Blaž Modrušić. "Ovakove knjige", napisao je: "... mi Bunjevci još nismo imali, a neznamo hoćemo li nalične imati" (Neven, 1884, 15. rujna str. 9.). Po želji pisca ovaj molitvenik je zamišljen kao egzistencijalna i konkretna primjena dogme i morala u životu vjernika. On to izričito ističe u uvodnoj riječi molitvenika. Pratila ga je "...goruća želja virnim u ruke dati molitvenik, u kom se molbe i prošnje ljudske, u svih odnošajih društvenih, po unutarnjih i vanjskih potreba izražene, na temelju naših u "katekizmu" sakupljenih vjerskih istina, u duhu kršćanske poniznosti i ditišnjeg zauhvanja, Svemogućemu predstavljaju" (3).

Kako ovo djelo obrađuje duhovni život vjernika, njemu ću obraćati pažnju samo toliko koliko se protežu okviri moje specifične teme.

OSTALA ANTUNOVIĆEVA DJELA

Osim ovih tiskabnih djela I. Antunović je napisao i druga djela ili članke koji dodiruju teme dogme i morala. Neka su od njih ostala u rukopisu, a razni članici na temu dogme i morala objavljeni su u "Bunjevačkoj i šokačkoj Vili" i "Nevenu". U mome prikazu ovim se djelima i člancima nisam služio. O njima imamo bibliografski prikaz prof. Ante Sekulića u časopisu "Croatica Christiana periodica" (4).

UVID U SADRŽAJE DOGMATSKOG I MORALNOG UČENJA IVANA ANTUNOVIĆA

Obraćajući pažnju sadržajima dogmatsko-moralnog učenja Ivana Antunovića, otkrivamo da on iznosi svoje učenje nekako u tri različita "bloka".

U prvom "bloku" obraća posebnu pažnju Bogu, stvoritelju i čovjeku koji je stvoren na Božju sliku i priliku: "Podjimo", piše on, "putem Mojsijinih spisa, te gledajmo dragoga Boga, gledajmo sviet, nebo i zemlju i na zemlji čovjeka" (5).

U istom "bloku" obraća pažnju prisutnosti zla u svijetu po grijehu, i upućuje čovjeka kako treba izvršiti svoje moralne obaveze prema Bogu koji ga je stvorio, a te se obaveze odnose na Božje zapovijedi i na neke vrline koje treba otkriti posebno u raznim biblijskim likovima, kao što je Abraham, da bi ih nasljedovao. Kroz razne događaje Starog Saveza upozorava šta izbjeći, a šta činiti kako bi iskazali služenje Bogu, koje kao stvoritelj zaslužuje, kako bi izbjegli kaznu, kao što je primjerice bio potop u Starom Savezu, radi moralnih poroka.

Drugi "blok" njegova dogmatskog i moralnog učenja obrađuje teme koje se odnose na jednoga Boga u Trojstvu osoba, na Isusa Krista, Utjelovljenje Božje Riječi, na djelo otkupljenja. Poslije izlaganja o tim istinama vjere I. Antunović obraća pažnju suživotu s Bogom koji je čovjeka po Isusu Kristu posinio. Zatim iznosi nauk o potrebi suradnje s Bogom kako bi čovjeka zahvatilo djelo otkupljenja. Zato je potrebno živjeti milosnim životom, izražavati svoju vjeru prihvaćanjem i sprovođenjem u djelo Kristovog Evandolja, primanjem sakramenata, čuvanjem od grijeha.

Ovaj "blok" dogmatike i moralke završava eshatologijom. Kao u nekom trećem "bloku" obrađene su konkretne teme življenja i prihvaćanja Katoličke crkve koju vodi Duh Sveti. Osobito kroz povijest Crkve želi upoznati vjernike sa konkretnim življenjem Crkve i otkriti kako je Crkva rasla kroz svoju povijest, šta je sve pretrpjela i u čemu je zakazala kroz svoje udove. Kako je ona sačuvala obilježja, koja je primila od svoga utemeljitelja Isusa Krista.

Upoznaje vjernike kako je došlo do razdvajanja Katoličke i Pravoslavne crkve, kako je došlo do protestantizma. Kakvo je učenje Pravoslavne crkve i šta nas razdvaja. Kakvo je učenje protestantizma. želi da bi se vjernici i kulturno-povijesno obogatili raznim saznanjima o razvoju i životu raznih kršćanskih grupacija.

Veliko značenje daje učiteljstvu Crkve i nastoji ukazati kako treba njezino učenje primjeniti na obiteljski, društveno-politički život države i naroda. Veliko mjesto daje Crkvi ukoliko je ona "Općinstvo svetih". To posebno zauzima vidno mjesto u molitveniku u kojem se nalaze brojne molitve za pokojne, molitve upućene gotovo svim svetima koji se nalaze u crkvenom kalendaru. Obraća veliku pažnju Crkvi na zemlji i potiče udove Crkve da se jedni za druge mole. O tome također svjedoče razne molitve koje su uvrštene u molitvenik.

SVETO PISMO

Jedna od temeljnih okosnica, na kojoj počiva dogmatsko i moralno učenje Ivana Antunovića, bez sumnje je Sveto pismo Staroga i Novoga Saveza.

Sve njegovo dogmatsko i moralno izlaganje temelji se na Bibliji. Iz Biblije izvodi sve ono što kršćanin treba vjerovati i kako usmjeriti svoj moralni i duhovni život, kako vjerovati, kako živjeti bilo na osobnom, bilo na društvenom, političkom, nacionalnom planu. Sv. pismu on najprije pristupa tako da nastoji ukazati da je Sv. pismo vjerodostojni izvor vjere i morala. "Štoga znamo o Bogu i čovjeku", piše on, "sve smo dobili po usmenom predanju praotaca naših, koji su govorili jezikom zbornice i Majke Crkve, te jezikom najstarijih knjiga, naime, onih svetih knjiga Staroga i Novoga Zavjeta" (6).

Kako bi uvjerio čitaoca o vjerodostojnosti Biblije, biskup I. Antunović ističe da su Židovi bili vrlo strogi i pomno pazili kako se ništa ne bi mijenjalo u tekstu Sv. pisma i jedna židovska sljedba odmah bi drugu židovsku sljedbu osporila da je nešto u svetom tekstu dodala ili izostavila, ili drugačije napisala. Što se tiče vjerodostojnosti Novoga Saveza, naš pisac ističe da je garant njegove autentičnosti "sv. Majka Crkva", koja od najstarijih vremena bdije i tumači poklad vjere i morala koji je sadržan u Novom Savezu i uvršten u "kanon" svetih knjiga. Kako bi utemeljio autentičnost Svetoga pisma, nastoji, rekao bih, poslužiti se i "znanstvenim" dokazima, tako, primjerice doslovce piše: "... a da je Mojsija istinu kazao, to već danas priznaju oni svietski mudraci koji su istraživajući prirodu i starine, i istu utrobu tvrde zemlje prericali (navodi imena nekih istraživača)" (7).

Spomenuti argumenti, koje je naveo za autentičnost Sv. pisma, služe mu posebno za dvije svrhe. Po tim argumentima želi prije svega odgojiti vjernike kako bi s velikim poštovanjem čitali Sv. pismo. Zato ne propušta savjetovati da kad god kane svetom knjigu u ruke uzeti, da kleknu i najprije se pomole Duhu Svetom i kad u čitanju Biblije susretu poteškoće, neka potraže sv. Majku Crkvu da im ona po Duhu Svetom rasvjetli, svaku teškoću razjasni" (8).

Druga svrha, uz ovu spomenutu, jest u tome da vjernike nekako psihološki pripremi kako bi lako prihvatili nauk vjere i morala, koji su sadržani u Bibliji.

Pošto je ovako pripremio vjernike za pristup Svetome pismu, I. Antunović se s njim vrlo spretno služi da predoči čitaocima sliku pravoga Boga, da istakne da je Bog stvoritelj stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku. Zatim iz svega toga pisac je logički izveo kakve su čovjekove obaveze u odnosu na Boga, koji ga je stvorio na svoju sliku, kakvo je njegovo dostojanstvo, kako ga je Bog pozvao da mu bude suradnikom u razvijanju i usavršavanju svega što je stvoreno.

Iz takvog svog prikaza Boga I. Antunović poziva čovjeka da sebi stvori vrlo konkretnu sliku biblijskoga Boga. On to čini vrlo sugestivnim riječima, kao primjerice slijedećim: "Bog između svih stvorova na nebu, gdje je žarko sunce,

sjajni mjesec, trepteće zvijezde; na zemlji, gdje su miliuni raznih stvorova, ne traži nigdje do u sebi priliku čovječju. Tu sliku svoju, toga čovjeka, postavio je na zemlju namjestnikom svojim, vrhu svih životinja, bilina, stabala". (9) "Gdje je na svijetu i najbogatiji otac, koji bi se za svoju djecu tako skrbio?" (9a)

Ovaj odnos između Boga stvoritelja i čovjeka stvorenja poremećen je grijehom, počinjenim po prvim ljudima. Mnogobrojna su zla koja čovjeka prate poslije grijeha. "...grieh neprestano ruši perivoj čovječanski", piše on, "jerbo pod izlikom da će mu veću radost koju je čovjek po čudjenju uživao, smrt je posljedica grieha, koja dakako ima opet svoje glasnike, bolesti koje na prvo šalje. Gdje-god čovjek scienu, da si je malo perivoja osnovao, tamo prisprije smrt, pak bolju, tugom, nevoljom i nezgodom, grieh pako zlobom, lakomošću i srdžbom potlači sve, što smo mislili, da već u potpunom vlasništvu imamo." Kad se obraća seljima posebice dodaje: "...kad je čovjek po griehu izgubio perivoj, moralo je sunce, mjesec, zemlja, zelje, već i živine sve promieniti i proti blaženstvu čovječjim okrenuti. Otuda dolazi žestina i suša..." (10).

Pošto je ovako na temelju Sv. pisma poučio vjernike, sav je u pružanju uputa kako ispraviti što je grijeh nanio i kako se vratiti ponovno u odnose i dužnosti koji izviru iz odnosa stvoritelj i stvorenje.

Kakav treba biti temeljni stav čovjeka, I. Antunović izvodi posebno iz stavova raznih likova iz Staroga Saveza. Posebno ukazuje na Abrahamovu vjeru i piše: "Abraham nije pitao zašto on i kuda putovati mora, nego uzam svog već prije umrlog brata Harana, sina Lota sa sobom, te s tim, sa svojom obitelji i imanjem kreće se na put i dodje srično u Kanan. Nije li to prava vjera u Boga? ... Zar to nije lijepa vjera, koju ništa ne veže, niti sapinje..." (11) Ukazuje da takvu vjeru treba slijediti kako bi s Bogom uspostavili prave odnose. On nabroja nedostatke po kojima obično od takve vjere ljudi odstupaju i piše doslovno: "Koliko... i koliko ljudi kreće za Bogom; ali jedan s oholosti, drugi s lakomosti, treći s bludnosti, četvrti s nenavidnosti, peti sa srditosti, šesti s proždrlivosti, a sedmi s lienošću - skrene s pravoga puta, i kada je već blizu do Boga dospjeti, onda se vrlo umanju broj onih koji su u mnoštvu na put krenuli. Ima ih dosta, kojim je dovoljno da sliku obljubljenice koje osobe - grudicu zemlje - vide, te ljubezan glas čuju, da se od Boga odvrte, i rieč Božju zabace..." (11a)

Neka ovi navodi iz Antunovićeve knjige "Bog s čovjekom..." dočaraju slušaocima način i oblik izlaganja na temelju Sv. pisma o vjerskim istinama i o primjenama tih istina na moralni život vjernika, kako bi se otkrila njegova konkretnost i praktičnost u pisanju o vjeri i moralu. Ovaj oblik i način izlaganja I. Antunović zadržava i onda kada iz Sv. pisma Novoga Saveza izvodi kršćanske istine i kada ih primjenjuje na život vjernika.

Tako, pošto je iznio vjerske istine, koje su vezane na Kristovo utjelovljenje i na pohod pastira u povodu Kristova rođenja u Betlehemu, on ovako povezuje dogmu i moral: "Medju pastirih tj. u pastirskom stališu, bijaše mnogo svetaca. Izmedju ovih spominjemo sv. Vendelina, Dimitrija i Didaka. Nu, velika je žalibože, razlika izmedju pastira staroga i ovih novoga vjeka. Stari su pastiri po najviše Boga molitvami i pjesmami slavili, a sadanji se u psovanju te pogrdi

Boga, Blažene Djevice Marije, anđelja, svetaca i svih stvorova na nebu i na zemlji - natječu i hvastaju koji će strašnije i grdnije Boga ospovati i pogrditi..." (12).

Mogao bih nastaviti iznositi konkretne primjere kako iz Sv. pisma prikazuje istine vjere i primjenjuje ih na moralni život vjernika. Bilo bi to svakako vrlo interesantno. No, to je moguće učiniti samo u jednoj duljoj razčlanbi, dužoj nego što može biti ova moja. Što sam iznio, smatram da je dovoljno da nekako dočaram kako I. Antunović spretno i, rekao bih, sretno iznosi nauk vjere i morala na temelju Sv. pisma.

KRISTOCENTRIZAM

Uz Sv. pismo, koje treba smatrati glavnom okosnicom Antunovićevog dogmatskog i moralnog učenja, treba istaći da je kao druga važna okosnica njegovog dogmatskog i moralnog učenja Kristologija ili radije Kristocentrizam.

Sve što je objavljeno u Starom Savezu, prema I. Antunoviću, usmjereno je na Krista, a sve što slijedi poslije njegova dolaska, ostvaruje se po njemu i u njemu po Duhu Svetome.

Već u raju zemaljskom, poslije pada prvog čovjeka, primjećuje biskup I. Antunović, Bog je obećao dolazak Mesije Krista, koji će spasiti ljude. Iz istoga razloga Bog poziva Abrahama da ostavi svoju pradomovinu i pođe u zemlju Kanaansku kako bi od njega postao narod iz kojega će se roditi Spasitelj. (13)

Prema Kristu je usmjerena sva povijest Staroga Saveza, posebno je to očito za Abrahama, kojega je Bog iz njegove postojbine izveo kako "... bi vjeru u pravoga Boga, i nadu u obećanog spasitelja, sačuvati (mogao)..." (14).

I. Antunović zatim ističe kako su proroci nastojali podržavati u narodu očekivanje Mesije da ... Juda, Izrael i svi narodi zemlje budu tako podučeni i pripravljeni "... kada prisprije očekivano vrijeme, u kojem se Mesija pojavio bude, njega kao istinitog Bogom obećana Mesiju upoznaju, te mu se kao takovom poklone i priljube..." (15).

Važnost Krista Gospodina u ostvarenju spasenja posebno su istaknuti u slijedećim načelnim izjavama, od kojih neke smatram važnim u cjelosti citirati. "Isus je stienac kamen", tvrdi I. Antunović. Ovako je već i sam Izaija prorok govorio, veleć: "Evo ja stavljam u Sion stienac kamen. Tko bude u njega vjerovao, neće se postidjeti. On je za vas, koji vjerujete, na počašćenje, ali za one, koji nevjeruju, kamen spoticanja i stiena padnuća" (16).

"Samo se oni mogu ufati, da će pleme svoje sačuvati i uzdržati, koji su sebe na Isusu kao temelju sagradili. Ništa manje nema niti onaj narod obstanka, koji se ustručava i neće, da nauk Isusov primi; neima do drugog koga, koji bi duhovni život čovječanstva uzdržavao, štitio i podkrijepljivao, nego jedini Sin Božji, koji kaže: "po meni kraljuju kralji, i zakonodavci naređuju stvari pravedne" (17).

Ova načela o Kristovu značenju za vjeru i za osobni vjerski život I. Antunović posebno razčlanjuje u svom molitveniku kada nastoji pomoći vjernicima kako aktivno sudjelovati u Euharistijskom slavlju, u molitvama u pobožnosti križnoga puta, a i u drugim molitvama. (18)

Krist, prema I. Antunoviću, nema samo značenje za osobni vjerski život. Krist je važan i za međuljudske odnose: u obitelji, u društvu, jer u Kristu "... kao stienicu kamenu, sastoji se čast roditelja, ljubav djece, podložnost podanika i pripravnost poglavara na žrtvu radi svojih podanika. U njemu je prava vjera koja ima sve čovječanstvo sjediniti" (19).

Ovo Kristocentrično učenje biskup I. Antunović nastoji primjeniti na život vjernika na slični način kao što to čini kada govori o vjerskim istinama i moralnim načelima, oslanjajući se na Sv. pismo Staroga Saveza.

Tako, primjerice, iz čuda u Kani Galilejskoj on izvlači slijedeću moralnu pouku za obiteljski život. "Buduć da je Isus zato na svijet došao da ono, što je djavao porušio, popravi i podigne, to je on dakako morao djelovanje svoje ondje započeti, gdje se korjen svakomu dobru ili zlu nalazi, a to je ženidba. Iz ove proizlazi obitelj, koja uzgaja i umnožuje štovaoce Boga, ili pako sužnje djavlu paklenomu. Htijući odmah ovdje Isus vlast djavola satrti, dodje evo u Kanu na pir, i tu prvo čudo svoje poradi ženidbe učini znak, da u cijelom društvenom životu čovječanstva nema važnijega događaja od ženidbe." "Kršćanima treba pamtiti, da je Isus kao Mesija, ženidbi čast iskazao, pa zato je dužnost svakoga kršćanina ovu poštovati, jer ono što je Isus proslavio, kako da se usudi čovjek pogrditi?" "Otuda može se uviditi, kako jako griješe, oni koji bez zakonita uzroka, na pogrdu svetovnog i duhovnog zakona, na smutnju i štetu čovječanstva, bez ženidbe žive, i istu svakom prigodom kude, a mladež zločestim primjerom na raspušteni život navadjaju. (20)

Smatram važnim istaći da ovaj veliki rodobljub bačkih Hrvata, dok ističe značenje Krista u moralnom životu vjernika, ističe također da je Marija vezana uz Krista i da je zapravo njezina prisutnost i uloga u tome da nas vodi Kristu. Kada u prikazivanju u Kani Galilejskoj govori o Mariji, on ovako piše: "Ovaj događaj razveseljava i naše srdce koji znamo, da se ljubav sina prema materi svojoj, a ni ljubav ove matere nije se jošter danas ugasila prema svom rodu, a u tomu rodu smo mi sada njojzi najbliži, te po Isusu upravo posinjeni. Zato, ako želimo terete ovoga života olakšati, rastuženo srce razveseliti i razne bolesti liečiti, valja nam se vazda uteći Blaženoj Djevidi Mariji, majci Isusovoj, te joj pokazati naše jade, nevolje i tuge, moleći ju, da milosrdje svojega sina za nas isprosi" (21).

Sve marijanske dogme I. Antunović povezuje i izvodi iz Marijine povezanosti s Kristom. To mi se čini vrlo značajnim u Antunovićevom učenju. Bilo bi, smatram, vrlo interesantno produbiti temu o Kristocentризmu kod I. Antunovića. No, ja se moram zadovoljiti time da još jednom istaknem da je Krist za njega "stienac kamen" oko kojega se sve okreće što se događa u povijesti spasenja.

EKLEZIOLOGIA

Uz Sv. pismo, uz Kristocentризam, kao treća okosnica dogmatskog i moralnog učenja biskupa I. Antunovića ulazi Crkva.

Crkva je prije svega ona koja nastavlja Krista i njegovo djelo spasenja. Krist, na kojega je sve usmjereno, ostavio je čovječanstvu "... društvo koje se zove Sveta Mati Crkva, koja sve istine, sve sakramente čuva i svakom pokoljenju vernošću spasitelja podjeljiva. On je obećao, da će s Duhom Svetim vazda s njome biti" (22)

Kako bi Crkvu i njezinu ulogu u povijesti spasenja što konkretnije prikazao, on najprije posmatra Crkvu u njezinoj povijesti. Takav povijesni pristup mu omogućuje ukazati na rast Crkve kroz povijest, njezin rad za spasenje ljudi, a u isto vrijeme istaći kako je ona kroz svu povijest ostala vjerna Kristu u svome naučavanju, u svome radu za spasenje ljudi, iako je bilo ljudskih slabosti i posrta u njezinim članovima. Povijesni pristup Crkvi daje mu mogućnost da pokaže koliko je Crkva morala pretrpjeti na putu vjernosti Kristu, osobito kroz borbu da očuva vjernost Kristu u raznim nasrtajima hereza ili raskola. Taj povijesni pristup Crkvi omogućio mu je također da još dublje pojašni istine vjere i morala.

Povijesnim pristupom Crkvi I. Antunović je imao mogućnost da posveti posebnu pažnju problemu jedinstva Crkve, što je on vrlo sretno iskoristio. U tome on prije svega priznaje da je latinska Crkva pridonijela nepovjerenju između nje i istočne Crkve, posebno zbog okupiranja Carigrada od strane križara koji su nastojali latinizirati istočnu Crkvu. (23) Iako je sve to istina, I. Antunović ističe da se u pogledu jedinstva ne smijemo na to oslanjati, nego se moramo oslanjati na Evandjelje: "Ako je po svetom Evandjelju u srce naše posadjena klica istine jošter živa, onda moramo Bogu i ljudem očitovati, da u pitanju: da li Crkva može samo jednu, ili pravo dvije glave imati, ne imaju niti za jednu dlaku odlučivati vrline ili pako grijesi ljudi, već jedino objavljena volja Božja. A ova je u Evandjelju tako jasno za jednu glavu izražena, da se nesmiye ni jedan istočnjak, branitelj dviju glava pokazati" (24).

Promatranju Crkve kroz njezinu povijest, I. Antunović dodaje razčlanbu o Crkvi po kojoj je ona prikazana posebno u koliko je naučiteljska i u koliko je djeliteljica Božjih tajni spasenja kroz sakramente. U toj razčlanbi on posebno ističe neprevarljivo naučavanje Crkve: "Isus je na Petru sagradjenoj Crkvi nauk svoj predao i njoj obećao, da ju neće ni sile paklene nadvladati, i da će s njom do skončanja svieta ostati. (Već) 1500 godina je ona taj nauk čuvala. (Obraća se protestantima, pa zato kaže 1500 god.). Pa ako ga nebi bila sačuvala, tada nebi posrnula ona, već Isus tečajem 1500 godina, a to tvrditi značilo bi psovati..." (25).

U neprevarljivom učenju Crkve daje središno mjesto rimskom biskupu i zato tvrdi "... gdje je Petar ili Rimski otac, tamo je Crkva, a gdje je Crkva, tamo je i kraljevstvo nebesko" (26).

Iako je papa nezabludiv, ipak on tu svoju vlast ne vrši bez biskupskog kolegija. "U njemu (Petru) je poniznost", piše I. Antunović "kao najvrljija kripot celoga života svietlila. Primio je od Isusa podpunu vlast, pa ipak neodlučuje i nezaključuje sam, već vazda s braćom u saboru i dragovoljno prima u Antiohiji učinjenu opomenu sv. Pavla." (27)

Ovi temeljni stavovi u pogledu naučiteljske Crkve dozvoljavaju mu da zaključi da je "Rimska Crkva stup i temelj istine" (28) i zato ima pravo izreći svoj moralni sud u odnosu na obiteljski život, u odnosu na društveno-politički život, u odnosu na slobodu, na nacionalnost.

Stavovima tih zaključaka I. Antunović se obilato služi unošenjem u svoju knjigu "Bog s čovikom na zemlji..." mnoge stavove u pogledu obiteljskog, društveno-političkog života, države, naroda i narodnosti, slobode, što je učiteljska Crkva tada zastupala, posebno za pontifikata pape Pija IX.

Crkva nije samo učiteljska. Ona je Kristovo otajstveno Tijelo. "Po nauku ... kršćanskom", piše ovaj prosvjetitelj svoga naroda "svako se udo Svete Majke Crkve svetim nazivlje, buduć da se po Isusu i Duhu Svetome u svetih otajstvih posveti. Svako udo naziva se udom tiela Isusova, jer kao što je on od neoskvrnjene začete Bl. Dj. Marije čovječje tielo primio, tako svaki kršćanin po posvetilištu sv. Mise, po rieči Božjoj, svetih otajstvih i obredih, mora primati Isusovo tielo... da uzmogne ovdje srećnim biti i po smrti u nebo unići. Tim načinom postaje svaki kršćanin udom tiela Isusova, a Sv. Majka Crkva tielom Isusovim" (29).

Ovaj vid Crkve logički je doveo I. Antunovića da posebnu pažnju posveti sakramentalnom životu, liturgijskom životu, duhovnom životu svećenika, redovnika, običnih kršćana, kako bi kroz duhovni i sakramentalni život uistinu bili dostojni udovi otajstvenog Kristova Tijela, kako bi bili sveti, kako bi bili svjedoci i kako bi Krista prenosili kroz povijest sve do svršetka svijeta. Divna mu je u tom kontekstu tvrdnja koju vrijedi ovdje nevesti: "Bio čovjek kojega god bilo stališa, vazda se mora trsiti, da u svih svojih čini i djelovanji Isusa kao dobra pastira nasljeđuje. Ako se koji naš čin, ne bi mogao Isusu tako prilagoditi, da bi ga i on isto onako kao mi djelovao... tada možemo sigurno uvjereni biti, da je naša slika manjkava i kao takva ne odaje Isusa" (Bog s čovikom..., str. 300, st. 1). Možemo s pravom zaključiti da Antunovićeve ekleziologije ne teži samo tome da bi po njoj vjernici upoznali Crkvu umom, nego da ona postane također dimenzija života, kako bi se posvetili, bili autentični udovi Kristova tijela i kako bi na taj način pronosili njega u povijesti sve dok on ne dode.

ODLIKE I ZNAČENJE ANTUNOVIĆEVA DOGMATSKOG I MORALNOG UČENJA

Ivan Antunović je pisao o dogmi i moralu u određenom vremenskom razdoblju. Smatram da je moja obaveza u ovom izlaganju pokušati procijeniti i vrednovati domet Antunovićeve pisanja o dogmi i moralu u tom vremenskom razdoblju koje je, sudeći po povijesnim prikazima, značajno.

BIBLIJSKA KATEHEZA

Tko pristupa proučavanju dogme i morala onako kako ih je proučavao I. Antunović, dolazi do zaključka da je njegov pristup i izlaganje vjerskih istina i moralnih zasada katehetski pristup. Po tome svom pristupu katoličkoj dogmati-

ci i moralci možemo bez oklijevanja reći da se u njegovom glavnom djelu "Bog s čovikom na zemlji..." posebno temelji na Bibliji. Baš radi toga što se njegovo izlaganje temelji na Bibliji, možemo dodati da je to njegovo spomenuto glavno djelo uspjeli priručnik biblijskih kateheza. Kad pripomenem da je to u njegovo doba velika novost, onda nam se I. Antunović pokazuje kao čovjek koji piše na vrlo suvremen način i da se uključuje u tokove katehetske znanosti svoga vremena.

Taj se pravac počeo provoditi na njemačkom jezičnom području preko Johana Mihaela Sailera i J. B. Hirscha. Trebalo bi provjeriti kakav je odjek taj pravac imao na području tadašnje Ugarske i Hrvatske!

Iako je za vrijeme prosvjetiteljstva bilo napretka u katehizaciji, posebno u pedagoškom vidu, ipak je prijetila opasnost da se zbog pretjeranog racionalizma zaboravi transcendentni značaj Božje riječi. Zato se poslije Overberga, nastojalo dati katekizmu snažno biblijsko obilježje po spomenutom Saileru i Hirschu. Na području Austrije posebno ih je slijedio Galura, koji se predstavljao kao jedan od pionira moderne kateheze. On je zahtijevao primjenu biblijske povijesti kao pedagoško polazište te naglašavao nužnost da se nastava vjeronauka usmjeruje prema ideji kraljevstva Božjega. (30) Svakako značajno je da I. Antunović taj pravac slijedi i to vrlo uspješno i o tome je poželjan produbljeni studij.

PASTORALNO I ODGOJNO OBILJEŽJE ANTUNOVIĆEVA PISANJA

Druga značajka Antunovićeva dogmatskog i moralnog učenja je pastoralno obilježje. On stavlja dogmu i moral u službu pastora, u službu vjerskog odgoja, u službu kršćanske kulture i kršćanskog pogleda na svijet. On želi svoj narod kršćanski odgojiti i osposobiti kako bi znao kršćanski gledati i prosuđivati o svijetu koji ga je tada okuživao sa svim svojim protukršćanskim pogledima.

I. Antunović stavlja Bibliju u službu pastora, a služi se i psihološkim i asketskim razmišljanjima kako bi što konkretnije djelovao na kršćanski odgoj svoga naroda i kako bi mu pomagao da gleda na probleme socijalne, na probleme slobode istekao svoj stav pred njima.

Kada se sve ovo Antunovićevo nastojanje promatra u svjetlu sličnih kretanja, koja su u to doba prisutna u Njemačkoj i na tlu austrougarskog carstva, bilo kroz djela već spomenutih Sailera i Hirscha ili I. Schücha u Austriji, čija je "Pastoraltheologie" doživjela dvadeset izdanja, dobiva se ne samo dojam i sigurnost da je I. Antunović slijedio kretanja i tokove svoga vremena. Pomoću saznanja, koja su se nudila, htio je duhovno i kulturno obogatiti svoj narod, kako bi taj narod mogao biti na istoj vjersko-kulturnoj razini sa drugim narodima, posebno sa onim narodima sa kojima je živio u istoj državnoj zajednici. (31)

Usput rečeno: imam dojam, a što bi trebalo svakako još produbiti, da I. Antunović smatra, da je svjestan kako baš ovakav njegov rad najviše pridonosi očuvanju narodne samobitnosti i identiteta.

Smatram da ovaj moj dojam nije izmišljanje, jer I. Antunović ne razmišlja, barem ne izričito, o izdvajanju svoga naroda iz društveno-političke zajednice u kojoj se nalazio, nego je bio svim silama za to da kroz kršćansko i

kulturno uzdizanje njegovi Bunjevci i Šokci budu na istoj kulturnoj razini, na kojoj su se nalazili narodi sa kojima su živjeli, kako bi na taj način bila i bogata prisutnost koja bi i druge obogatila, a u isto vrijeme sačuvali svoj nacionalni identitet. (32)

Možda nas čudi da nije razmišljao o izdvajanju bačkih Hrvata iz društveno političke državne austrougarske zajednice?

No, ako malo dublje zavirimo u povijest onoga vremena, susret ćemo se sa nepovjerenjem Crkve prema takovim gibanjima što su pokrenule revolucije u raznim zemljama 1848. godine. (33) Smatram zato da biskup I. Antunović, kao crkveni čovjek, pridržavao se stavova Crkve i mislio je da će sačuvati samobit svoga naroda ako nastoji da ga kulturno i vjerski podigne.

No, bilo kako bilo, prema mišljenju povjesničara toga vremena, kada su bučne i neplodne svade oko idealnog oblika vladavine zanemarivale istinske probleme trenutka, trebalo je angažiranih laika modernog stila, koji bi bili sposobni da djelotvorno služe Crkvi u jednom društvu koje se sve više sekulariziralo. Treba reći da je I. Antunović posebno velik zato što je taj problem uočio i pobrinuo se kako bi svojim pisanjem pomogao da se u njegovu narodu odgoje takvi vjernici. No, povjesničari znaju o tome mnogo više, pa im zato prepuštam taj problem na obradu. Ovo što tvrdim, činim na osnovi njegove teološke misli i u okvirima moje teme. (34)

PRIMJENA DOGMATSKO-MORALNOG UČENJA NA ODNOS IZMEĐU CRKVE I DRŽAVE I NA DRUŠTVENO-POLITIČKA GIBANJA VREMENA

Ovim obilježjima Antunovićeva dogmatsko-moralnog učenja treba pridružiti još jedno vrlo važno obilježje, a to je da I. Antunović nastoji u svjetlu katoličke dogme i morala vrednovati odnose između Crkve i države, Crkve i raznih društvenih i kulturnih gibanja vremena u kojem piše.

Biskup I. Antunović piše svoje veliko djelo "Bog s čovikom na zemlji ..." samo devet godina od kako je proglašena dogma o papinom primatu jurisdikcije i njegovoj nepogrešivosti.

Ta je nauka imala odjeka i na odnose između pape i biskupa, pape i država. Iz povijesti znamo da je ta definicija I. Vatikanskog koncila izazvala velike bure između Crkve i države. (35)

Takozvani ultramontanski pokret htio je svesti ulogu biskupa na nepodnošivu podložnost papi. Govorilo se o papi kao "o tijelu postalim riječi koja se nastavlja". Mons. Marmillod, u Francuskoj, primjerice govori o trostrukom utjelovljenju: u krilu Djevice, u Euharistiji i u starcu u Vatikanu. (36)

Protiv ultramontaskog praca u interpretaciji o papinom primatu i nepogrešivosti ustaju neki teolozi na njemačkom jezičnom području na čijem čelu stoji I. Döllinger. Na žalost, I. Döllinger, iako je mnogo pridonio proučavanju Crkve kroz njezinu povijest, a vidi se iz Antunovićeva izlaganja o Crkvi da je i njemu taj pristup bio blizak, završio je u osnivanju Starokatoličke crkve. (37)

Što se tiče odnosa Crkve i države, u austrougarskom se carstvu, a to ozračje u kojem živi Ivan Antunović, širi se učenje o srednjovjekovnoj teokraciji i sklonost ka poistovjećivanju pape s Crkvom i posredničkoj vlasti pape nad državom.

U tom naučavanju odlikuju se posebno dva isusovca na insbruškom fakultetu, Moy i Vering, kroz časopis "Archiv für katholisches Kirchenrecht", te bečki isusovci Schader i Phipps. Potonji u djelu "Kirchenrecht", očituje romantičko oduševljenje za srednjovjekovnu teokraciju. U istom pravcu djeluje Hovanyi u Budimpešti. (38)

U svom pisanju o dogmi i moralu I. Antunović se ne upušta u rasprave, nego vjerno iznosi nauk I Vat. koncila o papinom primatu jurisdikcije i o njegovoj nepogrešivosti. (39)

Što se pak tiče odnosa Crkve i države, on zastupa stavove koji su uglavnom iznešeni u enciklici pape Pija IX iz 1864. god., a koja nosi naslov "Quanta cura" sa dodatkom koji nosi naslov "Syllabus". (40) Uglavnom na isti papinski dokumenat I. Antunović oslanja kada govori o raznim društvenim gibanjima, koji se odnose na racionalizam, indiferentizam, koji smatra sve religije jednako vrijednima. I. Antunović zastupa iste stavove učiteljske Crkve onoga vremena u odnosu na socijalizam koji niječe pravo na posjed te obitelj podvrgava državi. (41) Isto tako I. Antunović je protiv etatizma, koji zahtijeva monopol u školstvu i vršenje crkvenog autoriteta želi učiniti ovisnim od autorizacije građanske vlasti. Taj etatizam zagovara rastavu Crkve od države i smatra napretkom ako ljudska društva ne poštuju religiju. (42)

ZAKLJUČAK

Završavam ovo izlaganje jednom Antunovićevom misli: "Neznanje viere, i otud izviruće neobdržavanje Božjih i crkvenih zapoviedi, najugodnijim je gnjezdom neprijatelja, u kojem on po volji hara i kršćanski uzgoj onemogućuje". (43)

Kada u svjetlu ovog izlaganja promatramo ove Antunovićeve riječi, možemo zaključiti da je on stvarno velik čovjek. Prije svega on je velik pastir duša. Stalo mu je do spasenja ljudi, ljudi iz svoga roda. Njegovo rodoljublje i njegova svećenička duša učinila su ga odlučnim da se lati pera iako već u zrelim godinama.

Možemo tvrditi da je u tom pothvatu uspio. U djelu "Bog s čovikom na zemlji..." ostavio nam je nešto što možemo bez oklijevanja nazvati enciklopedijom katoličke teološke misli, primjenjene na život vjernika u tadašnjim vremenskim oklonostima. Možemo bez trijunfalizma tvrditi da je njegovo djelo "Bog s čovikom na zemlji..." tako bogato sadržajima, da je gotovo nemoguće naći temu koju nije dotaknuo u onom vremenskom razdoblju u kojem je živio i djelovao.

Nije manje vrijedan njegov molitvenik "Čovik s Bogom u svojim molba i prošnja...", u kojem pretače u egzistencijalni život vjernika svu vjeru i moral, sve probleme života, kako bi naučio vjernika konkretno živjeti u susretu s Bogom, s Kristom, kako ustrajati u vjeri u svakidašnjem mukotrpnom životu i da bi stigli u vječno blaženstvo.

Radi svega toga i još radi mnogo čega, I. Antunović je još vrlo aktualan, vrlo poticajan, posebno za svećenike i redovnike ovoga kraja koji nastavljaju rad među bačkim Hrvatima.

Katolička vjera je dio identiteta našega naroda i ako taj identitet ne čuvamo značilo bi izdati ga kada mu prijete opasnost da se potpuno izgubi.

Smatram da je to Antunovićeva poruka nama danas. Neka biskup I. Antunović budi svijest i odgovornost svećenika i redovnika i svjetovnjaka da ispunimo svoju rodoljubnu, kršćansku i svećeničku dužnost prema svome narodu, kako bi sačuvao svoj identitet, svoju samobitnost!

Bilješke:

- (1) "Bog s čovikom na zemlji...", Predgovor, str. IV.
- (2) Prva knjiga obuhvaća stranice 1-183;
Druga: str. 185-392;
Treća: str. 393-563;
Četvrta: str. 564-744.
- (3) "Čovik s Bogom u svojim molba i prošnja", predgovor str. III.
- (4) "Croatica Christiana periodica", Zagreb br. 2(1978) 47-62. str.
- (5) "Bog s čovikom na zemlji...", str. II.
- (6) Isto djelo, str. 10, st. 1.
Interesantno je za dublju rasčlanbu proučiti pisce koje citira kako bi naukom potkrijepio da sv. Pismo prenosi istinu. Primjerice kada želi odgovoriti na objkciju kako to da je po sv. Pismu prije stvoreno svijetlo, a kasnije sunce ili kakva je bila zemlja na početku, citira pisce koji su se bavili prirodnim znanostima, geologijom kao što je Cuvier Dumas i drugi. Usporedi "Bog s čovikom na zemlji str. 13, st. 1; str. 15, st. 1; posebno bilješka br. 1, na 13. stranici.
- (7) "Bog s čovikom na zemlji..." str. II, st. 1. Autore "mudrace..." koje citira, su isti koje sam naveo u prethodnoj bilješci.
- (8) Isto djelo, str. 17, st. 1.
- (9) Isto djelo, str. 16, st. 1.
- (9a) Isto djelo, str. 15, st. 1.
- (10) Isto djelo, str. 24, st. 1.
- (11) Isto djelo, str. 36, st. 2.
- (11a) Isto djelo, str. 37, st. 1.
- (12) Isto djelo, str. 224, st. 2.
- (13) Isto djelo, str. 24, st. 1,2.
- (14) Isto djelo, str. 37, st. 1.
- (15) Isto djelo, str. 129, st. 1.
- (16) Isto djelo, str. 16, 28.
- (17) Isto djelo, str. 228, st. 2;
- (18) U svom molitveniku: "Čovik s Bogom...", od str. 22. pa sve do str. 114., nalaze se molitve po kojima se može pratiti i sudjelovati na Euharistijskoj žrtvi. Ističe, primjerice, otkupiteljsko značenje Euharistije: "... iz tebe, o Isuse! izviri traci milosti i milosrdja Božjega, te se svaki onom milosti obogati, koji prisustvuje misnoj žrtvi, da može nadvladati napasti tila, svita i djavla; svaki se zakrili plaštom milosrdja Božjega, da ga pravda njegova ne obori.." str. 24; Križnom putu posvećuje prostor od str. 136-183.

- Ističe primjerice nasljedovanje Krista: "Muka Isusova je prva knjiga, u kojoj svaki čovik, ako ima razum nije strašću opijen, nalazi svoj list, s kojega može pročitati, kako mu se valja ponašati u svakom slučaju njegova života..." str. 136.
- (19) "Bog s čovikom na zemlji...", str. 228. st. 2. i str. 229, st. 1.
- (20) Isto djelo, str. 246, st. 2.
- (21) Isto djelo, str. 246, st. 1,2.
- (22) Isto djelo, str. 25, st. 2.
- (23) Isto djelo, str. 405, st. 1.
- (24) Isto djelo, str. 485, st. 2.
- (25) Isto djelo, str. 501, st. 1.
- (26) Isto djelo, str. 283, st. 2.
- (27) Isto djelo, str. 415, st. 1.
- (28) Isto djelo, str. 655, st. 1.
- (29) Isto djelo, str. 657, st. 1.
- Vidove i značenje Crkve kao Otajstvenoga tijela spominje također i u svom molitveniku: "Čovik s Bogom u svojim molba i prošnja." Primjerice kada komentira molitvu "Očenaša": "Daj, da nam ovim pridje kraljevstvo nebesko, da budemo vazda živa, u milosti Božjoj stojeća u Svete Majke Crkve, pa da se u njoj i po nami tvorenimi dobri djeli širi kraljevstvo čudorednoga života, ponašanja i vladanja kršćanskoga..." str. 186-187.
- (30) R. Aubert, Staro i novo u dušobrižništvu i moralnoj teologiji, u: H. Jedin, Velika povijest Crkve, sv. VI/1, str. 417-418. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.
- (31) Isto djelo, str. 416-422.
- (32) Ovu misao I. Antunović ističe kad govori da je različitost jezika posljedica istočnoga grijeha, ali ipak bogatstvo. Ako je različitost jezika teret ipak: "... potrebna, kao što je potrebna različitost obitelji..." Jezikom se veliki broj čovječanstva najbliže s drugima sjedinjuje, pa dijeli radost i žalost... različitost jezika čini, da se narodi jedan s drugim u svjetovnom napredovanju i duhovnim krepovima natječu. A tim se napredovanje svega čovječanstva podupire... Nema narodnosti koja otadžbini ne bi od velike koristi bila." On kaže: "Veoma bi griješio, tko bi mislio, da kršćaninu nije slobodno svoju narodnost njegovati" ("Bog s čovikom na zemlji", str. 525, st. 1,2).
- (33) U tom kontekstu I. Antunović tvrdi: "(Revolucija) svagdje mori i slabi katoličku vjeru, i svagdje nju poradi svih nevolja, koje ima ljudstvo trpiti, okrivljuje. Bit će to sigurno zato što se Sveta Majka Crkva s pobunom nikada oprijateljiti (neće)" ("Bog s čovikom na zemlji", str. 524, st. 2.)
- (34) Dr. Roger Aubert, u Hubert Jedin: Velika povijest Crkve, VI/1, str. 501. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.
- (35) Dr. Roger Aubert, u Hubert Jedin: Velika povijest Crkve, VI 1, poglavlje 39, str. 684-704; poglavlje 41, str. 716-737; poglavlje 42, str. 738-750; poglavlje 43, str. 750-766.
- Rudolf Lill, ondje, poglavlje 40, str. 704-716.
- (36) Dr. Roger Aubert, ondje VI/1, poglavlje 42, str. 747.
- (37) Dr. Rudolf Lill, ondje, VI/1, poglavlje 44, str. 767-771.
- (38) Dr. Roger Aubert, ondje, VI/1, str. 745.
- (39) "Njemu (papi) nikakav car, niti silni narod, već sam Isus je vlast predao. Kada je sv. Petru ključeve neba i zemlje uručio i na njemu, kanoti stieni, Crkvu svoju sagradio" ("Bog s čovikom na zemlji...", str. 431, st. 2.)
- "Papi)... su dužni pokloniti se i pokoriti se svi kraljevi i narodi, budući da je vlast njegova od svih kraljevskih naroda, i obiteljskih, u moći najstarija..." (Ondje, str. 432, st. 2.)
- Prema I. Antunoviću Crkva ima ulogu bdjeti kako bi bilo istine i slobode među ljudima. "Zato (Crkva) stoji na oprezu i bdije ni od koga zavisna, već Bogom ravnana crkvena vlast, koja nosi sobom znanost, da je svakoj osobi dužna pravu istinu priopćiti, što ona navješćuje, prava istina, pa se neda ni s ljubavlju, a ni prijetnjom s pravoga puta svesti, već velikom i malom pravdu i istinu otkrivajući, um i srce tolikih podanika, koliko i vladaoć upravljaju."
- (Ondje, str. 493, st. 1.)
- (40) Dr. Roger Aubert, u Hubert Jedin: Velika povijest Crkve, VI/1 poglavlje 41, str. 727-737.
- (41) Evo nekoliko navoda kojima I. Antunović izražava svoje stavove:

"(Zaslugom je Crkve)... što je svijetom čuvstvo slobode zavladao, i što zemlja nije po poganskom komunizmu i socijalizmu od vlastele oteta, već se ona mora odmjerenom otkupninom otkupljivati. Što tko uz svjetovno pravo posjeduje, to može od njega samo Bog, kao vrhovni poglavar i kao stvoritelj oduzeti; svaki drugi način, bio on ma po komu bez ugovora i dobrovoljne pogodbe izveden, jest otimanje..."

("Bog se čovikom na zemlji...", str. 545, st. 1).

"Nikada ne bijaše slobode državne, gdje je bila Crkva okovana, niti je država ikada tugovala ako joj je Crkva bila slobodna."

(Ondje, str. 532, st. 1).

- (42) Što se tiče, primjerice, prava Crkve u odnosu na školstvo, on ima ovaj stav: "Najtemeljitije pravo Crkve jest: škole nadzirati i upravljati, i u pogledu obuke i uzgoja voditi".

("Bog s čovikom na zemlji...", str. 532, st. 2).

U odnosu na ženidbu: "... jedino Sv. Majka Crkva ima odlučivati i uređivati kakva treba da je ženidba u bitnosti".

(Ondje, str. 532, st. 2).

- (43) Bog s čovikom na zemlji..., str. 624, st. 1.

*(Autor je pročitao ovo predavanje na Znanstvenom skupu
o I. Antunoviću, u Subotici, u "Paulinum", 19. XI 1988.)*

POZIV NA PREDPLATU.

Poklem naše na ovom polju dilovanje, i razvitak narodnosti, o što većem broju predplatnika zavisi izjavlja se: da će se predplata neprikidno primati na cilo godinu, t. j. od 19. ožujka t. g. do 18. ožujka 1871. g. po 3 f. a. vr., na pol 1 f. 50 nov., na četvert 75 nov., a za knjevinu Serbsku 30, 15, 7 1/2 groša.

Uredništvo.

Zoraje zazorila.

Bunjevci Šokci, i svi ostali ilirske kervi puci! ono sorco koje pod vaših grudih kuca, jesto izkreno, uviren sam dakle: da kako me pozvaste roda za gosta, bitiće veselje ozbilno, o mojem u vaše dvore ulazku, noka vam je topla indi livala, što ste mene svojeg roda verna ljubitelja, tako dragovoljno primili. Ja bo za osobitu sriću smatram onu: koja me je gostoljubnomu vašemu stolu privela; potanko silo, al odlučnu volju vam prinášam, s malom snagom al oduševljenim srcem se kroćem, na veliki poso razvitka duševnih i tvarnih silah našeg plemena. Neima zaprikan koje bi me sneveselile, veliko mogu me nadvladati, i svojim silam moje nadmiliti, al volju moju nikad neću slomiti. Buduć daje čista moja nakana, ko ono sunce: koje svedrog neba sjaje, da ograni, oživi, i razjasni sve široko polje, nadam se dakle da će me ukripić ruka svemoguća, i uza mene će stati sva bratja, u kojih sorcah ljubav naroda gadna sobičnost nije ugušila. Ti si rode zenica u oku

mojem, nemoj se dakle čuditi: što se tako brižljivo o tvojemu boljku staram.

Majka da može svojeg jedinka, u zvizde bi ga okovala, ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, skojima se reše drugi narodi, želio bi pokupit i rod moj nakitit.

Nu to mi nije dato, al u ovom svečanom času kad: se izkreno rukujem smojim milim rodom, pozvaću počastno svu onu bratju, malu i veliku, kojišu poštenime, i učeno time ilirski otacah u baštinu primili: da se u radu i poslu složimo, i što god kod Englezah, Francesah, Nimacah, Talianah, Španjulah. i Amerikanacah za naš rod koristna nadjemo to sve izkupimo, i nijemu prinesemo, Mi će mo biti kano revne pčele pak ćemo ić od cvata do cvata koji u vortlu uma i serca raznih na rodah razte: da izcerpimo sladki med nauka, i done- semo u košnicu našeg roda, odud će postat med čudo- rednosti, koji će sladić, i vosak učenosti, kojiće svitli životu plemena našeg. Mi će mo nepristano učiti da mo- žemo neprikidno našu bratju podučavat. Ta vas lipi si roki svit, nije drugo nego jedna velika škula, u koje su neizbrojeni meštovi namistjeni. Perva je za svak čovika, naj ugodna škula naruđje ljubezne mater: koja na milom svojem krilu čedo svoje ljudja, i poučav svemoguća Boga, miloserdna Isusa — i ljubljena Otc imena izgovarat. Škula je cirkva gdje svi učimo kak triba tilo i dušu, ovda i na vike spasiti, školaje on ornica, gdi otac uči svojeg sina plug upravljat, dionice gdi ga uči kosom mahati, školaje dilaonica zanat

Lazar Ivan Krmpotić

BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ PRETEČA SUVREMENOG EKUMENIZMA

Kada se govori o "ekumenizmu" biskupa Ivana Antunovića, treba imati na umu, da se ne može uzeti do slova definicija ekumenizma, kakvu donosi II. Vatikanski koncil u svom dekretu o ekumenizmu "Unitatis redintegratio" (Obnova jedinstva) i primjeniti na Antunovićevo naučavanje. Pod ekumenskim gibanjem spomenuti dokumenat vidi "djelatnosti i pothvate što se, u skladu s raznim potrebama Crkve i okolnostima vremena pokreću i usmjeruju prema promicanju kršćanskog jedinstva" (UR,4).

Kada govorimo o ekumenskim nastojanjima I. Antunovića, mislimo na ono mnoštvo inicijativa i gesta koje je on poduzeo u svom vremenu, a koje smjeraju ka uspostavi punog jedinstva u Crkvi, a nose obilježje svoga vremena i gibanja koja su ga obilježavala.

Svakako valja istaći da biskup I. Antunović spada u red hrvatskih narodnih preporoditelja, strossmayerovskog nadahnuća, čija poznata ekumenska nastojanja u svojim spisima hvali i njima se nadahnjuje. I. Antunović je vatreni pristaša obnovljenog kulta sv. Braće Ćirila i Metoda među Slavenima rimskog obreda enciklikom pape Lava XII. "Grande Munus" (30.IX.1880.) i spada među onaj mali krug slavenskih prelata koji su se odvažili širiti kult sv. Braće, kada su na to i Beč i Budimpešta išli sa nastrožijim zabranama. I. Antunović u svojoj knjizi "Razprava" na nekoliko mjesta ističe velike zasluge sv. Braće za slavenski svijet, a u svom molitveniku "Čovik s Bogom"uspjeva tiskati na strani 577. molitvu sv. Solunskoj braći, koju je sam sastavio. Antunovićev ekumenizam izvire iz potrebe jedinstva među slavesnkim narodima, a jedno od glavnih zapreka tomu je pitanje različite vjerske pripadnosti. I. Antunovića strahovito boli i smeta da se Slaveni radi toga niti ne poznaju, dapače, i ne žele da se bliže upoznaju, među nekima vlada čak i mržnja.

Kao veliki zagovornik slavenstva piše u "Razpravi": "Al' uz to i jedan i drugi ni više ni manje nije, no jednom ričju Slaven. Jeste li mu to ovako razložili, tada ste mu pravi prijatelji, dobročinitelji, buduć da ste mu otvorili put one velike prosvjete". (str. 148.)

Sa žarom vjernička srca obara se na mržnju koja se sije među slavenskom braćom različitih vjerskih pripadnosti: "Jedan drugome potkapa jamu, podmeće nogu, želeći jedan drugoga turiti u ponor, da mu ne ostane ni traga, ni glasa, misleći da bi on tek onda po volji gudio, kad drugoga ne bi bilo, i ne snivajuć o tome, da mu tudin to stanje zavidi, pa ako ne bude imao na koga se nasloniti i od koga će se ma i nešto ustručavati, to će na njega nasrnuti dušmanin i s mista ga otirati. Neka si otaru oči vode i razgledaju okolo sebe po ruševinah, paljevinah i lješinah, pa neka spoznađu da li se nismo zadosta već mrzili? Razmišljamo s jedne i s druge strane, ne bi li se dalo nešto prominiti u dosadanjem stanju, a da ne bi ni narodnost slavenska, ni Crkva istočna il' zapadna, a ni državnost magjarska, kako u uobće Austro-Ugarska izgubila, već možda bi sve ove mnogo, da', veoma mnogo novih silah stekle!" (n.d. str. 149.).

Ta razdijeljenost donijela je tokom povijesti toliko gorkih plodova. Zato na to upozorava u svojoj "Razpravi" i navodi primjere kada je podjela išla na ruku našim protivnicima, bez obzira da li je riječ o Turcima, ili bilo kojem drugom protivniku.

Ovakvo stanje podijeljenosti pogoduje širenju nihilizma sa protestanskog Zapada, kamo pravoslavni Rusi i Srbi u ono vrijeme šalju svoju inteligenciju na studije. "Rusi već odavna idu u strane zemlje da uče više građanske i crkvene nauke, ali ritko kojega od njih zatekao na katoličkom sveučilištu, dočim im se broj penje na stotine u luteranskih i kalvinskih. Tamo je učio i glasoviti patrijarha g. Filaret, pa upio racionalizam, taj po svojih knjigah ulio je u rusko svećenstvo, koje sada izdašnim načinom daje u red nihilista prve gojence i sinove". ("Razprava" str. 172.)

Zatim I. Antunović pokazuje na konkretnu situaciju u Bačkoj, pa se pita: "A kamo su slali naši mogućniji Srbi svoje sinove? Oni su išli u Hejdelberg i Lipsko (Dresden), a malo imućniji u Sárospatak i Kecskemét. Da im se tamo tako i ono malo vjere isčupa i namjesto toga usadi nevjera, kao plod širećeg se nihilizma".

U bilješci pak piše: "Da se Rus, nikada ne bi tako na toliko ogrišio o katolicizmu, da nije u najtjesnije rodstvo stupio sa presjajnim carskim vladajućim domom u Berlinu", jer "progonstvo ne leži u naravi Slavena". (N.d.str. 172). A zatim navodi konkretan primjer takovog negativnog utjecaja, kako pravoslavno svećenstvo ide na ruku protestantizmu u Novom Sadu, a sarajveski metropolit g. Sava Kosanović pokapa najsvećanijim obredom suprugu dr. Zocha, premda je ona protestantkinja (Sarajevski list, 38 - od 1882.) Zatim I. Antunović poziva na razmišljanje: "Nije li to razcipljivanje, razjedinjenje? A nije li to svako razjedinjenje pravo oslabljenje? (N.d. 173.) A govor o jedinstvu u okviru jedne domovine, a bez ujedinjenja vjere I. Antunović naziva tlapnjom.

Indiferentizam je prvi plod miješanja shvaćanja o kojem je ranije govorio, aludirajući na studij pravoslavljanah po protestanskim učilištima. U njemu biskup I. Antunović vidi također veliku opasnost. "Nemojmo se dati varati: brat brata će trpiti, ako je s njim u viri razdijeljen, al srdačno neće nikada jedan drugoga susrediti. I tim se ne dajmo zavarati, da će mo se indiferentizmom, duševnim nehajst-

vom, koga nastoje u nas useliti, svaki od svoje vire odiliti i na garištu vlastite vire jedan i drugi međusobno se bratski zagrliti". (N.d. 174.)

Zato iz duše biskupa I. Antunovića probija vapaj za ujedinjenjem pa piše: "Tko bi dakle nas poštivao, kada mi sami sebe preziremo, pa što je pogrdna, jedan na drugoga tovarimo? Tko bi se u nas uzdao, kada mi jedan drugome povjerenje uskraćujemo? Ovakvu stanju Slavena nemože sa nitko drugi radovati, nego najogorčeniji njegov zlotvor. On nas dakle neće svitovati i opominjati, da nastojimo ovo ukloniti i truditi se povoljnije popraviti. No, ako je ovo nami dobro, onda vas molim uzmite ovu moju knjigu i poslie, kako ste ju pročitali bacite u peć da izgori i ne ostane za potomke žalostnim spomenikom jadikovanja katoličkog svećenika, koji da umije, otpjevao bi s Jeremijom žalostinku nad ovakvim stanjem Slavena. Ako nam pako ovo stanje ne godi, ako ćutimo, da bi nešto i drugog trebalo našem duhu i srcu, onda se udarajmo u prsa za zajedničke grihe, koje smo jedan napram drugoga učinili, te svi, svi iznaći onu stazu koja će nas izbaviti propasti i uvesti u misto općega spasenja. Uzkliknimo kao njekoć Židovi poslie prve u Jerusolimu držane propovidi sv. Petra: 'Što da činimo braćo?'" (N.d. 168-169.)

Stanje razjedinjenosti nije samo ovozemaljska šteta, nego se prije svega protivi izričitoj volji Isusovoj. "Jedan je Isus, mora dakle da bude jedna Crkva po njemu i u njemu osnovana i utemeljena. (Kako divnim perom crta neumrla sin Slave majke, Josip Juraj Stossmayer u svom pastirskom listu od god 1881). Tko ovu razkida, razdjeljuje, taj razdvaja Isusa. A budući da je on uvijek jedini te isti, to je naravno, da svaki koji njega dili, ukida snagu i moć njegovu dilovanju. Gdi dvojica rade na jednu svrhu, tamo je očevitni napredak, a gdi dvojica na posebne svrhe svaki o sebi rade, mora da bude za svakoga manje uspjeha i manje moći, manje uspjeha na općem polju usavršavanja osobe, zadruge, obćine i države". (N.d.174-175)

Zatim biskup I. Antunović odbija i neke prigovore i želi ukloniti neke poteškoće i zapreke na putu jedinstva (dakako u prvom redu među Slavenima, jer je to prvotni motiv nastojanja biskupa I. Antunovića). Jedno od najspornijih pitanja bilo je pitanje tzv. "latinizacije". O toj stvari I. Antunović ovako piše: "Kada su se već one laži utvrdile pa je bizantizam neprestano iznašao pred oči Slavena latinštinu kao aždaju, koja će svu njegovu osobenost proždrieti a s druge strane latinizma posvuda isticao, da bizantizmu ništa drugo ne leži na srcu, no jedino šizmu razastirati i prvo pod ovu, a drugo sveskoliko pod grcizam satierati: onda sva povjerljivost i veličanstvenost svetih slavenskih apostola Ćirila i Metoda, ni sva svetost i mogućnost riči najvećega u Crkvi pristolja rimskoga oca, ni onog Hadrijana II. ni onog Ivana VIII. ne bijaše dostatnom, da se laži suzbiju, a sjajnost dana istine sačuva i ne prekrije oblakom mržnje i zlobe. Zaludu se ona neumrla dva apostola i dvaput u Rimu na čisto oprala od svega onoga crnila, koje su na nji Nimci potvorom nagomilali, te najtemeljitiije dokazali, da je njihova i svih Slavenah vira ona ista rimokatolička - sveta, jedina, apoštolska, kao i ona svih Nimcah i Latinacah, samo što se narodnim slavenskim jezikom ispovida: zaludu je rimski otac Ivan VIII. u listu Svatopluku pisa-

nom izjavio: da je zaista njihova vira rimokatolička, te da je slavenski jezik također Bogom ovlašten, da se njem, po njem i u njem Bog slavi i uzveličaje, a čovik posridovanjem toga jezika od njega milosti dobiva u misnoj žrtvi, u sv. Evandelju i svih svetih otajstvih, samo što hebresjki, grčki i latinski, kao prvo-rođeni jezici, uživaju povlasticu prednosti... Ovo nije hotio da viruje Nimac, već je proganjao sv. apostole Ćirila i Metoda, dok ih nije iz za Slavene utemeljene biskupije izagnao i sve njihove slidbenike dotle progonio potvarajući ih da kane uvući razkolništvo". (N.d. str. 150-151.)

No, da ovaj slučaj sv. Braće nije bio jedinstven u povijesti Crkve I. Antunović spominje i ističe značenje glagoljice, staroslavenskog i starohrvatskog pisma, kojim se služilo u rimokatoličkom bogoslužju i koje su tolike pape branile. Misli na Hrvatsko primorje sa Senjom te na Kvarnersko otočje i Istru. A navodi i primjer kako u pravoslavlju također djeluju fanarioti, koji "ugušuju staroslavensku liturgiju. Radi toga jezika dva brata Miladinova utaminičiše u Carigradu i poslie, ako biše uz posridovanje poklisara austrijskog oslobođeni, budu otrovani." (n.d. str. 165.) Sasvim konkrentno se obara na nove sekte koje se u njegovo vrijeme javljaju, a koje kao veliku prednost spominju i iznose čitanje Evandelja na maternjem jeziku. Njima kao protudokaz navodi da se evandjelje pjevalo živim hrvatskim jezikom u franjevačkim samostanima u Baji, Baču i Mohaču "što su kasnije dotični latinskim jezikom izminili" (N.d. str. 176.) I. Antunović spominje upotrebu takozvane bosanske ćirilice poznatije pod imenom "bosančica", koja je bila upotrebljavana u cijeloj provinciji "Bosne Srebrne" uporedo s latinicom. Kao posebnu, spomena vrijednu, pojedinost spominje odluku bosanskog provincijala Luke Karagića iz 1736. godine, kojom određuje svim fratrima da, kada hrvatski pišu, pišu isključivo bosanskom ćirilicom - bosančicom.

Danas je dakako, poslie II Vatikanskog koncila ovaj prigovor bez temelja, ali radi autentičnosti Antunovićeve misli i radi lakšeg razumjevanja on-dasnjih prilaka, bilo je potrebno ovo iznijeti.

Antunovićevo nastojanje oko približavanja jedinstva je s obje noge na zemlji. Svjestan je opterećene prošlosti, pa i ispada koji opterećuju sadašnjost, ali on je ipak vatreni pobornik ideje jedinstva. "Ali buduć da mi nije volje prepirati se, već plamenom goruće želje podpomoći bratsko izmirenje, zato ne idem da tražim za jednog il' drugog opravdanja, već da po mogućnosti razsvitlim stazu ljubavi, koja jednakim srcem pruža dobrodošlicu ruku i onomu koji je sdesna, ako i onomu koji je sliva. Ta poslie ovoga velikog iskustva valja da je već nadošlo vrijeme, da jedna drugoga zapitamo: da li je mudro i pametno, da jedan drugoga kudimo, te da jedna pred drugoga ne iznašamo vrline već neprestano samo mane? Da li se slaže s kršćanskim duhom, da si jedan u drugoga srce livamo gorčinu mržnje, a ne slatkost ljubavi?" (N.d. str. 165.) A na drugom mjestu piše: "A donle, dok se ovaj srećni dan porodi, mi svi katolici, ma da smo u kom kraju svita, uzmimo u srce i na srce ono što uzvišenoga duha jezikom nalaže svom kleru i virnim, zlatnoga pera biskup djakovački (Pastirski list god. 1881. str. 53). Živimo sa braćom našom istočnoga obreda u slozi! Budimo prema

njim puni ljubavi i dobrote pa se sjetimo da je najsajjniji dokaz prave vire, ljubav čista i dobrotvorna. Sjetimo se da ljubav sve svladava i njoj se nitko, da, ni ista smrt oprijeti ne može. Ljubimo iskreno braću s kojom živimo, ne samo stoga, što su jedna krv, jedan narod, i što nas je obojice jedna budućnost, nego ljubimo ju zato, što je i njihov crkven obred lip i veličanstven, uveden u crkvu po sv. Baziliji i sv. Ivanu Zlatoustu, koje i mi i oni kano svete božje ugodnike štujemo i zazivamo; što se i na njihovih žrtvenicah pravi živi Bog na spas svita prikazuje; što se i u njihovih hramovih sveto slovo Božje ori; što se u njihovom svetom pojenju čarobni glasovi iztoka isto tako divno odzivaju, kao kod nas glasovi zapada. Ne slušajmo nikada one, koji bi nas ma kakvim načinom razdvajati hteli. To su bo očevini obći neprijatelji naši". (N.d. str. 180.)

Antunovićevo nastojanje oko jedinstva obilježeno je shvaćanjem onoga vremena. On ga vidi samo kao povratak Rimu. Zato veliki dio svoga izlaganja posvećuje Petrovoj službi u Crkvi. "Kada je Isus Krist u Petru utemeljio, zasnovao jedinstvo, ovo od njegove osobe nitko neka se ne usuđuje otkidati, jerbo će ga Bog pokarati. A buduć da Petar nije u Carigradu, već baš u Rimu dilovao i položio krunu svoga apoštolstva na žrtvenik mučeništva: to jedinstvo od Rima nitko ne može odnijeti ... Pa ako je tomu tako, onda priznati moramo, da je u rimskom papi, kao Petrovu zakonitu nasljedniku - ono gnjizdo, u kom se rada, pridržaje, kripi i tvori jedinstvo. Drugoga imena nema na svitu, u kom bi se moglo pokazivati jedinstvo. Drugoga mista nema na svitu, u kom bi se kao u prirodnu namišćalo jedinstvo. Ovo je Rim, jedini kao ime, jedini kao misto. Učinimo dakle, korak i pružajmo bratinsku ruku na vječno ujedinjenje!" (N.d. str. 175.) Zatim im nastoji pokazati da svako cijepanje od Crkve smanjuje snagu duhovnog života u dotičnoj Crkvi, dapače I. Antunović tvrdi "da ga i nema" (N.d. str. 175.) Upozorava također "da čim se od Rima otkine, odmah se među sobom dili i kida. Omočili se koji narod u opsegu zajedništva carigradskog, taj se prvi odiljuje od Carigrada. To nam ovim načinom pred cilim svitom odaje da u tobožnjoj carigradskoj jedinstvenosti ne može da razvije i uzdržaje snagu", (N.d. str. 178.) pa zatim dodaje "Eno vam Romanah, Grkah, Bugarah i Srbah, a da ne spominjem Rusa". (N.d. str. 178.)

Zatim ide korak dalje i tvrdi da u takvom stanju nije moguće a da se politička vlast ne upliće u unutarnje stvari Crkve i zato će vrhovni svećenik "ponifex maximus" biti kralj ili car. To će imati posljedice na duhovni i vjerski život vjernika. Tako će od kršćanstva "ostati kora, ali će bitnost izčeznuti".

Ovu raspravu I. Antunović ovako završava: "Nema u meni ni iskre zlobe i mržnje. U mom srcu vlada ljubav napram narodu, te bih rad bio svaku rič u med zamakati, da svakom mom bratu usta osladim. Zato molim, razmišljajmo, da li je moguće katoliku poći onamo u Carigrad, kad od njega odbigoše i svi oni, koji se s njime od Rima odkidoše", te nastavlja "E pa kad mi nemožemo ići u Carigrad, odakle i vi odbigoste: zašto da ne dolazite k Rimu? Ta ako bi vam zlo bilo u Rimu, što nam virovat nije moguće, ostalo bi vam u vlasti i od volje u svako se doba povratiti". (N.d. str. 179") Zaključuje ovo poglavlje ovako "Ovo leži u naravi ljudskoj; pa kao što se to poradalo u starini, tako mora da se obnavlja i u

kršćanstvu, buduć da ono obećanje Isusovo 's vami ću biti do skončanja svita' - može i mora se samo na jednom mistu i u jednom ognjištu kršćanskog jedinstva ispunjati. Život i sloboda kršćanstva zavijena stoji u jedinstvu i svaki koji se od te odiljuje u grob polaže svoju virsku slobodu".(N.d. str. 178-179.)

I sve ovo svoje izlaganje i nastojanje oko jedinstva, kojim je protkan cijeli njegov opus, a napose povijesna studija "Razprava o pudinavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom", Beč 1882. god. Ivan Antunović završava molitvom za jedinstvo Majci Božjoj, svetim mučenicima i napose svetim slavenskim apostolima Ćirilu i Metodu, tj. preko njih Isusu Kristu "nevidenoj" (hoće reći "nevidljivoj") glavi jedinstva. Evo teksta poziva na molitvu: "Molimo se od svih strana Bogu, da se pod okriljem blažene divice Marije, koja nam je zajedničkom preostala - svim mučenikom, koji su nam od vremena jedinstva u baštinu i zapadnu i istočnu ostali, da se utiču Isusu - Kristu, nevidenoj glavi jedinstva, da nam oči pameti razbistri, i što je leda u jednom i drugom srcu raztopi, da uvidivši krivo stanje poželimo u jednoj jedinoj majci Crkvi sjediniti se. Oj, to bi slava bila koja bi sav svit probila i napunila dikom Slavena". (N.d. str. 179.)

Završava pozivom biskupa Stossmayera na molitvu sv. Braći: "I jedni i drugi štujemo i zazivamo sv. Ćirila i Metoda: to je pravo i Bogu drago, ali ta dva sveta imena neka nas u ljubavi i bratskoj slozi tako spoje, da ostanemo svaki doduše, svaki pri onom, što nam je sveto i milo, što nam je od vikova duši i srcu prirastlo, ali da se ujedno združimo u onom što su nam sveti apoštoli naši cilim životom i dilovanjem svojim preporučivali, što su nam na čas smrti kano svetu oporuku ostavili, što i danas pred Božjim licem ponavljaju, a to je da virom i Crkvom jedni budemo i to jedinstvo kano zalog sreće naše vremenite i vične smatramo!" (N.d. str. 180.)

Tko u ovim mislima biskupa Ivana Antunovića ne prepoznaje misli II. Vatikanskog koncila, posebno dokumenta o crkvenom jedinstvu "Unitatis redintegratio", i drugih smjernica koje je u duhu toga dekreta izdalo rimsko Tajništvo za jedinstvo kršćana, osobito u dva do sada izdata direktorija. No, iznad svega želim naglasiti da je Ivan Antunović u nekim svojim postavkama bio u najdoslovnijem smislu preteča suvremenog ekumenizma. U prvom redu sa svojom idejom da ekumenizmu teološkog dijaloga mora prethoditi ekumenizam ljubavi, gradeći na onoj Augustinovoj "da se u istinu ulazi samo po ljubavi". U tome je I. Antunović pravi stručnjak i učitelj. Iz cijelog njegovog opusa, pored njegovog, često puta strogog i odmjerjenog znanstvenog dokazivanja, struji dobrohotnost i ljubav koja mjestimice izbija i u izrazima, kao na primjer u onom kad govori kako bi "rad bio svaku rič u med zamakati, da svakom mom bratu usta osladim". (N.d. str. 179)

Pa ako treba poslušati poruku Ivana Antunovića, onda je to sigurno taj njegov poziv na ljubav i dobrohotnost, koje su temeljem ne samo ekumenskih nastojanja, nego dio života unutar same Crkve i Naroda, a napose u dijalogu sa onima s kojima nas veže vjera, ali i sa onima s kojima nas ne veže ni vjersko i puno nacionalno zajedništvo. Bez toga dijaloga suživot je veoma težak, gotovo

nemoguć. Zato ako želimo ljepše sutra Naroda i Crkve, onda nam Antunovićeve poruka treba postati zakonom!

U Subotici, 19. studenog 1988.

(Autor je pročitao ovo predavanje na Znanstvenom skupu o I. Antunoviću, u Subotici, u "Paulinumu", 19. XI. 1988.)

POZIV

(...) Bratjo mila! Svanilo je, neka je kraj neplodnoj tužbi. Nasto je dan i pozivljemo se svikoliki u kojima još bunjevačka, šokačka ili bošnjačka kerv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog koji bi se iz ova narodna posla izvukao, na sve gerlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica ili Bošnjakinja svojim slatkim mlikom dojila, već nemiloserdna Turkinja odgojila.

Mislimo da će puk naš odsele pozoran biti i svoje izkrene prijatelje upoznati. Koji ga ne samo onda ljube kad je ugodna kakva prigoda da se po njegovih ramenih na gospodstvo kakvo uzdignu, već i onda kada je vrime žertvovanja za narodnu prosvitu, da s jedne strane duha svojeg plodom novine i knjige za izobraženje našeg puka osnovane podpomažu, a s druge strane medju svojih rodjacih ove razprostranjaju.

Nipošto dakle ne sumnjamo, da svi učeni ili bogatstvom odličeni Bunjevci, Šokci i Bošnjaci za priveliku svoju čest i poštenje smatraju što su od ova plemenita slavianska roda život dobili, radi čega neće propustiti svoju trudbu i žertvu na oltar izobraženja svojeg ljubljenog puka prineti.

Al premda je istina, da kao što se gladan nahraniti, a žedan napojiti silom ne može, tako ni neučen naučiti. Zato se tebi javljamo, bunjevački, šokački i bošnjački puče, tebe molimo, da se smiluješ sverhu sama sebe, da otvoriš oči i vidiš onu propast koja te je odasvuda obsilila da otvoriš uši i poslušajš riči tvojih prijatelja, da razkriliš pamet i primiš njeve nauke, koje ti žele u napridak po knjigah i listovih prinašati da se narodnim životom shraniš i blagostanjem utvrdiš. (...)

Ljubljena bratjo! Ko bi vam kazao, da nauka nije vami potribna, onoga smatrajte za najvećeg sveg roda zlotvora, premda od kako je vika, nikad ljudstvo brez pouke nije bilo. (...)

(odlomak)

("Bunjevački i šokački kalendar" za 1870., str. 20-21.)

Ivan Antunovich, kanonik

Pridplata
na čit. god. 1 fr.
na pol. god. 50 n.
Za Stranu semljicu
1 fr. 25 nov.
Iskusi svake dru-
ge Nedilje u
Četvrtak.

BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA.

Poučni, gospodarski i politični list.

Oglasi se prima-
ju po navadnoj
cieni. Pisma naka-
no šalju platjena
poštari. Nepodpisani
dopisi neupotrebi-
ljivi. Dopisi se
ne vraćaju.

God. III. U Kalči

U Četvrtak 27. Sijnja 1873.

Broj 1.

ČESTITA VAM NOVA GODINA!

„Častni križu Božanskoga Sina!
Vječni stiče blaženih vrliua!
S neba sašlô mučeniku tvomu:
Isukrstu živom Bogu svomu:
Šapćem nice vruće molitvice:
Sloboda si željan i pravice
Pomiluj mi kroz ov novi god
Bunjevački i Šokački rod!“

Elizejnom čibračke doline
Tako moli mladi čobanine;
O štap se je naslonio bio
I'a je Bogu tiho besjedio:
„Mili Bože, i mila Mario!
Krasan rodu danak osvanio,
U križu mu, nadi*unatoč,
Željna s dankom budi sroču doč!“

Stoljeća je vječnost obhrvata,
U nje slavski život zatrpala;
Ah, šta gledaš sve je pustoš tavana,
Sjori vuci tud se gujice davna,
Noćobdije sovurine suro
Tud kukajuć unakrstce jure,
Pa sjodaju na stoljetni čvrst
Mahovinom obrašteni krat!

Iza krsta niska crkvice je,
Sirotstvo joj stoljetnost odaje
S prokapljiva prutja i dasakah
Snieg i kiša kad nadmu s oblakah;
— Dalje crkvi s brezovjem ljesovje, —
U njoj rajskih duhah bogoštovje;
Pred njom zvonce do oblakah grub
Tisućljetni uznosi se dub.

Tu čobanče kleklo i molilo,
Tuj ga mlado srce zabolilo!
Po dolini praotacah svoji
Suze roneć tud grobove broji; —
Dolom ide groblju do uzglavka
Na kamenu čita riečcu: „Slavka!“
Narav dahne: „pokoje vječni njoj — —;
Čoban plaćuć mi je obraz svoj.“

„Ah, nesmiljni vieci od vremena
Kud mi djeste roda nebrojona?
Prokletstvo vam na ramena palo;
Sve što živi s života usalo!
A ti pustoš mrtva svudier bila
Kud je sčeznut broj mi roda mila;
Jer kad nema meni svomu svog
Nepomogo ni drugomu Bog!“

Vrta kletva do neba se šula
Vienac gorah okol zaglunula;
Dusi crkve štrupe od užasa,
Zvonce zvoni s vjetrovni talasa!

K pozdravu Ti majke — Bože sveti! —
Zlatokosa vila s gorah sloti, —
Sjever s jugom u prozorno dob
Grleć majčin, ljube „Slavkin,“ grob.

„Ajino sino, mladi čobanino!
Tako ti majčino milino!
Neproklinji ovo mjesto sveto
Za nas rajskom slasti zaodjeto;
Jer njim slavski dusi upokojni
Kroz vjekove šecu se nebrojni; —
Nezadugo uminut će sau
A viteški uzkrusnut Slavjan.“

Milost Božja već ga obasjala
I ljubavju rajskom ovjenčala;
Najbrojniji, najjači pod suncem
Božjim šecu Siona vrhuncem,
A spod njega kroz jezero muka
Vodila ga koj čas Božja ruka,
I on će nam, nepredobiv štit,
Složan, silan, zemljom ovjočit.

Neplaci nam, čedo naše milo!
Neplać suzah, od Boga ti bilo!
Nebrojnih majkah od Slavona
Suzami su morja propunjena; —
Nadvršit će površje od talah
Podaviti pakosti od zalah;
Pak će Slavjan, čobanino moj!
U slobodi biti gospodar svoj!

O, pogledaj nebo gor nad nami
Kako žari u ljubavnih plami,
A jutarnja slavskom kako rodu
Blista zvijezda o novome godu;
Kapelica, gore, ovo dôle,
S grobi, zvonce jur kroz rieke mole;
I, gle! roda nepregledni broj
Rajem, zemljom, čobanino moj!

Velelepjem umnih od darovah
Prvom slavom zemaljskih sinovah
Sa kriepostne silan hrabrenosti
Hram si složi Slavjan od vječnosti;
Sva plemena majke od „Slave“ mu
Cilju sloge kreću najboljemu,
Samo Šokac i Bunjevac još
K prosvjetnoj je slozi putnik još.

Aj, zovi ga, uči ga, i služi,
Vodi, pukaj, i knjiže mu piši,
Da za vrijeme časovito gledne
Olućah si ovo grobo ledne,
I priono k rieči svojo blagu,
I zagrli narodnost si dragu;
Jer mu prieti zvonca smrti glas! — —
Čobanino, diko! služi nas! — —

IVAN ANTUNOVIĆ, POKRETAČ PRVIH NOVINA ZA BUNJEVCE I ŠOKCE

Predgovor

Kad sam prije dvije godine govorio o izdavačko-publicističkoj djelatnosti Crkve među Hrvatima u Bačkoj u okviru Znanstvenog skupa "300 godina Crkva dvori svoj narod", onda sam samo usput naveo i Antunovićeve "Bunjevačke i Šokačke novine", spominjući da će o njima biti više riječi upravo na tada, jos samo, planiranom, Znanstvenom skupu o biskupu Ivanu Antunoviću. Taj skup je sada, hvala Bogu, u toku, i evo, imamo prilike upoznati se bolje sa Antunovićevim novinama, koje su bile zvijezda "Danica" sve naše kasnije izdavačko-publicističke djelatnosti.

Uvod

Biskup Ivan Antunović živio je u vrijeme društvenih i političkih promjena u velikoj Austrijskoj Monarhiji u drugoj polovici 19. stoljeća. U krugovima bečke vlade, nakon velike rasprave o političkom uređenju države, pobijedila je ideja o dualizmu, t.j. nagodba s Mađarima, nad idejom o federalističkom centralizmu.

"Odlukom Ugarskog sabora u Požunu (danas Bratislava) austro-ugarska nagodba ili zakonski član XII.: 1867. razlikuje zemlje krune sv. Stjepana i austrijske zemlje od kojih svaka skupina čini samostalnu državu sa zasebnim parlamentom, zasebnim ministarstvom, zasebnim zakonodavstvom i upravom. Zajednička za obadvije države je ličnost vladara (austrijski car - mađarski kralj). Također je zajednička i vanjska politika, vojska i novčana sredstva za te zajedničke poslove". (1)

Po austro-ugarskoj nagodbi u okvir Austrije došle su Slovenija, Dalmacija, Češka i Galicija. U okvir Ugarske su došle Hrvatska, Slovačka i Erdelj. Radi posebnog političkog položaja Hrvatske u sklopu Ugarske, 22. rujna 1868. godine odlukom Hrvatskog sabora u Zagrebu, sklopljena je hrvatsko-ugarska nagodba.

Sve te promjene dovele su do naglih političkih gibanja u navedenim pokrajinama. Iz tih političkih gibanja nikli su naglašeni nacionalni pokreti, koji su bili poticaj i biskupu Ivanu Antunoviću da krene u akciju. "Ivan Antunović je vidio da treba poduzeti nove aktivnosti na području prosvjete, a prosvjeta je put k slobodi naroda. Tadašnje opće prilike su ga podstakle i on svojim pozivima traži rodoljube kao suradnike da počne izdavati prve novine za Bunjevce i Šokce". (2)

BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE

Antunovićevo pero, da tako kažem, dugo je mirovalo. Sve do njegove 55. godine. Što ga je to potaklo da u svojoj 55. godini života progovori svom Rodu i pisanom riječi?! On sam to kaže u pismu Iliji Okrugiću: "... pišem, da me neprijatelj ne nađe neposlana i ne odvuče u prokletstvo". (3) Doista, za I. Antunovića bilo je prokletstvo izgubiti svoju narodnu svijest i vjeru i zato se diže i laća pera pod geslom "Sve za vjeru, narodnost i rječ svoju!" (4) Dakle, ljubav prema milom Rodu potakla ga je na ovu akciju, a ne, kako su neki tvrdili, "da je počeo izdavati Novine i Vilu iz prkosa, uvrede i pohlepe za slavom i biskupskom čašću". (5)

Usljed teških prilika i već ohladene nacionalne svijesti nije Antunović lako pronašao suradnike koji bi mu se pridružili u mukotrpnom radu za prosvjetu i duševni razvitak Bunjevaca. Tako je propao i njegov pokušaj u Subotici među uglednim Bunjevcima, koji su se kako piše Matija Evetović okupili u župni dvor sv. Terezije. O tome je izvijestio i Neven 1898. god. (6) Međutim, o tom sastanku u župnom uredu sv. Terezije nema nigdje zapisa, pa se s pravom pretpostavlja da je on održan na nekom drugom mjestu u Subotici, a ne u župi sv. Terezije. No, čovjeka koji je uvjeren da dobro radi i da radi za dobrobit svoga naroda i na Božju slavu, ne mogu lako slomiti poteškoće i neuspjesi. Zato I. Antunović na Veliku Gospu 1869. godine šalje svim uglednim Bunjevcima i Šokcima "POZIV" u kojem ih obavještava da će izdavati "Bunjevačke i Šokačke novine". On u tom "Pozivu", raspaljen živom ljubavlju prema milom rodu piše: "Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsima Bunjevaka, Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izmučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rođaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili duhovni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer neimaju, tko bi im knjige znanstvene sadanjeg svieta otvorio i neuku potrebu udijelio, da se njihova liepa narav razvija... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliki, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica, svojim slatkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila". (7)

Bilo je i prije I. Antunovića ljudi koji su željeli probuditi Bunjevce i Šokce iz dubokog i opasnog sna, no njihova pojava bljesnula je poput munje na nebu i ugasila se. Ivan Antunović, pak, nije bio takva trenutna munja. Njegov glas je rasparao nebo nad domovima bunjevačkim i šokačkim, a Njegov lik ostavio je svjetli trag u povijesti našega naroda i taj trag ne vide samo oni koji su "slijepi". Blaž Modrošić, svećenik, Antunovićev suradnik i prijatelj, opisao je njegov svjetli lik ovim riječima: "Nu, Bog, ravnajući koleso narodnih udesah, privinuo je ljubavlju k svom srcu i naš već izmučeni zanemareni i svojoj sudbini prepušteni narod, te mu je poslao Jonu u dnevih najžešće kušnje, poslao je po srcu i imenu svoga ugodnika krstitelja Ivana, muža, da mu zatrubi gromkom trubljom Jozuevom: Digni se, osviesti se, reci sam o narode! jesi li još živ? A narod odgovori: Hvala Bogu! U taj čas sjevnu munja, a veliko i malo, staro i mlado, što je krvi bunjevačko-šokačke, ugleda lomna starca, jaka duha, gdje usred narodne tmine odavna stojeći visoko drži u desnoj ruci zastavu prosvjete, a u lijevoj listak pouke...". (8)

I. Antunović je prije izlaska prvog broja novina, 15. prosinca 1869. godine izdao još jedan "POZIV". Bio je to poziv na pretplatu u kojem kaže: "... svakog sela, trgovišta, i grada braću, učene, i proste, sve bez razlike stališa muževe, izkrene rodoljubitelje počastno pozivljem, i prosim: da mi kripku u pomoć svoju ruku pruže, Listu među pukom štioce pribavljaju, i svojih dopisi njega podhranjivaju...". (9) Ovaj poziv je urodio plodom. Jednostavni puk lijepo se odazvao i tako Ivan Antunović svoju namjeru pretvori u djelo.

Prvi broj "Bunjevačkih i šokačkih novina" došao je Rodu u pohode na dan sv. Josipa, 19. ožujka 1870. godine na četiri stranice malog formata, tiskom Malatina i Holmeyera u Kaloči. Slijedeći običaj onoga vremena, Novine su imale i književni dodatak, tzv. "Nadometak". Prvi "Nadometak" pojavio se u Novinama sa trećim brojem, na dvije stranice, a od petog broja imao je četiri stranice. Kasnije se taj "Nadometak" pretvorio u "Bunjevačku i šokašku vilu".

O samim Novinama puno govori živopisna njihova naslovna stranica. Slika na prvoj stranici "Bunjevačkih i šokačkih novina" predstavlja pravu starinsku bunjevačku sobu. U njoj je u zimskim večerima sakupljena cijela obitelj. Pri svijeći lojanici najstariji član obitelji čita Bunjevačke i šokačke novine, a mladi slušaju i rade svaki svoj posao. Baka kraj peći sjedi i prede, snaha doji dijete, sin mrvli kukuruz, a sitna se djeca igraju. U polukrugu iznad ove slike je natpis "BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE". Dopustite mi na ovom mjestu, kao u zagradama, da dadem oduška srcu i razmišljam glasno: Ovakav prizor u našim obiteljima, čini mi se, moguć je još samo na filmu, kad bi ga netko vjerno snimio. Nema više ni prave bunjevačke sobe; okupljanja cijele obitelji su vrlo rijetka, a kad se obitelj i okupi, onda se priča o svemu i svačemu - u centru je TV i video, u koji svi gledaju i niti što rade, niti čitaju... a u lijepom regalu, za ukras, stoji puno lijepih knjiga, različitog sadržaja. A "Bačko klasje" i "Subotička Danica" su negdje zabačeni ili su već izgorili u vatri, ako ih je uopće i bilo u obitelji... Jedno ili dvoje djece igra se u dječijoj sobi; svekrova i snaja najčešće nisu u istoj kući... I tako, danas u mnoštvu knjiga i publikacija, čini se, ponovo treba prona-

laziti načine za prosvjećivanje i buđenje narodne i vjerničke svijesti. Samo, tko će biti Ivan Antunović danas!?

Na prvoj stranici Novina sa strane nalaze se upute uredništva: "Pridplata na cilu godinu 3 forinte, na pol god. 1 forinta i 50 novčića, na četvrt 75 novčića. Za Serbiu 30, 15, 7, 5 groša. Izlazi svake nedilje jedanput. Pisma svakoverstna predmeta molimo na uredništvo uputiti. Neplatjena ne primamo.

Radi ilustracije, donosim i sadržaj prvog proja "Bunjevačkih i šokačkih novina".

- Poziv na pretplatu (1. str.)
- Zora je zazorila (1. str.)
- O čemu se bave na saboru (dieti) (2. str.)
- Krunoslav: Pozdrav (pjesma) (2. str.)
- Zvonimir: O kraini (militia) (3. str.)
- Josip Barci: Subatica, ožujka 14. (3. str.) - izvještaj o popisu puka. Subotica je tada imala kao treća "varoš" u Ugarskoj kraljevini 56269 stanovnika. Od toga 27812 muških i 28487 ženskih. Ovima se pribraja i 700 osoba koje za vrijeme popisa "kod kuće nisu bili".
- p.v.: Iz Gornjeg sv. Ivana (vijest) (3. str.)
- NOVOSTI (kratke vijesti) (3. str.)
- VILAJET (Francuzka, Pruska, Španyulska, Rusija, Srbija) (4. str.)
- GAZDALUK (Franje L. Vujković, o baščaluku) (4. str.)
- Cina hrane (4. str.)
- Poruke uredništva (4. str.)
- O g l a s (4. str.)
- Na kraju četvrte stranice, ispod crte piše: "Izdavatelj i odgovorni urednik: Ivan Antunovich. - U Kalači, 1870. Tiskom Malatina i Holmeyera".

Sličnu strukturu Novine će zadržati kroz cijelo vrijeme svog izlaženja. S tim da će se kasnije pojaviti još neke nove rubrike, kao "Trgovina i obrtnost", "Visina vode dunavske", a neke vijesti i novosti bit će svrstane u rubrike: "Kućni poslovi", "Domaći poslovi", "Najnovije".

Suradnici Bunjevačkih i šokačkih novina uglavnom su se potpisivali pseudonimom. Najčešće su se javljali: Krunoslav, Zvonimir, Blaž Modrošić (Blaž; ...ž), Bunjevac, Stari rodoljub, Rodoljub, Jukich, Ante Sabely...

O jeziku Novina sam I. Antunović je u "Pozivu" na pretplatu rekao: "Ovi pravopis, premda ga neodobravam, umoran sam izperva uporabiti, da puku, komu pišem, razumljen budem; ništa manje lagano ćemo se uvijek, po listvam slovnice penjati, da skalin sadašnje pravopisne izverstitosti dostignemo". (10) Primjedbe na pravopis Novina opširno je izložio Mirko Pekanovich (11), uz obrazloženje: "Premda nije baš taj najbliži nalog ovog lista: da se u njim književnost našeg dragog jezika razvija, ipak ćete, gospodine Uredniče, dopustiti, da po ovoj prilici u kratko, s nekoliko ričma, moje opazke o pravopisu bunjevačkim u ovih novinah priobćujem.

Šta je narodu ma kojem, najsvetije, nego svoj jezik, govoriti, za čeg je gotov i svoju krv do poslednje kapi radosno proliti? Uznismo ili uništimo jezik živi kod jednog naroda, svaki će kazati, i istoria će na svoje listove s žalostnim slovam zabilježiti: da je narod isti nestao. Ili ako tko pokvari jezik jednog naroda, veliku će, ne kažem, da valda smrtnim, nego za izličenje veoma tešku ranu zadati, u kojoj će isti narod velikom tugom patiti, žalostiti se, i veniti sve gorje i pogibeljnije: ako se neće nitko naći, tko bi toj bolnoj rani lik doneo". "To priobćeć ufam se i mislim: da sam najsvetiju dužnost učinio želeć, da davno čekana zora, - koja je veselo zazorila, - jasno sjaje, da ju oblaci turobni ne zatamne: da jezik bunjevački, koji novo sad, i radosno vrime vidi, ne ruži se s pogriškami, nego da u svojoj pravoj čistoći svitli, - da ga čitaoci lahko znadu čitati i razumiti; a koji bi pisati htio, da se zna čim držati". (12)

"Bunjevačke i šokačke novine" zajedno s "Nadometkom" izlazile su do kraja 1870. godine. Objavljeno je svega 42 broja na 328 stranica. Valja napomenuti da se broj stranica nastavljao u svakom broju. 42. broju dodan je "Vanredni nadometak" koji sadrži "Javni list na uredništvo Bunjevačkih i šokačkih novina iz Zombora g. Ive Palića" i Antunovićev "Odgovor na javni list g. Ive Palića i po njemu poštovanoj braći zomborskoj". Ovaj "Vanredni nadometak" ima pet stranica.

"Bunjevačke i šokačke novine" s dodatkom "Bunjevačka i šokačka vila" objavljujane su i 1871. i 1872. godine, pod uredništvom I. Antunovića. 1871. godine Novine su izašle 52 puta, na 292 stranice, a 1872. godine izišlo je također 52 broja na 208 stranica. "Bunjevačke i šokačke novine" prestale su izlaziti sa 52. brojem, 26. prosinca 1872. godine.

Svoje ideje i cilj "Bunjevačkih i šokačkih novina" I. Antunović objasnio je u uvodnom članku prvog broja, koji nosi slikovit naslov: "ZORA JE ZAZORILA". On na početku članka izražava svoju radost što je on i njegova ideja da izdaje novine naišla kod "njegovih" na odobravanje i prihvaćanje i kaže im: "...potanke sile, al odljučnu volju vam prinašam, s malom snagom al oduševljenim srcem se krećem, na veliki posao razvitka duševnih i tvarnih silah našeg plemena. Neima zaprikanja koje bi me sneveselile, velike mogu me nadvladati, i svojim silam moje nadkriliti, al volju moju nikad neće slomiti. Ti si, rode, zenica u oku mojem, nemoj se dakle čuditi: što se tako brižljivo o tvojem boljku staram". (13) Nadalje, izričito kaže koja je želja njegova srca: "Majka da može svojeg jedinka, u zvizde bi ga okovala, ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, s kojima se rese drugi narodi, želio bi pokupiti i rod moj nakriti". (14) Zatim poziva sve rodoljube na užurbanu i ustrajnu akciju. Da bolje izrazi kakav treba biti njihov rad, on veli: "Mi ćemo biti kano revne pčele pa ćemo ići od cvata do cvata koji u vertlu uma i serca raznih naroda razte: da izcerpimo slatki med nauka i donesemo u košnicu našeg roda, odud će postat med čudorednosti, koji će sladić, i vosak učenosti, koji će svitliti životu plemena našeg. Mi ćemo nepristano učiti da možemo neprikidno našu bratju podučavati". (15) Antunović nadal-

je upozorava na razne "škule" kroz koje prolaze svi sinovi i kćeri roda našega. Tako je prva škola materino krilo, škola je i Crkva i oranica, dućan i umjetnički atelje. Ali on želi otvoriti još jednu školu: "Neka je dakle uz ove silne škole nama dozvoljeno jednu otvoriti, u kojoj će svaki viran sin našeg roda postat učiteljem za vrime, i čas, kad ga volja snadje, da u svih onih školah revno pobere nauke za naše pleme shodne, neka se razastre dobri glas našeg roda...". (16) Pri kraju članka I. Antunović tumači da će njegove novine biti vanstranački list sve "donle indi dok se uzvišeni naše domovine duhovi neizravnaju, i jednu treću stranku koja će po našem shvatu, budućnosti narodnoj jedino koristiti, ne osnuju, mi ćemo našom potankom silom, sad uz jednu, sad uz drugu stati, kako vidili budemo, da je jedna ili druga ustavne u slobodi odgojene istine izkrenie shvatila i s ovima se sljubila". (17) Jer istinoljubivost je njemu najviše na srcu i uz nepravde nikada neće njegovo pero pristati. To obećanje zapečaćuje riječima: "Ako bi kad god s ovog puta svratio, neka me zataja ona bunjevačka kerv, koja se priko više kolinah, u izvornoj čistoći u mojih žilah priliva". (18) Svoj uvodni članak zaključuje svečanim pozivom: "Složno, dakle, braćo! Zora je zazorila, razasjalo se sunce izobraženosti po svih poljah gdi drugi puci diluju. Otvarajmo oči da vidimo na koliko smo iza ovih zaostali i udvostručimo duše i tila kripot da ih dostignemo".

Valja napomenuti ovdje da Antunovićeve novine, kao što je sam želio, nisu bile ni politički list, ali ni crkveni. Ovaj stav on tumači u "Bunjevačkoj i šokačkoj vili" kad poziva svoje suradnike da ne pišu političke članke: "Socialna pitanja, koja se po svijetu danas razlažu vrlo su oštre naravi dočim je naša snaga veoma slaba - moglo bi se dakle sgoditi: da bi se jedna ili druga žilica u našem tilu pod tim hervanjem prikinula, a u našem položaju, kao što svaka žilica treba da život kripi - tako i najmanja ako uzmanjka, žiće znatno slabi; dakle, politiku ćemo ovde obavljat samo kako nam se pridstavlja u svojih događajih...". (19) A zašto ne želi da Novine budu crkveni list obrazlaže u "Nadometku" trećem broju "Bunjevačke i šokačke vile": "Ni to neće škoditi ako će se naši prijatelji spomenuti, da naše novine nisu cerkvene, takve pisati, nismo smirali. Jezik triba da je svitovni, ne dolikuje se da se cerkveni po kućah, njihvah i pučanski skupštinah povlači". (20) I. Antunović izražava želju da njegovi suradnici pišu radije poučne i zabavne članke "koji se vrzaju oko kućevnog života", i to osobito našeg narodnog žića. Takvima nidra otvara pridaja traditua, povesnica, pripovitke, dositnice, zagonetke, dalje neka izvole naše poštovano občinstvo uvađati u svakovrstne znanosti, pa jim pripovidati i tumačiti štogod je u tima za svaki razred naših čitateljah nužno i koristno. Po puk bi zaslužno dilo obavljali i onda ako bi svoje zavičaje u starom i noviem dobu opisivali - pa to sve blagoizvolili ovršiti u našem rodenom naričju u prostoj odori. To smo već davno izjavili da bi radostno primali dopise koji se virskog i školskog občinskog žića doticaju al naravno u obliku u kom se nijedan bližnji ne smučiva". (21)

Cilj "Bunjevačkih i šokačkih novina" lijepo je izrazio i Krunoslav u svom "Pozdravu" u prvom broju. Donosim i dijelove njegove pjesme:

"Kud prohodim svud raznosim
lipa svitovanja:
Kako da se oporava
Bunjevačka stanja.
Kako da se mir i sloga
Kod nas ukoreni;
Razkolenje i nesloga
Sasvim izkoreni.-
Bunjevačke i šokačke
Slavne obitelji
Blagostanje, unapridit
Srdce moje želi!
Razbor - umnost i prosveta
Da se u njoj širi,
Tak napridak svoj da stigne
U podpunoj miri. -
Kako valja zemlju, polje
Obradivat lipo,
S blagoslovom Božjim da nam
Dobro rodi žito;-
Kako triba vinograde
Voćku plemeniti
I iz ovih radost hasnu
Sebi dobaviti;
Trud, posao kako triba
Višto upravljati:
Ja sam sve to konten svima,
Redom pokazati.

Što s pronadje u zanatu
Kakve god vištine,
Ili kakve okretnosti
Okol tergovine:
To ću ja sve vami lipo
Nasrid iznositi,
Da si s time može svaki
Pomoć dokučiti.

Što se tiče zakonite
Pak samouprave:
Glede toga razširivat

Želim misli zdrave;
Da nam Šokac i Bunjevac
Vazda dobro nadje -
Kako dužnosti građanske
Obslužit valjade,
Kakvu i korist on toga
Da može cerpiti -
Ak dužnost i prvo svoje
Zna upotrebiti.

Cerkvu, škulu, prid očima
Ja vazda imadem;
Kako da se oni rede
Lipo zborit znadem:
Da s po njima čovičansko
Ćuvstvo splemeni,
Te budnemo srcem dobri,
S umom prosvitljeni;
Da se vira spasonosna
Procvate med nami
Duh kerstjanske pravednosti
Objači u nami.

Tako obće blagostanje
Da nam napriduje,
S tog da Šokca i Bunjevca
I drugi poštuje:
Srićom našom nek je veća
Srića domovine!
Da ponosna može biti
Na nas građanine!!!

Bilježim ovdje i neke reakcije na prvi broj "Bunjevačkih i šokačkih novina". Prvi broj "Novina" oduševljeno je pozdravio narod, a I. Antunović se rado-
vao, promatrajuć kako se množi četa narodnih prosvjetitelja, koji se okupljaju
oko jedinog bunjevačkog lista. Među njima su najznačajniji: Blaž Modrošić,
Josip Mandić, fra Stjepan Vujević, Fra Lipovčević, Bozo Šarčević, Ago Ma-
mužić, Beno Petrekanić, Gavro Mrković-Dželatov, Stjepan Grgić i mnogi drugi
svjesni Bunjevci i Šokci... (22)

Matija Evetović je dao ocjenu Novina u jednoj rečenici: "U njemu (listu)
našao je naš seljak sve što mu bilo nužno i korisno za život: politiku, zabavu,
pouku i šalu". (23)

Kad je Blaž Modrošić primio prvi broj Novina, ovako je izrazio svoje
osjećaje: "Listonoša uđe mi u sobicu i metne na stolić preda me dva, tri pisma i

jedne omalene novine. U koje, kad zagledah, čitam: Bunjevačke i šokačke novine, izdaje i uređuje Ivan Antunović, svećenik. Hvala milom Bogu! Uzdahnem mojom rodoljubnom dušom, milost sunca Božjega obasja i naša vrata. Ja sam taj listak više putah promatrao, poljubio i čito. U njem nije bilo Bog zna što, al mi se srcu priliepilo i kao moje milo čedo preda mnoom ležao". (24)

O razlogu prestanka izlaženja Novina Antunović je pisao svom milom Rodu: "Bunjevcu je u prirodi izkreno govorit, zato se ne stidim odkrit: da sam ozbiljno mjerio i premirio teret koji spada na ramena urednika dvostrukog Lista. I kad sam ovaj spodobio s onim silam, bile one duševne bile tvarne, s kojima razpolazem; dosipo sam do one po mene veoma žalostne odluke: da godine 1873. ne bi kadar bio obadva Lista uređivat i izdavati. A kad sam u sebi razlago ono pitanje: koji bi dakle od dvajuh triebalo uzdržati? sadanje potrieboće našeg milog roda, i okolnosti, koje iz stanja njene inteligencije izviru vagnule su na stranu Vile. Usljed čega dakle umoran ću biti, naše rodene Bunjevačke i šokačke Novine obustaviti...". (26) Časopis "Neven", pak, drugačije je pisao o razlogu prestanka novina: "Antunović je izdavao i uređivao Novine tri godine. Dosadila mu je korektura lista, a i otpremanje je išlo teško, jer nije imao uza se sposobnog čovjeka. Antunović je svojim Novinama spriječio mađarizaciju Bunjevaca i Šokaca. Mađarski ministar prosvjete Trefort tražio je zato od nadbiskupa Hajnaldada da zabrani Antunoviću izdavanje Novina. To mu je i uspjelo (po podacima Dr E. Margalića). Antunović javlja poslije toga Blažu Modrošiću da će kauciju za politički list u iznosu od 4000 forinti podić, a zadržat će jedino Vilu, jer je ta spasonosnija i bolja za naš puk". (26a) No, to ne smatra konačnim prestankom izlaženja nego samo: "donle: dok se nepokazao bude onaj bunjevački delia: koji će stat na branik, narodni pravah svojeg roda da ih uzkrisi". (27)

BUNEJVAČKA I ŠOKAČKA VILA

"Bunjevačka i šokačka vila" bila je "nadometak" "Bunjevačkim i šokačkim novinama" sve do 26. broja (29.lipnja 1871.). Izlazila je na četiri stranice i sadržavala je uglavnom pjesme, pripovijetke, po jedan članak s političkim prizvukom, te poučni članak iz "gazdaluka". Poslije toga Vila izlazi samostalno. Brojevi stranica počinju iz početka i u svakom broju se nastavljaju. Na prvoj stranici osim naziva "BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA" nema nikakve druge oznake o broju ili godištu izlaženja, a nema ni datuma. Vjerojatno je i ova "samostalna" Vila pridodavana pojedinom broju Novina. Izlazi na četiri stranice i struktura joj je slična onoj Vili koja je bila "nadometak" Novinama. Na kraju zadnje stranice stoji samo: "Izdavatelj i odgovorni urednik: IVAN ANTUNOVICH. - U Kalači, 1871. Tiskom Malatin i Holmeyera. U 1871. godini Vila je dostigla 52 stranice, a u 1872. 104 stranice.

Kad je Ivan Antunović najavio da će prestati izlaziti "Bunjevačke i šokačke novine" i da će ubuduće izlaziti samo "Bunjevačka i šokačka vila", on je odredio koja će biti zadaća "Vilina": "da u rodu pouku raznaša, i luč prosviete

podhranjiva. Dok nedošao bude onaj očekivani delia, da mu se pripravlja temelj na kom će se moći učvrstiti, i odgojavati braća koji će ga silam svojim podupirati". (27) U istom članku naslovljenim "Našim poštovanim čitaocem!" on potiče suradnike i čitaoce da podrže "Vilu" kako bi ona mogla ostati na životu.

U posljednjem broju "Bunjevačkih i šokačkih novina" (br. 53., 1872.) tiskan je i poziv na pretplatu u kojem između ostalog stoji: "Bunjevačka i šokačka vila" ide u rod i 1873. godine da raznosi političke vesti, razvija po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku. Izlazit će na pohod svojeg roda svake druge nedilje četvrtkom...". (28).

Naslovna stranica prvog broja "Bunjevačke i šokačke vile" je jednostavna. Naslov je ispisan velikim crnim slovima, a ispod naslova sitnijim slovima piše: "Poučni, gospodarski i politični list". Te mali uokvireni oglasi o cijeni pretplate i upute: "oglasi se primaju po navadnoj cijeni. Pisma neka se šalju plaćene poštari- ne. Nepodpisani se dopisi neupotrebljavaju. Dopisi se ne vraćaju". Na prvoj stranici je uvijek pjesma.

Sadržaj prvog broja "Bunjevačke i šokačke vile" je slijedeći:

- Čestita vam Nova godina! (Blaž) (str. 1.)
- Poziv na predplatu: "BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA" (Uredništvo) (str. 2)
- 1872. (Blaž) (str. 2)
- Novo ljeto - mladi Božić (str. 2)
- Dopisi (Rekaš) (str. 3.)
- Vezirova Hunka (Historična pripoviedka) (str. 4)
- Novinski glasi (str. 4)
- Trgovina i obrtnost (str. 4)
- Visina vode dunavske (str. 4)
- Poruke uredništva (str. 4)

U drugim brojevima pojavljuju se još i rubrike: "Gazdaluk", "Smiešice", "Svaštice".

Sadržaj Vile Matija Evetović je ovako kratko opisao: "Osim rodoljubnih članaka, Vila je imala i putopisa, lijepih pripovijesti, pjesama, korisnih članaka iz gospodarstva i raznih vijesti i slavenskoga svijeta". (28a)

Cilj Vile označen je u drugom broju 1873.: "Mi hoćemo naše po Bogu i po naravi pripadajuće pravo, naime: naš jezik, naš svestrani napredak. Mi hoćemo ne samo u prikrajku naše kolibice da sačuvamo naš jezik, nego da ga kano potlem duše prvi dar Božji unapredimo u sve strane našega rajskoga mirogoja, kojim da nam odjekuje naša kuća, naša crkva i škola, naša občina i poljana, a po tim da se usavršava idea narodne slave. Mi hoćemo da budemo gospodari naše kese, da budemo gose pod kapom u svojoj kući, ne nipošto sluge gologlavci i puzavci. Mi više nećemo da budemo zaklopci tuđega lonca, a niti nožice svačijega stolca... Naša Vila ima nam biti prethodnicom našega narodnog spasa, pred kojom da se stvori raj zemaljski, raj zemne sreće... Ona nam mora nadostačiti sve, sve, što je napredujućim vriemenom projurilo preko našeg sanku... U njoj

vidismo i vidimo svoju slogu, narodnost i jezik obezbieden, slobodan i samostalan. Ovo je težište i od sadašnjih naših namjerah, naše brige i rada i cilja našega". (29) Na ovu ponudu njezin "rođeni rod" mora odgovoriti "čisto srodnim srcem... otvarajući vratašca širom svoje čiste kolibice". (30) Sve one gore nabrojane blagodatni primit će svi oni koji Vilu budu "pozdravljali pozdravnom dobrodošlicom:

Dobro nam došla naša Vilo!
S našeg legla čedo milo:
Mlada, sretna nevjestice,
Ti mezimče Slobodice,
našeg roda prosvjetnice!" (31)

No kako je izdavanje svakog lista povezano s velikim novčanim izdacima, zato ih poziva na pretplatu da i oni "svojim novčićem izplatite barem štapište (držalje) ako ne sikiru. Evo mnogo se ne zahtjeva od vas, ništa više do 1 fr. na cielu Božju godinu. To je istina mali novac, al mnogo toga, pun lonac!" (32) Ako bude dovoljno novca Vila će biti "liepša i sjajnija, u naucih bogatija, a valjda češća i krepkija". (33) Tada će Vila također moći doći do svakoga: "da je štiješ ti i tvoja djeca, tvoji prijatelji i komšie, svi rođaci po sokacih, da se tako svi poučite i okoristite". (34)

Tako je "Bunjevačka i šokačka vila" izlazila tokom 1873. i 1874. godine. No kako I. Antunović nije imao suradnika u otpremanju lista, niti potpore, a često je pobolijevao, osim toga, njegovi su ga protivnici, većinom izrodi, stalno napadali, odlučili obustaviti Vilu. Svoje suradnike i pretplatnike pozove da potpomažu "Subotički Glasnik". (35) No, ipak, na nagovor prijatelja popusti i nastavi izdavanje lista i opet pozove sve svijesne sinove na pretplatu i saradnju da Vila "uresna i krasna uzmogne doći ne samo u sjajne dvore nego i u posljednju kolibicu". (36) A Blaž Modrošić u istom broju obraća se uredniku: "Vama pako, slavni uredniče! predajemo iznova naših narodnih svetinjah lađicu, plivajuću na sionu morju silnih burah i morskih grebenah. Na njoj se vije zastava od tri rieči, naša: narodnost, sloboda i jezik! a pod njom je kormilo u Vašoj ruci. Kormilujte u luku spasa za vječnu uspomenu zahvalna vam potomstva! U to ime blagoslovi Bože!" (37)

Usprkos još jednog pokušaja Antunović nije mogao zadržati uređivanje Vile zbog bolesti i nekih drugih poteškoća, zato se u 5. broju od 13. ožujka 1875. godine oprašta od Vile i napušta uredništvo ovim riječima: "Kad sam Vilu uveo i u ovu godinu, imao sam liepu nadu, da ću je moći dovesti baš i do konca godine. Ali žali Bože prošlih dana sam se osviedočio: da tamo ni najbolja volja nije dostatna gdje manjkaju sile... Zato premako ranjenim srcem, moram da se razstajem od mojih čitatelja i od uređivanja Vile odustajem, a poklem ovdje nema rodoljubne ruke, koja bi se za sad odljučila, da ovakav rad obavlja... svu svoju petogodišnju trudbu ostavljam u baštinu g. Blažu Modrošiću, neumornom Vili-nom radniku. /.../ Obećajem: da kako mi se budu sile nešto povratile, to ću i

odsele na to uporabiti: da na drugom polju tarem put obraženosti milenom rodu... Slava Bogu i neprikidan napredak rodu!" (38)

Ovaj događaj M. Evetović je opisao slijedećim riječima: "Tako je prestala Vila izlaziti... Antunović je uređivao punih pet godina velikim trudom i požrtvovnošću. Protivnici Antunovićeve zlobno su se radovali, što je prestala Vila. Ovo im veselje nije dugo potrajalo, jer je Antunović, kao što je najavio u oproštajnom pismu svojim čitaocima, naskoro počeo izdavati poučne i zabavne knjige za Bunjevce i Šokce". (39)

Blaž Modrožić, siromašni kapelan, po savjetu I. Antunovića ode u Vancagu kod Baje Stjepanu (Krunoslavu) Grgiću i s njim se dogovori o objavljivanju "Bunjevačke i šokačke vile". Tako je sa 6. brojem od 10. studenog 1875. godine počela ponovo izlaziti. Urednički posao obavljao je Blaž Modrožić, a list je otpremao Stjepan Grgić. List je tiskan najprije kod I. Jilke, a kasnije kod udovice K. Paula u Baji. Novi urednik, međutim, borio se sa nesavladivim poteškoćama svih vrsta i sa šesnaestim brojem u kolovozu 1876. godine "Bunjevačka i šokačka vila" zauvijek je prestala izlaziti. A Matija Evetović zaključuje: "Poslije odvažne i junačke borbe od šest punih godina ugasilo se ono svjetlo, koje je nosio u ruci slavni I. Antunović da pokaže svojem milom rodu put ka prosvjetnoj slobodi Bunjevaca i Šokaca napose i svih Južnih Slavena uopće". (40) I "zbog slabe svijesti u narodu došlo je do ovoga oproštaja". (41)

"Tako je nastupio opet tužan i mračan period kad Bunjevci i Šokci nisu imali svoje novine i kalendare sve dok nije izrasla nova generacija Antunovićevih učenika koji su nastavili ovaj plemeniti posao s novim poletom i s novim snagama. Samo da spomenem neke u toj velikoj plejadi: Pajo Kujundžić, Mijo Mandić i drugi s njima u slozi". (42)

UMJESTO ZAKLJUČKA

Prošlo je 118 godina od izlaska prvog broja Bunjevačkih i šokačkih novina. Stota obljetnica izlaska ovih Novina proslavljena je vrlo svečano posebnom akademijom u Narodnom kazalištu u Subotici. Organizator akademije bilo je KUD "Bunjevačko kolo". Bilo je pokušaja da se za taj jubilej izda reprint izdanje prvog broja Novina, ali bez uspjeha. Navodno, one 1970 godine tiskara (Birografika) to nije mogla napraviti. Nadam se da će to uspjeti sada kada je tisak u tehničkom smislu daleko napredovao, jer za nepune dvije godine je 120. obljetnica njihovog izlaska (1990).

No, mislim da je nešto drugo puno važnije od proslave tog jubileja. Važnije je da si postavimo pitanje: Kakva nam je sada svijest? Koliko sada cijenimo vjersku slobodu, jezik i narodnost svoju - sada kada je situacija bitno različita nego u Antunovićevu vrijeme, i, rekao bih, usprkos svega, povoljnija?!

Postavimo si pitanje: Koliko cijenimo svoje? Iako naša sadašnja izdanja ne smiju biti izričito prosvjetiteljska i rodoljubna (jer to izlazi iz okvira djelovanja Crkve), nego vjerska - trebamo ih cijeniti. Naime, u vjerskom pogledu

tada nije trebalo ljude poticati da idu u crkvu, da produbljaju svoju vjeru, jer tada su to, uglavnom, svi i činili, skladno tadašnjim prilikama i mogućnostima. Bilo je vjere u narodu, a nije bilo narodne svijesti. Danas u narodu našem ima i vjere i svijesti - ali, usudujem se reći, ne baš previše. O tom svjedoče naše poluprazne crkve, a i govor nas naš izdaje. Čak tako daleko smo otišli, da i naše jednostavne žene na salašima hoće govoriti "gospodski", pa gostima koji put iznesu "vešanja" i "sera", umjesto sira i višanja. Naše mlade I. Antunović ne zanima. S tugom sam gledao jučer kako odlaze iz dvorane nakon što su završili svoj program. Predavanja ih nisu zanimala i nisu ostali.

Crkvi je prvotna zadaća svoje vjernike prosvjećivati evanđeljem, pomagati im da svoju vjeru žive u svakodnevnom životu, tamo gdje jesu i gdje rade. Toj svrsi treba poslužiti i naša izdavačka djelatnost. No, Crkva isto tako nikada ne smije smetnuti s uma da je ona poslana konkretnom čovjeku, konkretnim ljudima, koji imaju svoju narodnost, jezik, svoje tradicije... zato mora i sve te realnosti obogatiti evanđeljem.

Kad bih morao odgovoriti koliko cijenimo svoje, na temelju statističkih podataka naše izdavačke djelatnosti, onda bih morao ustvrditi da malo cijenimo svoje. U čitavoj Subotičkoj biskupiji, (a izvan biskupije šaljemo oko 200 primjeraka) proda se maksimalno 1800 primjeraka Bačkog klasja i 2000 Subotičke Ddanice. To je zbilja malo. Mnogi će reći - kad bi ta izdanja bila sadržajnija, kad bi bilo više dogovora oko suradnje, bolje bi išlo. Neka svi oni koji imaju kakve prijedloge u tom smislu to napišu ili kažu odgovornim osobama. No, po svemu sudeći, nije to najvažniji problem. Veći je problem što je teško zainteresirati širi krug naših ljudi da čitaju. Opalo je zanimanje za kulturnu, za pisanu riječ, a poraslo za vizuelno, a kroz vizuelna sredstva komuniciranja servira nam se svašta. I čini se da nas je teško oduševiti. "Taki smo Bunjevci", takvi smo Šokci, takvi smo Hrvati u Bačkoj.

To mrtvilo, ta ravnodušnost mučila je I. Antunovića i zato je poduzeo konkretne korake da to suzbije "kako nas neprijatelj ne bi odveo u prokletstvo". No, čini se da Antunovićev duh među nama još samo tinja. Usprkos toga što možemo pokazati svoja izdanja i tako pred poviješću umiriti savjest, sve je to premalo i s teškom mukom se probija naprijed. Zato završavam parafrazirajući Antunovićeve riječi, primjenjujući ih na našu sadašnju situaciju: Svakog sela i grada, braću i sestre, učene i jednostavne, sve, bez razlike staleža muževe i žene, iskrene rodoljube i vjernike počasno pozivamo i usrdno molimo da nam kripku u pomoć ruku svoju pruže, izdanjima našim čitatelje pribavljaju i svojim dopisima i novcem njihovo izlaženje podhranjivaju: za bolje sutra - za dublju vjeru, veću kulturu i žarču ljubav prema rodu svom.

- (1) Bela Gabrić, "120 godina Bunjevačkih i šokačkih novina Ivana Antunovića", "Bačko klasje", br. 56; 15.04. 1990., str. 18.
- (2) isto, str. 18.
- (3) Pismo Iliji Okrugiću od 15. 01. 1876. - v. Ivan Evetović, "Grada" za povijest književnosti hrvatske, knjiga 2., str. 240-241. (JAZU, Zagreb, 1898).
- (4) "Bunjevačka i šokačka vila", 1/1873., str. 2. (U daljim navodima: Vila, ...)
- (5) Matija Evetović, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, narodnog preporoditelja, Subotica, 1935., str. 47. (U daljim navodima: M. Evetović, str. ...)
- (6) Neven, 1898., str. 132. - Na ovom su sastanku bili prisutni: Ivan Probojčević, prepozit i župnik kao domaćin, Boza Šarčević, Bariša Prčić, Filo Probojčević, Mate, Lajčo i Stipan Antunović, Vince i Franjo Somborčević i još mnogi drugi od uglednih Bunjevaca. Antunović je prisutnima razložio cilj sastanka i pozvao ih, da mu se pridruže u radu za prosvjetu i duševni razvitak Bunjevaca. No ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odziva među prisutnima i odbili su da sudjeluju u narodnim poslovima. Antunovića je iznenadio ovaj njihov odgovor, pa rekavši im, da će za ovo njihovo izdajstvo odgovarati pred Bogom i ljudima, obrati se Bozi Šarčeviću i reče: "Ajde Bozo, mi smo naše svršili i nemamo ovdje ništa više da tražimo".
- (7) v. Ivan Evetović, nav. dj., str. 241.
- (8) Vila, 1876, str. 1-2.
- (9) "POZIV" od 15. 12. 1869. - Navod uzet iz: M. Evetović, str. 49.
- (10) "POZIV" od 15. 12. 1869. - M. Evetović, str. 50.
- (11) M. Pekanović, "O pravopisu bunjevačkom", "Bunjevačke i šokačke novine", 14/1870., str. 91-92. (U daljim navodima: Novine, ...)
- (12) Novine, 14/1870., str. 91-92.
- (13) Novine, 1/1870., str. 1.
- (14) Isto, str. 1.
- (15) Isto, str. 1.
- (16) Isto, str. 2.
- (17) Isto, str. 2.
- (18) Isto, str. 2.
- (19) Novine, 9/1871., str. 70.
- (20) Novine, 1/1870., str. 13.
- (21) Novine, 9/1871., str. 70.
- (22) Usp. M. Evetović, str. 53.
- (23) M. Evetović, str. 54.
- (24) Neven, 1897., str. 59.
- (25) Novine, 50/1872., str. 197.
- (26) Neven, 1897., str. 123. - v. M. Evetović, str. 56.
- (27) Novine, 50/1872., str. 197.
- (28) Novine, 52/1872., str. 205.
- (28a) M. Evetović, str. 58.
- (29) Vila, 2/1873., str. 6.
- (30) Isto, str. 6.
- (31) Isto, str. 6.
- (32) Isto, str. 6.
- (33) Isto, str. 6.
- (34) Isto, str. 6.
- (35) Usp. M. Evetović, str. 59.
- (36) Vila, 1/1875., str. 1.
- (37) Isto, str. 1.
- (38) Vila, 5/1875., str. 17.

- (39) M. Evetović, str. 60s.
- (40) M. Evetović, str. 64.
- (41) M. Evetović, str. 63.
- (42) B. Gabrić, nav. čl., str. 18.
- (43) Zahvaljujem prof. Beli Gabriću na svestranoj pomoći.

(Andrija Anišić je pričitao ovaj referat na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u Subotici, 19.XI.1988.)

(Naknadno su unešene neznatne dopune).

PREDGOVOR

(...) Bio čovik kojega mu drago stanja i zvanja i ma koje vire, nikada se ne može lišiti želje da prodre u prošlost svojega porikla i pogleda u budućnost osobnu i obiteljsku. To već leži u naravi čovika, koji kako se odlučuje i odlikuje umom, čuvstvih i voljom, tako isto živi o viri, nadi i ljubavi - te ma što tko kazao, ostaje istinom, da čovik samo toliko izvadja iz sebe silah koliko je ovih mogao crpiti iz prošlosti svojih starijih, naime, djeda i pradjeda. (...)

Evo uzroka zašto svaki narod mora nastojati, da se upozna sa svojom prošlošću, da uzmogne iz nje crpiti kriposti za budućnost. On mora spoznati svojih predjah mane i viditi kakove su ih poradi njih stizale muke, da umije tako upraviti svoju budućnost, da se ovimi ukloniti uzmognu. On se mora potanko upoznati sa svimi njihovimi vrlinami, da si ovijem ojača i osnaži sve svoje duševne i tvarne sile, te postane vridnim i dostojnim članom čovičanstva i steče ugled pred svakim drugim narodom.

Ako hoćete da utamanite koji narod, zabašurite, sakrijte mu prošlost, pa ste kinezke bedeme stavili pred njegovu budućnost. (...)

Koji, dakle, hoće i želi živiti kao osoba, kao obitelj, taj neka znade da mu je tlo života onaj narod u kom se je začeo, rodio i odgojio. (...)

Ovo me je kao stara i gotovo nemoćna privuklo, da ponešto razbistrim prošlost Bunjevacah i Šokacah, te tiem kakav takav učinim rodu glas i uzbudim ga na dični narodni ponos, na istrajnu radinost, umnu štedljivost i na razboritu brižljivost za svoju kuću, svoje obitelji i svojega naroda budućnost. (...)

Braćo ako se još koji Bunjevac izlegao bude, koji se nije svoga roda zastidio, neka posluša ostarjela Bunjevca i Šokca, da mu izpriповida što je od svojih starijih na usta primio, te neka to pobilježi. Virujte, da je ovo veoma skupocini biser, kojim ako su nakićeni unuci, zaista će čašću prodićeni biti. (...)

(odlomci)
(Ivan Antunovich: "Razprava o pudunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...", Beč 1882., str. 3-5.)

ODMETNIK.

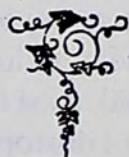
POVIESTNA PRIPOVIEDKA

OD

IVANA ANTUNOVIĆA

KALOČKOGA KANONIKA I „BUNJ.-ŠOK. VILE“ UREDNIKA.

Nikola Matković, Pučkoj Kasini.

U ZAGREBU.

Slovî dioničke tiskare.

1875.

Pripovijetka Ivana Antunovića „Odmetnik“

Franjo Ivanković

TUMAČENJE BUNJEVAČKIH NARODNIH OBIČAJA U KNJIZI "SLAVJAN" IVANA ANTUNOVIĆA

Predgovor

Nakon dugog razmišljanja, savjetovanja i razgovora sa starijima, odlučio sam dati svoj doprinos boljem upoznavanju vjerske i narodne prošlosti Hrvata-Bunjevaca. Pristupajući ovoj temi, osjećao sam da je preda mnom golemo, još uvijek nedovoljno istraženeno, kulturno blago mogega naroda. Želeći bolje upoznati vlastitu povijest, odlučih se proučiti problematiku inkulturacije, o kojoj se danas toliko govori i piše.

Čitajući stare zapise, naišao sam na mnoge nepoznate vrijednosti koje su me obogatile. O biskupu Ivanu Antunoviću do sada je prilično pisano, ali ove godine, u povodu stote obljetnice njegove smrti, osjećao sam da je potrebno progovoriti o tom velikanu naše prošlosti. Glavni izvori, kojima sam se služio, su stari te je čitatelju teže do njih doći. Zahvaljujem stoga svima koji su mi na bilo koji način olakšali traženje svojim uputama ili nesebičnim davanjem djela. Iskrena hvala profesoru dr Valentinu Pozaiću koji je prihvatio i podržao moje nastojanje korisnim uputama i sugestijama.

Uvod

O bačkim je Hrvatima zadnjih godina šira javnost više čula i saznala. Iznešene su na vidjelo mnoge nepoznate povijesne vrijednosti. Istaknuta je uloga zaslužnih ljudi koji su svojim zalaganjem nastojali uzdignuti kulturu vlastita naroda. U ovome će prikazu biti riječi o biskupu Ivanu Antunoviću i njegovu doprinosu kojim je silno obogatio vjeru i kulturu Bunjevaca. Drugi dio ovog rada najprije govori o biskupu Ivanu Antunoviću i njegovu nastojanju da se katolička vjera što više i uspješnije ukorijeni u narodno-kulturni život Hrvata-Bunjevaca. O inkulturaciji vjere općenito se kroz povijest prilično govorilo, ali što je važnije, ona se konkretno usadivala i ostvarivala u kulturama poje dinih naroda. Ako se to istinski ostvari, tek se tada može govoriti da je neki narod kršćanski. Sve stanice narodnog bića trebaju biti nadahnute i prožete

onom nadnaravnom oznakom koju kršćanstvo u sebi nosi. Ostvarivanje te velike zadaće krije u sebi zahtjevnost prethodnog dobrog i temeljitog upoznavanja narodne kulture.

I. INKULTURACIJA VJERE KOD HRVATA-BUNJEVACA KROZ RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

Zamjećujući siromaštvo svojega naroda i njegovu ugroženost, Ivan Antunović ne ostaje nijemi promatrač, već se počinje baviti velikim poslom: ukorijeniti u narod svjesno i odgovorno kršćanstvo. Želi pokazati kako svaki narod ima vlastitu prošlost i kulturu. U narodnoj kulturi najbitnije mjesto zauzima vjera. Religija bitno utječe na kulturni i povijesni razvoj pojedinog naroda. Silna aktivnost biskupa I. Antunovića nije ostala besplodna. Zato u ovoj raspravi želim prikazati važnu ulogu Antunovićevog djelovanja, a koliko mi je poznato, o tome još nitko nije opširnije pisao. Želim promotriti i osvijetliti Antunovićevo djelovanje s jedne novije točke gledišta te istaknuti kako je na nekim područjima i danas suvremen. On je neprestano gledao što se događa oko njega. Zapazio je sve važnije događaje svoga vremena. Videći nezavidan položaj svojega naroda, želi mu nesebično pomoći. Bunjevačko-šokački Hrvati u to vrijeme premalo su svjesni svoje narodnosti, a vjera ne prožima dovoljno njihovo življenje. To je najvažniji razlog Antunovićevog neumornog zalaganja.

1. BRIGA IVANA ANTUNOVIĆA ZA OBLIKOVANJE VJERSKE I NARODNE SVIJESTI

Političke se prilike sedamdesetih godina prošlog stoljeća na teritoriju Ugarske polako smiruju. Godine 1867. sklopljena je austro-ugarska nagodba. Već je slijedeće godine objavljen zakon o narodnim manjinama koji priznaje jednakost u školi, sudu i upravi. (1) Antunović koristi tu zakonsku podobnost te počinje svoje javno narodno preporoditeljsko djelovanje. S ciljem da probudi uspavanu narodnu inteligenciju, obilazi važnija mjesta i svoj preporoditeljski naum izlaže uglednim poznanicima. Ali, njegov je poziv naišao na slab odaziv. To ga je iznenadilo, ali ne i obeshrabrilo...

Antunovićev vjerski rad ima korijenje već u početku njegovog svećeničkog pastoralnog djelovanja. Neumornost oko širenja i življenja vjere posebno je izražena za vrijeme župnikovanja u Bačkom Aljmašu. Preporodio je župu za samo nekoliko godina. Primjerom pobožnosti i poučnim riječima živo svjedočeci propovjedaio je kršćanstvo. Koliko se brinuo da narod ostane ispravno kršćanski odgojen svjedoče mnoga vrijedna pisana djela koja je izdavao vlastitim sredstvima. (2) Brani pravovjernost kršćanstva pred nasrtajima krivovjerja. (3)

2. VJERA DAJE POTPUNI SMISAO ČOVJEKOVU ŽIVOTU

Moramo priznati da I. Antunović vjeri daje prednost pred narodnošću pojedinca. Svjestan je da vjera daje nadnaravnu vrijednost svem našem djelovan-

ju. Ona se ostvaruje u življenju pojedinca i zajednice. Njezina uloga u čovjekovu životu ne može se zamjeniti drugim elementima. Ona ravna našim životom dajući nam sigurnost, smirenost i zadovoljstvo. Kratko rečeno: vjera nas ispunja radošću, jer smo pronašli pravi način samoostvarenja. Mi smo po naravi društvena bića i tražimo drugu osobu da bismo se mogli ostvariti. Čovjekovo samoostvarenje odigrava se, dakle, u tim čudnim, ali tako divnim, međusobnim obogaćujućim odnosima. Možemo svakog čovjeka obogatiti darujući mu sama sebe. U tome samodarivanju često smo uskogrudni, jer imamo svoje računice. U Bogu imamo idealnog samodarivatelja koji želi samim sobom obogatiti svakog pojedinca. Po vjeri mi se otvaramo i dajemo Bogu mogućnost da nas obogati kako bismo mogli sebe, a i svijet oko sebe, mijenjati na bolje.

"Vieru u narodu utamanit, jest u čovjeku uzbuditi oholost, i uzglasticu neradinosti prostrt. A ovim se narod nepodiže, već svakim danom dublje pada. Bez Boga neima u ljudstvu života, dakle, nemože da bude ni blagostanja".(4)

I. Antunović je svjestan da čovjek svoju vjeru hrani molitvom te zato i tiska vrijedni molitvenik u kojemu na prvim stranicama piše:

"Molenjem svih ovde poredanih molitava, udružujemo se svim udom svetih majke Crkve, proslavljajući Boga, Oca nebeskoga, Sina, kao odkupitelja, i Duha Svetoga kao posvetitelja, znajući, da je to ona veličanstvena sloga, koja uznosi čovika iz ove doline suza i močvara slabosti ljudske, u društvo duhova nebeskih, da s' njimi pohvali Boga, i to u jedinstvu svih dobrih duša na ze mlji, kojim je prva briga kada se od sna probude, uzkliknuti: 'Slava Bogu na nebesima, a mir ljudem na zemlji!'"(5)

3. *NASTOJANJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA DA BI SE KATOLIČANSTVO UKORIJENILO U NARODNI ŽIVOT HRVATA-BUNJEVACA.*

Biskup I. Antunović bio je neumoran radeći na vjerskom i narodnom uzdignuću Bunjevaca i Šokaca. S velikim trudom napisao je nekoliko vrijednih knjiga vjerskog sadržaja, među kojima na prvo mjesto stavljam molitvenik "Čovik s' Bogom u svojim molba i prošnja".(6) Poput velikih misionara Crkve brine se za življenje katoličke vjere u širem pučanstvu. Vjeru želi što dublje ucijepiti u narodni život Bunjevaca i Šokaca. Situacija i položaj naroda bili su nezavidni. Antunovićeva upornost i ustrajnost nisu ostale bez uspjeha. Mnogi su njegovi učenici hrabro i vjerno nastavili to plemenito djelo svojega učitelja.

a) *KULTURA HRVATA-BUNJEVACA U PROŠLOM STOLJEĆU*

Mnoga društvena i politička previranja prošlog stoljeća, a i ranije, utjecala su na to da kultura Hrvata-Bunjevaca osiromaši. Narod je bio materijalno i duhovno na niskoj razini. Već se dugo vremena osjećala potreba za temeljitom obnovom, ali nije bilo sposobnog čovjeka koji bi vlastitim zalaganjem probudio

narod i uputio ga sigurnijim putem k ljepšoj budućnosti. Sačuvani zapisi iz toga vremena jasno nam oslikavaju situaciju:

Bunjevci i Šokci ugarski dugo su spavali. Pojedini rodoljubi i njihovi prijatelji redom su se pomoljavali na pozorištu, da jih probude, dignu, pouče i u kolo prosviećenih naroda povuku, ne bi li složni pokrenuli obću misao: kako da se razvije njihova narodnost, obezbiedi njihov jezik, promaknu njihove škole, unapriedi njihovo gospodarstvo i tim smrtnoj pogibelji otme njih ov život. Ali ti su jedva sievnuli žarom ljubavi otačbinske, već su i zašli u zabit zaboravnosti".(7)

Kultura i život podunavskih Bunjevaca u prošleme stoljeću kao i ranije, usklađeni su s podnebljem na tlu koje je prikladno za poljodjelstvo. Život je bio težak uslijed spleta mnogih neizvjesnih događaja. (8) Činjenica je da "bački Bunjevci doista nisu 'trčali za novinama', ali čuvali su svoju zemlju i imovinu, svoje ime, običaje; gospodarski neovisni i nenasrtljivi prema novostima". (9) Iako su došli iz neplodnih krajeva, Bunjevci su se čvrsto vezali uz imanje na plodnim ravnicama. Cijenio se posjed i prema njemu se vrednovala moć pojedinca. Plodna je zemlja bila stalni izvor hrane i svega što je neophodno za život. To je glavni razlog zašto je cjelogodišnji život Bunjevaca bio podređen poljodjelstvu. Znalo se točno što i kada tko radi. U obitelji i zadruzi život je bio organiziran prema tim potrebama. U važnijim poslovima u poljodjelstvu, gdje je bilo potrebno više radne snage, sudjelovali su svi ukućani, sposobni za rad.(10)

Mentalitet i kulturu Bunjevaca u bitnome je oblikovala i njihova, prilično čvrsta vjera. Unatoč mnogim poteškoćama i pogibeljima, Bunjevac je imao malo vremena za iskrenu radost, ali u takvim situacijama on je u vjeri znao naći pravi smisao svoga života. (11) Bunjevci su neobično cijenili svećenika, ne samo u prošlim stoljećima već i ranije, a tako je i danas. U najvažnijim trenucima svećenici su s njima. Svećenik je jedini "gospodin" i u današnjem govoru Bunjevaca. Stoljećima su samo svećnici bili učeni ljudi i kao takvi jedini vjerski i kulturni radnici. Sva najznačajnija književna djela do prošlog stoljeća pisali su isključivo svećenici. (12) S pravom se može reći

"da se u bačkih Bunjevaca uz zahvalnost za povijesne usluge i vodstvo razvilo štovanje svećeničkog staleža. Oni su kao jedini učeni ljudi svoga doba svojom djelatnošću utjecali na oblikovanje i učvršćivanje svjetonazora bunjevačkog puka".(13)

Vjera i Crkva najviše su pridonijele očuvanju narodno-kulturnog identiteta.

U devetnaestom stoljeću zamjećujemo siromaštvo kulture Bunjevaca. Narod i Crkva u tom narodu zabrinuto promatraju tu teškoću i nastoje joj doskočiti. Tek u drugoj polovici prošlog stoljeća biskup I. Antunović, kao pionir, zauzeto počinje obogaćivati kulturu svoga naroda. Jasno ističe spajanje materijalnog i duhovnog elementa, jer samo se tako stvara živa kultura pojedinca i

naroda. I. Antunović je čvrsto uvjeren da je pravi kulturni djelatnik svoga naroda onaj

"koji mu sve svoje fizičke i materijalne sile posvećujući, u njemu samo čovjeka u čovjeku nazire, te mu sve ono, što mu je kao čovjeku toli za tielo, koli za dušu njegovu nužno, donosi i ponudja".(14)

Prije I. Antunovića, u prošlom stoljeću, nitko se nije našao sposobnim i odgovornim da pridonesu uzdignuću kulture Bunjevaca.

*b) BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ POMAŽE SVOJEM NARODU
U VJERSKO - KULTURNOM UZDIGNUĆU*

Do sada je bilo više općenitog govora o biskupu I. Antunoviću i o njegovoj ulozi, a ovdje ćemo slušati direktne njegove riječi koje su nam ostale sačuvane u različitim pisanim djelima, člancima, zapisima, dopisima i pismima. O kulturnoj i vjerskoj situaciji svoga vremena I. Antunović mnogo piše; time želi potaknuti narod da se više okrene k Bogu i knjizi.

Biskupa Ivana Antunovića teško pogađa položaj vlastitita naroda u kojem, osim svećenika, nema školovanih ljudi koji bi uzdizali i obogaćivali vlastitu kulturu i vjeru. "Čovjek se naobražava školom i štivom. A tko će Bunjevca i Šokca na to navijati, da u školu šalju svoju djecu, kad u samih svojih učenih sinova nema prijateljah".(15) Taj problem I. Antunovića potiče da se zalaže za "školovanje i obnavljanje bunjevačke inteligencije".(16)

Crkva i škola su "svetišta" u kojima se stječe potrebno znanje za čovjekovu dušu i tijelo. Kao što je čovjek nerastavljivi spoj duše i tijela, tako su Crkva i škola potrebne da bi pojedinac i zajednica istinski živjeli međusobno povezani.

"Čovjeku je naloženo da Boga moli i radi i koji ovo dvoje razdvaja, taj nije prijatelj čovjeku, već mu je najveći zlotvor. Jerbo kako onaj ubija čovjeka koji ga od molitve, tako i onaj koji ga od rada zausteže".(17)

Zamjećujući kako u škole ulaze pozitivne znanosti, kojima se nastoji odstraniti Boga, I. Antunović jasno s ljubavlju, ali vrlo razborito i ozbiljno, opominje svoje sunarodnjake da djecu šalju samo u katoličke škole. Djecu je od malih nogu potrebno učiti molitvi tako da kada pođu u školu, nastave upoznavati ono što su ranije čuli kod kuće. Katolička učionica je "za bogata i siromaha jednako otvorena".(18)

"Kršćanski roditelji će svoju djecu slati u katoličke učione, koje se pod zaštitom i pokroviteljstvom Isusa, spasitelja našega nalaze, gdje se djeca ne samo u kršćanskom, nego također i u svietovnom nauku naobražuju da pametnija, otvorenija, ugodnija i poslušnija postanu".(19)

Ovim plemenitim poticajima Ivan Antunović želi djelovati na roditelje i mladež da bi izbjegli nadolazeću opasnost oholosti.(20) I među Bunjevcima je prisutan novi svjetski duh, te je zato sve manje djece. Mladež se provodi na nedopustivi način, previše se ističe vlastito bogatstvo. Da bi ljudi postali svjesniji

sebe, svojega poslanja u svijetu, koji je dar Božji, mora se stvarati novi mentalitet. Oblikovanje novog ozračja I. Antunović želi povjeriti Crkvi i školi jer "kao što se snaga i vještina tiela poslovanjem razvija, tako se i um, u crkvi i učionici, po nauku usavršuje, da oštrije, svjetliji i u razumijevanju i shvaćanju krieptiji postane".(21)

Da bi se mogao vratiti na ispravan put življenja, čovjek mora najprije razlučiti što je kod njega krivo, a što dobro. Ispravna nauka u školi, pouka i molitva u crkvi, pomoći će mu da učini svoje srce plemenitijim.

"Čitanje i pisanje je za kršćanina od neprocjenjive vrijednosti"(22) jer tko na primjer "znajući čitati, samo jednu Davidovu pjesmu proštije, ljepše prosi i slavi Boga, nego da je vlastitim svojim umom dvije godine to činio"(23) Antunović ističe svrhu svoje brige za školovanje svojega naroda: želi, naime, vjeru u narodu učiniti što dubljom i plodnijom kako bi Bunjevci hrabro odoljeli širenju bezvjerstva i materijalizma. U njegovim riječima, "vojimo za crkvu i školu zajedno ako želimo naš rod duševno i materijalno spasiti"(24). Čujemo vapaj upućen svakom Bunjevcu da sačuva svoju narodnu samobitnost.

Tek onaj čovjek koji poznaje i cijeni svoju vjeru i narod, može ispravno ljubiti svakog čovjeka. Ako nemam interesa upoznati sebe i svoju povijest, kako ću istraživati tuđu? Kada upoznajem svoju povijest, postajem ukorjenjeniji u vremenu i prostoru, a ujedno mi je to poticaj da budem svijestan kako i svaki drugi čovjek različitog naroda ima svoju bogatu kulturno-povijesnu stvarnost iz koje potječe.

U I. Antunoviću promatramo čovjeka srca koji upozorava na skorašnje opasnosti nadolazećeg ateizma. Zato upozorava da crkva i škola međusobno moraju biti povezane, da se u školama ne bi odgajali rastrojani ljudi. Kao zvono s visokog zvonika poziva narod da odoli zavodljivosti novih slobodarskih ideja. Poput oca govori da je duboko uvjeren i višegodišnjim iskustvom osvjedočen

"da se naši mudrijaši veoma varaju, kad misle, da je škola sama po sebi kadra stvoriti iz djeteta čovjeka. Ta bilo je škola od kako je svijeta, al' čovjek je uvijek vjerom takav postojao, kakva mu je ona bila".(25)

Neprocjenjivo je vrijedna pouka koju nam je I. Antunović ostavio u pisanoj riječi. Znamo da je on, uz pisanje, obilazio krajeve i mjesta gdje su živjeli njegovi sunarodnjaci. Živim i osobnim susretom htio je potaknuti značajnije ljude da zauzete rade i uključuju se zajedno s njim u zadaću kulturno-vjerskog uzdignuća vlastitog naroda. S tim ciljem i

"da će za ovu uzvišenu zadaću naći dosta radnika on dođe u Suboticu i sazove najuglednije ličnosti u župski dvor sv. Terezije.(26) No ovaj plemeniti poziv Antunovićev nije našao odaziva među prisutnima".(27)

Bojažljivost sudionika nije obeshrabrila I. Antunovića, već ga potaknula da više djeluje pisanjem. Nerazumijevanje i protivljenje, na koje je nailazio, nisu ga mogli odvratiti od zamišljenog plana.(28) "U tjeskobnim vremenima preuzeo je Ivan Antunović ulogu branitelja i čuvara našega jezika, preporoditelja općeg društvenog života bačkih Hrvata".(29)

O I. Antunoviću kao narodnom preporoditelju ipak se nešto piše i u našim danima(30); ali o njemu kao vjerskom preporoditelju svoga naroda već dugo vremena nije objavljena ni jedna temeljitija studija ili članak. Njegova je zasluga svakako i ta da je svojim primjerom i riječju probudio mnoge. Bio je svjetionik narodu u tim teškim vremenima punim različitih protivljenja.

Antunovićevo djelovanje, ipak, uza silna protivljenja s jedne i ravnodušnosti s druge strane, nije ostalo neplodno, nego njegovom je zaslugom rođen "naraštaj koji je mogao ići naprijed, jer mu je preporoditelj i probuditelj zacrtao put i usmjerio ih boljitku i slobodi".(31)

c) *REZULTATI ANTUNOVIĆEVIH NASTOJANJA NA
VJERSKO-KULTURNOM UZDIGNUĆU
BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA*

Teškoće vremena i situacija, u kojoj je djelovao I. Antunović, obeshrabrile su mnoge suvremenike. Bojazan, da će izgubiti ugled, ili da će biti kontrolirano njihovo djelovanje, bila je jača od unutrašnjeg poticaja da se brinu za narodnu vjeru i kulturu. Ivan Antunović uviđa mnoge opasnosti i zato upozorava Ivana Evetovića: "Nemoj mi više pisati, i drugima kaži da mi ne pišu, ne zbog mene, već zbog vaših osobah, buduć neću, da ikog na svijetu izvrgnem pogibeli, koji s menom dopisuju".(32) U starijim godinama I. Antunović je vrlo razumno postupio savjetovavši I. Evetovića i ostale suradnike da mu ne pišu. Htio je da ljudi, sposobni ponijeti "ono svjetlo, koje je nosio u ruci slavni Antunović"(33), ostanu spremni krenuti njegovim putem u pogodnije vrijeme, kada će nailaziti na manje protivljenje. Što je vrijeme više odmicalo, Antunovićevo djelovanje imalo je jači utjecaj na njegove nasljednike i učenike. Mnogi, kojima je bio dobrotvor, nisu ga zaboravili.

"Antunović svijestan svoga poziva i zadatka, nije propustio ni jedne zgođe, a da svoj rod ne pouči, da uredi život i poboljša stanje".(34) Zalaganje da ne bude krivo shvaćen, od posebne je važnosti. Više puta u spisima izričito opominje svoje protivnike ili sunarodnjake, koji u njemu vide samo velikog rodoljuba, a ne ujedno i dubokog vjernika.

"Ta narod je tielo, koje nije nikako dopušćeno većma štovati i cijeniti, nego li vjeru, zato upravo nepametno i opakno čine oni, koji zapuščaju vjeru, samo narodnost uzvisivati i razširivati nastoje".(35) "Ta ako neima viere u Boga, onda je sve, al baš sve izgubilo svoju cienu".(36)

Mnoge rezultate Antunovićeve djelovanja otkrili su njegovi hrabri nasljednici, ali veliki dio još nam je uvijek ostao nepoznatim. Velika zasluga I. Antunovića jest u tome što je ustrajnim radom i nepokolebljivom vjerom u boljitak svojega naroda razbudio i odgojio mnoge sposobne ljude, koji su uspješno nastavili njegovo djelo. Na mlađim generacijama današnjice red je da upoznaju svog velikog preda i nastave zacrtanim putem življenja vjere i promicanja kulture. I iz naših srdaca treba se uzdići Antunovićeve žarka molitva:

"Neuzkrati nam, dobri Bože! tvoje milosrde, i ne oduzmi od nas svetu vjeru tvoju, jerbo smo uvjereni, da će nam korijen dotle čvrst u zemlji ostajati, dok vjera tvoja u nami neoskvrnjena i neporušena ostala bude".(37)

Širina i bogatstvo Antunovićeve duha u mnogome su obogatile vjeru i kulturu Hrvata Bunjevaca i Šokaca. Prije stotinu i više godina rijetki su ljudi tako skladno uspjeli utkati vjeru u život jednog naroda. Ivan Antunović je u svojem životu ostvario izvrsnu zamisao inkulturacije vjere. Teoretski i praktično zauzimao se za to da Hrvati na plodnim ravnicama Bačke postanu svijesni svoje vjere i kulture. Brine se za daljnju budućnost naroda, a opstanak je moguć jedino uz uvjet da se provodi istinski kršćanski život koji će obogatiti kulturno blago naroda. Upoznavajući vlastitu kulturu, možemo i drugoga obogatiti, a to je ujedno i poticaj da više cijenimo ljude drugih naroda i kultura. To načelo I. Antunović je uspješno ostvarivao i svima nam je danas uzor pravog kršćanina.

II. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ UČVRŠĆUJE VJERSKE OBIČAJE U NARODNOM ŽIVOTU HRVATA-BUNJEVACA

O velikom biskupu I. Antunoviću šira javnost na žalost još uvijek premalo znade. Da bi smo bolje upoznali veličinu njegove osobe, promatrat ćemo njegov rad na učvršćivanju i obnavljanju narodnih običaja bačkih Hrvata. Važno je upozoriti na činjenicu da narodni običaji Hrvata-Bunjevaca prvotno sadrže vjersko obilježje, povezani su s većim i manjim svetkovinama i blagdanima. Vrijednost narodnih običaja ne očituje se teoretskim pisanjem i raspravljanjem o njima, već stvarnim življenjem. O mnogim običajima malo je pisano, a stoljećima su se održali. Naprotiv, o pojedinim narodnim običajima pisane su velike rasprave i studije, ali njihova vrijednost je malena, jer ono o čemu oni pišu više ne postoji. Vrijednost takvih djela samo je povijesna. Bogatstvo i značenje narodnih običaja pokazuje se i prenosi se življenjem. Biskup I. Antunović pisao je bačkim Hrvatima te uložio mnogo truda, obilazeći i pohađajući znamenite narodne vođe, želeći potaknuti narod da sačuva vrijednosti narodnih običaja.

1. VAŽNOST NARODNIH OBIČAJA

Interesantni smo mi ljudi: ne znamo dovoljno cijeniti ono što imamo i tek kada to izgubimo, postajemo svijesni koliko smo osiromašeni. Nešto slično susrećemo i u narodnom pučkom životu. Žeđ za novim iskustvima mnoge je zavela te su jednostrano prihvatili novo, a bez razmišljanja odbacili staro. Pučka pobožnost, u koju su se stoljećima s mnogo truda ugrađivale plemenite vrijednosti, odražavala je duhovno bogatstvo jednog naroda. Ono, što je dugo stvarano i u što je uloženo mnogo truda, zahtijeva poštivanje i ispravno vrednovanje. Najlakše je da, zavedeni mentalitetom, koji ne zna vrednovati povijesne i duhovne vrednote, sve ranije nastalo proglasimo nevrijednim ili zaostalim. Želimo li nešto staro dokinuti, ne činimo to prebrzo, već se treba prije toga temeljito preispitati zašto to činimo i je li novo, što nudamo umjesto staroga, zaista vrednije i bolje. Ove nas misli uvode u problematiku ispravnog vrednovanja narodnih običaja.

a) OBIČAJI IZRAŽAVAJU NARODNI ŽIVOT

U narodnim običajima susrećemo izraženo bogatstvo i raznolikost. Stoljećima njegovana i ljubomorno čuvana vlastitost narodnog življenja nastojala se izraziti, koliko je to bilo moguće, u narodnim običajima. U prošlim stoljećima narodi su s više ljubavi i strpljenja pridonosili oblikovanju i življenju običaja. Taj mentalitet, nažalost, izčeznuo je prodorom naglog razvoja na mnogim područjima. Suvremeni "civilizirani" čovjek premalo je svijestan da "običaji čine veličinu jednog naroda".(38)

b) OBIČAJI ČUVAJU NARODNU SAMOBITNOST

Čovjek, kao povijesno biće, dužan je upoznati povijest vlastita naroda. Moramo biti ukorijenjeni u vremenu i prostoru. Vlastita povijest, kao i povijest svojega naroda, mora nas zanimati da bismo znali ispravno vrednovati naslijeđenu i stečenu baštinu.

Narodni običaji ukorjenjuju osobu u povijest vlastita naroda. Življenjem i njegovanjem narodnih običaja pojedinac, kao i zajednica, čuvaju vlastita obilježja koja izražavaju njihovu povijest i bogatstvo. Ono što je mukotrpno čuvano i življeno, zahtijeva poštivanje.

Želimo li skladno živjeti u ljubavi s drugim narodima, moramo dobro poznavati vlastitu povijest i njezine vrijednosti da bi smo mogli ispravno i dovoljno poštivati tuđe. Vlastiti narodni običaji mogu nam mnogo pomoći u međusobnom obogaćivanju, jer su oni izražaj našeg narodnog bića.

2. OBIČAJI HRVATA - BUNJEVACA PROTKANI SU VJEROM

"U susretu s bačkim Bunjevcima namjernika, promatrača i znanstvenog istražitelja zadivljuje i iznenađuje bogatstvo narodnih običaja vezanih za stoljetnu svagdašnjicu na podunavskoj ravnici".(39)

U svakodnevnom životu, a posebno u većini narodnih običaja, zamjećujemo vjerske oznake. Hrvati-Bunjevci nisu se stidjeli vjerskog uvjerenja i to su očitovali načinom življenja. "Kroz svoju dugu, mukotrpnu povijest, u stalnim seobama sačuvali su svoj jezik, vjeru i običaje".(40)

Kada se govori o Bunjevcima, moramo upozoriti da crkveni blagdani zauzimaju središnje mjesto u njihovu životu, te su s njime vezani mnogi narodni običaji. Svi važniji običaji Bunjevaca nerastavljivo su povezani s važnijim kršćanskim svetkovinama ili blagdanima i od tuda njihova oznaka duboke protkanosti vjerom.

a) POVEZANOST OBIČAJA S CRKVENIM SVETKOVINAMA I BLAGDANIMA

"Sveta Majka Crkva se pobrinula, da i mi poput drugih nebrojenih - rećemo - svetih Božjih, ovdje na zemlji živjeć, nekim načinom s' Bogom se sastajemo, te

je u tu svrhu, kao vienc prekrasnog cvieća, poredala u godini razne svetce i blagdane crkvene".(41)

Vjerski život bio je trajno ishodište zadovoljstva i smirenosti te je ujedno i stoljetno nadahnuće narodnom životu. Pokušavalo se je izreći vlastito doživljavanje vjere na jedan originalan način koji će odgovarati potrebama i mentalitetu naroda. Taj proces prilagođavanja da se vjera ukorijeni nazivamo inkulturacijom. "Bunjevci su vrlo pobožni i zato su njihovi običaji usko vezani s Crkvom".(42)

U životu Bunjevaca vjera je bila jedina sigurnost koja im je davala poticaje na ustrajnost unatoč svim povijesnim neugodnostima. Tako je vjera u povijesti bačkih Hrvata ostavila neizbrisive tragove u narodnom životu i običajima. Vjera u narodu najzaslužnija je za bogatstvo i očuvanost blaga koje susrećemo u običajima Bunjevaca. Stoga je logično zaključiti zašto su običaji Hrvata-Bunjevaca tako nerastavljivo vezani uz crkvene svetkovine i blagdane. Važno je "upozoriti da se vrijeme brojilo i mjerilo prema blagdanima"(43), a to potvrđuje da je "utjecaj crkvenih blagdana općenito imao golemo značenje u bunjevačkom životu"(44).

b) VAŽNIJI NARODNI OBIČAJI HRVATA-BUNJEVACA(45)

Narodni običaji bačkih Bunjevaca bili su česta tema o kojoj se prilično pisalo. Ovo područje života najviše je istraživano, jer u sebi krije silnu raznolikost narodne kulture. Budući da su narodni običaji Hrvata-Bunjevaca u prvom redu nadahnuti vjerom, ne iznenađuje nas podatak da su običaji o blagdanima vezani "poglavito za tri velike kršćanske svetkovine: Božić, Uskrs i Duhove".(46) Ovdje će nas zanimati samo važniji narodni običaji Bunjevaca, ali treba "imati na umu da osim 'glavnih običaja' ima onih koji nisu blagdanski, svečani, nego su utkani u život 'od jutra do sutra' našeg poljodjelca u Bačkoj".(47)

U prikazu važnijih narodnih običaja Bunjevaca držat ću se redoslijeda I. Antunovića. On je u "Slavjanu na svetih dnevih ili blagdanih ckrvenih" pokušao dati opširniji zapis o pojedinim običajima i utemeljiti njihovo teološko značenje. To je djelo posebno vrijedno za proučavanje bunjevačkih narodnih običaja, a o njemu se do sada najviše šutilo. Nadam se da ću ovim putem dati mali doprinos upoznavanju toga vrijednog djela.

I. Antunović je u opisu slijedio crkvenu godinu: započinje s Došašćem, a završava s "Danom mrtvih". Taj redoslijed bio je najlogičniji i najprikladniji za sustavni prikaz i temeljitije proučavanje. Na samom početku nakon "predrieči" rečeno je nekoliko općenitih misli o svetkovinama, a prije nego li je prešao na sustavno tumačenje, I. Antunović, vrlo lijepo i opširno govori o nedjelji ili danu Gospodnjem, najčešćoj i najvažnijoj svetkovini kršćanstva(48)

Podimo, dakle, naznačenim redoslijedom.

U svetom vremenu Došašća kod bačkih Bunjevaca je neobično živo i razdragano. Djeca su se već "počam od prve zornice, počela Božiću radovati"(49). U Došašću se prisjećamo "da je Blažena Djevica Marija u posve kukavnom stanju te siromašnim načinom, uslijed carske zapovijedi putovala u Betle-

hem".(50) Mise zornice redovito su bile pohađane svakog dana. Najljepši i najznakovitiji običaj Adventa su "Maretice" i "Oci". Prvi, "Maretice", dan je majki, a drugi "Oci", dan je očeva. Svako je "diete znalo da je treća nedjelja Došašća (Adventa) majčicama, a četvrta ocima posvećena".(51) Ljepota i znakovitost običaja Materica - slavljenja majki i općenito žena - svoj teološki temelj imaju u štovanju materinstva Blažene Djevice Marije.(52) "Žene, koje su u bunjevačkom životu bile nakon udaje ropkinje obitelji, potisnute iz javnog života, bile su toga dana slavljenice, izražavalo se poštovanje majkama, bakama..."(53) O ovom običaju I. Antunović malo govori, ali ono što je rečeno, zaista je bogato, nabijeno sadržajem i jačinom poruke. Dan očeva, koji se slavio mnogo skromnije bio je tjedan dana kasnije. Tako su podunavski Bunjevci "uzko s' Bogom skupčani i nevinim ovim običajem, četvrtoj zapoviedi Božjoj sveti i vječni spomen uzdignili".(54) Običaji za dan majki i očeva veselo su uvodili Hrvate-Bunjevce u slavljenje božićnog misterija. Ali prije nego li će govoriti o božićnim običajima, I. Antunović neobično lijepo oslikava bunjevačku majku, koju rese ljubaznost i dobrotu.(55)

Božićni običaji odlikuju se bogatstvom simbolike koja je djeci i mladima neobično draga. "Bunjevci znadu da se u porođenom Isusu mora sve što je na zemlji nekim načinom preporoditi, pa zato svačega što imadu na Božić u sobu unesu"(56) Cijeli Badnji dan ništa se ne jede i ne pije, ali je večera raznolika i bogata: med, bijeli luk, grah... Večeri je prethodila zajednička molitva cijele obitelji. Svakom znaku Badnje večeri I. Antunović daje duboko teološko značenje. Prvi dan Božića svetkovao se unutar vlastite obitelji.(57) S Božićem usko su povezani blagdani: sv. Stjepana, sv. Ivana i sv. Mladenaca. Dok govori o Mladom Božiću i Novoj godini, I. Antunović spretno uključuje i raspravu o pozdravljanju među Bunjevcima kod svakidašnjeg susreta.(58) Uz svetkovanje Triju kraljeva vezano je blagoslivljanje vode, kojom se onda poškropi sve blago, kuća i imanje. Budući da je na taj dan, po predaji, Isus pretvorio vodu u vino u Kani Galilejskoj, to je motiv da I. Antunović ovdje kratko govori o ženidbi koja je uvijek povezana sa svadbom.(59) U govor o Svijećnici i njezinoj poruci uklopljeno je prikazivanje Marijine veličine, a posebno običaj kako se s poštovanjem kod Bunjevaca postupa s novom majkom. "Ona se u čistu postelju polaže, svekrva je služi i dvori kao najmilije svoje dijete".(60) U pokladnom vremenu održavaju se prela, koja "znamenuju rodbinske skupštine na jedan ili na više dana, kada se rodbina, kumovi i prijatelji, muško i žensko sastaju, te u ljubavi prodivane i provesele se".(61) Zadnja tri dana poklada Bunjevac se previše odavao veselju. "Bunjevac, kakav je u veselju, takav je i u radu".(62) Uz korizmu je vezan post, žarča molitva i djelotvorno pomaganje potrebnima. I. Antunović molitvu povezuje s vjerom, ufanje s postom, a ljubav s milostinjom.(63) U predvečerje korizmenih dana pohađaju kalvariju ili križeve da bi se zajednički molilo ili pjevalo.(64)

Zanimljivo je Antunovićevo tumačenje veselja koje Bunjevci provode na Blagovijest.

"Bunjevci, dakle, drže, da se na ovom danu valja malo proveseliti, ne kakvom bukom, nego u bratskom i prijateljskom razgovoru, - pošto misle da je ovo takov događaj, kojega se radost ne može do konca svijeta iscrpiti, nova bo se i nova pokoljenja izmjenjivaju na svijetu, od kojih svako mora svoju zahvalnost na Blagoviesti izručivati".(65)

O Velikom tjednu mnogo je govoreno da bi se u narodu probudila svijest i vrijednost Isusove otkupiteljske žrtve. Raznoliko jelo, koje će se blagovati u uskrsnom jutru, nosi se na blagoslov, a i to je još jedan od brojnih dokaza da se Bunjevac "čvrsto drži Boga, te ne propušta ono činiti, čime se Bogu svome približuje".(66) Uz drugi dan Uskrsa, vezan je popularan narodni običaj "polivanje".

Promotrimo kako dosjetljivo I. Antunović tumači ovaj narodu dragi i danas vjerno održavani običaj:

"Ovo sve znači to, što se je glas o Isusovu usrksnuću u mah raznio i prosuo, baš po istih stražarima; a to je nešto posve naravna i običajna, da svaka novost ponajprije do ušiju ženskih dopre, koji se tada po njihovih jezicima ubrzo posvuda raznese ... Glas dokle, da je on zbilja uskrsnuo, raznio se je kao ognjeni plam ili nagla oluja; i budući je vikanje žena, muškarcem koji su u propinjanje Isusovo privoljeli bili, neugodno bilo, a ne mogav ženske inače ušutkati, polievali su ih vodom, - djeci pako - samo da šute - dielili su jaja. - Da li se je to zbilja ovako dogodilo, nije sigurno, ako prem je gotovo vjerojatno".(67)

Tu je, dakle, došla do izražaja Antunovićeva genijalnost i profinjenost duha, koji u svemu nastoji gledati vrednote, vrijedne čuvanja i njegovanja. Markovo je bilo omiljeni blagdan kod Bunjevaca kojima je prvotno zanimanje bilo poljodjelstvo.

"Na taj dan se prekine svaka radnja, te mladi i stari idu u crkvu, uvrste se u sprohod i najvećom pobožnošću molitvom i pjesmami, na sve njihove usjeve i voćke, blagoslov Božji prose".(68)

Ivanjsko preskakivanje vatre i specifičan običaj "kraljice", potječu iz poganstva, ali

"Slaveni, primivši kršćanstvo, nisu odbacili sve stare poganske običaje, nego su im pod blagim vodstvom Crkve dali kršćanski smisao. Stari Slaveni, slaveći, buđenje prirode, imali su svoje poganske obrede kojima su to proslavljali. U pjesmi i igri slavili su božicu proljeća i ljubavi - Ljelju. A Duhovi su blagdan proljeća, ali duhovnog proljeća, nadahnutog Duhom Svetim. Duhovi su početak, rođendan Crkve. Veoma je bilo prikladno da ovaj običaj proslave prirode i proljeća baš na blagdan Duhova primi svoje kršćansko osmišljenje, da se kraljičkim pjesmama u ritmici igre i znakovitosti odijela, proslavi silazak Duha Svetoga".(69)

Vrijedno je još ovdje spomenuti kako biskup I. Antunović s neobičnom ljubavlju i pobožnošću prođuhovljeno govori o Mariji i njezinim krepostima. Ona, kao moćna zagovornica, posrednica je mnogih milosti, te joj zato narod rado hodočasti na drugi dan Duhova, o važnim spomendanima i njezinim svetkovinama. Antunovićeva je želja u narodu probuditi i produbiti pobožnost prema Bogorodici.

Drugi su običaji, o kojima I. Antunović govori u "Slavjanu", manje važni i nemaju posebnih oznaka, te ih ispuštam u ovome prikazu (običaji u pokladama, o sv. Mihovilu, dani moljenja...)

Zamjećujući kako je svijet dobio nove okvire uslijed nagloga razvoja i kako se naglo gubila pučka pobožnost, I. Antunović je ovim djelom nastojao utemeljiti narodne običaje te uputiti čitatelja i narod na njihov smisao i vrijednost.

Kao zaglavak ovog poglavlja o važnijim narodnim običajima navodim Antunovićev tekst gdje jasno izriče važnost pučkih običaja.

"Nekoji misle, da bi ovakve običaje valjalo iskorijeniti, nu ja se nisam nikada s onimi ljudmi slagao, koji od čovjeka hoće da naprave očitog duha. Ja držim, da je najpamentnije u svačem smatrati čovjeka ciela t.j. sastavljena od tiela i duše, jer ćemo samo onda znati sve mudro razabrati, što u obsjg njegovih svakojakih potrieboća spada".(70)

c) ŽIVOTOM OČUVATI NARODNE OBIČAJE

Mala je vrijednost sveg truda govorenja i pisanja o običajima, ako se oni ne ostvaruju življenjem. Promatranjem prošlih vremena, želimo bolje upoznati vrijednost običaja i njihovu izvornost, u koliko do nje uopće možemo i doći.

Potreba je svakog vremena da se vjera što djelotvornije ucijepi u narodni život. Valja, stoga, narodnim običajima pridavati više pozornosti, jer kroz njih se djelotvornije, življenjem ostvaruje temeljna kršćanska poruka, koja želi zahvatiti cjelovita povijesna čovjeka. Suvremeni čovjek, nalazeći se u žurbi vremena gubi smisao za poštivanje tradicije. Osjećajući ipak, htio on to priznati ili ne, prazninu i žec za duhovnim vrijednostima, traga za nečim novim i nepoznatim. Zar ono, što su naraštaji stoljećima njegovali i živjeli, nema u sebi obogaćujuće snage i za današnjeg tehniciziranog čovjeka?

Bolje upoznavanje običaja vlastita naroda obogaćuje nas i potiče da životom nastavimo potvrđivati ono što su nam predci namrli. Ne dozvolimo da se zbog naše nemarnosti, kao i zbog poremećenih socijalnih i ekonomskih prilika gubi bogatstvo narodnih običaja. Ono što smo naslijedili od starijih dužni smo prenijeti mladim naraštajima, koji dolaze nakon nas. Što ćemo prenijeti ako nismo sposobni sačuvati primljeno?

"Običaje su Bunjevci ljubomorno čuvali tijekom stoljeća kao potvrdu svoje narodne osobnosti i posebnosti, jer je dio njih izvorno slavenski, ali oplemenjen Evandeljem. U svim običajima čvrsto je utkan njihov svjetonazor, vrednovanje i razlučivanje pravde i istine, dobrote i zloće, radosti i tuge, rada i zabave".(71)

I. Antunović, kao vjerski i kulturni djelatnik posebno se isticao promicanjem i oživljavanjem narodnih običaja. Velikom požrtvovnošću vrlo je obogatilo vjeru i kulturu našega naroda. Danas nam je on, kao što je bio i prijašnjim generacijama, primjer čvrstog nepokolebljivog čovjeka, u prvome redu vjernika, koji je umio čitati znakove vremena i na njih adekvatno odgovoriti radom za budućnost naroda u kojem je živio.

ZAKLJUČAK

Unatoč mnogo govora i pisanja o inkulturaciji vjere, teško je suvremenom čovjeku još uvijek shvatiti što bi to za njega osobno imalo značiti. Premalo poznajemo vlastitu kulturu i povijest, a da bismo mogli ispravno prosuditi vrijednost inkulturacije vjere.

Sve što je rečeno u ovom prikazu, trebalo nas je uvesti u bogatstvo narodno-vjerskog blaga Hrvata-Bunjevaca. U tom promatranju nezaobilazna je uloga biskupa I. Antunovića, koji je najzrelije godine svoga života utkao u ukorjenjivanju vjere u narodni život Bunjevaca.

Teško je kratko sažeti sve ono što je I. Antunović uradio na polju inkulturacije vjere. Njegovo nastojanje da vjera prožme cjelokupni život naroda, slobodno možemo nazvati inkulturacijom. Omiljene i ljubomorno čuvane običaje želio je ispuniti oplemenjujućim kršćanskim duhom. On, dakle, ne dokida narodne običaje, iako u njima ima i poganskih obilježja, već se trudi pronaći odgovorajuću nadopunu koja će im dati novi i bogatiji smisao.

U Antunovićevu "Slavjanu" nalazimo veliku brigu za to da se sačuvaju sva obilježja narodnog života Bunjevaca. Najmanjim, reklo bi se na prvi pogled beznačajnim, običajima daje duboko kršćansko obilježje.

I. Antunović je u svojoj genijalnosti bio zaista originalan. Zaslužuje naše veliko poštivanje. On je čovjek koji se znao prilagoditi zahtjevima vremena i prostora. Učinio je da narodno blago i vjera ne izčesu, nego ih je skladno i uspješno povezao. Njegov primjer i danas, nakon stotinu godina, potiče nas da upoznamo narodni život i u nj unesemo neprolaznu istinu kršćanstva.

(Odlomak iz diplomskog rada "INKULTURACIJA VJERE KOD HRVATA-BUNJEVACA KROZ RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA" na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, 1988. god.)

(Autor je ovaj odlomak iz diplomskog rada pročitao na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću, u Subotici, u "Paulinumu", 19. studenog 1988. godine.)

1. Ante Sekulić, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, u: *Croatica Christiana periodica*, II, (1978.), br. 2. str. 48.
2. Većinu svojih tiskom objavljenih djela I. Antunović je sam isplatio, a to je znak da mu je zaista stalo do kulture vlastita naroda.
3. O tome govori u svom djelu "Naputak", Kaloča, 1882.
4. I. Antunović, Bog s' čovikom, Vac, 1879., str. VI.
5. I. Antunović, Čovik s' Bogom, str. 2-3.
6. O tom molitveniku ovdje neću govoriti, jer su o njemu već mnogi pisali.
7. B. Modrošić, u: "Vila", VI, (1876.), br. 1, str. 1-2.
8. Vidi: Ante Sekulić, Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, JAZU, Zagreb, 1986. str. 198-199.
9. Isto, str. 199.
10. Npr. kod okopavanja kukuruza, košenja pšenice, ubiranja kukuruza ...
11. Vidi: Ante Sekulić, navedeno djelo, str. 200.
12. Kada govorim o svećenicima, onda tu mislim na biskupijske, kao i na redovnike franjevece, koji su dali silan doprinos kulturi Bunjevaca kroz stoljeća.
13. A. Sekulić, navedeno djelo, str. 200-201.
14. I. Antunović, Slavjan, str. 3.
15. I. Antunović, u: "Vila", V, (1875.), br. 6. str. 21.
16. "Antunović Ivan", u: Opća enciklopedija, Zagreb, 1977., sv. I. str. 201.
17. I. Antunović, Crkva i škula, u: "Vila", III, (1873.), str. 85.
18. I. Antunović, Bog s' čovikom, str. 728.
19. Isto, str. 729.
20. Vidi, Isto, str. 726-728. Sažeto oslikava situaciju u kojoj žive Bunjevci i Šokci.
21. Isto, str. 527.
22. Isto, str. 729.
23. Isto.
24. I. Antunović, Crkva i škula, u: "Vila", III, (1873.), str. 86.
25. I. Antunović, u: "Vila", VI, (1876.), str. 53.
26. Župni dvor sv. Terezije je današnji biskupski dvor.
27. Dr. Matija Evetović, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica, 1935., str. 48.
28. Vidi, Isto, str. 54.
29. A. Sekulić, Preporoditelj podunavskih Hrvata, "Glas Koncila", XXVII, (1988.), br. 3. str. 10.
30. Naznačujem samo tri ranije citirane studije. A. Sekulić, nav. dj.; A. Sekulić, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića; Antun Kopilović, Pastoralno-preporoditeljski lik biskupa Ivana Antunovića (diplomski rad). (Zagreb, 1979.).
31. A. Sekulić, nav. dj., (Croatia Christ. per.), str. 52.
32. I. Antunović, Pismo Ivanu Evetoviću od 9.8.1886., Citirano prema: dr. M. Evetović, navedeno djelo, str. 177.).
33. Dr. Matija Evetović, nav. dj. str. 64.
34. Isto, str. 235-236.
35. I. Antunović, Bog s' čovikom, str. 127.
36. Isto, str. 2.
37. I. Antunović, Slavjan, str. 82.
38. A. Gabrić, Bunjevački narodni običaji, u: Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici, 12-14. VIII. 1986. Subotica, 1987., str. 243.
39. A. Sekulić, navedeno djelo, str. 303.
40. A. Gabrić, nav. dj. str. 243.
41. I. Antunović, nav. dj. str. 5.

42. G. Sekelj, Bunjevački običaji, u: Književni sever, I, (1925.), sv. 3. str. 111. (Citirano prema A. Gabriću, nav. dj. str. 243.).
43. A. Sekulić, nav. dj. str. 334.
44. Isto.
45. O narodnom životu Bunjevaca u prošlom i ovom stoljeću mnogi su pisali, a kratak i sažeti prikaz važnijih običaja imamo nabrojeno u: Hrvatska enciklopedija (Zagreb, 1941., sv. I, str. 521; zatim G. Sekelj, nav. dj.; I. Antunović, Slavjan; u najnovije vrijednu studiju o ovoj problematici napisao je Ante Sekulić, Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, (str. 303-381.) možemo pronaći popis svih autora koji su proučavali ovu problematiku, osim navedenog Slavjana. Pridodajem ovdje još i članak A. Gabrića, nav. dj. str. 243-251.
46. A. Sekulić, nav. dj. str. 334.
47. Isto, str. 303.
48. O ovoj temi više je govoreno u prethodnom poglavlju pod naslovom "Nedjelja - dan Gospodnji", str. 72-75.
49. I. Antunović, Slavjan, str. 13.
50. Isto, str. 15.
51. Isto, str. 16.
52. Isto, str. 140.
53. A. Sekulić, nav. dj. str. 337-338.
54. I. Antunović, nav. dj. str. 16.
55. Vidi, Isto, Antunović vrlo pohvalno na više mjesta govori o vrlinama bunjevačkih majki (nana), vidi posebno str. 60-71.
56. Isto, str. 19.
57. Isto, str. 21.
58. Isto, str. 35-37.
59. Isto, str. 41.
60. Isto, str. 45.
61. Isto, str. 47.
62. Isto, str. 49.
63. Isto, str. 50.
64. Isto, str. 53.
65. Isto, str. 57.
66. Isto, str. 82.
67. Isto, str. 84-85.
68. Isto, str. 91.
69. A. Gabrić, nav. dj. str. 249. O "kraljicama" vidi opširnije u: A. Sekulić, nav. dj. str. 362-367.
70. I. Antunović, nav. dj. str. 63.
71. A. Gabrić, nav. dj. str. 251.

IZVORI

- ANTUNOVIĆ, Ivan, Bog s' čovikom na zemlji, (Djelo predstavljajuće Trojedina Boga u doticanju s' čovikom u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih), Vac 1879.
- ANTUNOVIĆ, Ivan, Čovik s' Bogom u svojih molba i prošnja, Kaloča 1884. (molitvenik)
- ANTUNOVIĆ, Ivan, Slavjan na svetih dnevih ili blagdanah crkvenih, Kaloča 1875.
- Pisma Ivana Antunovića, objavljena u: M. Evetović, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica 1935., str. 137-181.
- ANTUNOVIĆ, Ivan, Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih, (u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom), Beč 1882.

LITERATURA

- Antunović Ivan, u : Opća enciklopedija, Zagreb 1977., sv. I. str. 201.
- BAJSIĆ, Vjekoslav, Krštenje kao inkulturacija, u: Bogoslovska smotra, XLVII (1978), br. 1-2. str. 36-42.
- BUDANOVIĆ, Lajčo, Pismo uredniku "Klasja", u: Klasje naših ravni, Subotica II (1936), br. 4. str. 193-194.
- Bunjevačke i Šokačke Novine, Kaloča I-III (1870-1872).
- Bunjevačka i Šokačka Vila, Kaloča II-V (1872-1875).
- DRUGA IZVANREDNA BISKUPSKA SINODA, Završni dokumenti, KS, dokumenti br. 78. Zagreb 1986.
- DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dokumenti, KS, Zagreb 1980.
- EVETOVIĆ, Matija; PEKIĆ, Petar; PRČIĆ, Ive; ŠOKČIĆ, Albe, Bunjevci, u: Hrvatska enciklopedija, Zagreb 1942., sv. III. str. 518-523.
- EVETOVIĆ, Matija, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica, 1935.
- GABRIĆ, Antun, Bunjevački narodni običaji, u: Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII. 1986., Subotica 1987., str. 243-251.
- SEKULIĆ, Ante, Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, JAZU, Zagreb 1986.
- SEKULIĆ, Ante, Preporoditelj podunavskih Hrvata, u: "Glas Koncila", XXVII (1988), br. 3. str. 10.
- SEKULIĆ, Ante, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, u: Croatica Christiana periodica, II (1978), br. 2 str. 47-62.

ČOVİK s' BOGOM

U

SVOJIH MOLBA I PROŠNJA.

NAPISAO:

IVAN ANTUNOVICH,

KALOČKO-BAČKE BISKUPIJE SVEĆENIK.

U KALOČI,

NAKLADOM PISCA

TISKOM FRANJE HOLMEYERA.

1884.

Molitvenik Ivana Antunovića „Čovik s Bogom”

BOG S'ČOVIEKOM

NA ZEMLJI.

D J E L O

**PREDSTAVLJAJUĆE TROJEDINA BOGA U DOTICAJU S'ČOVIEKOM, U SVIH
NJEGOVIH VJERSKIH I DRUŠTVENIH ODNOSAJIH,**

NAPISAO I IZDAO

IVAN ANTUNOVICH

Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik

UZ SLIEDEĆU DOZVOLU

DUHOVNE OBLASTI.

Laudandum hoc eximii auctoris opus ad typum admittitur. Budapestini, die festo Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae, anno Salutis 1878.

LUDOVICUS m. pr.

Archiepiscopus Colocensis.

Ovo hvalevriedno, čestitog pisca Djelo dozvoljava se tiskati, u Budapešti o blagdanu Neoskvrnjena Začeca bl. dj. Marije 1879. Ljudevit r. Nadbiskup Kalački.

1879.

TISKOM G. SERÉDY OBRITNA ZAVODA GLUHONIEMI
U VACU.

RAZPRAVA

o

podunavskih i potisanskih

Bunjevcih i Šokcih

u

pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom.

Napisao

IVAN ANTUNOVICH,

kelačkobačke biskupije Svećenik.

U BEČU, 1882.

Izdaje i razdieljiva Pisao.

Tiskom Friederika Jasper-a.

Ivan Antunović: Rasprava

DUHOVNOST U DJELIMA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

U V O D

Povijest spasenja počinje u času u kojem čovjek postaje sposoban prihvatiti Božju volju, u odgovoru na Objavu, u molitvi, u poniranju u sva otajstva Isusova života. Čovjek se ne definira po uporabi određenih sredstava ili od mogućnosti da mijenja okvire u kojima živi. Nije dovoljna definicija čovjeka, da je on "homo sapiens". Čovjek se definira i kao "homo erans", kada se klanja, kada sluša i odgovara na Božji zov, uzvraćajući svoje vlastito i istinito postojanje. Bez života molitve i ulaska u sva Otajstva Isusova života čovjek ne može doći do istine, ne može potpuno otkriti svoje ime. Naš život je Božji dar. Pozvani smo od Božje stvarateljske Riječi. Ta je Riječ poziv da stvarno živimo pred njim. Živeći po pozivu koji nam daje život, u slušanju i odgovoru možemo otkriti tko nam daje jedinstveno ime i sve ono što jesmo. Jednom riječi, ne možemo doći do vlastitog identiteta, ako se ne obratimo Bogu, izvoru i cilju našega života. Ne možemo ostvariti ni svoje kršćansko poslanje, ako ne prionemo uz Krista jedinoga Spasitelja i Otkupitelja ljudi. Evandeoska Blaženstva su bila i ostat će za sva vremena svim kršćanima poziv na ostvarenje vlastitoga suobličenja Kristu i napretku zdrave i suvremene duhovnosti kršćanina. Na to nas upućuju djela našega duhovnog velikana, biskupa Ivana Antunovića, koja želim u svome radu predstaviti svima onima kojima je drag naš veliki preporoditelj.

Odmah na početku želim reći, da Ivan Antunović nije pisao traktate duhovnosti u strogom smislu te riječi (1). I u djelima biskupa I. Antunovića nailazimo na teme koje dodiruju područje kršćanske duhovnosti. To se pomalo vidi u kompletnom Antunovićevu opusu, a najviše u četvrtoj knjizi: "Bog s čovikom" i molitveniku "Čovik s Bogom".

Budući da je Antunovićevo djelo "Bog s čovikom", kao jedna cijela enciklopedija, koja u četiri knjige obuhvaća, rekli bismo, cijelu katoličku dogmatiku, moralku, liturgiku, povijest Crkve i sakramentalni život. Želim ukratko iznijeti razliku između dogmatike i moralke, te kako se ove dvije teološke grane

odnose prema duhovnosti, što je moja tema. Dogmatski i moralni vid učenja biskupa Ivana Antunovića obradit će drugi predavač.

DOGMATIKA teoretski izlaže sadržaj Objave i objavljene istine koje su prihvaćene vjerom. Ona istražuje istinu, sadržanu u Objavi, te govori što je nadnaravni život na koji je pozvan svaki čovjek. Dogmatika se ne bavi pitanjem što traži objavljena nauka kao regulativ čudorednog života. Ona to prepušta moralci.

MORALKA raspravlja o onim objavljenim istinama koje se odnose na čovjekove težnje i djelovanje za postignuće zadnje svrhe, koja je nadnaravna. Dogmatika i moralno bogoslovlje ne razlikuju se specifički, tj. kao dvije vrste istog roda, odnosno kao dvije vrste bogoslovlja, već ih treba shvatiti kao dvije koordinirane nauke o objavljenim istinama, ili kao dva integralna dijela iste objavljene istine.

Teže je pak odrediti razliku između moralnoga i duhovnog bogoslovlja, jer mnogi drže da bi se moralno bogoslovlje imalo baviti zapovijedima, a duhovno bogoslovlje savjetima. To pak ne odgovara stvarnom životu iz ovih razloga:

- Nema stupnjeva savršenosti na kojima bi se kršćanin držao savjeta, a ne bi ujedno ispunjavao i zapovijedi.
- Doklegod je kršćanin "homo viator" na zemlji, mora se boriti protiv grijeha.
- Kolikogod kršćanin bio savršen, njegovo savršenstvo nikada ne znači, da on više ne griješi ni lagano. Njegovo savršenstvo ima relativni značaj.

Moralno se bogoštovlje bavi i zapovijedima i savjetima u koliko se radi o čudoredu. Duhovno bogoslovlje zaslužuje ime posebne grane moralnog bogoslovlja, ukoliko se radi o čudoredu pod vidom savršenstva. Hoćemo li duhovno bogoslovlje zamišljati kao nauku o produbljenju moralnog bogoslovlja, ili više kao neku vrstu primjenjene dogmatike, ovisi o tome kako shvaćamo i tumačimo izraz "kršćansko savršenstvo" kojim označujemo formalni objekt duhovnog bogoslovlja.

U novije vrijeme većina auktora govori o "kršćanskom savršenstvu" kao razvitku nadnaravnog života u kršćaninu, imajući pred očima razvitak milosti, nadnaravnih kreposti i darova Duha Svetoga kao razvitak onoga što čovjek dobiva kao slobodni i nezasluženi dar Božji. (2)

Upravo ovaj vid kršćanske duhovnosti u djelima Ivana Antunovića želim ovdje predstaviti, oslanjajući se na četvrtu knjigu "Bog s čovikom" i molitvenik "Čovik s Bogom", te u ostalim manjim djelima što ih je on napisao.

Svoju temu ograničavam na: liturgijsku duhovnost, duhovno moralni lik kršćanina, sakramentalni život kršćanina, marijanska duhovnost, štovanje svetih, prigodne molitve, te duhovnost po staležima. Ove teme želim produbiti i potkrijepiti obilnim citatima iz djela biskupa Ivana Antunovića, te dati vrednovanje duhovnosti u njegovim djelima sa zaključkom svoga rada.

I. TEME DUHOVNOSTI U DJELIMA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

1. LITURGIJSKA DUHOVNOST

Antunovićev molitvenik "Čovik s Bogom" sa 897 stranica, predstavlja nam se kao neke vrste "Mali Misal" za narod, koji uči kako će svaki vjernik aktivno sudjelovati u svetoj Misi. Moramo znati, da liturgija svete Mise, kao i svi obredi onoga vremena, bili su na latinskom jeziku, kojega narod nije poznao. Ivan Antunović priskače u pomoć kršćaninu pružajući mu opširne molitve za svaki dio svete Mise, kako bi vjernik gledajući na oltar, prateći pokrete svećenika mogao s njime sudjelovati u nekrvnoj žrtvi Novoga Saveza, na sv. Misi.

Ovdje želim istaći barem neke kraće izvratke iz tih misnih molitava, koje su duboko teološke i u isto vrijeme pisane lakim i razumljivim stilom. Već pri ulazi u crkvu, kršćanin se treba prekrižiti svetom vodom i započeti molitvu: "Upali u nama plamen goruće ljubavi, kad čujemo oglašivanje službe tvoje, da onda sve naše misli, sva naša osjećanja odtrgnemo i odvratimo od svakog zemaljskog stvora i bez oklivanja hitimo k oltaru tvojemu" (3)

Kada svećenik pristupi oltaru, svaki se treba sjediniti s njime u početku ove nekrvne žrtve: "Otče nebeski! Dozvoli milostivo da i mi duševno stupimo sada k tvojem žrtveniku... Tebi predstavljam moje misli, čućenja, molitve, posti i lemozine, užitke svetotajstva, primljenje blagoslova u Isusu Isukrstu, koga ćemo sada u ovoj misnoj žrtvi po rukuh posvećenog tvoga misnika prikazati" (4).

Pokajničkim činom priznaju se grijesi i moli se milosrdnog Spasitelja da se dostoji "na mene milosrdno pogledati pa me nećeš odbaciti od stola neizmjerne ljubavi tvoje, gdi su se sakupili tvoji virni, nego ćeš oprati grdobu moju i u broj odabranih tvojih me uvrstiti" (5).

Usklik "Godpodine, smiluj se", krik je raskajane duše koja se uzda u milosrđe Božje, da neće okajani grijesi biti upisani u "knjigu vikovičnu, koja će se iznieti na račun o sudnjem danu, nego se s pomoću gorke muke i smrti svoje, kojoj sam i ja uvršćen po svetom krštenju, spasiti" (6).

U andeoskom pjevu "Slava Bogu na visini", daje se hvala za neizmjerni dar čovječtva Kristova "budući si se na tolike ponizio, da si tilo naše na se primio" (7).

Dok svećenik čita poslanicu, kršćanin treba razmišljati o apostolima koje je Isus poslao u svijet da naviještaju riječ Božju. Ti su apostoli danas svećenici, redovnici i redovnice. To su duhovna zvanja za koje treba moliti da se Krist udostoji "udiliti nam neprocinjeni dar, da se naši sinovi i kćeri odzivaju pozivu tvome kao svećenici, redovnici, duhovne, da vazda budu vridnimi i dostojnimi posudami tvoje božanske milosti" (8).

Evangelje je nauka Isusova koju treba navješćivati svakom stvorenju do svršetka svijeta. Ono je živa riječ Božja, prava riznica duhovnoga života i rasta u svetosti Crkve. U Evangelju nam ne govori "svećenik tvoj namistnik, već nam dolazi do uha onaj isti glas tvoj, koji je tako obraćao slušaoce, da je bogoljubna žena milinom istine i tvoga glasa uzhićena zavapila: blažena utroba koja te je nosila i blažene grudi koje si sisao" (9).

Riječ Božju nije dovoljno samo slušati. Isus traži djela iz riječi koja se sluša. Da bi se to uspjelo, Isus nam treba pomoći "da se pri štitvenju svetoga Evandjelja svaki put uzbudi u nami slast, koju je ona žena oćutala" (10).

Zanimljivo je ovdje istaći činjenicu, da je i u ono vrijeme bilo vjernika koji su dolazili u crkvu na misu, ali su ostajali pred vratima crkve ili oko crkve razgovarajući. Takvima ide i opomena u molitvi prilikom slušanja riječi Božje u misi: "Ne dozvoli da nam srce odrveni, zatupi se, pa da volimo oko kuće Božje nastavljati tašte razgovore, nego li u nju unići, da tamo tebe govorećega slušamo, naš um tvojom naukom okripimo, a naše srce milosti Božjom natopimo" (11).

U nicejsko-carigradskom Simbolu Vjerovanja ispovjedamo vjeru u Presveto Trojstvo, kako je to činila prva Crkva sa apostolima i kako treba biti do svršetka svijeta. Iz tog Simbola kršćanin treba crpsti onu duboku svijest o uzvišenosti naše katoličke vjere: "Kako nam je dobro, kada iz dna srca uzkliknemo: Ja virujem u Boga Otca svemogućega! pa znamo da milijuni to isto s nami opetuju. Vira moja, jest vira moja, ali ujedno i vira svih milijuna katolika, koji svi što je u jednoj te istoj svetoj Majci Crkvi, kao sinovi i kćeri jednoga svemogućega Otca, jedno te isto ispovijaju" (12).

Vjeru valja hraniti molitvom, čuvati ju i braniti od krivovjerja, nju ispovijedati na svakom koraku i na svakom mjestu, poslu, vremenu i prostoru. Vjeru ne smijemo nikada i ni pred kim zatajiti: "Pokrenite se, moje misli, uzbudite se sva čuvstva moja, slijte se u glasne riči, u sveta dila, da se po meni vazda proslavlja trojedini Bog i kamo god se okrenem, tamo neka zasja svitlost Božjih istina i kamo god stupim, tamo neka rascvitaju plodni Božji blagoslovi" (13).

U prikaznom dijelu Mise kršćanin se sam prikazuje Gospodinu. stavljajući sve svoje drage i mile na patenu svećenika moleći: "Primi, Isuse, dragovoljno sve žrtve naše i podili nam milost, da ostanemo vazda s tobom ujedineni, pa se saćuvamo od svakoga zla u duši i tilu. Izbavi nas od zla da nas ne nadvlada nikakva napast, došla ona sa strane tila, svita ili djavla, već da svagda ostanemo pobjedonosni i da svakim danom proslavimo ime Boga Otca, Sina i Duha Svetoga, te pospiešimo naše i svih naših spasenje s tobom, po tebi i u tebi, Isuse Isukrste, na vike vika, Amen!" (14)

Poziv na "Molite braćo", ima svoju duhovnu i komunikativnu dimenziju, jer uključuje u molitvu sve i svakoga: "Orate fratres, zaista ovo nam budi rećeno, da se molimo prvo za sebe, a drugo za sve izkrnje, da Isus iduć na goru Kalvarije, milosrdno oko na nas baci, i predstavi nam sve naše slabosti, sve naše opaćine, a još i sve one okolnosti, u kojih smo što učinili, kao takodjer i one nevaljane posljedice, koje se iz naših zlih rićih, zloćestih dila izlegle, pa su sve u veće kolo razlievajuć se ulazile u obitelj, u selo u otažbinu, pa kućile ne samo mnoge s nami živuće, već i više pokoljenja za nami dolazećih. Da sve ovo videć zgrozimo se i gorko zaplaćemo nad nami i nad našom dicom, pa dostojni budemo kao nekoć Ninivljani, od Boga milosrdje izplakati" (15).

Predslavlje se smatra anđeoskom pjesmom koju slabi ljudski stvorovi ne znaju poput anđela i svetih moliti i Boga slaviti. U svojoj skrušenosti kršćanin,

sudionik nekrvne žrtve Isusove može usrdno moliti: "Zato sva naša čuvstva slažemo sa svetom Majkom Crkvom i jezikom službenika Božjega, iz sve duše, iz svega srca, iz sve pameti i iz sve kriposti naše hvalu uzdajemo, sa svimi ovdje živućimi svetimi božjimi odabranici" (16).

Središnji dio svete mise jest Rimski Kanon. Svećenik ga na neki način odvoji od svijeta, kao da ulazi u svetinju nad svetinjama, te pripravlja Isusovu zadnju večeru. Ulazeći u taj otajstveni dio Mise, kršćanin je također odijeljen od svega što nije sveto. U sabranosti se sjeća svih živih na zemlji. U tom času nismo sami. S nama je nebeska Crkva, jer nas je Bog "u društvu stvorio i otkupio i posvetio, da u duhu privedemo naše supruge, našu dicu, naše roditelje, našu braću i sestre, našu služinčad, naše gospodare, naše sudije i upravljače, naše zakonoše, naše stare i mlade, naše uboge i bogate, naše mladiće i divice u svakom zvanju i vrsti života: naše careve i kraljeve, naše biskupe i svećenike, naše redovnike i duhovne: sve, sve s kojima u svetom obćenju živimo" (17). Svi ovi snagom svetoga Tijela i Krvi Kristove neka budu dostojni sve nadvladati i u sveti grad Jeruzalem stići.

U trenutku pretvorbe, kada kruh i vino postaju Tijelo i Krv Isusova, svoj pogled treba usmjeriti na oltar i gledati u Tijelo i Krv Isusovu tiho šapćući: "Unidji u nas, da se sve što je u našoj duši i u našem tilu posveti, da budemo dostojnom posudom tvoje svetotajstvene milosti. Dozvoli da smijemo oči naše duše uzdignut i u ovom posvetilištu viditi ono tvoje tilo koje je u svakoj kosti izmrcvareno. Zdravo budi, tilo Isusovo, na kojega sliku bijaše i ovo naše stvoreno... Usliši, o pridragi Isuse, naše molbe i dozvoli da u ovom kaležu vidimo upravo onu skupocinu krvi, koja je u strašnoj stisci na gori maslinskoj, tvoje sveto lice probijala. Zdravo krvi Isusova, koja se iz pet strašnih rana bujno izlivala, da se u njoj operu griha svekolikoga ljudstva... Zdravo budi prisveto tilo i krvi Isusova, odredjena da budete nebeskom hranom svoga čovičanstva..." (18).

Vrijeme nakon podizanja ili pretvorbe, vrijeme je zahvaljivanja za dar Kruha i Vina, tj. Tijela i Krvi Kristove. Tu žrtvu neka primi Gospodin Bog kao što je primio žrtvu pravednoga Abela. Anđeli neka ju ponesu pred Božje prijestolje "da ovo posvetilište i s naše strane bude dragom i milom žrtvom, pred tvojim svetim licem, da se s njim potaru svi naši grisi, da se s njim okripe i posvete sva naša čuvstva, te da se s njim pohvali i proslavi tvoje veličanstvo" (19).

Kod spomena mrtvih u Rimskom Kanonu, Ivan Antunović potiče vjernike da mole za umiruće: "Mili Spasitelju, ti si rekao, da je Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi, Bog živih, a ne mrtvih. Dakle, ako su naši ljubljani preminuli i život zemaljski s onim vikovitim zaminili, oni ipak nisu mrtvi, već živi. Ta, mrtvi su samo oni, koji su pokarani. Ali mi imamo uhvanje, da naši ljubljani nisu po tebi u vičnje muke odbačeni" (20).

Ivan Antunović ovdje pruža katehezu svakom vjerniku da vodi brigu oko bolesnika kako nitko ne bi umro bez svetih sakramenata, krivnjom ukućana.

Molitva Gospodinova "Oče naš", sinovski je izraz molitve Ocu kako je to činio sam Isus Krist, naš brat: "Isuse, ti si nam na jezik stavio sve one riči s kojima treba da ištemo, a u ovih sve ono što valja od Oca nebeskoga prositi...

Ah sriće, da, privedlike sriće ovakoga Otca sinom i kćerju biti, koji je kadar svega ljudstva molbe uslišiti, i svim tako zadovoljiti da ni od jednoga ništa ne uzme, već svakom od svega dade... Ah, otvori, Isuse, naša usta, da od jutra do večeri svetimo ime Otca nebeskoga" (21).

Molitvom Gospodnjom "Oče naš" i "Jaganjče Božji", svećenik se priprema na blagovanje presvetoga Tijela i Krvi Isusove. S njime je i svaki vjernik sjedinjen. Ivan Antunović ovdje pred samu svetu pričest stavlja cijeli Davidov Psalam 50: "Smiluj mi se, Bože..." da se pričesnik još jednom skruši pred ovako velikim darom svete pričesti.

Iz molitvenika se vidi da je onda bila praksa da se vjernici nisu pričešćivali tako često pod Misom, jer Ivan Antunović sitnim slovima upozorava vjernika, da dok se svećenik pričešćuje, vjernik se treba duhom pričestiti: "Ponovi, o Isuse, dar pričesti tvojega Tila i Krvi u meni, u ovom svetom misnom posvetilištu, i daj nam, kao što vršimo svete molitve s misnikom, da tako s pričešću svećenika u ovom posvetilištu, dionici postanemo svih onih milostih, koje se blagovanjem tvoga svetoga Tila i Krvi u ljudstva porađaju... Isuse, kako da se skrušeno ne udarimo u prsa naša i s onim evandjeoskim stotnikom ponizno uskliknemo: Gospodine, nisam dostojan..." (22)

Nakon pričesti slijedi popričesna molitva, koja u kršćaninu budi zahvaljivanje i hvalu za dar svete Mise: "Milosrdni Spasitelju, kako da ti uzveličajemo za neizmernu tvoju dobrotu, kojom si nas i danas na ovom prisvetom posvetilištu obgrlio, te si uz tvoje Bogu Otcu drago lice i naše pokazao, pa je sunce milosrdja božjega i nas obasjalo" (23).

Dok svećenik na kraju Mise podjeljuje blagoslov, kršćanin je kao posuda koja prima blagoslov i nosi ga svojoj kući: "Znam, milostivi Bože, da je to samo blagoslovljeno, što ti blagosloviš, i da odonud gdi je tvoj blagoslov, mora pobići sve što je zlo i nevaljano, što je neugodno i gorko... Ovo je taj blagoslov što nam ga diliš, o Bože. Svaki put po ustih službenika svojih, koje si dostojao se pozvati, na prikazanje nekrvna posvetilišta. Ah, daj, milosrdni Bože, da budu blagoslovljene sve moje misli, čuti, srce i volja, pa kamo god stupim, da se odonud odstrane sve tuge i nevolje, neka se sva priroda sa svojim milimi plodinami na mene nasmihava, te mi podje za rukom sve što u tvoje ime započeo budem raditi" (24).

U liturgiji svete Mise prije koncilske obnove, na kraju mise čitalo se Evangelje Ivanovo "U početku bijaše Riječ..." Antunović sažimlje to evangelje u ove riječi koje će svaki sudionik mise moći moliti: "O Bože, ti si Alfa i Omega, začetak i svršetak svega, što je na nebu i na zemlji. Po tebi se sve miče i kreće, po tebi su sva stvorenja otkupljena i posvećena. Tamo gdi si ti, sve je sjajno i svitlo, a gdi tebe nije, tamo se svaki red pomrsi, tamo izgubi oko svoj vid, uho svoj sluh, um prave i spasonosne misli, srce po dušu i tilo plodonosna čuvstva, volja svoju poslušnost... Budi, Isuse, navike slavljen i hvaljen, po ustijuh mojih i dozvoli, da od ove žrtve svakom prinesem blagoslov, koga ovako pozdravio budem: Dio vam bio od svete mise" (25).

Usporedimo li današnji obnovljeni misal Naroda Božjega, uočiti ćemo bitne crte koje su identične Antunovićevim misnim molitavama za puk Božji.

Rimski Kanon kod Ivana Antunovića do u detalje je razrađen i u ono doba imao je velikog doprinosa duhovnosti liturgijskoga života u našem narodu.

2. LITURGIJSKA GODINA

Liturgijska godina je razdijeljena na svetkovine koje predstavljaju sliku Presvetog Trojstva, te građansku godinu dijele na tri velika liturgijska dijela. Liturgijska godina počinje prvom nedjeljom Došašća, sve do Čiste Srijede. U tom liturgijskom vremenu promatra se djelovanje Božje među ljudima, koji nam po Duhu Svetom "začeta i od prečiste Djevice Marije rodjena, jedina Sina svoga posla" (26).

Od Čiste Srijede do Uzašašća Gospodinova na nebo "razlieva se uspomena Isusova kanoti Boga i čovika, na dokaz vjekovite pravde Božje" (27).

Od Duhova do Došašća "slavi se objavljene Duha Svetoga, Boga milosrdivnoga razdieljivajućega milost, koja se na zasviedočenje neprocienjene ljubavi Boga Oca po svetih otajstvih rasprostranjuje" (28).

U sva tri dijela liturgijske godine uklapaju se i svetkovine presvete Djevice Marije i svetaca.

Liturgijskoj godini, raspoređenoj po godišnjem dobu Ivan Antunović daje duhovnu i materijalnu vrijednost i obilježje: "Od došašća Gospodnjega do Čiste Srijede obično je studena tamnost. Samo ponekad pomoli svoj lik blago sunašće, sjajući nam tiem na kukavno duhovno stanje čovječanstva prije narodjenja Isusova, kada je na čas i kratku radost zagrijala srdce nekim samo osobam, kao blaženoj Djevici Mariji i sv. Josipu, bogoljubnim pastišom kod Betlehema, istočnim kraljem, starcu Šimunu i Ani Fanuelovoj" (29).

Poslije Čiste Srijede, sunce jače svijetli svojim zrakama. Nekada se i sakrije, "te se vrieme namrgodi i prozlije, kano da bi se zima i tamnost opet povratiti hotiela. To živo naliči duhovnomu stanju čovječanstva za tri dana muke i smrti Isusove. Ali, poslije slavnoga uskrsnuća Isusova sva narav mah preotme, polje se krasnim zelenilom zastre i stostrukim cviećem okiti. Za ovim nadodje Duh Sveti u žestini i obilju svietlosti, donesav sobom prebogata ploda, koji se do Došašća Gospodnjega sasvijem razvije, dozrije i pobere. Tako je na zemlji, kao u svetoj Majci Crkvi, kraljevstvu Isusovom, u kojem znače plod svetkovine bl. Dj. Marije, Andela, svetih i svetica Božjih. Ova sveta ili crkvena godina zaključi se blagdanom svih svetih i nabožnom uspomenom svih mrtvih (Dušni dan)" (30).

Liturgijskoj godini, Ivan Antunović dodaje prikladne molitve u molitveniku "Čovik s Bogom": Molitva o Adventu ili Došašću Gospodnjemu prigodom svake kvatrene posti; Molitva na čast božićne svetkovine; Molitva na svrhi godine, te molitva na čast svetih triju Kraljeva (31).

Velikom Tjednu posvećene su slijedeće molitve: Na Cvitnu Nedilju jedna i druga molitva; na Veliki Četvrtak, Veliki Petak, Velika Subota; Molitva na proslavu uskrsnuća Isusova, na Bilu Nedilju, na Spasovo, Duhovima, Presvetom Trojstvu i Tijelovu posvećene su vrlo sadržajne molitve (32).

Sve ovo ima svrhu, utvrditi vjernike u temeljne istine svete vjere iz kojih će oni crpsti bogatstva kršćanske duhovnosti.

3. DUHOVNO-MORALNI LIK KRŠĆANINA

Duhovno-moralni lik kršćanina raste po teološkim krepostima, vjere, nade i ljubavi. "Vjera nas sveta uči, da je prava i jedina radost naša, Boga licem u lice gledati i njega uživati, buduć da je u njemu sve ono, što je liepo, dobro, sveto i izvrsno, riječju, da su u njemu sva veselja, razkošja i blaženstva u najvećoj mjeri sadružena" (33).

Za Ivana Antunovića vjera počinje u Bogu i u Bogu se završava. Ona je utjeha i spas, ona je neprocjenjivo blago svakog kršćanina, koja čovjeka s Bogom spaja i sjedinjuje: "Vjera nije bo samo zato, da se s njom oči i uha zabavljaju, već ona mora oči, uha, usta, ruke, noge, pamet, volju, um i srdce, svu dušu i sve tielo obuzeti i osvojiti" (34). Sve se u životu mijenja, ali vjera ostaje do svršetka svijeta.

Kršćanin vjeruje i ljubi Boga, a svoju nadu stavlja u križ Isusov, "onako težak i krvan, kao što je prvi sa raspetim Isusom bio" (35). Ondje gdje se u ljudskom društvu vjera, nada i ufanje poštivaju "tamo se ravna svašta zakonom, koji iztiče iz vire u Boga i uzdržaje se samo i jedino hranom ljubavi, koja živi u svakom udu i u svakoj obitelji. Te sačinjava kršćansku domovinu i u njoj Crkvu, da se po jednoj usrićuje tielo, a po drugoj duša. A uzajamno sa obadvije spasava čovik, sastojeći se od tila i duše" (36).

Osim teoloških kreposti vjere, nade i ljubavi, Ivan Antunović ističe: molitvu, post, milostinju i milosrđe prema bližnjemu. Po tome se stiču kreposti, milost Božja da se svakoj napasti odupremo. "Isus je kazao, da valja moliti i raditi, ako se želimo kruhom hraniti" (37). Milostinja se odgaja "u njedri ljubavi kao čedo na grudih majčinih" (38). Post je vrlo važna u kršćanskom životu, jer nas ona "po zauzdanju požuda tjelesnih, uči gospodovati nad tjelesnim nasladjenjima, te gasi oganj strastih tjelesnih" (39). "Post je stubami, po kojih se na goru krieposti uzpinjemo... Post ne ukida tjelesnu snagu, već samo trne oganj krvi i umiruje strasti" (40). Molitva i milostinja idu skupa: "Zaludu je naša molitva, ako vrata naša pried siromasi zatvaramo, prema udovam i sirotam srdce otvrdnemo i njihovo dobro prisvajamo" (41). "Mnogo je lipše davati, nego li uzimati... Gdi neima u srcu sažaljenja, tamo neće biti ni Božjega smilovanja" (43).

Dademo li svakome niz molitava iz molitvenika "Čovik s Bogom", kao što je molitva za duh blaženstva, molitva kako svladati sedam glavnih grijeha, kako se vježbati i predati sebe u Božje milosrđe, kršćanin ima obilje pomoći za rast u duhovnom i moralnom pogledu. Ivan Antunović ne upućuje kršćanina samo na plitku pučku pobožnost, on traži od kršćanina da se stvarno razvije u zrelog kršćanina koji će moći odgovoriti svome krsnom pozivu na svetost i savršenosti, po kršćanskim krepostima i milostima koje iz svega toga izviru.

4. SAKRAMENTALNI ŽIVOT

U svome djelu "Bog s čovikom" I. Antunović vrlo živo tumači Simbol vjere sa konkretnim primjenama u život kršćanina. Kršćanin živi iz vjere u Isusa Krista, jedinoga Spasitelja i Otkupitelja ljudi. Kršćanin živi iz vjere Crkve koja

je stoljećima pružala svete sakramente. Za Ivana Antunovića sakramenti su bitni činovi rasta kršćanskoga života i posvećenja. Uz sakrament krštenja, koji je polazna točka kršćanskog posvećenja i posinovljenja u Isusu Kristu, I. Antunović daje veliko značenje sakramentima svete pričesti i ispovijedi.

Antunovićev pristup Euharistiji je izvoran. Euharistija je za njega izvor jedinstva vjere i Crkve, jedinstva kršćanskog života ljubavi, pravde i milosrđa u ljudskoj i obiteljskoj zajednici: "Prisveto tijelo i krv Isusova jest vidljivom savezom, koja kršćanstva međusobno spaja. Jer vjera uči, ufanje želi, da budemo svi između sebe braća i sestre, a tijelo Isusovo svjedoči, da baš uistinu tako i jesmo. Od njega svi jednako blagujemo, kao jednoga Oca nebeskoga i jedne matere sv. Majke Crkve sinovi i kćeri, i po tom se užje spajamo i sjedinjujemo, nego li krvlju tjelesna oca i matere, jer se ovdje tijelom i krvlju jedina Sina Božjega slažemo, da reć bi, srastemo se u jednom Isusu" (44).

Iako u ono vrijeme nije bila praksa česte svete pričesti Ivan Antunović slijedi suvremene liturgijske pokrete svoga vremena o čestoj svetoj pričesti. Pričest treba primati u svim okolnostima i događajima života: "Primajmo svi ovo prisveto otajstvo, svi velim, mali i veliki, siromasi i bogati. Zaručnici ga primaju zato, da Isus posveti njihovu ljubav, da bude stalna, vierna i do končanja njihova života čista" (45). Zatim Ivan Antunović nabroja, da tako kažemo, čitavu litaniju potreba kada treba primati pričest: majke u začecu da zdrav plod na svijet donesu, prije i poslije poroda; kada se kakav posao radi na gospodarstvu; kada se ženi sina ili udaje kćerku da budu po zakonu svete Majke Crkve; kada djeci bismo životni poziv, da za njih bude korisno i spasonosno; kada se stupa u kakvo dostojanstvo; u tuzi i nevolji; kada sreća prag prekorači da se ne uzoholi; u napasti, bolesti, na času smrti...

U molitveniku "Čovik s Bogom" Ivan Antunović donosi niz molitava prije sv. pričesti sa 33 prošnje prije pričesti na čast 33 godine života Isusova. Te su molitve poziv na čistoću srca i na odgovorno primanje pričesti kako to uči sv. Pavao apostol: "da tko nedostojno jide tvoje tijelo i pije tvoju krv, taj si pokaranje vično jide i pije" (46). Ujedno je to i poziv Isusov "hodite k meni svi pa ću vas okripiti". Ivan Antunović u toj molitvi opisuje kakvoga Isusa duša želi primiti u pričesti. To je Isus kontestiran od svojih suvremenika, uhvaćen u vrtu, mučen, raspet, umro i uskrsnuo, nov svijet nadvladao, ugaoni kamen postao. Njega grešnici odbacuju kao kamen zaglavni, koji kada padne na njih bit će satrti poput Abirona i Datana koji su se pobunili protiv Mojsija i Arona (47). Koliko biblijskog nadahnuća u tim molitvama! Sve je pisano laganim stilom, koji privlači molitelja da se sav preda Kristu u liku kruha i vina.

Za pripravu svete pričesti I. Antunović donosi u spomenutom molitveniku: litanije Presvetog Oltarskog Sakramenta, molitvu pred Presvetim Oltarskim Sakramentom, molitva na blagoslov s Presvetim itd. Sve su te molitve nadahnute citatima Svetoga pisma, koji pripremaju dušu molitelja na intimni susret s Kristom u Euharistiji (48).

Pored ovako bogatog euharistijskog stola, molitelj ne smije zanemariti zahvalu za neizmjerni dar Euharistije svete pričesti. Stoga Ivan Antunović daje

veliko značenje zahvali poslije svete pričesti: "Isuse, neprocjenjive ljubavi Odkupitelju, koji si nas krvlju svojom vjekoviečne smrti odkupio, smiluj se nami privelikim svojim milosrdjem. Izlieči, pokripi, ohrabri, prosvietli, utieši i očisti moje tilo i dušu, da se više nikada ne useli grih u moju dušu, nego da ti, preljubežljivi Isuse, koji si se dostojao u mene prebivalište svoje staviti, u meni i s menom gospoduješ i na vike vladaš" (49).

U istom molitveniku, Ivan Antunović pruža veliki repertoar molitava poslije sv. pričesti, prošnje poslije pričesti iz molitve "Ange conducteur", niz uzdača k Isusu uz djela vjere, ufanja i ljubavi (50). Kršćanin nahranjen euharistijskom hranom daje Bogu hvalu i zadovoljštinu za grijehe svijeta, izražavajući se slijedećim molitvama: Zahvalnica za primljene milosti po Svetotajstvih, molitva za grišnike, proti oholosti, lakomosti, bludnosti, zavisti, proždrljivosti, srditosti, linosti; da se objavljenoj istini ne protivimo; da se obranimo od nesnošljivosti spasonosne opomene; da se očuvamo od dosmrtna nepokajanja, molitva za sačuvanje od griha u nebo vapijućih, za sačuvanje od tuđih grija, o četiri zadnje stvari, skrušenja izdana od Pape Urbana VIII, te uzbuđivanje skrušenosti uz pisme Davidove... Kolikog li blaga, kolikog li učenja i duhovnog odgajanja za euharistijski život i brigu za spas svijeta! (51)

Nadalje, Ivan Antunović pridaje sakramentu sv. ispovijedi veliko značenje, naglašavajući komunitarnu dimenziju ovoga sakramenta. Grieh kojega čovjek čini, nije samo grieh koji se odnosi na pojedinca. To je grieh koji ranjava otajstveno Tijelo Isusovo, Crkvu, jer je svaki kršćanin ud otajstvenog tijela Crkve. Grieh narušava jedinstvo i ljubav u zajednici, obitelji, društvu. Čovjek treba što prije riješiti se grieha u sakramentu svete ispovijedi. Za ispovijed se treba dobro pripremiti. U molitveniku "Čovik s Bogom", I. Antunović pruža pokorniku "način sabiranja grija prije ispovidi" (52). Tome načinu prethodi priprava za sv. ispovijed. Prije nego se uđe u ispovjedaonicu treba imati na umu pred koga se ide. Svećenik u ispovjedaonici predstavlja Isusa milosrdna, pravedna i ljubežljiva. Isus se služi svećenikom kao sredstvom za odrešenje od grieha. Vlast nije u svećeniku, već u Isusu, s kojim svećenik po odredbi svete Majke Crkve vlada (53).

U ispovjedaonicu se ulazi bez straha, jer se ide Isusu punom milosrđa: "Podjimo sigurno i s punim pouzdanjem napried kod svećenika, kano pred Isusa, te se po primjeru evandjeoskog otčitnika, do zemlje poniziv, sami sebe osudimo i priznajmo, da smo do svih drugih mi najveći griešnici, na koje je Isus već na sv. krštenju i potvrdi toliko milosti izlio, toliko blagoslova po svetoj Misi i rieči Božjoj podielio, da bismo mogli kano andjeli božji biti čisti i liepi, vriedni u društvu svetih pri stolu nebeskomu veselje vjekoviečnje uživati... kleknimo na koljena i očitujmo sve naše grieha rekav: Otče, sagriešio sam proti neba i tebi, i nisam vriedan, da me sinom svojim nazivaš" (54).

Za Antunovića ispovijed je lijek duši i tijelu, mir savjesti i mir u obitelji. Za takvu veliku milost primljenu u sakramentu sv. ispovijedi treba biti Bogu zahvalan da nam sve prašta, čisti i pere i daje milost. U istom molitveniku Ivan Antunović pruža molitve: koncem ispovidi i posli ispovidi (55).

Značajna je Antunovićeva definicija sakramenta ženidbe: "U ženidbi muž je prilika Isusova, a žena (supruga) prilika Katoličke crkve. Ovi su na zemlji tako sjedinjeni kao što je Isusu božanstvo s čovječanstvom, u suncu svietlost s toplinom, a u čovjeku duša s tielom združena i sjedinjena" (56).

Za sve ostale sakramente, koje kršćanin prima, važi Antunovićeva postavka, da je Isus Krist kamen temeljac svih sakramenata. On "lieči ranjene pokorom, a hrabri bojazne i malovierne svetim Evandjeljem. On daje oružje u svetoj Misi, Svetotajstvih i propovidi, u nauku, molitvi, postu i milostinji" (57). Isus je ljubezni i gostoljubivi domaćin koji sam pripravlja gostu svoju večeru. On hrani dušu "praviernika hranom nebeskom, kruhom andjeoskim, da se po svemu okriepi, čisti, pere, poljepšaje te vriednim učini k večeri viekovite radosti pristupiti" (58).

Spoznati Isusa ne sastoji se u mudrovanju, već u naviještenoj riječi, u Evandelju. Tko traži istinu, neka sluša riječ Božju: "Slušajući rieč Božju, pokrenut će se srce njihovo isto onako, kao što se je pokrenulo srce svih učenika slušajući rieči Isusove kao što se pokrenulo srce sv. Augustina na propovied sv. Ambrozija" (59).

5. MARIJANSKA DUHOVNOST

U marijanskoj duhovnosti Ivan Antunović slijedi tradicionalnu nauku Crkve o Mariji, Majci Isusovoj, služeći se obilatim citatima Svetoga pisma i nauke crkvenih Otaca. Mora se priznati, da je I. Antunović i originalan u svojim tumačenjima, tko je i što znači Marija u svjetlu Objave i u životu Božjega Naroda. Laganim stilom pisanja upravo sadi u srcu vjernika temeljne istine o presvetoj Bogorodici, Djevici Mariji. Za Ivana Antunovića, Marija je zora, koja nam pokazuje i ukazuje na Isusa, obećanog Mesiju. Marija je Noina korablja, škrinja Zavjetna, gorući grm na Horebu, Davidova kula. Aludirajući na tekst Novoga Zavjeta iz knjige Otkrivenja, Ivan Antunović naziva Mariju "ženom zaodjevenom suncem, mjesecom pod nogama i krunom od dvanajst zvijezda" (60). Ona je Kraljica zaodjevena u svadbeno ruho koju dovode Kralju, uz pratnju djevica, druga njezinih. Marija je nova Estera i Judita. Marija je ponizna službenica Jahvina, blagoslovljena, odabrana i zamilovana. Njezina kruna od 12 zvijezda jeste "dika i sjajnost dvanajst apoštola, od kojih se je svakolika sv. Majka Crkva rodila, onako kao i narod izraelski od dvanajst zvijezda, sinova Jakovljevih" (61). Sva slavna svojstva kojima se hvale sveci i svetice Staroga Zavjeta, a odlikuju se anđeli i arkandeli, nastanila su se u Mariji, punoj milosti. Mariju resi nevinost Abelova, pobožnost Enahova, pravednost Noina, vjera Abrahamova, poslušnost Izakova, strpljivost Jakovljeva, poštenje Josipovo, krotkost i revnost Mojsijeva, ljubav i gorljivost Davidova, pažnja Rutina, krasota Rahelina, razboritost Rebekina, jakost Jahele, prijatnost Abigajile, veličanstva Estere, pobjeda Judite, čistoća Suzane, svetost Petra, zanos Pavlov, sjajnost Stjepana mučenika... (62).

Marijin život je tako usko povezan sa Isusovim životom, "kao što je po Otcu, Sinu i Duhu Svetom, srdce matere bogorodice sljubljeno s Isusom, Bogom

i čovikom... Gdje se god narodi dušom i srcem klanjaju Isusu, tamo u isto vrijeme i blaženu djevicu Mariju glasno pozdravljaju" (63).

Marija je posrednica u Kani Galilejskoj, supatnica pod križem Isusovim, jednom riječi, ona koja i danas svima nama Isusa pokazuje: "To ne smije nitko zatajiti, jer gdje se Blažena Djevica Marija pozdravlja, tamo i Isusu klanjaju, hvalu i slavu po molitvama i pjesmama uzdaju. Tamo se presvete žrtve Bogu Otcu prikazuju, tamo se primanjem svetih otajstava ljubav Duha Svetoga razlijeva" (64).

Bezgrešnom Začecu Blažene Djevice Marije I. Antunović poklanja par stranica četvrte knjige "Bog s čovikom". Antunović živi u vrijeme kada je Papa Pijo IX. dne. 8. prosinca 1854., u bazilici sv. Petra u Rimu, proglasio dogmu Marijinog Bezgrešnog Začeca. Na tim stranicama tumači obrazloženje zašto je i na temelju čega je Papa proglasio svu dogmu (65).

Biblijske figure, u koje Ivan Antunović oblači Presvetu Djevicu Mariju, pokazuju nam koliko on poznaje Bibliju i crkvene Oce, koji biblijskim figurama uljepšavaju lik Marijin, koja je ona glavna karika u lancu povijesti spasenja Starog Izraela i na početku stvaranja Novog Izraela, Crkve. Zato je ona uzvišena iznad svih svetaca i anđela.

U molitveniku "Čovik s Bogom", pronašao sam 277 stranica, posvećenih različitim molitvama u čast Blaženoj Djevici Mariji. Iz tih molitava izvire biblijsko i patrističko naučavanje Ivana Antunovića o Mariji. Vjernik, koji se preko tih molitava obraća Mariji, ujedno uči istine vjere i nauku Crkve o Mariji. Spomenimo barem naslove pojedinih molitava Presvetoj Djevici Mariji: Kratak uzdah k prisvetomu društvu Blažene Djevice Marije, Niz molitava na čast Blažene Djevice Marije nediljom, ponedjeljkom, utorkom, sridom, četvrtkom, petkom, subotom sa pismama u čast Bl. Djevice Mariji, Litanije Lauretanske sa odgovarajućim antifonama liturgijskog vremena, Andeosko pozdravljenje, Molitva na uspomenu prinašanja slavne kućice Bl. Djevice Marije sa krunicom neoskvrnjena začeca Bl. Djevice Marije, Molitva na uspomeni zaručenja Bl. Djevice Marije, Na čast očišćenja Bl. Djevice Marije, ili Svitla Marijina, Molitva na Blagovist ili navišćenje Bl. Djevice Marije, na čast sedam žalosti sa plačem Bl. Djevice Marije, Uz čašćenje Srca Isusova Ivan Antunović pruža i molitvu na čast prisvetoga Srca Bl. Djevice Marije. Molitva na čast pohoda Bl. Djevice Marije kod sv. Elizabete, molitva na čast Bl. Djevice Marije karmelićanske, Gospe Snižne i Velikoj Gospojini. Molitva Maloj Gospi, Imenu Marijinu, Gospi de Mercede, sv. krunici i prikazanju Bl. Djevice Marije, uz pisme u čast njoj, posljednje su stranice Antunovićevog molitvenika u čast Mariji (66).

Marijin štovatelj, Marijin svećenik Ivan Antunović punim srcem i ustima, te perom slavi Mariju i to slavlje i čašćenje želi utisnuti svojim dragim sunarodnjacima, koji Mariju slave kao svoju Kraljicu Hrvata. Svibanjskim i listopadskim pobožnostima u čast Mariji, Ivan Antunović želi potaći svoj narod da mole za spasenje grešnika, da Evropu sačuva od krivovjerstva, za učvršćenje kršćanstva i čestitoga života u kršćanskim obiteljima (67).

Ivan Antunović vrlo dobro pravi razliku u štovanju svetih, Marije i Presvetog Trojstva. Boga i Presveto Trojstvo štuje "latrijom", svece "dulijom", a presvetu Djevicu Mariju "himer dulijom". Nakon štovanja Boga jedinoga i trojstvenoga, nakon štovanja Majke Božje, slijede omiljeli sveci biskupa Ivana Antunovića, prije svega sv. Josip, kojega je Papa Pijo IX. proglasio 1870. zaštitnikom Crkve. Svetom Josipu I. Antunović posvećuje stranice svoje knjige "Bog s čovikom". pod naslovom: Sveti Josip, hranitelj Isusov i kreposti koje sv. Josipa rese. Veliča ovoga sveca kojemu je Bog povjerio čuvati svoga vlastitog Sina (68).

U molitveniku "Čovik s Bogom", sv. Josipu su posvećene molitve i litanije na 8 stranica (69). Za Ivana Antunovića sv. Josip nije neki stari djedica koji je indiferentan na događaje oko Novoga Mesije. Za I. Antunovića sv. Josip je također karika u lancu povijesti spasenja Naroda Božjega. On sv. Josipa povezuje sa biblijskim Josipom u Egiptu koji se brine za prehranu, za narod. Bog je sv. Josipu povjerio brigu za Isusa koji je glavna hrana novom Božjem Narodu, Crkvi.

Povlašteni sveci biskupa Ivana Antunovića jesu roditelji bl. Djevice Marije, sv. Joakim i Ana. Pet stranica svoga molitvenika I. Antunović posvećuje molitvama sv. Joakimu i Ani (70).

Isusov preteča sv. Ivan Krstitelj, svetac je kojemu I. Antunović posvećuje osam stranica knjige "Bog s čovikom", tumačeći ulogu Ivana Krstitelja u naviještanju dolaska Mesijina (71). U molitveniku "Čovik s Bogom", na tri stranice su molitve istom svecu (72). Zatim slijede sveci: sv. Stjepan, đakon i mučenik, sv. Ivan, evangelista i sveti Mladenci sa svojim molitvama (73).

U istom molitveniku, Ivan Antunović donosi niz molitava tako zvanim "narodnim svecima", počevši od sv. Ćirila i Metoda, slavenskih apostola. Ovu molitvu sv. Ćirilu i Metodu, biskup Štrosmajer je propisao kao službenu molitvu u svojoj biskupiji. Svaki svetac u molitveniku ima svoju specijalnu molitvu kojom se vjernici utječu u zagovor svetih. Zanimljive su nakane i naslovi tih molitava (74).

Laganim stilom pisanja I. Antunović izlaže nauku, da je "glavom svih svetih Isus, koji reče da će se moliti Bogu Otcu, da se od onih ni jedan ne izgubi, koji su njemu predani" (75). Sveci su oni, koji su za života bili prijatelji Božji, koji su vršili Božje zapovijedi i živjeli po Evanđelju Isusa Krista, a sada uživaju nagradu evandeoskih blaženstava. "Poslije Trojedina Boga i Blažene Dvice Marije, kanoti kraljice neba i zemlje, nakićen i posvećen je svaki dan u godini imenom svetaca ili svetice Božje" (76). Kao što je Bog dao moć i zadaću arkandelima Mihaelu, Gabrijelu i Rafaelu, da na zemlji izvrše što Bog hoće, tako je Bog dao moć svecima da oni kao ugodnici Božji pomažu narodu u različitim životnim potrebama. Tako će sv. Petar, ključar i sv. Pavao, učitelj naroda učvršćivati vjernike u vjeri Crkve, sv. Antun Padovanski pomagat će u svakoj nevolji, sv. Ilija će čuvati od groma i munje, sv. Servacije, Pankracije, Bonifacije i Urban od mraza i leda, sv. Vendelin, zaštitnik životinja... (77). Od 577. stranice

do 649. stranice molitvenika probrane su vrlo divne molitve gotovo svim svecima iz pučkog kalendara.

Značajne su Antunovićeve molitve u svakoj prigodi, osobito za žive i mrtve, za obitelji. Te molitve poučavaju vjernike kako će se voditi briga muža prema ženi, žene prema mužu, briga roditelja prema djeci i djece prema roditeljima i starijima, molitva za mladića i djevojku, za dobru ženidbu i udaju, za sve one, za koje treba moliti kršćanin. Osobito za bolesnike da ne umru bez sakramenata, za umiruće, Papu, biskupe, svećenike, redovnike i redovnice. Tu su molitve prije i poslije rada, vapaji u začetku napasti i obrana od njih... (78). Čovjek se divi Ivanu Antunoviću da je sve ovo mogao sabrati i na tako lagani način i privlačno opisati. Sve odiše toplinom, nježnošću, pouzdanjem, hvalom i čašćenjem.

7. STALEŠKA DUHOVNOST

Na evandeoski život blaženstava pozvan je svaki kršćanin, kako nas to uči u naše vrijeme II. Vatikanski sabor u dogmatskoj Konstituciji o Crkvi, poglavlje 4. i 5. o laicima i o općem pozivu na svetost. Ivan Antunović je u pozivu na svetost po staležima jasan, učeći da je svaki kršćanin katolik dužan kršćansku nauku usvojiti i riječ Božju slušati, te po njoj do kršćanskog savršenstva doći: "Tko rieč Božju ne sluša, nije od Boga, a tko ovu pohuli, prezire Boga" (79). I. Antunović ide dotle da se evandjelje mora utkati u svaku poru ljudskoga života: "Nauka sv. Evandjelja je svagdanja odjeća, koja valja, da s nami obavlja sve naše poslove, bili oni duševne ili tvarne naravi" (80).

Kršćanski roditelji su dužni evandeosku nauku živjeti i djeci svojoj omogućiti da i oni dođu do spoznaje Evandjelja i kršćanskoga života: "Čovieka ne može samo jilo i piće zadovoljiti, jer on ne sastoji se samo od tiela, koje je Bog iz zemlje sastavio, nego takodjer i od duha, štono je Bog u njegov udahnuo, a ovoga hrana nije zemaljski kruh, nego je istina, koju je Isus u svom nauku za sve čovječanstvo donio i naviestio... Uzalud njekoji odkreću oči svoje od neba i samo zemaljska nasladjivanja istražuju: jer buduć je naša duša iz neba došla, ona hranu svoju jedino odonud i očekuje" (81).

Kršćanin dolazi do svoga kršćanskog savršenstva živući evandeoskim naukom i duhom: "Kršćanski nauk je tako visok kao nebo i dubok kano Bog, a širok kao more, koje se nikada do dna izgrabiti i iscrpiti ne može... Neima takova čovieka, ni mlada ni stara, ni bogata ni siromašna, ni učena ni prosta, komu rieč Božja svakim danom i svakim časom ne bi potribna bila" (82).

Sve što je u kršćanskom nauku, "to je živa istina, a ova mora da je kod živih ljudi dušom i tilom zaodivena" (83). Tamo, "gdje se ne ore plugom evandjeoskim i ne zasijava sjemenom Božje rieči, tamo probuja korov, trnje i čičak, zasijani po djavlu u sjemenu grieha iztočna, naplodjenu prirodnim nagonima" (84).

Iz ovih par citata iz opširnog Antunovićeve djela očito se vidi kako je njemu stalo do savršenosti i svetosti svakog kršćanina, a ne samo savršenosti

svećenika, redovnika i redovnica, koji su po svome specifičnom pozivu u Crkvi pozvani na svetost i kršćansku savršenost.

S v e ć e n i c i su na povlašteni način pozvani na svetost i kršćansko savršenstvo snagom svetoga Reda i svojom pastirskom službom. U hijerarhiji Crkve svećenici su službenici Isusovi. Svećenik treba biti sličan Isusu "u ljubavi, milosrdju, krotkosti i strpljivosti" (85). Svećenik je predsjedatelj Euharistije i bogoštovlja, tumač Evandjelja, djelitelj sakramenata, pastir duša (86). Svećenik žrtvuje svoj život za spas duša i zato zaslužuje puno poštovanje: "Tko ne štuje svećenika, taj se odkreće od Boga, i ukida njegovoj osobi dužno štovanje. Po svećeniku se privlačimo Crkvi, po Crkvi k nebu, te kano s neba povraćeni, razlievamo ljubav prema izkrnjemu i djelujemo pravdu kršćansku" (87).

Ivan Antunović ističe koje su ljudske, moralne i intelektualne kvalitete, koje trebaju resiti svećenika. Prije svega, svećenik treba da je "zdrava razuma, zdrave volje i zdrava tiela. On mora biti poučen i obaviešten u svakom, baš i svietovnom nauku, da umije iz svakoga, kao pčela iz cvietna kaleža medeni sok izvaditi i puku pružiti" (88). Svećenik ne smije svesti svoj svećenički život samo na obavljanje mise i nedjeljne propovijedi, što mu uistinu mora biti prva briga. On treba biti čovjek "naukovnog djelovanja na ljudske društvene odnošaje, one što spadaju u obseg cile domovine, jedine općine, zadruge, il pojedine osobe" (89). Ako to ne čini, "nije dorastao plemenitoj zvaniji, na koju je od Gospodina pozvan bio" (90). Svećenik koji gleda na znanost i nju ljubi "taj ne miruje, već sipa obrazovanost punom šakom na sve strane, kao razsipnik novce, mora se razbuditi puk, kom ovakav pop dopadne" (91).

U duhovnom i moralnom smislu, svećenika trebaju resiti kreposti i krepostan život. Bog je svećenike ovlastio da budu posrednici između neba i zemlje. Stoga trebaju biti sveti, jer štogod je "svetiji, štogod je izvrsniji svećenik, to bolje vidi mane svoje, većma osića nedostatke svoje, da nauk izvrstno dili, da žrtvu neoskvrnjenu prikaže, da svetotajstva i posvećen i neporočan razdiljuje, da blagoslove vridne i dostojne razastire" (92).

U svome svećeničkom životu, svećenik treba paziti na čednost: "Čednost je prva, koja treba da diči čelo svećenika. Skromnost treba da se očituje svakim kretom njegova ponašanja, a ljubežljivost treba da odsieva svakom njegovom rieči" (93). Kao što kormilar na brodu ne smije ni na čas napustiti mjesto za kormilom, tako "svećeniku, učitelju i prijatelju puka nije slobodno ni na jedan čas da ostavi puk, koga su napali vuci; jer onda nije pastir već pogodjenik" (94). On ne smije zanemariti Božju kuću, tj. crkvu "jer vjernici ono čine, što vide i čuju od svoga duhovnog pastira" (95).

Što se tiče materijalnog posjedovanja svećenika, I. Antunović je vrlo zahtjevan u evanđeoskom siromaštvu svećenika: "Bogatstvo, što svećenik teče, nije njegovo, već svega ljudstva. On ga kupi, da ga mudro i umjetno razdjeljuje" (96). Svećenik ne smije biti kamen smutnje u nauku vjere, u ponašanju, u riječima i djelima. On treba da je čvrst u svemu, kako bi mogao svoje stado učvrstiti u svemu što je Božje (97).

Svećenicima, koji ne obavljaju svoju svećeničku dužnost kako valja, Ivan Antunović poručuje: "Jao svećeniku, koji je postao vukom, da proždire stado, što je Bog-čovjek krvlju odkupio i njemu da ga čuva povjerio" (98). Takvim svećenicima ne škodi "ako im se od vremena do vremena operu glave" (99). Na drugom mjestu I. Antunović piše: "Nije li već za dosta opaženo, da kada Bog odluči puk koji kazniti, dade mu obično zločesta pastira" (100).

Svećenik bi se trebao u svome pastoralnom radu radovati uspjehu svojih kolega svećenika i ne žalostiti se njihovu uspjehu: "Neka se ne žalosti svećenik, kada vidi da brat njegov svećenik, djelovanjem svojim u narodu veći plod no on proizvaja, jerbo se zasluga njegova neće mjeriti po broju onih koji su ga vjerno slušali, nego će se mjeriti po čvrstoj njegovoj volji i važnosti uložena truda" (101).

Čitajući koncilski dekret "Presbiterorum Ordinis", II. Vatikanskog sabora i uspoređujući ove Antunovićeve misli o duhovnom, moralnom i intelektualnom liku svećenika, nalazimo puno sličnosti, premda nije to tako jasno određeno kao u koncilskom Dekretu.

Redovnici i redovnice su na osobit način pozvani na svetost, jer su oni znak svetosti Crkve. Ivan Antunović prilazi s puno pažnje, delikatnosti i uvažavanja problematike redovničkog života u Crkvi i među Božjim Narodom. Upravo iznenađuje njegov simpatični pristup redovnicima u kojima ne gleda rivale na području pastoralnog i duhovnog rada među narodom, već ih želi svim silama uključiti u sve djelovanje crkvenog života.

Za Ivana Antunovića, redovnici su usko povezani s Crkvom i imaju svoje svjedočko poslanje u Crkvi. Oni su znak svetosti Crkve: "Ako djavo u kraljevstvu Isusovu sije grieh, iz kojega raste siromaštvo, tuga, nevolja i razne bolesti, tada sveta Majka Crkva zasijava krepost, koja tegobe, boli i nevolje čovječanstva lieči i iskorjenjuje... treba ženski spol ljubavi Isusovoj uzgajati. Redovnici su kao ljudi koji izidjoše na mejdan, duhom Božjim nadareni". Redovnici su poput Davida pred Golijatom "da se pomoću Božjom, proti dušmana slave Božje bore. Izidjoše kao Judita, da griehom zadane rane srca lieče i u nj ulje ljubavi lijeva-ju" (102).

U pripovijesti "Odmetnik", I. Antunović izriče pohvale redovnicima i redovnicama: "Redovnike ćeš naći, gdje se pjesma stvara, da ti ugodi srcu. Njih ćeš naći gdje se glazba u najmilije zvuke stiče, da se Bog poput andjelah na zemlji proslavlja. Njih ćeš naći, gdje se sve ono slika, što je u čovjeku, i izvan čovjeka na zemlji i na nebu prekrasnim bojama nakitćeno, da se izdovoljava i k nebu uzdiže oko tvoje... njih ćeš naći gdje se krasnoslovi, da tvoje misli i čuvstva izkinu iz okova zemaljskih i sebičnih, te ih uzdignu do izvora ljubavi božanstvene, da se sve izjednači, što je na svijetu krivo; do izvora ufanja, da se zdvojnost ukloni; do izvora vjere, da ti plemenitost i dostojanstvo čovjeka razvije i pokaže krunu vječnosti pripravljenju" (103).

Ivan Antunović usitinu gleda u redovnicima i redovnicama duhovne i kreposne ljude i žene: "Neka pokuša ma tko drukčije tumačiti i razjasniti ono požrtvovanje jednog redovnika, koji samo trideset godina ništa drugo ne čini,

nego neprestano bez ikakve plaće, nagrade ili izgleda na kakovu pohvalu, djecu poučava. Neka pokuša inače tumačiti požrtvovanje jedne milosrdne sestre, koja bez svake nagrade, najgadnije, najnečistije bolestnike dvori i njeguje. K tomu požrtvovanju je jedini ključ, ona ljubav prema Isusu, koja svakoj duši čovječanskoj poradi Isusa želi, teži i nastoji dobro, radost i veselje učiniti" (104).

Iako ovi citati nemaju onu teološku jasnoću, koju je dao II. Vatikanski koncil, ili onu teološku obradu koju nam pruža dekret "Perfectae Charitatis", ipak se ovdje nalaze točke one svjedočke uloge redovničkoga života za očuvanje svetosti Crkve, kako to naučava spomenuti koncilski Dekret. Uz svu pohvalu redovničkog života i nezamjenjivu ulogu redovnika u Crkvi, Ivan Antunović poručuje onim redovnicima i redovnicama, koji ne žive svoje zvanje kako valja: "Redovnik je izvan samostana riba izvadjena iz vode" (105).

II. VREDNOVANJE DUHOVNOSTI U DJELIMA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

Usmjerjenje liturgijske duhovnosti kod biskupa Ivana Antunovića interesantno je, jer se ta duhovnost počinje razvijati pod utjecajem glasovitog benediktinca Dom Gueragera. On je godine 1841. objavio značajno i originalno djelo, prvi svezak "Année liturgique", koje je predstavljalo "istinski spomenik kršćanske kulture" (106), i tako pridonijelo velikoj liturgijskoj obnovi onoga doba i općenito obnovi katoličke pobožnosti. Glavne misli ovoga liturgijskog sveska opata od Solesmesa, naišle su na veliki odjek u širokim crkvenim krugovima, jer se govori o nenadmašivom bogatstvu duhovne hrane što ju sadrži korska služba. Gueragerovi učenici poput Maurusa Woltera, priređuju za monahe komentar psalama patrističkom sentencom: "Psalite sapienter" (107). Sve je išlo k tome da se uskladi duhovni život s liturgijskim životom, što se nama danas čini razumljivim, ali u tom vremenu je pod utjecajem ignacijevskih metoda molitve, duhovna atmosfera kod većine benediktinaca imala toliko upliva, da je korna molitva često bila bez ikakva liturgijskog duha (108). U tom duhu je belgijski monah Don Gerard von Caloen, godine 1878. izdao prvi "Missel des fideles". Naš Ivan Antunović godine 1884. izdaje molitvenik "Čovik s Bogom" u kojemu na neki način pruža svome narodu "mali misal" sa bogatim tumačenjem svete Mise i njezinih dijelova.

Druga trećina 19. stoljeća donijela je na području pobožnosti kao na mnogim drugim područjima dalekosežni i trajan duhovni preokret. Od stroge i hladne pobožnosti što su je propovijedali nekadašnji Sailerovi pristaše u Njemačkoj, te nekadašnji učenici sv. Sulpicija u Francuskoj i baštinici jansenista sinode u Pistoji u Italiji, došlo se do religioznosti koja je bila osjećajnija, manje rigoristička, koja je naglašavala češće primanje sakramenata i više vanjskih vježbi pobožnosti. Od tog vremena, pobožnost se usmjerava prema milostivom Kristu koji pokazuje svoje srce koje je toliko ljubilo ljude. Rada se pobožnost prema Isusu "zatočeniku ljubavi u tabernakulu". Marijanska pobožnost se širi

pod vidom Lurdske Gospe, a sveci poput sv. Antuna Padovanskog i sv. Josipa, kojega Papa Pijo IX. proglašava zaštitnikom Crkve (1870.), sve više dolaze do izražaja pučkog štovanja i pobožnosti (109).

Unatoč pozitivne strane buđenja ovakvog vida duhovnosti, ta je pobožnost često bila bez ukusa i djetinjasta, kako to pokazuju sentimentalne crkvene popijevke "i jedna cijela nabožna književnost, gdje dobra nakana nije isključivala i loš ukus" (110). Naglasak, kojim su se vršile posebne pobožnosti, još je više suzio vidokrug brojnih vjernika, koji su već izgubili dodir s Biblijom i liturgijom. No, ipak se mora priznati, da je razvitak tih pobožnosti izražavao zdravu reakciju kršćanskog osjećaja protiv "slabokrvnog deizma bliskog kršćanstvu, što su ga brojni krugovi bili prihvatili tijekom prošloga stoljeća" (111).

Poticanje na redovitu svetu ispovijed i pričest usmjerili su pozornost na bitno sakramentalni karakter katoličkog života. Krist, pravi Bog i pravi čovjek, utjelovljenje je ljubavi Boga koji poziva svakog čovjeka da ga sa svoje strane ljubi. To upravo odiše temama i duhom pisanja kod našega Ivana Antunovića. On upravo slijedi tu liniju liturgijskog života, euharistijske pobožnosti, pobožnosti Srcu Isusovu, pobožnosti prema Majci Božjoj i svetima. Sve se to osjeća u Antunovićevom djelu "Bog s čoviekom" i molitveniku "Čovik s Bogom", kako smo imali prilike vidjeti iz njegovih citata koje sam navodio.

U euharistijskoj pobožnosti, mora se priznati da još uvijek u to doba nije bilo osjećaja za liturgijski život koji bi obuhvaćao cijelu zajednicu vjernika. Primjerice, pričest kao vrelo posebnim milosti i stvarna prisutnost kao predmet klanjanja, zaokupljali su svu pozornost. Međutim, pričešćivanje pod misom često se izostavljalo, osobito kod tako zvanih "velikih misa". Nešto slično nalazimo u Antunovićevu molitveniku "Čovik s Bogom" na str. 107 pod naslovom "O pričesti misnika" (kada se virni u duhu pričešćuju), nalazi se molitva za taj dio mise, ali nema molitve kada se i virni pričešćuju, već odmah slijedi popričesna molitva. Ivan Antunović daje niz molitava u istom molitveniku nakon sv. pričesti kao zahvalu, ali u samom liturgijskom dijelu sv. Mise toga nema, pa ispada da se vjernici samo u duhu pričešćuju dok se svećenik stvarno pričešćuje. Ova tvrdnja ne umanjuje zaslugu I. Antunovića koji se uistinu bori za čestu sv. pričest i to baš u sv. Misi. Međutim, ovo naglašavam kako se i kod njega vide ti obrisi ne uključivanja cijele zajednice vjernika u kompletnu liturgiju sv. Mise, kako to mi imamo danas nakon koncilske obnove.

Reakcija protiv jansenističke strogosti što se tiče češćeg primanja svete pričesti sve je jača. U Francuskoj mons. de Segur neumorno promiče čestu sv. pričest. Frassinetti u Italiji u svom "Il convito del divino amore" (1886.), brani čestu sv. pričest u obrani starine, dok Don Bosko slijedi ideju pristalica rane svete pričesti koja je u južnoj Italiji bila uobičajena. Naš Ivan Antunović se također zalaže za čestu svetu pričest kako smo vidjeli u njegovim citatima, kada i u kojim se životnim okolnostima treba često pričešćivati (112).

Razni oblici klanjanja Presvetom Oltarskom Sakramentu uglavnom dolaze iz Italije u drugoj polovici 19. stoljeća. "Vječno klanjanje" što ga je Pijo IX. službeno preporučio 1851. sve se više širilo. Rimski običaj noćnog klanjanja

uveo je karmelićanin Herman Cohen, židovski obraćenik, glasoviti propovjednik i nadareni muzičar koji je komponirao brojne ganutljive melodije u čast Euharistije, a koje su se širile po Njemačkoj, Francuskoj i Italiji (113).

Smisao klanjanja pred Presvetim Sakramentom je u naknadi za nanesene nepravde prema Isusu Kristu, za nanesenu uvredu Kristu i Crkvi radi laicizacije društva. U Francuskoj klanjanje dobiva još jednu nijansu: ne samo da se okaju grijesi pojedinačnih grešnika, nego "u prvom redu držanje državne vlasti koja je društvo izručila laicizmu" (114). Pod tim vidom radaju se i ideje o međunacionalnim euharistijskim kongresima s ciljem da se grandioznim manifestacijama indiferentnim masama približi euharistijska prisutnost Kristova i da se zastarašenim katolicima antiklerikalnom politikom vrati svijest broja i snage.

Klanjanje Presvetom Oltarskom Sakramentu iznijelo je na svjetlo još jednu točku koja je u pobožnosti 19. stoljeća bila vrlo naglašena: težilo se k sjedinjenju s Kristom koji trpi, više nego slavnim otajstvima uskršnje poruke. Takva se duhovna tendencija osjeća u molitvama euharistijskom Isusu u Antunovićevom molitveniku.

U štovanju Srca Isusova, dolazi do izražaja bolno suosjećanje sažaljenja vrijednom žrtvom na Golgoti, kako je to osjećao srednji vijek. Traži se naknada za uvredu grešnika u duhu ljubavi i pokore prema poruci Margarete Marije Alacoque. Ističe se i apostolska zadaća da se "nadopuni što nedostaje Kristovoj patnji", tako da se nasljedujući Krista, na sebe uzmu griesi ljudi i posljedice grieha u vidu sentimentalne naravi (115). U tom duhu su i dvije molitve Srcu Isusovu u Antunovićevom molitveniku (116).

Bujanje marijanske pobožnosti započelo je potkraj 19. stoljeća Živom krunicom, ukazanjem Gospe Katarini Laboure 1830, ukazanjem Gospe u la Salettu 1858., te ukazanjem Gospe u Lurdu. Marijanske kongregacije redovnika i redovnica razvijale su se po svim zemljama pod Marijinim nazivom, a listopadske i svibanjske pobožnosti su cvjetale. Spisi Griniona de Montforta 1843., dali su marijanskoj pobožnosti novi impuls. Definicija "Bezgrešnog Začeca" godine 1854., dala je svoj dodatni poticaj marijanske duhovnosti (117).

Raširenost marijanske duhovnosti početkom 19. stoljeća razvija se i u starim redovničkim zajednicama. Oblici marijanske obnove bili su nejednaki, ponekad čak i djetinjasti da je morao intervenirati Sveti Oficij. Mariološki spisi su osrednji sve tamo do teologa Passaglie i Malou koji se javljaju prigodom dogme "Bezgrešnog Začeca", te Newmanna i Scheebena, koji nažalost nisu našli sluha kod svojih suvremenika (118). Antunovićovo djelo "Bog s čovikom" osobito 4. knjiga, pruža nam predivne stranice mariologije i marijanske pobožnosti temeljene na Sv. pismu, crkvenim Ocima, koncilima i papinskim učiteljstvom (119). Bogatstvo marijanskih molitava nalazimo u molitveniku "Čovik s Bogom" Ivana Antunovića.

U pučkoj duhovnosti Ivan Antunović slijedi tijek svoga vremena u kojemu ima reakcije na prosvjetiteljstvo (120). Evo nekoliko misli u vezi toga: "Spomenuta godina 1848., donijela nam je jošter i to zlo, što su ona načela, koja su do sada "mudraci" i tako zvani "prosvietljenaci" posebno naučali i učili, u učione

i zakone unešena. Prije je svatko znao, da se u učioni ima svaki nauk tako udesiti i predavati, da čovjeka k većoj pobožnosti vodi i svaki zakon tako izpraviti, da čovjeka kraljevstvu Božjemu privadja. Sada su pako izmislili, da treba nauk i zakon svietovni od kršćanstva oddieliti" (121). Reakcija je to na prosvjetiteljstvo i laicizam koji želi istisnuti iz života vjernika sve što je crkveno, sakramentalni život, osobito laicizacija sakramenta ženidbe. Danas kada gledamo plodove toga prosvjetiteljstva i laicizacije, vidimo kako je I. Antunović imao dalekosežne poglede kamo će dovesti Crkvu i kršćanstvo takav smjer danas. Istisnuti Boga i vjersku pouku iz škola i društva, znači oduzeti prirodno pravo vjernicima, da Boga upoznaju, da budu poučeni u vjeri i moralu, sakramentalnom životu i životu Crkve. Toj temi I. Antunović daje puno pažnje u svojim djelima (122).

ZAKLJUČAK

Kao Sažetak ovoga, što je rečeno o Antunovićevoj duhovnosti, nećemo pretjerati, ako tvrdimo da je on u svojim spisima uistinu originalan i jasan u naučavanju, ali on slijedi tok povijesnog vremena Crkve i njezinog duhovnog gibanja, nastojeći biti podupiratelj i promicatelj svega što je novo i obnoviteljsko u duhovnosti Crkve i općenito na kulturnom i intelektualnom planu. I. Antunović želi buditi svoj kršćanski i katolički narod na aktivni vjerski i duhovni život Crkve svoga vremena, koji vodi u budućnost prema onome što mi danas živimo nakon obnove II. Vatikanskog koncila. Ivan Antunović je na neki način upravo ta karika u lancu povijesti duhovnosti Crkve, jer veže starinu sa svojom suvremenošću, utirući put obnovljenoj sadašnjosti. Njegova pisana djela su na neki način i danas aktuelna, poradi svoje jasnoće naučavanja na temeljima Sv. pisma, Patristike, crkvenog naučiteljstva i lakoćom stila kojim je pisano da ga može najprije prostiji puk razumjeti. To je doista važno istaći, jer je naš narod onoga doba bio seljački, zemljoradnički narod, često puta i polupismen. Antunovićevo pisano djelo išla su za opismenjivanjem svoga naroda, širenjem kulture, vjerske i duhovne izobrazbe. Kako je puno putovao po svijetu, suočavao se sa svim izazovima svoga vremena u teološkom, duhovnom i opće intelektualnom pogledu. Čitajući njegova djela, svatko se može uvjeriti u njegovo nemirenje sa postojećim stanjem teološke i duhovne izobrazbe i vjerske prakse. Vješto je znao skakati u vlak koji će ga povesti u zdravu obnoviteljsku crkvenu i kulturnu budućnost, na čemu smo mu zahvalni.

B I L J E Š K E

- (1) Usp. M. Peurrat, *La Spiritualite chretienne*, prvo izd. Paris 1918; *Introduction a la vie spirituelle*, Charle Beuyer, Paris 1960; *Dizionario Enciclopedico di spiritualita*, Roma 1975.
- (2) Usp. Dr. Vilim Keilbach, *Duhovno bogoslovlje*, Zagreb 1950, Uvod.
- (3) Ivan Antunović, *Čovik s Bogom*, str. 23.
- (4) Isto, str. 27.
- (5) Isto, str. 29.
- (6) Isto, str. 32.
- (7) Isto, str. 34.
- (8) Isto, str. 48, 149.
- (9) Isto, str. 50.
- (10) Isto, str. 51.
- (11) Isto, str. 55.
- (12) Isto, str. 57, 58.
- (13) Isto, str. 61.
- (14) Isto, str. 69.
- (15) Isto, str. 72, 73.
- (16) Isto, str. 74.
- (17) Isto, str. 81.
- (18) Isto, str. 83, 84.
- (19) Isto, str. 87.
- (20) Isto, str. 93.
- (21) Isto, str. 98, 99.
- (22) Isto, str. 109.
- (23) Isto, str. 110.
- (24) Isto, str. 111.
- (25) Isto, str. 112, 115.
- (26) Ivan Antunović, *Bog s čovikom*, str. 658.
- (27) Isto.
- (28) Isto.
- (29) Isto.
- (30) Isto, str. 659.
- (31) Usp. Ivan Antunović, *Čovik s Bogom*, str. 401 - 424.
- (32) Usp. Isto, str. 446 - 481.
- (33) Ivan Antunović, *Slavjan*, str. 5.
- (34) Ivan Antunović, *Bog s čovikom*, str. 500.
- (35) Isto, str. 668.
- (36) Ivan Antunović, *Naputak*, str. 49 - 50.
- (37) Ivan Antunović, *Slavjan*, str. 27.
- (38) Isto, str. 50.
- (39) Ivan Antunović, *Bog s čovikom*, str. 155.
- (40) Isto, str. 693.
- (41) Isto, str. 336.
- (42) Ivan Antunović, *Naputak*, str. 199.
- (43) Ivan Antunović, *Čovik s Bogom*, str. 509, 575.
- (44) Ivan Antunović, *Bog s čovikom*, str. 629.
- (45) Isto, str. 627.

- (46) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 283.
- (47) Usp. isto, str. 290.
- (48) Usp. isto, str. 488, 310, 485.
- (49) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 631.
- (50) Usp. Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 297.
- (51) Isto, str. 203 - 248.
- (52) Isto, str. 261.
- (53) Isto, str. 277.
- (54) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 640.
- (55) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 282.
- (56) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 645.
- (57) Isto, str. 229.
- (58) Isto, str. 229.
- (59) Isto, str. 379.
- (60) Isto, str. 208.
- (61) Isto, str. 209.
- (62) Isto, str. 209.
- (63) Isto, str. 208.
- (64) Isto, str. 208.
- (65) Isto, str. 552.
- (66) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 330 - 535.
- (67) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 553 - 554.
- (68) Isto, str. 210.
- (69) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 383 - 390.
- (70) Isto, str. 393 - 397.
- (71) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 213 - 215.
- (72) Usp. Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 500 - 503.
- (73) Usp. Isto, str. 410 - 411.
- (74) Usp. Isto, str. 577.
- (75) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 656.
- (76) Isto, str. 656.
- (77) Usp. Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 577 - 649.
- (78) Usp. Isto, str. 653 - 770.
- (79) Ivan Antunović, Slavjan, str. 10.
- (80) Ivan Antunović, Odmetnik, str. 32.
- (81) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 241.
- (82) Isto, str. 538.
- (83) Ivan Antunović, Naputak, str. 62.
- (84) Ivan Antunović, Bariša Kitković, str. 216.
- (85) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 280.
- (86) Usp. Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 574 - 575.
- (87) Isto, str. 491.
- (88) Isto, str. 574.
- (89) Ivan Antunović, Vila, god. 1874., str. 33.
- (90) Isto, str. 33.
- (91) Ivan Antunović, Bariša Kitković, str. 148.
- (92) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 281.
- (93) Ivan Antunović, Odmetnik, str. 211.
- (94) Isto, str. 268.
- (95) Ivan Antunović, Poučne iskrice, str. 131.
- (96) Ivan Antunović, Odmetnik, str. 212.
- (97) Isto, str. 212.
- (98) Isto, str. 258.

- (100) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 593.
- (101) Isto, str. 296.
- (102) Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 598.
- (103) Ivan Antunović, Odmetnik, str. 62.
- (104) Ivan Antunović, Bog s čovikom, str. 328.
- (105) Ivan Antunović, Odmetnik, str. 105.
- (106) Hubert Jedin, Velika povijest Crkve, Zagreb, 1987, VI/1, str. 456.
- (107) Usp. Isto, str. 651 - 652.
- (108) Usp. Isto, str. 652.
- (109) Usp. Isto, str. 643.
- (110) Isto, str. 644.
- (111) Isto, str. 645.
- (112) Usp. Ivan Antunović, Bog s Čovikom, str. 627.
- (113) Usp. Hubert Jedin, Velika povijest Crkve, Zagreb 1987, VI/1, str. 645 - 646.
- (114) Isto, str. 646.
- (115) Usp. Isto, str. 646 - 647.
- (116) Usp. Ivan Antunović, Čovik s Bogom, str. 491 - 494.
- (117) Usp. Hubert Jedin, Velika povijest Crkve, Zagreb 1987., VI/1, str. 650.
- (118) Usp. Isto, str. 650.
- (119) Usp. Ivan Antunović, Bog s Čovikom, str. 205 - 208; 221; 402, 464, 666.
- (120) Usp. Isto, str. 529.
- (121) Usp. Isto, str. 529.
- (122) Usp. Isto, str. 529 - 535.

LITERATURA

- 1 Ivan Antunović, Bog s čovikom, Vac, 1879.
- 2 Ivan Antunović, Čovik s Bogom, Kalača, 1884.
- 3 van Antunović, Bunjevačko - Šokačka Vila, Kalača, 1874.
- 4 Ivan Antunović, Poučne iskrice, Temišvar, 1872.
- 5 Ivan Antunović, Slavjan, Kalača, 1875.
- 6 Ivan Antunović, Odmetnik, Zagreb, 1875.
- 7 Ivan Antunović, Naputak, Kalača, 1882.
- 8 Ivan Antunović, Posljednji Gizdarev, rukopis, 1876?
- 9 Ivan Antunović, Bariša Kitković, rukopis.
- 10 II. Vatikanski koncil, Dokumenti, Zagreb (Kršćanska sadašnjost), 1980.
- 11 Hubert Jedin, Velika povijest Crkve, Zagreb, 1987, VI/1.
- 12 M. Pourrat, La Spiritualité chrétienne, prvo izd. Paris 1918.
- 13 Charle Bouyer, Introduction a la vie spirituelle, Paris 1960.
- 14 Dizionario Enciclopedico di spiritualità, Roma 1975.
- 15 Dr. Vilim Keilbach, Duhovno bogoslovlje, Zagreb 1950.
- 16 Dr. Matija Evetović, Biskup Ivan Antunović, Subotica 1935.

POUČNE ISKRICE

KORISTNOJ PUČKOJ ZABAVI

PUTEM PO ITALIJI GODINE 1869-te

SABRAO

IVAN ANTUNOVIĆ,

KALOČKI KANONIK I „BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH NOVINAH“ UREDNIK.

U TEMISVARU.

TISKOM BRÁČE MAGJARAH.

1872.

Putopis Ivana Antunovića „Poučne iskrice“

DRUŠTVENI I KARITATIVNI RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

Premda je nakana ovog izlaganja pratiti karitativna nastojanja i društveni rad Crkve među našim narodom pod vidom njezina služenja dotičnom narodu u proteklom trostoljetnom razdoblju, ipak ovo izlaganje ne bi bilo potpuno kada se ne bismo osvrnuli i barem kratko nabrojili karitativnu i široku socijalnu djelatnost našeg narodnog preporoditelja i oca nacije, biskupa Ivana Antunovića.

Ova njegova djelatnost zaslužuje jednu temeljitu studiju. Ovdje se zadovoljavamo navesti samo one podatke koje u svojoj knjizi "Život i rad Ivana Antunovića" (Subotica, 1935.) dr Matija Evetović navodi: "Antunović je u Kaloči i na društvenom polju mnogo radio. Uz njegovo ime veže se osnivanje Kalačke štedionice i Dobrotovornog ženskog društva. On je u Kaloči osnovao čitaonicu i Vodnu zadrugu. Na sabirnim arcima u dobrotvorne svrhe njegovo N.N. nikad nije izostalo, jer je veliki dio svoga prihoda žrtvovao sirotinji. Bio je član osnivač Gospodarskog društva Bačke županije i platio je u ime članarine loo forinti. To potvrđuje Julije Karačon, društveni tajnik pismom od 12. srpnja 1872. god. ko- jem je priložio priznanicu pod br. 376 na uplaćenih loo foriniti." (25, str.).

Isti autor na drugom mjestu kaže: "Antunović je kao kalački kanonik bio veliki dobrotvor učenika, osobito Bunjevaca. Iškolovao je preko 200 djaka. U njegovoj kući bilo je dnevno 60-70 osoba na hrani. Đake je i novcem pomagao da uzmognu završiti nauke. On se za njih brinuo kao rodjeni otac." (n. djelo, 35. str.)

U daljnjem tekstu citirani autor spominje neke ugledne svećenike i intelektualce koji su uživali obilatu pomoć biskupa I. Antunovića: na pr. Ivan Evetović - prepozit bački; Ante Evetović Miroljub - pjesnik i župnik u Valpovu; Andrija Car - župnik u Santovu; Mijo Mandić - umirovljeni školski nadzornik; Valentin Bedžula - župnik u Beregu; Fucin - učitelj i kantor u Beregu; Bruno Piuković iz Subotice i toliki drugi. Svi učenici, koji su se kod biskupa I. Antunovića hranili, morali su na koncu školske godine donijeti i pokazati svjedodžbe (n. djelo, 35. str.).

Ako se ovoj djelatnosti doda da je I. Antunović veliki dio svoje obilne izdavačke djelatnosti finansirao sam, ili gotovo sam, počev od "Bunjevačkih i šokačkih novina" pa do velikog djela "Bog s čovikom" i molitvenika "Čovik s

Bogom", tek se tada dobiva sva širina djelatnosti ovog velikog kršćanskog uma i srca. Za ilustraciju navodimo kako je to srce bilo veliko i široko: "Jednoga dana je otputovao iz Kaloče u namjeri da ode na omiljele Karpate. Stigavši u Peštu, susreo se na stanici sa jednim svojim školskim drugom, barunom po rođenju... U prijateljskom i drugarskom razgovoru upita kako mu je. Barun odgovori: "Evo vidiš, Ivane brate, to mi je sve što imam na sebi". I. Antunović ga požali, izvadi sav novac što je ponio na put, pokloni ga svome školskom drugu, ljubazno se s njime oprosti i vrati se u Kaloču". (n. djelo, 36. str.).

Njegova dobrota postala je poslovičnom u cijeloj Kaloči i okolini, tim više što je dvije godine bio upravitelj velikih kaptolskih imanja u Kaloči pa je kao takav dolazio u susret sa najsiriromašnijim slojevima društva, slugama, pastirima, nadničarima koji su i te kako bili potrebni njegove ljubavi i razumijevanja. (Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14 VIII 1986. Subotica, 1987. 216-217. str.).

NAPOMENA

Ovaj odlomak referata o društvenoj i karitativnoj djelatnosti Crkve u Hrvata održan je na Znanstvenom skupu 14. kolovoza 1986. god u Subotici u "Paulinumu" u povodu 300. obljetnice doseljavanja i obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj.

Prenosimo ga u ovaj Zbornik radi cjelovitosti tematike i radi zaokruženja lika biskupa I. Antunovića. Ovo područje života i djelovanja Ivana Antunovića je najmanje istraženo iako predstavlja važan momenat njegova rada. Razlog je nedostatak izvora. Pokojnik je, kako je poznato, prije svoje smrti naredio da se sva njegova pisana ostavština i pismohrana spali. U njegovom osobnom registru u kaločkom crkvenom arhivu nema podataka koji bi se odnosili na ovo područje njegove djelatnosti. O tome sam se osobno uvjerio 24. travnja 1990. god. prigodom posjeta crkvenom arhivu u Kaloči. O toj njegovoj djelatnosti vjerojatno mora postojati pismenih ttragova u kaptolskom arhivu u Kaloči, barem o onom njegovom razdoblju dok je bio upravitelj kaptolskog dobra. Medjutim, taj dio arhiva, zbog ratnih i poratnih neprilika, nalazi se u takvom stanju da u njega nije moguć pristup, a kamo li znanstveni rad. Tako ovo poglavlje mora sačekati da se omogući pristup u taj arhiv. To će nam vjerojatno baciti nešto više svjetla na tu djelatnost biskupa I. Antunovića.

Velika je šteta što životopisci biskupa I. Antunovića, koji su ga veoma dobro poznavali, nisu o tome više pisali. Mislim na biskupova nećaka Ivana Evetovića i na Ivanova nećaka dr Matiju Evetovića, koji su imali, osobito prvi, i osobnog znanja i iskustva o toj Antunovićevoj djelatnosti. Obojica su imali veliko mnoštvo svjedoka koji su osobno poznavali, a neki su bili dionici upravo te karitativne djelatnosti biskupa I. Antunovića.

Zato se moramo zadovoljiti sa ovo malo podataka do kojih se moglo doći na temelju do sada objavljenih knjiga i članaka.

dr Ante Sekulić

O DJELU IVANA ANTUNOVIĆA "RAZPRAVA O PODUNAVSKIH I POTISANSKIH BUNJEVCIH I ŠOKCIH"

/U povodu 100. obljetnice smrti preporoditelja Ivana Antunovića/

U V O D

Među djelima Ivana Antunovića, preporoditelja među bačkim Hrvatima, najčešće se spominje njegova velika "Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom ... Beč, 1882." (1) /dalje: RAZPRAVA/. Pisci većinom ističu spomenuto djelo kao povijesnu knjigu, dok su u manjini oni koji priznaju da u knjizi ima doduše povijesnih podataka, ali oni nisu znanstveno zabilježeni i protumačeni. Uputno je stoga u povodu 100. obljetnice Antunovićeve smrti zabilježiti nekoliko misli i činjenica o djelu koje je do sada imalo dva izdanja (Beč, 1882. i Sombor 1930.). (2)

Budući da su životopisni podaci o Ivanu Antunoviću (1815 - 1888) (3) poznati, bit će u ovom članku spomenuti samo oni koji su relevantni za RAZPRAVU, ali zato će osim bibliografskih podataka pozornije biti zabilježena vrela i literatura kojima se pisac služio kao što će se vrednovati postupak Antunovićev u obradbi građe i sadržaj knjige. Predložak će biti bečko izdanje RAZPRAVE. (4)

PODACI O KNJIZI

U poznatoj BUNJEVAČKO-ŠOKAČKOJ BIBLIOGRAFIJI (5) /dalje: BIBLIOGRAFIJA/ zabilježio je Ivan Kujundžić na dva mjesta podatke o Antunovićevoj RAZPRAVI. Najprije o prvom izdanju

ANTUNOVIĆ, Ivan. - Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunovich, kaločkobačke biskupije svećenik. - U Beču, Tiskom Friederika Jasper-a, 1882. 182 str. (6).

Pripominje Ivan Kujundžić da se primjerci čuvaju u njegovoj knjižnici (7), u Gradskoj biblioteci u Subotici, a priložio je i fotografiju naslovne stranice RAZPRAVE u prilogu, str. IX. Nije dokučivo, međutim, zašto nije spomenuo dva primjerka u franjevačkoj knjižnici u Baču, (8) u subotičkom franjevačkom samostanu i Biskupijskoj knjižnici (ima je također u obiteljskim hrvatskim kućama i knjižnicama).

Drugi put spominje Ivan Kujundžić u svoj BIBLIOGRAFIJI Antunovićeve RAZPRAVE na str. 714. pod br. 310.

VUJEVIĆ, Dr. Paja. - Rasprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunović, kaločkobačke biskupije svećenik. - Izdaje Dr Paja Vujević, advokat, Sombor, Štamparija "Općinski glasnik", Sombor, 1930. 234. str.

Podaci su točno zabilježeni pa je lako utvrditi da je nakladnik samo u nekim riječima izmijenio pravopis, ali nije bitnije dirao u izvorni naslov. Nije jasno zašto je Kujundžić nedosljedno prema ostalim postupcima u ovom slučaju istaknuo ime nakladnika kao da je pisac. (Danas bi bibliografi jamačno uz prvo izdanje djela dopisali, zabilježili drugo, treće i tako redom).

U spomenutom najznačajnijem kulturno-povijesnom djelu, u svojoj BIBLIOGRAFIJI spomenuo je Ivan Kujundžić zasluge pisca RAZPRAVE:

"Ivan Antunović je svojim knjigama počeo buditi uspavanu svijest svojih zemljaka. On je prvi koji je SVESTRANO OBRADIO POVIJEST BUNJEVAČA I ŠOKACA, koju su kasnije - nakon 50 godina - obradjivali također Petar Pekić. Matija Evetović, Josip Bajše Vojnić i Joso Šokčić". (9) Kujundžić nije spomenuo Jovana Erdeljanovića (10), koji se služio RAZPRAVOM, ni Stjepana Beata Bukinca, (11) Miju Mandića i druge. (12)

ANTUNOVIĆEVA LITERATURA ZA RAZPRAVU

Prema životopiscima, posebice M. Evetovića, počeo je Ivan Antunović "djelovati na književnom polju godine 1870, u 55. godini svoga života" (13) što treba imati na umu u prosudbi njegove RAZPRAVE koja je objelodanjena, kako je spomenuto, desetak godina nakon toga "početka". Treba također priznati Antunovićeve iskrenost i rijetku čestitost kada piše Iliji Okrugiću (15. siječnja 1876.) da je spisateljski posao za mlada čovjeka, a njemu pak manjka temeljito poznavanje književnog jezika, oskudjeva također u mislima. No, odlučio se "u 12. satu na rad pokrenuti" kako bi "rascipkane sile znao sjediniti da se što znamenito poduzme". (pismo 2. lipnja 1871.) (14)

I kada se bude spremao za RAZPRAVU, pisat će Ivan Antunović (26. listopada 1879.) da je vrlo pogriješio "budući da sam mislio, da ja i ono možem, što je samo za poštene mlade ljude dozvoljeno (...), Obidjem Baju, Sombor, Segedin, Budim i Gyöngyös u najgorem vremenu (u kasnu jesen, A.S.) tražeć u Archivi nešto o starinah bunjevačkih, pa se gorko razboli." (15)

Prema vlastitom priznanju Blažu Modrošiću i Iliji Okrugiću proučio je Ivan Antunović građu u Beču i Budimu (u državnim arhivima), zatim ljetopise u Segedinu, Somboru i Subotici. (16) O podrijetlu Bunjevaca tražio je mišljenje Ivana Murgića, umirovljena pukovnika, ličkog Bunjevca; proučio je o tome knjige mađarskih pisaca. Koliko je vremena utrošio u skupljanje građe, teško je sasvim pouzdano utvrditi: poznato je samo da se tim poslom bavio od 1874. i da je: "Četir nedilje (...) propatio u bečkih i budimskih Archivi, al mal ako nisam prošo, ko ovogodišnji žeteoci, vlata se pokazivalo sila, al veoma malo zrna." (Pismo Iliji Okrugiću, 3. rujna 1879.). (17)

Gdje i što je Ivan Antunović skupio, može čitatelj naći na prvim stranicama RAZPRAVE (str. 3 - 6), a nedavno je i spomenuti Ivan Kujundžić u svojoj knjižici IZVORI ZA POVIJEST BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA (18) objelodanio popis Antunovićeve literature:

KUKULJINOVIĆ IVAN, Pannonia rimská, Rad Jugoslavenske akademije, knj. XXIII. - KOHLER KARL, Geschichte der Baukunst, Stuttgart, 1886. - ENTSTEHEN CHRISTL. REICHE. - Jireček, Wien 1870. - CSEVAPOVICH GREGORIUS, Memoria gentis Illiricae. (Rukopis) - MAURUS, Orbis Regn. Slav. - STATIST. ORBIS, Viennae, 1827. - ARCHIV KAMERALSKI U BUDIMU - P.Pr. URBAN FRIEDRICH, MINOR. S.O. Francisci strict. observ. St. Salvat ... Cassoviae 1759. ad cinventum Szegedin. CZOBOR dr BELA: Keresztény Archeologia, t.I. - KALLAY: Serbische Geschichte - KOLLER JOS., Prol. in Hist. 5 Eccl. - MIKLOSSICH, Slavische Bibliothek, Wien, 1851. - HENSZLMANN, Magyarorszag Misemle Rei, 1876. - MESIĆ MATO, Poviest Isusove Crkve, Zagreb 1865. - APPIAN, De bellis Illiricis. - GEHEIM-ARCHIV-COMMISSIO, Aulica \$ 50. - HOF - und STAATS-ARCHIV v. bohm Relation 1747. - HISTOR. ILLIR., Pest, 1855, pars I. - RAČKI dr FRANJO, Hrvati prije XII. st. (Rad Jugoslav. akademije, knj. 56) - HISTORIA ARCANA - KUKULJEVIĆ SADCINSKI IVAN, Vladaoci Bugarah, Hrvatak i Srbah (Rad Jugosl. akademije, knj. 57) - BRÜSSLE T., Recensio cleri 5 Eccl., t. III. - Vizita pečuvške dijeceze 1755. - BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE 1870. g. - ETHNOGRAPHIE VON UNGARN. - POZOR 1882, br. 47. - ROHONYI G., Palma quam Dugonich, Similesque ... - BUDIMSKI ZEMALJSKI ARKIV, fascikl 1710, br. 29. - THEATRUM ORBIS TERRARUM, SEU ATLAS, Antverpiae, 1570. (Nalazi se u kaločkoj knjižnici). - RUKOPIS DJURE SRIEMCA izdan po Gustavu Venzelu 1857=. - PESTI PRIGYES, Eltűnt vármegyék. - KATANČIĆ, Specimen Philol ... - BRODERICUS STEPHANUS, Narratio de proelio quoad Mohacsium an. 1526. - SZEREMI GYÖRGY EMLÉKIRATA 1484-1543. - COMITIALIA. Hof-Archiv. - KATONA STEPHANUS, Historia critica. - STIRPS MIXTA, Sv. 12. - HOF-BIBLIOTHEK, Wien, Rukopis. - REICHS FINANZ ARCHIV. Beč. - GLASNIK DJAKOVAČKI 1880. - RAD JUGOSLAV. AKADEMIJE. knj. VIII. - HÖFLER dr CONST., Oesterreichische Geschichte für das Volk. - SCHAFARIK, Geschichte der Süd Slav. - ZEISBERG dr HEINRICH, Oester. Geschichte - RAD JUGOSLAV. AKADEMIJE, knj. 21. - PALM. NOT. RER. HUNGAR. Pars II. - CSEVAPOVICS GREGORIUS, Synoptico memorialis Cataloqus Obs. Minor. Prov. St. Joannis a Capistrano, Budaë, 1823. - REICHS FINANZ ARCHIV. Fasc. 15.399. Wien - PROTO-

COLLUM CONVENT. GRADIŠKA IN ARCHIVO BUDENSI PP. FRANCISCANORUM - ALTA CONGREG. ROM. GENER. 1693. - KATONA STEPHANUS, Hist. ecclesiae Colocensis. - MEMORIA SUCCINTA ENNARRATIO MEMORABILIS CONV. BAJAY - BRUSSEL, Recensio univ. cleri 5 Eccl. - HISTORIA DOMUS MARIA TERESIOPOLITANAE RELIGIOSORUM ORD: S. Francisci. - HISTORIA DOMUS CONV. PP. S. FRANCISCI SERAF. PROV. SS. SALVATORIS, Szeged. - PROTOCOLUM CONVENTUS PP. Franciscanorum Zombor. U budimskom arkivu. - Arkiv bačke županije. - PALMA CAROLUS, Notitia rerum Hungaricarum. - SMIČIKLAS TADE, Poviest Hrvatske. - PAVICH EMERICUS, Ramus viridantis olivae ..., Budae, 1766. - Zapisnik bačke županije 1753. - RELATION ÜBER DIE SLAVONISCHE FESTUNGEN. Die Handschriften des Haus, Hof und Staatsarchives 1747. Dr. C. Edit. V. Böhm. - ILLYR. HOF ARCHIV MILITAR. Instr. § 40. - HOF-GEHEIM ARCHIV. Instr. pro Commissione Lambergiana, 3. sept. 1701. - MAGYAR AKADEMIA SZÓTÁRA 1865. - FINANZ ARCHIV. FASC. 169. absque dato. - ZAPISNIK BAČKE ŽUPANIJE od 15. VII. 1748. - LJUBIĆ ŠIME, Odnosaji među Dubrovnikom i Mletci. (Rad Jugosl. akademije, knj. 5. str. 51) - MIGNE, Histor. Eccles. Tomus 22. - PETRETICH, episc. Zagre., Informatio de Valachis seu Rascianis. Hof-Archiv Nr. 121. - RESCRIPTUM DEPUTAT. Gentis Illyricae dat. sub. Basilio Dimitrievich Episc. Budensi. Hof-Archiv Wien. - KURZE AUSKÜNFT FASC. I. u 6 A Hof-Archiv. - HOF-ARCHIV, Franz Jozef v. Köller. Systema manusc. Folio 232. - HOF-ARCHIV ACTA ILLYR. - "SRIEMSKI HRVAT", Vukovar, 1880., br. 49. - "SARAJEVSKI LIST", 1882., br. 38." (19)

Bez tumačenja Ivan Kujundžić je uključio u spomenutu knjigu popis Antunovićeve literature na što je kao sastavljač knjige imao pravo, a sadržaj djela je mogao biti na taj način obogaćen. Međutim, nameće se niz pitanja: može li ovakav popis Antunovićeve literature zadovoljiti znanstvenike i povjesničare; mogu li popisana djela pomoći suvremenom povjesničaru u proučavanju povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata u najvažnijim pitanjima podrijetla, selidaba i opstojnosti spomenutog dijela hrvatskog naroda na području međurječja između Dunava i Tise, od Budima do Zemuna; kako je u razdoblju od 1874. do 1880. ili 1881. bolehljiv čovjek - kakav je prema vlastitom priznanju bio Antunović - uspio pročitati, svladati toliku arhivsku građu i pročitati knjige koje spominje u svojem popisu? Mogla bi se nizati još druga pitanja na koja neću odgovarati u ovom članku. No, činjenica da Ivan Antunović - primjerice spominje "Archiv kameralski u Budimu" bez ikakve druge oznake (sign., fasc., regest i sl.) ili knjigu "Kallay, Serbische Geschichte" bez mjesta i godine tiskanja (ne spominje ni imena pisca značajnijih knjiga Henszlmanna, Appiana, Katančića, Šafarika i t.d.), ne spominje gdje se čuva rukopis G. Čevapovića "Memoria gentis Illiricae", gdje ljetopisi samostanski (protocollum) gradiški, somborski, tko je pisac (ili pisci) "Etnographie von Ungarn" i t.d.).

Jamačno je Ivan Antunović znao da mu osim ljubavi prema sunarodnjacima i zavičaju manjka stručna naobrazba za povijesna istraživanja pa je prije tiskanja svoje velike knjige napisao:

"Može biti, da bi se što o njima (Bunjevcima) i njihovom dolasku moglo naći, no to bi silnih žrtava i velika truda stalo, pošto bi se moralo premetnuti

arhive bačke, baranjske i virovitičke županije, arhive subotičkog, somborskog, pečujskog i osiječkog magistrata, arhiv kalačke nadbiskupije i pečujске biskupije, naposljetku i bivše kameralne administracije sva vajakadašnja arhiva, koja se sada u Budimu nalazi. Po tome se vidi, da bi jedan čovjek godinama trebao, da se isključivo time bavi i još ne bi bio siguran, da bi došao do povoljnog rezultata (...)" (20).

Popis literature i sadržaj spomenutog pisma Ivana Antunovića svjedoče o smišljenom pristupu skupljanju građe i radu. Svoje zamisli o postupku nastojao je Ivan Antunović zbiljski i pošteno obaviti. Ali prekratak je bio preostali dio Antunovićevega života da bi opterećen svagdašnjicom i krhkim zdravljem dopunio svoju izobrazbu, usavršio svoje pero. Nemoć i skromnost miješaju se u Antunovićevu biću te 1. travnja 1880. piše Iliji Okrugicu:

"Još i sad sastavljam, sabiram documente za moju historiju, koja će veoma čudna biti, za koju, kad bi tko vidio sad koliko štijem i prigledam i koliko trošim, te sravni s ono malo ploda, što će se u povjestnici bunjevačkoj pokazati, taj bi rekao: nascitur ridiculus mus, (rodio se miš)..." (21)

No mora se Ivanu Antunoviću priznati iznimnu zauzetost u radu, u povijesnom proučavanju minulih stoljeća njegovih sunarodnjaka. Svjesno i savjesno Ivan Antunović se prihvatio posla poučen životnim iskustvom "da čovik samo toliko izvadja iz sebe silah, koliko je ovih mogao crpiti iz prošlosti svojih starijih (...)". Zatim pripominje: "Ako hoćete da utamanite koji narod, zabašurite, sakrijte mu prošlost..." (22).

Zanimljiv je podatak koji je Ivan Antunović zabilježio u "Predgovoru" svoje Razprave u svezi sa skupljanjem građe. U zahvali, naime, svim pomagačima piše:

"Vrh svih pak budi (hvala, A.S.) najtoplija učenom Franjevcu, otcu Euzebiji Fermendžinu, bajskog manastira predstojniku, koji mi je blagodarno neizbrojnih podatakah na razpolaganje posudio ..." (23). Antunović je dakle, radio uz znanje i pomoć vrsnoga povjesničara E. Fermendžina. Hoće li ikada biti proučena i otkrivena širina i dubina suradnje između dva povijesna velikana: Ivana Antunovića, bačko-aljmaškog svećenika i uglednika, i učenoga i skromnog franjevca E. Fermendžina, rodnom iz banatskog sela.

SADRŽAJ "RAZPRAVE"

Gradu je Ivan Antunović složio u spomenutu knjigu RAZPRAVA. Knjiga je tiskana u veličini 8*, ima tri dijela, 22 poglavlja, 180 stranica. Sadržaj knjige raspoređen je prema dijelovima i poglavljima kako slijedi: Uvod - I. DIO: Mučeništvo Slavenah - Slaveni već prvih stoljetja kršćanstva dobrim dielom bijaše u njedra svete majke crkve uvedeni - Uzroci zbog kojih kršćanstvo umah iz prva nije se u Slavenih učvrstilo, i svoje dobrotvorne sile u njih razvilo - Gdje mogu korien svojeg poriekla tražiti Bunjevci i Šokci podunavski - Da li je opravdano reći: da Jugoslaveni nisu imali sposobnosti za osnivanje države - Udes

Slavenah u obće - II. DIO: Srodnost Bunjevacah i Šokacah s Hrvatimi i Srbimi, po svem jugu rasprostranjenimi, - Različita mnijenja o imenu Bunjevac i Šokac - Bunjevci i Šokci u podunavlju i u potisju starosjedioci - Uzroci pada Slavenah - Slaveni u doba dolazka Magjarah i osnivanja države Ugarske - Muhačka bitka god. 1526. i njezine posljedice - Udes Slavenah podunavskih i potisanskih poslie bitke Muhačke - Nove naselbine Slavenah u podunavje i potisje - Zasluge Slave-
na podunavskih i potisanskih po državu Ugarsku i njihovo premučno stanje, sve do izgnanja Turčina iz Ugarske, - Zasnivanje graničarstva (militarije) - Neumr-
le zasluge i patnje stoljetne graničarah - III. DIO: Srodnost sudbine Bunjevacah i Šokacah s onom Srbina ugarskog - Uzpirivanje ljubavi medjusobne, bilo bi po svemu opravdano - Dosadanja nastojanja obijih stranah medjusobno podronja-
vaju temelj bitisanja Slavenstva - Govorili vodje ovdje i ondje što im drago, al ostaje istinom: da po Magjara neima drugdje spasa, već u ozbiljnoj ravnoprav-
nosti svih narodnosti ugarskih, a po nas Jugoslavene jedino u miru i sjedinjenju vierskom".

U pogledu sadržaja RAZPRAVE lako je utvrditi značajke piščeva pristu-
pa obradbi skupljene građe i želju da njegove sunarodnjake Bunjevce i Šokce prikaže kao dio, sastavni dio slavenskog svijeta, dio Slavena koji su "već prvih stolietja kršćanstva dobrim dijelom (...)" u njedrima "svete majke crkve" (Pogl. 3). Iz uopćenoga slavenstva izlučio je Ivan Antunović svoje Bunjevce i Šokce i istaknuo "srodnost Bunjevacah i Šokaca" s ostalim slavenskim narodima ras-
prostranjenim "po svem jugu" (pogl. 8). Suživot Antunovićevih sunarodnjaka u Ugarskoj s Madžarima posebice je zanimao pisca pa je svoja razmišljanja o tome zaključio: "da po Magjara neima drugdje spasa, već u ozbiljnoj ravnoprav-
nosti svih narodnosti ugarskih (...)". (24)

Iz naslova pojedinih poglavlja RAZPRAVE može se bez teškoća utvrditi da je djelo pisao svećenik, koji je po staleškoj službi revnitelj miroljubiva života i suživota s drugima, ali također i domoljub koji u društvenim prilikama osam-
desetih godina prošloga stoljeća (nakon Bachovog apsolutizma i austro-ugarske nagodbe 1867.) želi upozoriti svijet na hrvatski živalj u Podunavlju i Potisju, na narod starosjedilački (usp. pogl. 10) koji u raznim državnim nagodbama ne smije biti zanemaren. Poput ostalih hrvatskih preporoditelja i Ivan Antunović je uronjen u "ilirsko" shvaćanje da su Hrvati pa prema tome i Bunjevci i Šokci potomci starih Ilira. U tom shvaćanju Ivan Antunović nastoji čitanjem bečkih listina utvrditi da su Bunjevci i Šokci živjeli u Bačkoj prije ugarskih plemena. (25)

Jedno je poglavlje RAZPRAVE napisano pod naslovom SRODNOST SUDBINE BUNJEVACAH I ŠOKACAH S ONOM SRBINA UGARSKOG (Pogl. 19). Osim suživota hrvatskoga i srpskog žiteljstva u Bačkoj razlog poseb-
noga poglavlja o ugarskim Srbima treba tražiti u činjenici da je MATICA SRPSKA raspisala nagradu u ono doba za knjigu o Bunjercima i Šokcima, a Ivan Antunović iskreno priznaje u pismu Iliji Okrugiću: "Jest da ja nisam nikad ni imao u glavi takvu historiju pisat, kakvu bi mogla Matica srbska nagradit, ipak sam se mučio neko vrieme sotom idejom (...)". (26) Mjesec dana nakon spomenutog pisma već mu je jasno: "Već bilo kako mu drago, toliko znadem, da me Matica (srbska) neće za nagradu vriedna naći". (27)

Svojim dušobrižničkim pozivom i službom Ivan Antunović je bio snošljiv i široka srca, svagdašnjim je pak životom bio upućen na zbiljnost i istinu da u Bačkoj ima Srba, koji su u pojedinim naseljima u većini, da imaju stanovite povlastice od Bečkog dvora i svoju bogatu i samostalnu pravoslavnu Patrijaršiju. Uz to je Ivan Antunović vjerovao da bi suradnja u kulturnom i prosvjetiteljskom radu sa Srbima ojačala oba naroda u otporu prema nasilničkom ponašanju raspljene mađarske nesnošljivosti. Koliko je Ivan Antunović takvim shvaćanjima i pisanjem bio u pravu ili ne - prelazi okvire ovoga članka. Ali, ako je Blaž Modrošić imao pravo isticati "domoljublje svoga bunjevačko-šokačkog roda (...) uzdizao i prosvjeti vodio, hiljade trošio, sav svoj imetak u obće naše dobro ulago," (28) držim da je pretjerano, vajda i preživjelo pripisivati "vatrenom Bunjevcu i pravom rodoljubu" da je "predviđao propast Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje Jugoslavije." (29). Ivan Antunović je želio boljitak i slobodan razvitak slavenskih naroda i svojih Bunjevaca i Šokaca, ali po svome svjetonazoru, odgoju i službi nije sigurno bio raspoložen za prevratničke zamisli o rušenju carstva kojim je gospodarilo "carsko i apoštolsko veličanstvo". Štrosmajerovska misao o jedinstvu Crkava i budućnosti Slavena nije bila nepoznata Ivanu Antunoviću, ali se ne smije zaboraviti na uvjete u kojima je živio đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, a u kojima pak Ivan Antunović. To se mora imati na umu u razmatranjima o postupcima i ponašanjima bunjevačko-šokačkog preporoditelja. Ne bi bilo uputno zlorabiti misli i raspoloženja osamljena preporoditelja i kulturno-prosvjetnog djelatnika s bačkih ravnicu.

Znanstveni postupak u RAZPRAVI može u suvremenom načinu obradbe povijesne građe imati niz zamjerki. Skoro samouk i nevješt pisanju knjiga općenito, povijesnih pak posebice, Ivan Antunović je pokazao golemu srčanost, veliku upornost i ustrajnost. Motiviran položajem svojih sunarodnjaka u nagodbenjačkoj Ugarskoj pisac je htio upozoriti na povijesnu prisutnost hrvatskog ("slavenskog") žiteljstva u Podunavlju i nenametljivo tražiti priznanje njihova jezika, imena, ravnopravnog suživota o preuređenoj Ugarskoj. Oporbu protiv sebe i RAZPRAVE morao je pisac očekivati: Koloman Tisza je zatražio od bačko-kalačkog nadbiskupa Haynalda neka Ivana Antunovića pozove na red, a raspačavanje knjige zabrani: (30) svećenik Burnać (Batori) iz Sombora, urednik lista BUNJEVAC žestoko je napao djelo i pisca. (31)

Antunovićevu RAZPRAVU su pozdravili kao djelo "koje će svaki historik narodopisac, kada bude pisao o Bunjevcima i Šokcima, morati se osvrtnuti", (32) a hrvatski znanstvenici onoga doba (primjerice Bartol Inhof, Tade Smičiklas) prihvatili su knjigu kao prinos povijesti hrvatskog naroda. (33)

Sadržaj RAZPRAVE nameće - kako je spomenuto - pitanje interpretacije vrela, literature, zatim koncepcije djela, njegove kompozicije, a posebice jezika. Jamačno će jednom kritička raščlamba pomoći da o Antunovićevu povijesnom radu bude izrečen pravi sud, ali ne treba sumnjati u dobru volju, predanost i zauzetost, posebice u ljubav kojom je pisac stvarao djelo u onim prilikama veoma značajno, potrebno i povijesno presudno.

Članak u povodu 100. obljetnice smrti Ivana Antunovića nije prigoda za kritičke prosudbe pojedinih poglavlja RAZPRAVE. U njemu je rečeno i napisano niz misli koje djelo potiče, ali svi, koji su se služili u svojim raspravama o podunavskim Hrvatima, priznaju Antunovićevu želju da upozna svijet s povijesti i položajem svojih sunarodnjaka u Bačkoj. Tumačenja piščeva teksta su različita: od priznanja bez suzdržanosti do nijekanja bilo kakve kulturno-povijesne vrijednosti. No, proteklo je šezdesetak godina dok bački Hrvati nisu dobili znanstveno djelo domaćeg pisca Stjepana Beata BUKINCA (rodom iz Bača). Po mojem sudu to je prvo znanstveno djelo o selidbama hrvatskog puka krajem XVII. stoljeća u Bačku pod vodstvom bosansko-hrvatskih franjevaca. B. Bukinac nije mogao mimoći i zanemariti RAZPRAVU, ali je djelo prihvatio znanstveno-kritički: istaknuo je da je RAZPRAVU napisao Ivan Antunović, naslovni biskup bosanski, i da je djelo: "Opus scriptum est cum magno amore, attamen vere scientificum non habet, in eo tamen habentur variae notitiae praetissimi valoris." (34) Treba prihvatiti prosudbu tada mladog znanstvenika B. Bukinca: RAZPRAVA je pisana s golemom ljubavi, pa ako i nema znanstvene vrijednosti u suvremenom značenju, u njemu su bilješke iznimno dragocjene. Djelo se, dakle, ne može mimoći, zaobići, jer su u njemu dragocjene bilješke. Značajnije i draže bilješke od onih u knjigama Petra Pekića (35), Jovana Erdeljanovića (36), Bernarda Unyija (37) i drugih. Meni se osobno čini da je Antunovićeva RAZPRAVA dragocjena knjiga za hrvatsku kulturnu povijest, jer je naša u svemu; posebice je pak draga po ljubavi prema svima nama, po ljubavi koja je prožimala i poticala našega preporoditelja - Ivana Antunovića.

B I L J E Š K E

- (1) U opsežnoj knjizi: Narodni život i običaji bačkih Bunjevaca, ZBORNIK ZA NAR. ŽIVOT (...), knjig. 50. Zagreb, 1986. služio sam se RAZPRAVOM objelodanjenom u Beču 1882. Također i u ostalim svojim radovima.
- (2) Usp. I. KUJUNDŽIĆ, Bunjevačko-šokačka bibliografija, Rad JAZU, knj. 355. Zagreb, 1969, 714.
- (3) Matija EVETOVIĆ, Život i rad biskupa Ivana Antunovića. Subotica, 1935. - Ante SEKULIĆ, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića. CROATICA CHRISTIANA PERIODICA, 2. Zagreb, 1978, 47-63, 185-188.
- (4) Predložak je bio posuđen iz knjižnice franjevačkog samostana u Baču u vrijeme dok sam proučavao arhivsku i drugu kulturno-književnu baštinu sačuvanu ondje (god. 1976/77).
- (5) Rad JAZU, knj. 355. Zagreb, 1969. str. 667-769. - Posebni otisak (učinjeno je stotinjak posebnih otisaka).
- (6) I. KUJUNDŽIĆ, Bibliografija, str. 702. br. 157.
- (7) Prvu Kujundžićevu zbirku knjiga oduzela je vlast 1947. i mogu se pojedini primjerci naći u Gradskoj knjižnici u Subotici, u Novom Sadu, Beogradu, a također i u privatnim knjižnicama. Kad je postao župnik crkve sv. Roke u Subotici, I. Kujundžić je ponovo radio na prikupljanju svoje zbirke knjiga.
- (8) U spomenutoj knjižnici franjevačkog samostana u Baču su do 1977. sačuvana i pohranjena su dva primjerka RAZPRAVE. Usp. A. SEKULIĆ, Drevni Bač, Split, 1978., 72, 98 (br. 26).

- (9) I. KUJUNDŽIĆ, Bibliografija, 670. Uvod.
- (10) Jovan ERDELJANOVIĆ, Poreklo Bunjevaca. Izdanje Srpske kraljevske akademije; Beograd, 1930. Spominje Iv. Antunovića primjerice na str. 6, 7, 9, 14, 26, 70, 71, 72, 73, 74, 91, 320-321.
- (11) Beato BUKINAC, De activitate Franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII. Pars dissertationis ad alurem. Zagreb 1940.
- (12) Nakon smrti Ivana Kujundžića objelodanjeno je niz radova u kojima se spominje Ivan Antunović i njegova RAZPRAVA. Primjerice u radovima F.E. HOŠKA, A. SEKULIĆA i drugih. Usp. literaturu o. I. Antunoviću u HRVATSKOM BIOGRAFSKOM LEKSIKONU, 1. Zagreb, 1983., (str. 201). i o ovom zborniku Ivana Antunovića.
- (13) M. EVETOVIĆ, nav. dj., 47.
- (14) Ondje
- (15) Isto djelo, 93.
- (16) Usp. Ivan ANTUNOVIĆ, Razprava, 3-6 - NEVEN, XIV (1897), str. 151.
- (17) Usp. M. EVETOVIĆ, nav. dj. 93.
- (18) Ivan KUJUNDŽIĆ, Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata. Matica Hrvatska, Zagreb 1968., 14-17. Nažalost ovo Kujundžićevo djelo nema posebne znanstvene vrijednosti i zaostaje u mnogome iza BIBLIOGRAFIJE.
- (19) Nav. djelo, 14-17.
- (20) LETOPIS MATICE SRPSKE, Knjiga 128. Novi Sad, 1881., 103. - Pismo Ivana Antunovića Lazi Knežiću.
- (21) Usp. M. EVETOVIĆ, Nav. dj., 95 (pravopis pisca knjige je sačuvan).
- (22) RAZPRAVA, Predgovor, 3-4.
- (23) Isto djelo, 6.
- (24) RAZPRAVA, pogl. 22. završava rečenicom, nakon spomenutog citata, riječima: "(...) a po nas jugoslavene jedino u miru i sjedinjenju vierskom".
- (25) Usp. RAZPRAVA, 39, 43.
- (26) Pismo Iliji OKRUGIĆU, 20. studenog 1879. Objelodanio M. EVETOVIĆ, Nav. dj., 157-58
- (27) Usp. M. EVETOVIĆ, Nav. dj., 159.
- (28) NEVEN, XIV (1897), str. 59-60.
- (29) M. EVETOVIĆ, Nav. dj., 226.
- (30) Isto djelo, 103.
- (31) Usp. NEVEN, XXXIII (1920).
- (32) DANICA SUBOTIČKA 1914., 55-56 (članak Milka Cepelića).
- (33) Usp. M. EVETOVIĆ, Nav. dj., 103, 297-304.
- (34) B. BUKINAC, De activitate Franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculi XVI et XVII. Pars dissertationis ad aluream (...), Zagreb, 1940., 18-19.
- (35) Petar PEKIĆ, Povijest Hrvata u Vojvodini (...), Zagreb, 1930. Bukinac veli za djelo: "maxima ex parte non scientifici valoris" (op. cit., 19).
- (36) J. ERDELJANOVIĆ, O poreklu Bunjevaca (...). Beograd, 1930. Bukinac pripominje: "Opus, etsi sub-forma omnino scinetifica, tendentiam personalem et quidem politicam praebebat" (op. cit., 19).
- (37) Bernardin UNYI, Sokácok-Bunjevácok és a bosnyák ferencesek Története, Budapest, 1947. U Zagrebu, jesen 1988.

(Ante Sekulić je pročitao ovu radnju na Znanstvenom skupu o Ivanu Antunoviću u subotičkom sjemeništu "Paulinum" 18. XI. 1988. god.)

ZORA JE ZAZORILA

Bunjevci i Šokci i svi ostali ilirske kervi puci! Ono serce, koje pod vaših grudih kuca, jeste izkreno. Uviren sam, dakle, da kako me pozvaste roda za gosta, biti će veselje ozbiljno. O mojem u vaše dvore ulasku neka vam je topla hvala što ste mene svojeg roda, virna ljubitelja, tako dragovoljno primili. Ja bo za osobitu sriću smatram onu koja me je gostoljubnomu vašemu stolu privela. Potanke sile, al odlučnu volju vam prinašam, s malom snagom, al oduševljenim srcem se krećem na veliki poso razvitka duševnih i tvarnih silah našeg plemena. Neima zaprikah koje bi me sneveselile. Velike mogu me nadvladati i svojim silam moje nadkriliti, al volju moju nikad neće slomiti. Buduć da je čista moja nakana ko ono sunce koje s vedrog neba da ograni, oživi i razjasni sve široko polje, nadam se da će me ukripić ruka Svemogućega i uza mene stati sva bratja u kojih sercah ljubav naroda gadna sebičnost nije ugušila.

Ti si, rode, zenica u oku mojem. Nemoj se, dakle, čuditi što se tako brižljivo tvojem boljku staram.

Majka da može svojeg jedinka u zvizde bi ga okovala. Ja da mi je povirena vlast, sva ona plemenita svojstva, s kojima se rese drugi narodi, želio bi pokupiti i rod moj nakinit.

Nu, to mi nije dato, al u ovom svečanom času, kada se izkreno rukujem s mojim milim rodom, pozvaću počastno svu onu bratju, malu i veliku, koji su pošteno ime i učeno time ilirski otacah u baštinu primili, da se u radu i poslu složimo i njemu prinesemo. Mi ćemo biti kano revne pčele pak ćemo ići od cvata do cvata koji u vertlu uma i serca raznih narodah razte, da izcerpimo sladki med nauka i donesemo u košnicu našeg roda. Odud će postat med čudorednosti, koji će sladić i vosak učenosti koji će svitlit životu plemena našeg. Mi ćemo nepristano učiti da možemo neprikidno našu bratju podučavat. Ta vas lipi široki svit nije drugo nego jedna velika škula u kojoj su neizbrojeni meštovi namistjeni. (...)

Usta moja su od mladosti navikla istinu govoriti. Ako bi kad s ovog puta svratio, neka me zataja ona bunjevačka krv, koja se priko više kolinah u izvornoj čistoći u mojih žilah priliva.

Mir i sloga je zalag obiteljna i narodna boljka, a nejedinstvo je mraz koji sve sile za napridovanje razvijene opali. Kada ustupljamo u kolo izobraženja - svima u tom dilujućima bratski ruku pružamo. (...)

Složno, dakle, bratjo! Zora je zazorila, razasjalo je sunce izobraženosti. Po svih poljah, gdi drugi puci diluju, otvarajmo oči, da vidimo na koliko smo iza ovi zaostali i udvostručimo duše i tila kripost da ji dostignemo.

(Uvodni članak za "Bunjevačke i šokačke novine", Kaloča, 19.III. 1870., br. 1. str. 1-2.)

Urednik

PASTORALNO-PREPORODITELJSKI LIK BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA

UVOD

Ovu radnju sam koncipirao kao prikaz Antunovićeve pastoralnog lika, onakvog kakav se odrazuje u njegovu školovanju, župnikovanju, kanoničkoj i biskupskoj časti, publicističkom i spisateljskom radu.

Ovome sam dodao poduži povijesni uvod hoteći ispitati povijesne, pastoralne i društveno-političke okolnosti u kojima se našao Ivan Antunović i razvio bogatu i raznovrsnu djelatnost. Htio sam nešto reći o djelovanju franjevacu među prekodunavskim Hrvatima, jer je njihova djelatnost ostavila svojevrsni pečat na mentalitet puka, a razlika od 100 godina nije još u to vrijeme bila tako snažna da bi izbrisala tragove franjevačke duše u narodu.

Društveno-političke prilike (kulturni i nacionalni položaj hrvatskog stanovništva s jedne i namjere mađarskih političara s druge strane) pobudile su u odvažnom, karakternom i učenom I. Antunoviću glas "vapijućeg u pustinji" i on se odlučio učiniti što je mogao: preko novina utjecati na osvješćenje svoga naroda u kulturnom i socijalnom pogledu.

S obzirom na te prilike, htio sam ispitati razloge Antunovićevih promaknuća do pomoćnog biskupa, budući da iz njegovog programa proizlazi da je radio protiv domašaja političkih ciljeva Ugarske, pa radi toga bio na lošem glasu i kod crkvenih vlasti.

U prikazu preporoditeljskog rada tražio sam uporišta gdje se I. Antunović u svemu postavlja prvotno kao svećenik, a onda kao političar i kulturni radnik. U tom kontekstu je značajno njegovo geslo: "sve za vjeru, narodnost i riječ svoju" i posljedice koje iz toga proizlaze s obzirom na vjeru i narodno biće.

Spise pastoralnog sadržaja obradio sam prvenstveno ako bolje osvjetljaju lik svećenika sa širokim asocijacijama koji sve životne komponente stavlja pod svjetlo Evandjelja i zahtijeva radikalne promjene.

I. UVODNE NAPOMENE

A. POVIJESNE PRILIKE

Polovinom XVII. stoljeća u krajeve između Dunava i Tise smjestilo se stanovništvo koje se doselilo iz južnih krajeva Hrvatske.

U teškim prilikama turskog vremena, zbog pomanjkanja svetovnog svećenstva, franjevci su bili jedini pastoralni kler koji je bdio i lutao zajedno s narodom. Stanovništvo je trpjelo od turske najeze u više mahova te su se sklanjali u šume i močvare (Jankovac, Ludoš), a s njima su bježali i njihovi duhovni oci franjevci. Oni su bili ispaćenom narodu i otac i majka, te su polazili s narodom ili im pružali azil u samostanima (npr. Segedin).(1)

Osim turske pogibelji žiteljstvo je bilo izmučeno i drugim borbama; tuda su prolazile austro-njemačka i mađarska vojska za vrijeme Rakoczyeve bune (1703-1708), a svi su se natjecali (kako kaže biskup I. Antunović) "koji će više popaliti, poplijeniti i poubijati".(2)

Tako se na tom teritoriju teško mogla razviti šira pastoralna djelatnost, pa su vjernici, iako čvrsti u vjeri, (3) ipak bili nepoučeni, a Crkva strukturalno neorganizirana. Pastoralna čvorišta, iz kojih su franjevci djelovali, bila su samostani u Baji, Subotici, Somboru, i Baču, a ovima su bila pripojena sva ostala manja mjesta kao filijale.(4)

Sredinom XVIII. stoljeća kaločko-bački nadbiskupi žele obnoviti svoju dijecezu, a to znači pobrinuti se za pastoralni dijecezanski kler, koji bi mogao preuzeti upravu župa od franjevac. Prvi odlučniji korak u obnovi poduzeo je nadbiskup grof Gabrijel Patačić od Zajezde. Najprije se dao na pastirske pohode župa, osobno se upoznao sa vjerskim prilikama, načinom uprave i pastoralne,(5) zatim je uslijedilo imenovanje franjevac za punopravne upravitelje župa kojima su do tada de facto upravljali.(6) Ali nadbiskup je bio dalekovidan pa se odmah pobrinuo za podmladak dijecezanskog klera; osnovao je sjemenište i primio prve kandidate koji su uglavnom došli iz onih župa gdje nisu bili franjevci.(7) Ponovno je obnovio kaptol (8) i podigao katedralu, osim toga donosio mnoge odredbe, (9) značajne, a odnose se na uređenje bogoslužja i bogoslužnog prostora, te priloga za uzdržavanje škola i učitelja, kao i na napredak u društvenom i gospodarskom pogledu, za ono doba jako značajne.

U vrijeme vladanja Marije Terezije i Josipa II. (poznato je njihovo mišljenje u unutrašnje prilike i pitanja Crkve) postavlja se pitanje oduzimanja župa franjevcima i uvođenje dijecezanskih svećenika u upravu. Ovaj postupak pokrenuo je već nadbiskup Patačić, a provodili ga njegovi nasljednici: Csaki, Klobušicki, a posebice Josip de Battyán. Ovo je bio dosta tvrd posao budući da se zna da su Patačićeve i Battyánijeve naredbe uglavnom dirigitirane s bečkog dvora.(10)

Naravno da je bilo teško odvojiti srce od srca, jer su franjevci u tursko vrijeme dijelili s pukom i dobro i zlo, pa je bilo mnogo opravdane borbe da franjevci zadrže upravu župa, (11) jer je i puk bio vezan uz franjevce cijelim bićem. Konačno, nakon novih kanonskih pohoda nadbiskupskih izaslanika ili

osobno nadbiskupa Battyanija, uprava matičnih franjevačkih župa predana je dijecezanskim svećenicima, (12) a time su i sve filijale potpale pod upravu dijecezanskih svećenika. Vjerski život je dodjelom župa svjetovnom svećenstvu primio nove tokove i razvijao se brzo na temeljima koje su franjevci dobro postavili.

B. PASTORALNE PRILIKE

"Franjevci su razvili bogatu dušobrižničku djelatnost i zacrtali putove duhovnog napretka"(13) bačkim Hrvatima. Pastoralna djelatnost je bila obilježena franjevačkim duhom: pučke pobožnosti, pokornička hodočašća, bratovštine. Poznata su marijanska prošteništa: Marija Radna, Marija Gyud, Baja, Doroslovo, Hajos. Ovdje se svaki puta okupljalo na desetke tisuća ljudi.(14) Jezgra duhovnog napretka bile su bratovštine u kojima su se njegovale kršćanske kreposti i širila vjerska naobrazba. Nakon oduzimanja župa nadbiskup Battyan, obavljajući pastirske pohode, odmah naređuje da se u svim župama održe pučke misije. Misionari su isusovci po jedan za svaku narodnost.(15) Time je nadbiskup postigao bolju centralizaciju uprave nadbiskupijom, jer su isusovci bili iz Kaloče. Isusovci osnivaju po nadbiskupovu nalogu Bratovštine kršćanskog nauka, a ove će biti značajne u duhovnom napretku vjernika. Svaka ulica (u gradu) ili okrug, imao je svoju Bratovštinu, a obuka se vršila nedjeljom popodne i to po staležima.(16) Tako npr. u Subotici je postojala "Bratovština sv.Franje", koja djeluje od 20-tih godina XVII stoljeća pa do ukinuća godine 1786 od cara Josipa II. Ova Bratovština se brinula za oltar sv. Franje i primala pouku u franjevačkom duhu. "Bratovština sv. Mihovila " se brinula za glavni oltar i pribavljala misne stipendije. "Bratovština kršćanskog nauka" osnovana je prilikom pučkih misija za nadbiskupa Battyana.

Svaka skupina je imala svog predvoditelja i ispitivača, koji su promicali vjersku obuku; članovi su imali povlastice kod oprosta: na dan stupanja u bratovštinu potpuni oprost, zatim oprost na blagdan zaštitnice blažene Gospe (treće nedjelje u rujnu), te na blagdan svetog Franje Regisa.(17)

Rezultat : vjernici su na najbolji način poučeni u vjeri i vjerski život je procvao. Izraz vrhunca vjerskog života jesu brojna pokornička hodočašća u omiljena marijanska svetišta.(18)

Josip II. ukinuo je mnoge redove i ove bratovštine. No, isusovci i karmelićani su onda nastavili obavljati pučke misije. Ubrzo se rađaju nova udruženja: Bratovština Srca Isusova sa maticom u Kaloči, prisutna po župama koje su bliže Kaloči, te Bratovština Žive Ružice.(19)

Sredinom XIX. stoljeća ova dva društva doživjela su pravi rascvat među bačkim vjernicima, koji u velikom broju pristupaju u članstvo i rađaju se mnogi duhovni plodovi. U eri rasplamsanosti katoličkog pokreta i katoličkih akcija širom Evrope ova dva udruženja također su znak duhovnog života, a mnogi članovi obogaćuju se u zajedničkim životu svoje vjere duhovnim iskustvima svojih predvoditelja isusovaca i karmelićana.

Iako mađarski pisci opisuju pozitivno prilike u u Kaločkoj biskupiji sredinom XIX. stoljeća, izgleda da situacija među hrvatskim vjernicima nije bila tako sjajna. Od kako su franjevci napustili rad u župama, vjernici su ostali bez prave očinske brige jer su mnogi svećenici bili kao nakalemljena grana i nisu bili u duhovnoj jakoj povezanosti s narodom. Dugo se osjećala distanca između pastira i vjernika što svjedoči i jedan suvremeni katolički svećenik.(20)

Budući da nije imao svojih škola i svojih duhovnih vođa, narod je na selu bio konzervativan i čuvao ono što je naslijedio od svojih predaka. Ovo ima i pozitivnu i negativnu stranu: sačuvale su se etničke karakteristike, ali se izgubio osjećaj za suvremenost. Druga situacija je bila u gradu. Tamo se događa obratno, narod se asimilira, prihvaća tuđi način života i gubi svoje korijene.(21)

Suvremeni katolički svećenik donosi zanimljivu tvrdnju koja osvjetljuje kulturnu i pastoralnu situaciju vjernika Bunjevaca i Šokaca u prekodunavlju sredinom XIX. stoljeća. On govori da su Bunjevci i Šokci vjerni po prirodi, ali da nemaju nikakvo intelektualnog života, "jer osim molitvenika druge knjige ne poznaju".(22) Hrvatski svećenici su razmješteni po župama u kojima su bili vjernici različitih nacija, a u sjemenište su primani oni koji "slabo (malo) govore o Bunjevcima ili Šokcima" (Rónay).

Politički program je bio asimilirati narodne manjine u mađarsku narodnost, pa je prema tome, pogotovo iza austro-ugarske nagodbe 1867. godine Crkvu trebalo upregnuti u ta kola. Niži i viši kler je često puta bio sredstvo u rukama politike.(23) Mnoge žalbe, koje su stizale kaločko.bačkom nadbiskupu u vezi nacionalnih nepravdi u crkvi prilikom liturgijskih čina (24) ili u školi, prolazile su kroz filter ministra prosvjete i naravno često bile neuslišane.(25)

C. DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE

Krajem XVIII. i sredinom XIX. stoljeća krajevi između Dunava i Tise se uzdižu u ekonomskom i kulturnom pogledu. Međutim, ekonomski i kulturni prosperitet Bačke nije poslužio kao osnova za kulturni i nacionalni napredak hrvatskog stanovništva.

S jedne strane širi se mađarski utjecaj naseljavanjem mađarskog življa u hrvatska mjesta, a pošto je to bio etnički i kulturno jači elemenat, malo je bilo izgleda da se razvije vlastita kulturna i nacionalna baština nego se prihvaćalo (nametalo) tuđe. S druge strane, utjecajno plemstvo (koje je to postalo zbog zasluga u Vojnoj krajini) bez vlastite političke i intelektualne orijentacije, brzo se asimiliralo da bi parirali svome rangu u Mađara (26) a svojim odnarođjavanjem uvjetovalo je propast kulturnog i nacionalnog napretka bunjevačkih i šokačkih Hrvata.(27)

Čisti narodni elemenat u kulturnom i vjerskom pogledu ostao je na selima, ali bez narodnih vođa i ekonomske potpore. Tu se rađa konzervativizam i otpor prema stranim elementima da bi se sačuvale karakteristike naroda kojemu pripadaju (narodna nošnja, folklor, govorni dijalekt).(28) Život na selu je patrijarhalnog tipa, živi se u obiteljskim zadrugama od vlastite zemlje, ili u službi gospodara bez sigurne sutrašnjice. Stvara se tako određeni jaz između plemstva,

koje je trebalo biti narodni vođa, (29) i puka; te između svećenika koji su u to vrijeme jedini zdušno prihvatili brigu za vjerski i kulturni odgoj svoga naroda - i onih koji su radili protiv ovih (jednih i drugih).

Zato I. Antunović i njegovi suradnici, dolazeći na scenu kao kulturni i duhovni prosvjetitelji običnog puka, sa željom da ga kulturno i nacionalno osvjetle ne nalaze podrške kod plemstva u svom kulturnom i vjerskom radu, ali narod rado prihvaća njihove ideje.

Nakon austro-ugarske (1867.) i hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) kad su ustavom zagarantirana prava narodnim manjinama u sudstvu, školstvu, upravi i gospodarstvu, događa se kao i uvijek u povijesti da su to bile samo maske za kršenje stvarnih narodnih prava. Probudeni mađarski nacionalizam za Košutove revolucije 1848. god. koji je i doveo do austro-ugarske nagodbe, silovito je krčio prostor na uštrb ostalih narodnih manjina. To se odrazilo na svim područjima: ekonomskim, političkim, školskim i crkvenim.(30)

I. Antunović proročki ocjenjuje u svojim zrelim godinama domašaj Košutovih ideja pa se silovito baca na posao da probudi učmalu narodnu svijest. Slabog zdravlja, ali snažnog duha I. Antunović zahvaća sve komponente života: školu, Crkvu, gospodarstvo, prosvjetu.(31) U svom pothvatu nije bio ni sam, ni izoliran: uspio je okupiti oko sebe nekoliko suradnika, svećenika, zauzetih za kulturni i duhovni napredak vjernika. No, također je bio uključen u sva duhovna i kulturna zbivanja na širem području Hrvatske. Vodio je korespondenciju sa J.J. Strossmayerom, I. Okrugićem, Fr. Račkim itd, te redovito primao časopise i druge mjesečnike, te rado putovao po Hrvatskoj i Dalmaciji, što mu je donijelo puno širine i iskustva. Uspješno djelovanje hrvatskih preporoditelja zabrinjava mađarske političare, pa interveniraju i preko novina i preko crkvenog poglavarstva. Bojali su se da će taj kulturno-prosvjetiteljski pokret razviti u nacionalni pokret kao kod vojvodanskih Srba.(32) Zato je pojačan pritisak na profesore, svećenike i učitelje i nije prestajao sve do 1918. godine.

II. SVEĆENIČKI LIK IVANA ANTUNOVIĆA

A. ŽUPNIK

Ubrzo nakon prvih početaka, kao kapelan, tajnik i arhivar, (33) I. Antunović je započeo svoju svećeničku djelatnost kao župnik u Bačkom Aljmašu. Teško je iz oskudnih podataka njegova pastoralna rada nešto opširnije napisati, ali su ipak ti podaci značajni, tako da možemo naslutiti da je I. Antunović bio svećenik široka srca, čvrst u svojim stavovima i poduzetan u pastoralnom radu.

Kao župnik iz osobitih pastoralnih razloga uveo je podučavanje odraslih u vjeri. Kako je svaka naobrazba, pa i vjerska, bila daleko od puka, (tek su se obavljali pionirski radovi u katehezi odraslih), to je mnogo značilo za vjersku obnovu župe. Poslije mise ili večernja, sva mladež se okupila na katehezu koju su održali župnik i kapelani.(34) U knjizi "Bog s' čovikom" koju je I. Antunović izdao mnogo kasnije (1879. god. u Vacu) stoji u predgovoru da je želio još kao

župnik dok je podučavao mladež, a osobito mladence spremao na brak, "ovima jednu knjigu dati na put u kojoj bi sve ono našli, što bi im potrebno bilo, da ne izgube isprid očijuh da su kršćani, te bi u svakom stališu znali sve svoje odnošaje tako uređivat, da u tražbi blaženstva zemaljskog ne izgube ono nebesko, a da ovim žudeć ne pokvare ono zemaljsko".(35)

Sadržaj pouke bio je, kao što i u knjizi stoji: Povijest spasenja kroz Stari i Novi Zavjet, djelovanje Crkve kroz povijest i unutrašnji život Crkve.

Osim toga, suvremenici na veliko sitiču Antunovićevu zauzetost i na drugim poljima. Bio je vjeran u ispovjedničkoj djelatnosti; sjedio je u ispovijedaonici po više sati dnevno i očinski se brinuo za duhovni odgoj svojih vjernika. "Običavao je čovika savitovat kakve dužnosti ima prama Bogu, prama duhovnoj oblasti, zatim prijedje na ostale obiteljske i građanske dužnosti".(36)

Osim ispovjedničke i katehetkse djelatnosti brinuo se i karitativnom polju, "ako je gdje trebalo novcem ili drugim čime ispomoći, on se je i za to postarao".(37)

Značajna je i njegova briga za kapelane, ne samo za svoje, nego i u cijeloj biskupiji. Tražio je kod nadbiskupa grofa Franje Nádasdy da se kapelanima poviši plaća, (38) jer su dotadašnja primanja bila premala da zadovolje životne potrebe. Osobno je pak živio skromno: kad ga je jednom posjetio počasni kanonik Karlo Kardoš, I. Antunović nije našao u tri sobe toliko mjesta gdje bi mu namjestio krevet a da ne pokisne.(39)

B. Aljmaš je njegovim djelovanjem postao uzor-župa, jedna od najradinih općina u Bačkoj, te nema nacionalnih razmirica u župi kao drugdje.(40) Vrijedno je spomenuti da su u njegovo vrijeme podignute u B. Aljmašu: škola, bolnica, preuređena crkva, podignuta kalvarija; a kao izraz pučke pobožnosti podignuti su mnogi križevi po aljmaškim atarima.

Barun Josip Rudić svjedoči o I. Antunoviću: "Uvijek sam bio uvjeren da svećenik može najviše doprinijeti blagostanju svojih vjernika. Znao sam da jedan bogobojeći pop jest velika vlast, a u ovom mom osvidočenju učvrstio me moj Antunović, koji je u kratko vrijeme cio Aljmaš priveo na dobro".(41)

B. PROMAKNUĆA IVANA ANTUNOVIĆA

Visoka izobrazba u filozofiji i teologiji (42) te revno župnikovanje i čvrst karakter, a uz to poznavanje društvenih i gospodarskih prilika, ubrzo dovode I. Antunovića u centar crkvenog i društvenog zbivanja. U B. Aljmašu je već godinu dana po dolasku izabran za vijećnika Bačke županije. Puno je vremena posvetio županijskim sjednicama. Tu je do izražaja došla njegova izobrazba i odlučnost: "Pri svakom važnijem pitanju govorio je s toliko odlučnosti da se je većina uvijek s njim suglasila".(43)

Kao uzor-svećenik i pastoralni radnik imenovan je 1851. godine od nadbiskupa P. Klobušickog za vice-arhidakona Aljmaškog distrikta; a nekoliko godina kasnije bude imenovan po zagovoru nadbiskupa Kunsta i kanonika Tome Bedžule za kaločkog kanonika.(44)

Pred kaptolom uživa veliki ugled, njegova riječ uvijek odlučuje. Visokog stasa, ozbiljnog izraza lica, prodornog pogleda, znao je prodrmati prisutne svojim riječima i odvagnuti u odlučnim momentima. Poznata je njegova razboritost u postupcima (45) i odlučnost u stavovima; nikom se nije dodvoravao.(46) U strančarskim razmiricama znao je čvrsto ići putem svoga usmjerenja.

Na županijskim sjednicama glasno istupa protiv prosvjetiteljskih ideja koje remete dotadašnji sklad između države i Crkve, vremenitih i duhovnih dobara; govori protiv uvođenja građanske ženidbe; razotkriva namjere onih koji optužuju svećenike radi bogatstva, jer je to bila tendencija liberalista: obezvrijediti sve što je crkveno i predstavnike i samu vjeru, da bi se time odvratili i vjernisi i simpatizeri od Crkve.

Kako je to doba kad Crkva još ima jak utjecaj na društvenom području, a pogotovo je podmaladena probuđenim katoličkim laikatom u raznim udruženjima i akcijama, (47) I. Antunović uopće ne nastupa konzervativno, nego je izraziti predstnik Crkve koja je postala svjesnija svoje snage i svoga poslanja u borbi s prosvjetiteljstvom.

C. VELIKI PREPOZIT I BISKUP

Svoj položaj u nadbiskupiji (48) I. Antunović smatra providnosnim, jer sada može više pomoći svome narodu: "Dobro je što sam stariji i na višem položaju ... baš zato valja podvostručiti rad, budući da nas je malo ..." Šta bi bilo od Židova, da je Makabej zdvojio i samo žalio nad narodom. "Ad arma! Ad arma! ne koja ubijaju, već koja brane rod i koja mu uvijaju u glavu sjaj i prosvjetu".(49)

Važno je uočiti kakve je odnose imao prema svome nadbiskupu Ljudevitu Haynaldu kao pomoćni biskup. Nadbiskup Haynald je čovjek velike učenosti; od ranih je godina u upravi biskupije. Godine 1863. kao pomoćni biskup pozvan je u Rim, a 1867. se vraća u Kaloču i postaje nadbiskup. Kao član Gornjeg doma (parlamenta) bio je u centru političkog i duhovnog zbivanja.

Poznate su njegove dobrotvorne akcije, on uzdržava velika sirotišta po mnogim mjestima o svome trošku. U Kaloču, Baju, Suboticu, Novi Sad, Bač, (50) B. Aljmaš i mnoga druga mjesta dovodi časne sestre "Naše Gospe" i povjerava im odgoj ženske mladeži. Mudro vodi svoju nadbiskupiju te vjerski i školski odnosi stoje na zamjernoj visini u kaločko-bačkoj nadbiskupiji.(51) To je sud jednog hrvatskog svećenika o svome natpastiru.

I. Antunović je pred nadbiskupom uživao veliki ugled radi svoga karaktera, učenosti i pobožnosti, jer veliki se ljudi znaju poštivati iako u načelima bili protivnici. Zato mu je nadbiskup i povjeravao upravu biskupije (52) u slučaju svoje odsutnosti. Tako je I. Antunović oko deset godina upravljao nadbiskupijom.(53) Međusobno su se oslovljavali visokim titulama i dijelili počasti na veliko, no ne samo radi stila, nego i radi poštovanja, a I. Antunović isto nije bio škrt ako je netko volio da mu se nabroje titule.(54)

U vrijeme prije imenovanja Mihalovića zagrebačkim nadbiskupom, Haynald osobno ponudi I. Antunoviću zagrebačku stolicu pod uvjetom da se odrek-

ne uređivanja "Bunjevačke i Šokačke Vile" (o kojoj će biti govora kasnije), a I. Antunović se pokloni, zahvali, a uredništvo nije htio napuštati.(55)

Važno je spomenuti da je na dva djela duhovnog sadržaja: "Bog s' čovikom", nadbiskup Haynald stavio svoj imprimatur s pohvalom - hvalevrijedno djelo, a njegova djela su služila za primjer u sjemeništu, te su poglavari određivali da se čitaju u blagovaonici za vrijeme jela, kao poučno štivo, kako je to bio običaj u sjemeništima.

III. PASTORLANO - PREPORODITELJSKI RAD

A. KANONIK IVAN ANTUNOVIĆ U KATOLIČKOM SVIJETU

Rad na društvenom području omogućuje I. Antunoviću uvid u opće crkvene, prosvjetne, političke i kulturne prilike tadašnjeg vremena. Šezdesetih godina, sticajem okolnosti, I. Antunović mnogo putuje po Evropi i svoja zapažanja zasađuje u srce, misleći na svoj rod.

Uspostavlja veze sa Zagrebom (Tkalčić, Rački), Dobrilom i Strossmayerom. Ove veze nam puno govore; nije se radilo samo o političkim ili znanstvenim vezama (na što upućuje Ivan Tolj), (56) nego ove veze govore kako je I. Antunović doživljavao tadašnja kulturna, vjerska i duhovna stremljenja. Bio je u centru zbivanja i nosilac toga duha među svojim narodom u prekodunavskim krajevima. Međutim, iako svestrano naobražen, on nije bio vičan peru, nego tek u šestom desetljeću svoga života počinje svoj rad na koji ga je natjerala velika ljubav prema svome rodu, "jer je stajao na početku stoljeća koje je radalo ljude više željne, nego sposobne obaviti goleme poslove".(57)

Njegova naobrazba, informiranost i ljubav prema rodu upućuju na to da je mogao davati smjernice svojim suradnicima i sunarodnjacima, dok njegova anonimna putovanja po Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni govore ne samo o poniznosti, nego da je bio čovjek koji je volio učiti od drugoga pa ma tko to bio.(58)

B. VJERA I NARODNOST

U svojim zrelim godinama, nakon austro-ugarske nagodbe uviđa da je program mađarskih političara poguban za narodne manjine u Ugarskoj. Kako je domaće hrvatsko plemstvo bilo u slijepoj službi mađarskog kulturnog i nacionalnog napretka, a svoje prošlosti i narodnosti se stidjelo, I. Antunović pokušava razotkriti takav stav kao neispravan i teološki opravdati svoj program koji je sadržan u njegovu geslu: "Sve za vjeru, narodnost i riječ svoju!" Sloboda je usađena u narodno biće i ako se izgubi svijest svoje narodnosti, time je i sloboda izgubljena, misao je I. Antunovića. "Tko ne ljubi, ne govori, ne piše jezikom svog oca i matere, što mu je još ostalo da u njih ljubi".(59) Dapače, "izgubiti narodnost znači izgubiti Boga".(60) Odnarodnjavanje I. Antunović naziva sebičnošću, jer ljubav prema svom rodu je prava ljubav.

Nama ovakvi stavovi mogu izgledati previše nacionalno obojeni. No, nije to nacionalizam, jer treba razumjeti da vjera ne zahvaća samo duhovnu sferu

čovjeka, nego cijelo biće narodno i kulturno. Vjera je postojanje u određenom vremenu i prostoru, obilježeno prihvaćanjem Isusa Krista; znači utjelovljena u živi ambijent.

Možda danas ne osjećamo više toliko tu sraštenost vjere sa etničkim elementom, jer su danas nakon sto godina izražaji vjere više obilježeni tehničkom i urbanom kulturom, a onovremeno su bili obilježeni patrijarhalnom, obiteljskom.

Antunovićeви stavovi u pogledu vjere i narodnosti nisu patetički, niti bolećivi, nego iskristalizirani i evandeoski usklađeni. Zato I. Antunović slobodno smije reći: "Tudi jezik nije kadar izraziti pravog vlastitog čuvstva".(61) To pogotovo bolje razumijemo ako znamo da je pučka pobožnost imala veliki udio u evangelizaciji i katehizaciji ne samo hrvatskih vjernika, nego u svim narodima širom Evrope. Pučka pobožnost je u nedostatku knjiga i pismenosti bila, dapače, odlično sredstvo evangelizadije, jer su se kroz pjesme, molitve i običaje prenosile usmenom predajom, osnovne kršćanske istine, utjelovljene u narondo biće.

C. "NOVINE" I PROGRAM

U svjetlu Antunovićeва poimanja vjere i narodnosti dade se razumjeti njegova gorljivost na polju vjerske i društvene prosvjete. Uz dosta muke (62) pokreće svoje novine (63) u kojima će ostvariti svoj program: "sveopće rasprostriranje kršćansko-slovenske prosvjete i narodno blagostanje". U proglasu kojim poziva Bunjevce i Šokce na pretplatu za novine, I. Antunović opširno tumači koju svrhu i kakvu tematiku će imati novine. "U njima bi se našim jezikom razlagalo sve ono što je našem puku u obziru državnom, općinskom i obiteljskom potrebno, da se u svojim vilajetskim i domaćim stanju ubavisti i opasnost i duševna i telesna od njega odvрати, a boljak primakne".(64)

I. Antunović je proročki shvatio duh vremena. Navali sekularizacije i nacionalizma suprotstavlja se pozitivno, želeći izvući sve pozitivno iz događaja i datih okolnosti, a istovremeno upozorava na zamamnosti koje novo doba donosi. Svećenici su zajedno s narodom bili nepriravni za kritičko suživljavanje s prosvjećenim vremenima. Zato je I. Antunović mnogo truda uložio pišući članke u svojim novinama, osvjetljavajući razne probleme o kojima govori u "Pozivu": s područja morala, teologije, povijesti Crkve, gospodarstva, politike, narodnih običaja itd.(65)

Upozorava da su događaji iz vremena mađžarske revolucije donijeli nove odnose u društvu: "Sloboda koja se prije ticala samo plemstva i građanstva, onda je zakonito na svaku osobu prinešena".(66) To je utjecalo najviše na gospodarstvo, pa tom prilikom I. Antunović piše i jednu gospodarsku raspravu kojom upozorava kaptol da je potrebno promijeniti odnose sa dosadašnjim kmetovima.(67)

Val novih društvenih odnosa je skoro pregazio Bunjevce i Šokce, pa zato I. Antunović piše: "Pitaš kuda su zastranili naši rodjaci? (misli u ekonomskom i društvenom pogledu) ... Ali nisu hteli od mene naučit da su stara vrmena prošla, a nova po svema nastala, po kojima, ako ne izpravlja svoje adete i običaje, taj će se pogazit".(68)

Radi se o tome što su mnogi, obogativši se, počeli živjeti raskošno i nemarno, na obrazovanje nisu mnogo ulagali, niti su pratili društvena i ekonomska kretanja, nego se prepustili uživanju stečenog blagostanja iz vremena Vojne krajine, pa su mnogi počeli ekonomski propadati, a to se odrazilo na vjerskom i kulturnom području. Zato I. Antunović govori: "Neću donle mirovat dok se ne osvidočim da i ostali sinovi ovog blagog naroda, koji ste na prsima bunjevakah, šokicah, i bošnjakinjah odgojeni ... žestoki bol ne osiće, kad gledate di važi rodjaci u neznaju ginu ... jer nemađu ko bi im knjige znanstva sadanjega svita otvorio i nauku potribnu udilio ..." (69).

"Ljubljena braćo! Ko bi vam kazo da nauka nije vami potribita, onoga smatrajte za najvećeg zlotvora roda svoga!" (70) Ovim on aludira na tendenciju mađarskih političara da hrvatskom stanovništvu prikrate prosvjetni i kulturni napredak ("Pustite ih neka izumru").

Poznati bunjevački rodoljub Ambrozije Šarčević ovako ocjenjuje Antunovićevo zalaganje. "Osim presvijetlog ("preosvićenog") Ivana Antunovića i dva Mamužića (70a) ne poznajem više ljudi koji bi smjeli iskazati svoje simpatije prema bunjevačkom narodu. Nema nikoga širom domovine ... koji bi izrazio svoju sućut s ovim valjanim narodom" (71).

Sam I. Antunović se također tuži u pismu svom pobri Iliji Okrugiću na duhovno i kulturno stanje Hrvata u Bačkoj, "jer i u Crkvi se malo brige posvećuje 'Slavljanima'. Ta mora da zdvoji i najbolja duša kada vidi da se i Crkva okreće od 'Slavljana'...; sad nema zala kojim da ga ne okaljaju!" (72)

Prosvjeta je za I. Antunovića put sticanja narodnih prava, ugleda i povjerenja u svoje snage: "Nami tribaju vaša srca da ih oplemenimo; vaša pamet da je naukom obogatimo, i tako naš rod opet uglednim učinimo". (73)

Na uredništvo novina stizale su često puta pritužbe na razne nepravde. Sporove oko raznih pravica po župama, i u samoj crkvi rješava vrlo razborito: onima koji se svade o prvenstvu u crkvi govori da pred Bogom ima prvenstvo onaj koji je čista srca, pobožna i Bogu odana duha. (74) A kako su se nepravde često rješavale tučnjavom, I. Antunović upozorava da se kavgom može dobiti izgubljeno pravo, ali se tako kuća (naša) neće uzvisiti, nego samo poniziti. Pravi put sticanja vlastitih prava jest u izobrazbi i kulturnom uzdizanju. Zato opominje one koji su skloni jadikovanju nad narodnim udesom da se tako ništa ne postiže nego: "Veselo kume! i gledajmo tko će prvi biti u crkvi kad se Bog moli i Rič Božja navišćuje, u školi kad se nauci pridaju, na njivi, oranici kad se radi, na vašaru kad se prodaje i kupuje, pak viruj, brate, da ćemo naknadit ono što smo izgubili". (75)

Optuživan od nekih mađarskih svećenika da teži za biskupijom pa se zato dao na uređivanje novina, I. Antunović govori da su mu namjere čiste kao sunce, a ako bi težio za biskupskom stolicom, onda bi već našao načina i područja koje bi mu zato pomoglo. (76)

Ovo potvrđuju suvremenici i njegovi učenici i suradnici. (77) Spomenuti Ambrozije (Boza) Šarčević govori da je I. Antunović prihvatio kulturnu i prepo-

roditeljsku djelatnost čisto na vjerskoj i humanoj osnovi da spasi svoj narod od ravnodušnosti prema Crkvi.(78)

Doista I. Antunović je žrtvovao sve svoje sile fizičke i duhovne, često puta radio sve sam, od pisanja do slaganja, a odaziv je kod čitalačke publike bio slab, više je novina išlo u Hrvatsku, nego u Bačku.

Kakav i koliki utjecaj su imale novine, teško je prosuditi. Ocjena je jednog od učenika da su za Bunjevce i Šokce značile novu epohu u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom pogledu.(79)

Uređivanje novina donosilo je I. Antunoviću mnogo poteškoća: stalni pritisak ministra prosvjete, što mu je i nadbiskup Haynald dao na znanje. Zdravlje ga je sve više napuštalo, a pomoćnika nije imao. Uz to je bio i slab odaziv kod suradnika, kao i kod čitalaca - neuredno plaćanje. Konačno ministar prosvjete Treford uspijeva kod nadbiskupa te ovaj zabranjuje I. Antunoviću daljnje izdavanje novina, (80) te one prestaju izlaziti nakon svoje trogodišnje spasonosne uloge. (Prvi broj je objavljen 19. III. 1870. godine. Izlaze do kraja 1872. godine poslije 146 objavljenih brojeva.)

Prestankom novina, I. Antunović je nastavio izdavati drugi list "Bunjevačka i Šokačka Vila" koja ima svrhu i cilj "da raznosi političke vijesti, razvija po slavljske obitelji korisnu i zabavnu pouku ..." (81)

I. Antunović kao da se pomladio pa s još većim žarom nastavlja rad na prosvjetnom polju, dok ga nakon tri godine ponovo ne svlada bolest, progoni, nezainteresiranost čitalaca itd. Konačno u ožujku 1875. prestaje uređivati i "Vilu" na veliku radost svojih protivnika.(82)

No, prestankom uredništva i ovih novina, rađa se nova epoha Antunovićeva spisateljskog rada. U oproštajnom pismu zadnjeg broja "Vile" najavljuje da će izdavati poučne i zabavne knjige. Danas znamo bolje vrednovati Antunovićev nadljudski napor u promoviranju naobrazbe i kulture kod bunjevačkih i šokačkih Hrvata, jer iskustva misionara u nekršćanskim krajevima govore da je upravo pismenost i naobrazba sredstvo evangelizacije i katehizacije.

Zato smijemo reći da je I. Antunović ne samo preporoditelj, nego je po svojim pastoralnim člancima i duhovnim spisima ("Bog s' čovikom" i "Čovik s Bogom") pravi misionar i evangelizator. To je bio "znak vremena" onoga doba: Crkva je evangelizirala svoje narode kroz prosvjetno i kulturno djelovanje. Sam I. Antunović na jednom mjestu govori da svećenik, koji se ne prihvati šire djelatnosti, osim one sakramentalne, nije dorastao svom poslanju.

I. Antunović se također o svom trošku brinuo za odgoj mladih koji će nastaviti započeti kulturni preporod. Kuća mu je uvijek bila puna đaka (oko 200 tokom njegova života) sve tri narodnosti. Plaćao im je školovanje, a za njegovim su se stolom hranili.(83) Tako je odgojio suradnike i nasljednike: oko 10 svećenika i isto toliko prosvjetnih radnika. Ovi će povesti prve borbe za narodni jezik u školama. a svećenici će pisati prve katekizme za vjernoauk u školi. Tako Ivan Probojčević, Ivan Palić i Nikola Kujundžić pišu prve katekizme za osnovne škole.(84)

IV. SPISI PASTORALNOG SADRŽAJA

Od djela izrazito pastoralnog sadržaja vrijedno je prosuditi perspektivu, domašaj i značenje djela: "Bog s' čoviekom", "Fény és árnyképek", "Naputak" i "Čovik s Bogom". Prigodom stote obljetnice rođenja napisana je jedna pjesma o Antunovićevu radu, a o objavljena o 32-obljetnici smrti.

Evo kako glasi:

*"Da zasiti duševni glad roda,
knjige piše duha pobožnoga:
što učini Bog od pamtivika
'Bog s čoviekom' govori ti knjiga,
'Čovik s Bogom' uči te molenje
što si dužan Bogu ko stvorenje". (85)*

A. IVAN ANTUNOVIĆ: "BOG S' ČOVIEKOM"

Svoje djelo: "Bog s' čoviekom na zemlji, djelo predstavljajuće Trojstvenog Boga u doticaju s čoviekom u svih njegovih vierskih i društvenih odnošajih", I. Antunović je počeo sastavljati još kao župnik B. Aljmašu, dok je katehizirao mladež i pripremao mladence na brak. Najprije je napisao sustavni katekizam prema Vjerovanju apostolskom, a onda je otkrio potrebu tom nauku dati poza-dinu. Tako je obradio povijest Crkve od Duhova, da bi kršćanski nauk smjestio u ambijent Crkve. U tom radu mu se javila misao da Crkva ima svoju pretpovijest u Starom Zavjetu, tako je onda obradio povijest i poruku Starog Zavjeta. (86)

I. Antunoviću je za ovakav pothvat nedostajala jezikoslovna (87) sprema, a zdravlje mu je dopuštalo ponekad samo dva sata na dan raditi. O tome sam piše svom "Pobri" Iliji Okrugicu, ali je on zato imao veliko srce i puno ljubavi prema svom rodu: (88) "jerbo sam uviren da može biti umnijih razsvitljenih Bunjevaca no što sam ja, al' da ima koji bi većma ljubio svoj rod, to ne dozvoljavam ..." (89)

Za prosudbu ovoga djela puno nam pomaže sam I. Antunović govoreći u pismu Iliji Okrugicu: "Ja u ovoj knjizi ne mudrujem, već onako prosto, idem da ljude uvadjam u ono kraljevstvo u komu je Bog Stvoritelj, Otkupitelj, Posvetilj uveo čovieka, al' otkud ga izprva (op. od početka) mami djavao. Ako tko, brate, nevjeruje u Boga, možeš ti njemu naramkom dokaza prinašat, no nikad ga nećeš osvidočiti". (90) No, to ne znači da čovjeku također nisu potrebni razumski razlozi: "Kad o kršćanluku govorim, nije istina, da bi zato trebalo um pod postelju metnit; ali niti to nije (istina) da bi nam svjetiljka trebala o danu". (91)

Na istom mjestu I. Antunović naširoko razlaže svoje stavove "o teologiji, filozofiji i svih humaniornih" i kritički se osvrće na teologiju, smatrajući da je previše pala pod utjecaj racionalizma. "Ipak, čvrsto se nadam - kaže - da će naši

sveti učenjaci doći na onaj štadium gdje će sami sebe zapitat: otkud (to) da mi toliko mudrujemo, (a) ipak pravih teologah, još manje kršćjanah neimamo ... Koliko ima popovah koji sv. Pismo, koliko koji bi sv. Oce poznavali? Da bude-mo Grci ili Rimljani, time nas poje, al' da budemo kršćjani, o tome nam samo mrvica daju. Virujte mi, da mi silu Božju učimo (mnogo toga), al' ne baš ono što bi kršćjaninu svećeniku, kršćjaninu vjernom tribovalo. Naši sv. Oci nisu ovako učili, pa su više i oni naučili, te i znali, al' i njihovi učenici od njih primili".(92)

Dakle, temeljni je Anutnovičev stav da teologija kao i propovijedanje mora biti u službi rasta vjere kršćanina, a ne zasebno mudrovanje. Zato on ne "mudruje", nego nastoji potaći i odgajati vjeru, a uz to svakako i proširiti vjersko znanje.

Po izlasku knjige iz tiska jedan primjerak je poklonio nadbiskupu Haynaldu, a ovaj mu piše kakav je njegov sud o tom djelu. Govori: "Vaše svećeničko zvanje tako poznajem da ste uvijek nastojali riječju i djelom učvršćivati stado Kristovo i širiti Kraljevstvo Božje. Vaš književni rad u ovom pravcu i sada ste htjeli istaknuti ovećim djelom kojim ste se posvetili službi Bogu i ćovjećanstvu ... Primite zato, ali još više za vaše stalno i božanstveno nastojanje, za bogati usp-jeh u vašem radu moju natpastirsku zahvalu ... za vašu neslomljivu snagu dušev-nu i tjelesnu, dugogodišnje djelovanje i obilan plod toga rada ..." (93)

Imajući na umu jednostavnost puka i njihovo neznanje, (94) biskup I. Antunović se trudio cijelu poruku kršćanstva, a da ništa ne suzi ili ne okrnji nedorećenošću, pretoćiti u jednostavan pućki govor sa puno slika, opisa i usporedbi.

Što se tiće sadržaja, knjiga "Bog s' ćoviekom" je razdijeljena u ćetiri dijela. (95) Prva dva dijela govore o povijesti spasenja kroz Stari i Novi Zavjet. Ovdje I. Antunović jednostavnim i parafrastićnim stilom iznosi fabulu pojedinih knjiga ili perikopa Starog i Novog Zavjeta i odmah tumaći poruku i aplicira na ta-dašnje vjerske i socijalne prilike.

Odlazak Izraela za svojim sinovima u Egipat gleda kao spas od kanaanske pokvarenosti i mogućnost da se namnože i steknu znanje u centru tadašnje kulture i znanosti. U Josipu slika lijep primjer ljubavi prema roditeljima, aktua-lizirajući kako se sinovi nikad ne smiju stidjeti svojih roditelja pa taman među njima bila razlika kao u Josipovu primjeru: faraon - nomad. Time aludira na hrvatske plemiće koji su se odnarodili, stide se svoje prošlosti i svoje majke (Hrvatske). Zatajenje oca zatvara izvore Božjeg blagoslova, a prezir rodbine svoje jest otuđivanje od ćovjećanstva.(96) Primjer Mojsija i proroka velića kao slušatelje Božjeg glasa, te aplicira na tadašnje vjernike. Upozorava da po prim-jeru Samuela trebaju u svećenika tražiti savjet: šta ćiniti i kako postupiti u raznim životnim situacijama, a ne hodati k vraćarama i tzv. narodnim mudraci-ma.(97)

Povodom donošenja Isusa u hram na prikazanje, velića starca Šimuna i proroćicu Anu koji su po cijeli dan boravili u hramu, te ih je zapala milost pred svoju smrt sresti se s Bogom.

Aplicirajući ovu perikopu na starce i starice vrlo zanimljivo ih potiče na molitve i vršenje djela milosrđa. Budući su stari, nemoćni tijelom, a jezikom krepki, to su često dosadni u kući, bolje bi im bilo da se više posvete molitvi i više vremena provedu u crkvi. Tako bi se riješile mnoge nepogode u kući.

U opisivanju Isusova djelovanja jednako otkriva njegove božanske kao i ljudske oznake, govoreći da se ljudsko božanskom ne protivi, niti božansko niječe ljudsko. Ovu poruku primjenjuje na rodoljublje i autonomiju ovozemaljskih vrednota. Kritizira "nazovi svece" koji bježe od svijeta i preziru zemaljske vrednote, odnosno darove.

U trećoj knjizi prikazuje povijest Crkve, sa svim usponima i padovima, zapreke širenju kršćanstva, utjecaj racionalizma na pad vjere u narodu. Mnogo ima apologetike u ovom dijelu, (98) stalno upozorava na mnoge varke i neznanje u koje racionalizam uvlači vjernike. Upozorava da je racionalizam i liberalizam pokvario dotadašnje međuljudske odnose, jer je srušio moć i službu crkvenog autoriteta. Naravno to još ne važi za selo, ali budući da je takvo stanje po većim kulturnim centrima, to znači da će utjecati i na seoski mentalitet. Potiče svećenike da otvaraju put evanđeoskim istinama i rodu iznose svjetlost i slast sv. Pisma. Tako će u školama nadvladati liberalni utjecaj racionalizma. Da, "jer ako nema vjere u Boga, onda je sve izgubilo svoju cijenu. Onda je ludost drugom prostirati stol da se najida, lievati u čašu da se napija, namještati mek krevet da se izležava". (99)

Četvrti dio, u kojem I. Antunović govori o bogoštovlju, jest pravo bogatstvo pouka, uputa, savjeta, objašnjenja, prijekora. Tu tek dolazi do izražaja njegovo bogato pastoralno iskustvo i osobno osvjedočenje u kršćanskom životu. Čovjek ima osjećaj kao da I. Antunović ima pred sobom sina komu svim bogatstvom svoga rječnika iznosi sadržaj svoje duše.

U ovom dijelu govori o kršćanskom bogoštovlju pod vidom liturgije, djela ljubavi, djela milosrđa - gdje uključuje odgoj u vjeri - katehezu i u obiteljskom odgoju. Jedno od najljepših poglavlja jest tumačenje posljednjega ispita kršćanskog života na sudnji dan, te poglavlje o ispovijedi i o odgoju djece. Uz rečenicu: "Bijah gladan ..." onima s lijeve strane govori da je Bog ostavio siromahe na zemlji ne zato da mi rješavamo socijalne probleme, nego da naše srce milosrdem oplemenjujemo. (100)

Rečenicu: "Bijah sužanj ..." aplicira na postupanje sa slugama i nadničarima te oštro kara raskoš i gramzljivost plemića koji niti najmanje se ne brinu za domaću služinčad dok sve jednako izmišljaju nove zabave. Svoje slugu samo tjeraju raditi ono što je njima potrebno, a za odgoj, pobožnost i izobrazbu ne daju niti pomisliti; drže ih u duševnom i intelektualnom neznanju samo da njihove zlobe ne uvide. (101)

A za pravednike govori kako su Kristovo lice u siromašnima i patnicima otkrivali; brinuli se za duhovno i materijalno stanje svojih ukućana; neuke u vjeri poučili, strpljivo podnosili nanesene uvrede, ne bijahu kršćani samo po imenu, nego po svjedočanstvu. (102)

Sudeći po sadržaju knjige, I. Antunović ako i nije imao puno umijeća pisati za narod, ipak je imao veliko srce i bogato pastoralno iskustvo koje je bilo dostatno da potakne srce čitatelja.

I. Antunović u uvodu govori da želi otkriti milom rodu varnicu svjetlosti i kap slasti što se nalaze u sv. Pismu.

Koliko je knjiga značila za narod, dosta je reći da je stari i danas sa poštovanjem spominju. Prema tome, bila je veliki dar za sve, "budući da je u to vrijeme pisati knjigu takvog sadržaja za narod značilo paliti prvu i jedinu luč".(103)

Budući da je knjiga prepuna konkretnih pouka o prakticiranju vjere, o prožimanju vjerom svih odnosa u društvu, ekonomiji, školstvu, zakonodavstvu i umjetnosti, to se svestrano očituje istinit Antunovićev stav: "Vjera nije samo svečana haljina uza blagdane, nego osvidočenje, pravo prosvitljenje", uvjerenje iz kojeg se može živjeti svakodnevni život u Duhu i istini.

Uz to je značajna i ova tvrdnja: "Gdje je u društvu vjera, ufanje i ljubav, tamo se svašta ravna zakonom", tj. vjera je zbog svog moralnog poziva temelj zakonodavnosti i zakonskog poretka u društvu. Tako Antunovićeve tvrdnje otkrivamo vrlo suvrmenima i aktualnima i nakon sto godina.

B. IVAN ANTUNOVIĆ: "FÉNYÉS ÁRNYKÉPEK" (SVJETLO I SJENE)

Knjiga je srednjeg formata, a ima 256 strana, tiskana je u Vacu 1880. godine.

Veličajući svećeničke prvake iz Kaločko-bačke nadbiskupije: nadbiskupa Petra Klobušickog, pres. gos. Leonarda Novak, nadbiskupa Haynald i još neke, I. Antunović govori o načelima svećeničkog zvanja i djelovanja. Opisuje njihove kreposti, njihovu muževnu mudrost, blagost i strogost, stavljajući ih tako za uzor ostalim svećenicima. Ovu je knjigu besplatno razdijelio svim svećenicima širom biskupije. Koliko je bila vrijedna, vidimo po tome što ju jedan kanonik preporučuje za upotrebu u pastoralnom kolegiju na fakultetu.

C. IVAN ANTUNOVIĆ: "NAPUTAK"

Puni naslov knjige je: "Naputak za one koji osičaju napast postati nazarenom". Knjiga je srednjeg formata, ima 260 stranica, a tiskana je u Kaloči 1882. godine.

Svoj prikaz nauke nazarena temelji na iskazu jednog člana sekte nazarena, zatim prema podacima Ilije Kujundžića, kapelana u Dušniku i knjizi Pavla Dimića, pravoslavnog svećenika.(104)

Među Šokcima u Dušniku, gdje je bilo kaptolsko imanje, najviše se širila ova sljedba. Uzroci širenja ove sljedbe, među tamošnjim vjernicima jesu u vjerskom neznanju i prostodušnosti, a širitelji su obično bili blagorječivi majstori ili vojnici koji su došli iz Austrije.(105).

I. Antunović tumači naširoko nauku Katoličke crkve i pobija krive tvrdnje nazarena, pogotovo one koje se odnose na temeljne katoličke dogme, a

potom se osvrće i na one tvrdnje koje se tiču socijalnog ili društveno-pravnog reda. Iako ovu knjigu I. Antunović piše kao naslovni biskup bosonski, ipak motive ove knjige treba tražiti u sklopu cjelokupne njegove pastoralno-preporoditeljske djelatnosti, a ne toliko u biskupskoj službi.

D. IVAN ANTUNOVIĆ: "ČOVİK S BOGOM"

Ovaj svoj molitvenik I. Antunović je pripremao još od vremena kako je svećenik. Ovako bogat i sadržajan molitvenik dotada nije postojao. Svećenik Blaž Modrošić, jedan od suradnika, govori: "Ovake knjige mi Bunjevci još nismo imali, pa ne znamo hoćemo li kadgod i nalične imat, jer dosadašnji molitvenici bili su istina ogromni, ali nit im valjao pravopis, a ni sadržaj ne mož' ni s bliza stupit u stope molitvenika Antunovićevoga ... U ovoj bo knjizi naći će svaki kršćanin za svaku zgodu i nezgodu, za svaki veći god, svetkovinu i svetac molitava, koje će ga u nezgodi utišiti, a u zgodi pak opomeniti, da je što god imamo, dar Božji ..." (106)

U uvodu I. Antunović govori da je od svećeničkih dana želio "virnim u ruke dati molitvenik u kom se molbe i prošnje ljudske, u svih odnošajih društvenih, pod nutarnjih i vanjskih potreboća izražene, na temelju naših u katekizmu sakupljenih virskih istina, u duhu kršćanske poniznosti i ditinjeg zaufanja Sve-mogućemu predstavljaju". (107)

Ovaj molitvenik je ujedno i svojevrsni kršćanski nauk radi poučnog stila kojim je pisan. Po sadržaju je bogatiji od svih tada postojećih molitvenika. (108) Drugi tadanji molitvenici imali su dosta kratke i stereotipne molitvice, Antunovićeve su molitve nabujali val pobožnosti, izrečene pomoću biblijskih slika i nadahnuća.

Najprije donosi obične molitve koje svaki kršćanin zna, pa jutarnju i večernju molitvu te misne molitve. Donosi više vrsta lijepih litanija: Presvetom Trojstvu; Od muke života i smrti Isusove; litanije Svih Svetih i Lauretanske, nekoliko vrsta. Donosi zatim niz molitava u raznim životnim okolnostima, razne molitve kroz liturgijsku godinu, tj. za blagdane; Zagovorne molitve raznim svecima i na kraju manji izbor pjesama za blagdane kroz godinu.

Sadržaj molitvenika bismo mogli ovako grupirati:

- I. - Molitve koje treba da svaki kršćanin zna.
- II. - Molitve uz različite dijelove mise.
- III. - Molitve koje su izraz asketskog i mističnog nastojanja.
- IV. - Litanije raznih vrsta (sabrane prema temama molitvenika).
- V. - Pobožnosti za pripravu i obavljanje ispovijedi, te zahvala sa razmatranjem Križnog puta.
- VI. - Pobožnosti štovanja Presvetog Oltarskog Sakramenta.
- VII. - Molitve na čast BDM, sv. Josipu i roditeljima BDM.
- VIII. - Prigodne molitve uz blagdan tokom liturgijske godine.
- IX. - Zagovorne molitve pojedinim svecima prema lit. kalendaru.
- X. - Molitve prilagođene pojedinim potrebama.

- XI. - Molitve za umiruće i pokojne.
- XII. - Krunice - razne.
- XIII. - Vapaji i uzdisaji.
- XIV. - Manji izbor pjesama.

Teško je prosuditi koliko je i da li je I. Antunović ovisan o molitvenicima koji su mu bili dostupni. No, sudeći prema stilu, velika je vjerojatnost da su mnoge molitve potpuno samostalne. One molitve za koje I. Antunović nije naznačio autora ili prijevod (citira npr. Molitvenik Ange conducteur i "Angelus", te Tomu Kempenca, samo na par mjesta), a nisu opće poznate kao npr. "Pod obranu tvoju" ili "Tebe Boga hvalimo", ili opće poznate Litanije iz Obrednika, ili pak, zagovorne molitve svecima koje mnogi sastavljači uzimaju u svoja izdanja molitvenika, možemo smatrati originalnim Antunovićevim sastavima. Po stilu se otkriva autor: svaka molitva ima kao izvor svoje nadahnuće u pojedinim odlomcima iz Sv. pisma te zatim prelijepu, konkrentnu izraženu parenezu u molitvenom obliku. U svim molitvenim, vlastitim tekstovima se očituje Duhom prosvijetljena i mističnim osvjedočenjem iskusna duša, koja sve to bogatstvo pastoralno usmjerava, na dobro vjernika. Posebno je potrebno uočiti istančanu brigu dušobrižnika da upozori na otvrdnuće srca i na bližnje grešne prigode. Evo izvrsnih metoda preventivnog pastoralala!!!

Upozorio bih na sadržaj nekih prelijepih i brižno sastavljenih molitava:

"Molitva muža za zalutalu ženu" i "Molitva žene za muža, valjajućega se u grihu". Ove dvije molitve otkrivaju razboritog i tankočutnog duhovnog oca i pastoralca. Ovdje se I. Antunović stavlja u osobu takva muža i iznosi pred Oca nebeskog svu žalost, sramotu i nepriliku u koju ga je žena stavila. Nakon što se izjadao i iznio teret duše, prelazi na zagovornu i zadovoljničku molitvu za svoju ženu. On kao glava obitelji, ponižena dostojanstva, sada nalazi svoje dostojanstvo u zagovoranjima grešne supruge.

Žena koja moli za svoga muža, iznosi najprije sav jad i nesigurnost bez muža, a zatim očituje svoju zdvojnost sve do gubljenja pouzdanja. Tada dobiva okrepu u svijesti da je Bog s njom u svim nedaćama, te moli oproštenje od Boga što nije bila pouzdanija u Božje milosrđe i Isusovo otkupiteljsko strpljenje. Na kraju se u njoj rađa nova nada u promjenu situacije i nova hrabrost u podnošenju takvoga križa.

Ove dvije molitve su zaista prelijepi primjer kateheze o suotkupiteljskom smislu patnje, te je ujedno potvrda stoljetnog iskustva Crkve da je vjeran muž spasio nevjernu ženu i da je mnoga vjerna i požrtvovna supruge, ne mjereći svoje zasluge i patnje, izmolila spasenje svog supruge i spasila jedinstvo obitelji.

"Razmatranje Križnog puta". Ove molitve nemaju moralizatorski stil poput mnogih sitnih molitvica, nego kerigmatski: kroz pojedina stajališta obrazlaže Isusova djela ili trpljenja i primjenjuje ih na razne situacije u kojima se vjernik može prepoznati i zatim staviti pod otkupiteljsko djelovanje Kristova križa.

"Molitva sv. Ćirilu i Metodu". Ova je molitva sažeti prikaz života dvaju slavenskih apostola, koji su I. Antunoviću posebno dragi zbog njegova svesla-

venskog usmjerenja. Posebno ističe paralelu između sv. Pavla i ove dvojice. U nastojanju da svoje poslanje ovjere: kako Pavao u Jeruzalemu, tako oni u Rimu, kod Petra, kamena jedinstva Crkve, te na taj način doprinesu jedinstvu Istočne i Zapadne Crkve.

Budući da se molitvenik nije mogao kupiti u knjižari kao drugi, nego ga je Anutnović osobno razaslao svećenicima, svojim suradnicima i poznanicima, (npr. u svom pismu Ivanu Evetoviću od 4. XII. 1885. godine I. Antunović se preko tog svog mladog učenika, kapelana u Bikiću, zahvaljuje župniku što se udostojao primiti pošiljku molitvenika), znači da vjerojatno nije bio tako raširen da se mogao javno upotrebljavati u pučkim pobožnostima, nego je bio svojevrsni pobožni kuriozitet. Razlozi leže u tome što naklada nije bila velika, a mnogi svećenici ga iz političkih razloga nisu htjeli koristiti.

Ovim djelom I. Antunović je okrunio svoj spisateljski rad (to je, naime, njegovo zadnje djelo) i time dao pečat vjere cjelokupnom svojem pastoralnom-preporoditeljskom radu.

ZAKLJUČAK

U analizi ličnosti I. Antunovića pošao sam od povijesnih, pastoralnih i društveno-političkih okolnosti, ispitao širinu i karakteristike svećeničke djelatnosti, razloge promaknuća do naslovnog biskupa uz sve apsurdne i suprotnosti, zatim motive i ciljeve publicističke djelatnosti, te značenje i plodove spisa pastoralnog sadržaja. Živio je u epohi bogatoj prevratima, preporoditeljskim težnjama i zahvatima. Osobno je bio nosilac svih kulturnih i duhovnih stremljenja među Hrvatima između Dunava i Tise, i kao takav bio je most do kulturnog života u Hrvatskoj i Evropi.

Kao zaslužni pastoralni radnik napreduje u crkvenim službama i častima ne radi častohleplja ili silom inercije, nego radi svoga ugleda koji je stekao marljivim radom na župi, karakternošću svojih postupaka kao što smo vidjeli kad je bio kapelan ili na županijskim sjednicama, zatim u svojim odnosima prema nadbiskupu itd.

Svoje svećeništvo shvaća vrlo široko: ne zadržava se samo na čisto dušobrižničkoj djelatnosti, nego zahvaća crkvu, školu, gospodarstvo, prosvjetu i kulturu u konkretnoj ljudskoj dimenziji.

U publicističkoj djelatnosti, kojoj pristupa iz prosvjetno-preporoditeljskih motiva, on je ipak prvenstveno svećenik, okrenut prema svijetu u životnoj situaciji. Ali ne nastupa konzervativno, nego jasno luči kompetencije Crkve i države, ostavlja autonomiju zemaljskim vrednotama i vlastima, ali želi cijelo djelovanje i ambijent kršćanina prožeti Evanđeljem.

U spisima pastoralnog sadržaja dolazi do izražaja bogatstvo njegove svećeničke duše i pastoralnog iskustva; bogatstvo svećenika koji zna biti čvrst i odlučan, ali se zna spustiti na razinu nepismenih i nepoučenih, da bi im uza sve to još i napisao knjigu od 800 stranica i molitvenik od 900 stranica, a onima koji

su zalutali (prešli u nazarene) sa očinskom brigom tumači stavove Katoličke crkve da bi im istina zasnijetila i tako se vratili nazad.

Konačno, iz svega izbija izgrađenja svećenička ličnost, teološki i antropološki i kao takav I. Antunović može biti uzor, jer se nije vezao niti uz kakve strukture, nego Evandeljem prožeo cijelo svoje djelovanje, pa radi toga ostaje stalno suvremen.

*(Dopunjena diplomatska radnja
na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, 1979. godine.)*

BILJEŠKE

- (1) Usp. Dr. Ante Sekulić, Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, Split, 1978., str. 27. - Bilj. 142/a.
Budući da će se djelo još spominjati bit će citirano: A. Sekulić, Tragom fr. ljet...
- (2) V. Bogdanov, Enciklopedija Jugoslavije II, 305.
- (3) Gábor Tórmágy, A szabadkai római káth. föplébánia története, Subotica, 1883., str. 12.
- (4) Usp. A. Sekulić, Drevni Bač, Split, 1978., str. 75.
Budući da će se ovo djelo još spominjati, bit će citirano: A. Sekulić, Bač...
- (5) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 47.
- (6) Nav. dj., str. 47.
- (7) J. Kostalić (Ivan Evetović), Subotička Danica, 1921., str. 23.
- (8) M. Zvekanović, Subotička Danica, 1971., str. 7.
- (9) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 47s.
- (10) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 64-66.
- (11) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 63.
- (12) Nav. dj., str. 66s. - Tako u Subotici 1773, u Baču 1766, u Somboru 1781, itd.
- (13) Nav. dj. str. 69.
- (14) Borovsky, B.B. Vármegye, str. 315.
- (15) Borovsky Samu, Bács-Bodrogh Vármegye, (Budapest), str. 314.
- (16) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 70.
- (17) A. Sekulić, Tragom fr. ljet., str. 69.
- (18) Borovsky, B.B. Vármegye, str. 315.
- (19) Bratovština Žive Ružice imala je i svoj molitvenik pod istim naslovom. Šesto izdanje ovog molitvenika, koje sam imao u rukama, uredio je Stjepan Grgić u Subotici, 1887. - I. Antunović, u "Bog s čovikom", str. 551. govori da je ovo društvo u Kaloči osnovano oko 1830 godine.
- (20) Kemény G.G. - Mandics Marin, Mocsári és Šarčević, Üzenet, VII, br. 1, 1977., Subotica, str. 27.
- (21) Subotička Danica, 1894., str. 22s.
- (22) Rónay István: "A Bunjevacok az imakönyvön kívül más könyvről nem tudnak" "Bunjevci osim molitvenika druge knjige ne poznaju". (Üzenet, VII, Subotica, 1977., br. 1., str. 27)
- (23) Petar Pekić, Povijest Hrvata u Vojvodini, Zagreb, 1930., str. 179.
- (24) Pekić govori da se radi nepravdi u narodu stvarala psihoza otpora i netrpeljivosti, tako da je često liturgija završila tučnjavom između hrvatskih i njemačkih, ili hrvatskih i mađarskih mladića. Imamo iz toga vremena i tragičan slučaj prijelaza 1200 Hrvata iz Santova na pravoslavlje. (Usp. Petar Pekić, nav. dj. str. 178-181.).
- (25) P. Pekić, nav. dj., str. 181.
- (26) V. Bogdanov, Enciklopedija Jugoslavije, II, str. 306.
... "jer postojalo je samo mađarsko plemstvo".

- (27) V. Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, str. 293.
- (28) Nav. dj., str. 294.
- (29) M. Mandić, *Subotička Danica*, 1927. - Plemstvo koje je to postalo u krajiškim borbama, "dugo je bilo ugled puku, ali ostavši bez posla, počelo je propadati". Bogata zemlja, komoditet, gazdaški mentalitet, oporba društvenim promjenama, dodvoravanje vlasti i otuđivanje od svoga roda, stid gazda radi svinjarskog, čobanskog i bireškog staleža svojih sunarodnjaka, karakteristike su mentaliteta tadašnjeg plemstva.
- (30) V. Holjevac, *Hrvati...*, str. 295. - Takve okolnosti objašnjavaju činjenicu da su Bunjevci i Šokci ostali rezervirani prema mađarskoj revoluciji 1848; nisu imali šta očekivati niti s jedne strane, jer su uvijek bili izigrani. Antunovićev stav također nije politički.
- (31) A. Šokčić, *Istaknuti ljudi bačko-baranjskih Hrvata do 1918.*, Klasje naših ravni, IV, 1942, Zagreb, br. 1, str. 8s.
- (32) V. Holjevac, *Hrvati...*, str. 296.
- (33) I. Evetović, *Životopis biskupa I. Antunovića, kalačkog velikog prepošta, Građa za hrvatsku književnost JAZU*, knjiga 2, Zagreb, 1899., str. 234-244. - I. Antunović rodio se 19. lipnja 1815. god. u Kunbaji, nedaleko Bačkog Aljmaša. Osim u Subotici, školovao se u Segedinu, Pečuhu i Kaloči gdje je 8. listopada 1838. zaređen za svećenika. Kratko vrijeme bio je kapelan u Čantaviru kraj Subotice. Na poziv nadbiskupa Petra Klobušickog odlazi u kalaču gdje je god. 1839. postao bilježnikom Duhovnog stola, a od god. 1840. bio je ceremonijar i arhivar nadbiskupske pisarne. Na molbu aljmaških plemića, nadbiskup ga 1842. god. imenuje župnikom u Bačkom Aljmašu (Mađarska).
- (34) Neven, 1888., str. 42.
- (35) I. Antunović, *Bog s čovikom na zemlji*, str. IV.
- (36) Neven, 1888., str. 43.
- (37) Neven, 1920., str. 1.
- (38) M. Evetović, *Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica*, 1935., str. 21
- (39) I. Antunović, *Fény és arnyképek*, str. 129.
- (40) I. Evetović, *Građa...*, str. 236. - Antunović određuje svim narodnostima, Bunjevcima, Mađarima, Nijemcima posebno mjesto u crkvi.
- (41) I. Evetović, nav. dj., str. 237s.
- (42) Filozofiju je studirao i završio u Segedinu (1832 - 1833.), a 1834. stupio je u klerike i slušao bogosloviju godinu dana. Kako je bio odličan u naukama nadbiskup ga je htio poslati u Beču na studij, ali budući da se razbolio, nakon liječenja ostao je u Kaloči na studiju.
- (43) M. Evetović, *Život i rad...*, str. 22.
- (44) *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Baciensis*, 1915. Promaknuća su slijedila ovim redom: 1851. Vicearhidjakon; 1859. Kanonik; 1861. Kanonik i dekan i privremeni podžupan Bačke županije; 1863. opat sv. Marije od Kereka; 1866. Prepozit sv. Pavla u Baču; 1868. Kanonik kustos; 1869. Kanonik i lektor, 1875. Veliki prepozit; 1876. Naslovni biskup bosonski.
- (45) B. Modrošić, *Neven*, 1897., str. 60. - Budući da je kaptolski šumar krao drva, kanonici su ga htjeli otpustiti iz službe, a imao je već 60 godina. I. Antunović zagrm: "Šta! Sad poslije trideset i pet godina vidi prvostolni kaptol da šumar krade. Kad je krao trideset i pet godina neka krade još trideset i pet, ali starog čovjeka nije slobodno otpustiti". I tako je šumar ostao u službi do smrti.
- (46) B. Modrošić, *Neven*, 1897., str. 149.
- (47) Borovsky, B.B. *Vármegye*, 316. - Pod utjecajem Kolpingova katoličkog pokreta rađaju se i u Ugarskoj mnogi pokreti i razvrstavaju se po djelatnostima: "Društvo katoličkih biblioteka", "Krug katoličkih čitalaca", "Narodni katolički krug", "Katoličko momačko društvo za njegu bolesnika", "Društvo katoličke zemljoradničke omladine", i dr. - U sklopu ovoga dade se razumjeti Antunovićeva djelatnost na osnivanju "Katoličkog dobrotvornog djevojačkog društva", "Čitaonice" i dr.
- (48) Zbog svoga ugleda u Crkvi i u kaptolu I. Antunović je 1875. imenovan velikim prepozitom i predsjednikom Odbora za župničke ispite. Za naslovnog biskupa Bosone (Arabija) imenovan je od kralja 8. svibnja 1876. Sam nadbiskup Haynald zamolio je preko papinskog nuncija

- u Beču papinsko imenovanje. - Schematismus Cleri Archidioecesis Kolocensis et Bacsensis, 1875., str. 8.
- (49) I. Antunović, Pismo Iliji Okrugiću od 19. XII. 1875. (usp. M. Evetović, Život i rad..., str. 146).
- (50) Prilikom otvaranja samostana u Baču 5. kolovoza 1876., bio je uz Haynalda prisutan još jedan biskup, čije ime se ne pominje. I. Topalić drži da bi to mogao biti titularni kaločko-bački biskup I. Antunović, koji je sigurno zbog pozivanja jezika tom prilikom došao u Bač. (Ivan Topalić, Katolički kalendar za 1979. god., str. 29., prigodm 200. godišnjice crkve u Baču).
- (51) Subotička Danica, 1890., str. 51.
- (52) Povodom izlaženja knjige "Bog s čovikom" nadb. Haynald pohvaljuje svećeničko djelovanje Antunovića i naziva ga svojim najvrednijim i najradinijim suradnikom. - Lj. Haynald, Pismo Ivanu Antunoviću, 19.VI. 1879. (usp. M. Evetović, nav. dj., str. 78).
- (53) I. Kujundžić, Neven, 1920., br. 8, str. 2.
- (54) I. Antunović: Pismo Edu Margaliću, 5.II. 1876. (usp. M. Evetović, nav. dj., str. 166.)
- (55) I. Kujundžić, Neven, 1920, br. 8, str. 2.
- (56) I. Tolj, Hrvatska prosvjeta, X, 1923., br. 3, str. 130.
- (57) A. Sekulić, Croatica Christiana periodica, II, Zagreb, 1978., br. 2, str. 52.
- (58) I. Tolj, nav. dj., str. 130.
- (59) I. Antunović, Odmetnik, Zagreb, 1875., str. 85.
- (60) I. Antunović, Odmetnik, str. 38.
- (61) I. Antunović, Odmetnik, str. 248.
- (62) U tu svrhu saziva na dogovor uglednije Bunjevce u župni dvor sv. Terezije u Subotici. Prisutni su bili: Ivan Probojčević, župnik, Bozo Šarčević, Bariša Prčić, Franjo Somborčević, Vinko Somborčević, Filo Probojčević, Stipan, Lajčo, Mate i Ivan Antunović. (Usp. Neven, 1898., str. 132.)
- I. Antunović je prisutnima razložio cilj sastanka (pokretanje novina za Bunjevce i Šokce) i pozvao ih da mu se pridruže u radu za prosvjetu i duševni razvitak, ali nije našao odziva. Neki su se pozivali na materijalne poteškoće, drugi na manjak suradnika i čitalaca, a treći su već pitanje svoje narodnosti smatrali bezpredmetnim, jer "ionako se već odnarodismo" - usp. Neven, 1898, str. 132. - usp. M. Evetović, Život i rad..., str. 48.
- Zato je 15. VIII 1869. god. razaslao "Poziv..." na Bunjevce i Šokce, kojim javlja da će izdavati "Bunjevačke i Šokačke novine". - Usp. I. Evetović, "Grada za hrvatsku književnost", JAZU, 2, Zagreb, 1899, str. 241.
- (63) Novine su imale naslov "Bunjevačke i Šokačke novine". Izlazile su u Kalači od 1870. do 1872. godine. - Usp. I. Kujundžić, Bunjevačka i Šokačka bibliografija, Zagreb, 1968., str. 757. (JAZU, RAD 355., str. 667-769).
- (64) I. Antunović, "Poziv...", Pravi Bunjevački i Šokački kalendar, 1870., str. 21.
- (65) "U tom listu bi se rasvjetljavali svi oni odnošaji s kojima smo po našoj osobi i obitelji, općinskim, svitovnim ili škulskim i crkvenim načinom vezani". (Usp. I. Antunović, "Poziv...", str. 22. - Pravi Bunjevački i Šokački kalendar, 1870). "U tom bi se listu naši plemeniti stari običaji i hadeti od zla čistili i sa sadanjim duhom izravnjavali, naše narodne pisme od zaboravnosti izbavljale i nove po duhu našeg roda snovane priopćile". (Usp. I. Antunović, "Poziv...", str. 22. - Pravi Bunjevački i Šokački kalendar, 1870).
- (66) I. Antunović, "Poziv...", str. 18.
- (67) Raspravu spominje M. Evetović u "Život i rad...", str. 24s.
- (68) I. Antunović, "Poziv...", str. 19.
- (69) I. Antunović, "Poziv...", str. 19-20.
- (70) I. Antunović, "Poziv...", str. 21.
- (70a) Lazo i Ago (Augustin) Mamužić, domaći političari u Subotici.
- (71) Ūzenet, Subotica, 1977., br. 1, str. 27.
- (72) I. Antunović, Pismo Iliji Okrugiću, 19.XII. 1875. - Usp. M. Evetović, Život i rad..., str. 146.
- (73) I. Antunović, "Poziv...", str. 23.

- (74) I. Evetović, Neven, 1888., str. 42.
- (75) Značajno je ovom prilikom napomenuti da su Bunjevci dosta tromi i nesnalažljivi u društvenom i ekonomskom pogledu. Trgovina im ne leži, radije će kao zemljoradnici crnčiti, nego se na "lak način obogatiti (jer je trgovina uvijek povezana s nepoštenjem). Zato nije čudo da I. Antunović s toliko uputa i bodrenja potiče da se angažiraju na društvenom području.
- (76) I. Evetović, Grada..., str. 242.
- (77) "Radio si skromno i tiho, ne tražeći plaće za svoj trud, jer si znao da time pridonosiš svoj dio na oltar vjere i naroda". - Usp. Klasje naših ravni, Subotica, br. 5, god. 1938, str. 2.
- (78) "Politikom se nikad nije bavio. U Subotici, prema mom saznanju, od god. 1848. bio je samo 1860. da traži savjet za pokretanje lista. Momentalno se nalazi u Kaloči i živi samo za svoj sveti poziv. Istovremeno je dao "znak života" na polju književnosti u djelima na jeziku svog naroda napisanim, koja će mu ovjekovječiti ime". - usp. Ūzenet, Subotica, 1977, br. 1, str. 30.
- (79) I. Tolj, Hrvatska prosvjeta, X, 1923., br. 4., str. 182.
- (80) A. Sekulić, Croatica..., II, 1978., br. 2., str. 50.
- (81) "Novine", 1872., br. 52., str. 205.
- (82) M. Evetović, Život i rad..., str. 60.
- (83) Bilo je i nezahvalnika, pa neki postadoše njegovi protivnici, a mnogi su ravnodušno gledali, ne shvaćajući duh velikog borca za prosvjetu i kulturu. - Usp. Neven, 1887., str. 42.
- (84) Subotička Danica, 1897., str. 56.
- (85) Čudomil, Neven, 1920., br. 8., str. 3.
- (86) I. Antunović, Bog s čovikom, str. IV.
- (87) "Antunović je počeo pisati u dobi kad drugi prestaju književno stvarati, a u šestom desetljeću ne uči se književni jezik" - usp. A. Sekulić, Croatica, II, 1978., 2, str. 52.
- (88) "... ja ne umijem za puk pisat, što bi mi jedina želja bila. To ja u svakom stavku osiećam i višeputa sam pokušao ovoj mani izbjeći, ali uzalud!" - Usp. Pismo Iliji Okrugicu, 18. IX. 1875.
- (89) A. Sekulić, Croatica..., II, 1978., br. 2., str. 52.
- (90) I. Antunović, Pismo Iliji Okrugicu, 16.XI. 1876. - Usp. M. Evetović, Život i rad..., str. 151s.
- (91) Isto, str. 152.
- (92) Isto, str. 151s.
- (93) Lj. Haynald, Pismo biskupu I. Antunoviću, 19.XI. 1879. - Usp. M. Evetović, nav. dj., str. 78.,
- (94) "Naš je puk u žalosnom stanju, svakojako zanemaren. Tribalo bi da se obražava, al nije dorastao da štije, niti ima novaca ni da jeftine knjige kupuje, a kamoli ovako ogromnu knjigu" - I. Antunović, Pismo Iliji Okrugicu od 3.IX. 1879. - usp. M. Evetović, Život i rad..., str. 156.
- (95) Naslovi dijelova:
- I. Knjiga predstavljajuća Boga s čovikom, od počela svieta do došašća, po prorocima navješćena i obće čekana te u Isusu Nazareninu od Blažene Djevice začeta i rođena Mesije.
- II. Knjiga Bog s čovikom na zemlji ili pouka o obće izčekivanom Mesiji, koji bijaše po anđeli u Isusu pozdravljen, a od ljudi za takva upoznan. Od poroda Isusova do uzašašća njegova na nebesa.
- III. Knjiga predstavljajuća Boga s čovikom, te pouku o djelujućem Kraljevstvu Božjem u sv. Majci Crkvi, počam od došašća Duha Svetoga do današnjeg dana.
- IV. Knjiga koja predstavlja Boga s čovikom u Majki Crkvi ustanovljenih blagoslovnih i obrednih zasnovanom u rimokatoličkom Bogoštovlju, po duhu Evandjelja. Ujedno tumačeć kako se odnošaji ljudske družine duhom Isusovim ustrojavaju i nadahnjuju u obitelji, državi. Čovjek je pozvan da u ime svih stvorova uzdade hvalu Bogu.
- (96) Usp. I. Antunović, Bog s čovikom, str. 54s.
- (97) Usp. nav. dj., str. 68-71.
- (98) No, ova apologetika nije usmjerena na dokazivanje istinitosti kršćanskog nauka, nego je više upućivanje u kršćansko iskustvo vjere i razotkrivanje negativnog utjecaja "svijeta" koji je uvijek na djelu.
- (99) I. Antunović, Čovik s Bogom, str.

- (100) I. Antunović, nav. dj., str. 613.
- (101) I. Antunović, nav. dj., str. 614.
- (102) I. Antunović, nav. dj., str. 615s.
- (103) I. Tolj, Hrvatska prosvjeta, X, 1923., br. 7., str. 306.
- (104) M. Evetović, Život i rad..., str. 91.
- (105) Usp. I. Antunović, Naputak..., str. III.
- (106) Neven, 1884, str. 9.
- (107) I. Antunović, Čovik s Bogom, Kaloča 1884., str. III.
- (108) Od molitvenika, koje sam imao u ruci, za usporedbu navodim sljedeće:
 - Antun Kanižlić, Bogoljubnost molitvena na poštenje sv. Trojice, bl. Djevice Marije i svih svetih, Budim, 1813. godine.
 - Stjepan Gerdenić, Vrata nebeska, Pečuh, 1837.
 - Marijan Jaić, Vinac bogoljubnih pisamah koje se nediljom i prigodom različitih svetkovinah pod sv. Misom i o drugim bogoljubnostima pivati običaju, Budim, 1862.
 - Duhovna mana iliti knjiga od bogoljubnih molitvica i pisama, Subotica, 1865. - također VI izdanje, 1877. god.
 - Stjepan Grgić, Živa Ružica, molitvenik za Bratinstvo žive krunice (1865.) - također, Subotica, 1877. god.
 - Vukmanov Lazo, Vinac sv. Ane, majke BDM, Subotica, 1867.
 - Blaž Modrošić, Isusovka, Život, Muka i Smrt Isusa Krista uz molitve i pisme, Temišvar, 1871. godine.

IZVORI

1. Ivan Antunović, Bog s čovikom na zemlji, djelo predstavljajuće Trojedinoga Boga u doticaju s čovikom u svih njegovih društvenih i vjerskih odnošajih, Vac, 1879.
2. Ivan Antunović, Čovik s Bogom u svojim molba i prošnja, Kaloča, 1884.
3. Ivan Antunović, Fény és árnyképek (Svjetlo i sjene), Vác, 1880.
4. Ivan Antunović, Naputak za one koji osičaju napast postati nazarenom, Kaloča, 1882.
5. Ivan Antunović, Odmetnik, Zagreb, 1872.
6. Ivan Antunović, Otvorena knjiga Ivana Antunovića, kaločkog kanonika na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce naputjena, Kaloča, 1870. ili "Poziv...", u Pravi Bu njevački kalendar, Subotica, 1870.
7. Pisma I. Antunovića objavljena u knjizi: M. Evetović, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica, 1935.

LITERATURA

1. Enciklopedija Jugoslavije, II, Zagreb, 1955., str. 131. i 305-307.
2. Hrvatska Enciklopedija, I, Zagreb, 1941, str. 501.
3. Hrvatska Enciklopedija, II, Zagreb, 1941, str. 519-520.
4. Borovszky Samu, Bács-Bodrogh Vármegye, Budapest, 1909.
5. Evetović, Ivan, Životopis biskupa Ivana Antunovića kaločkog velikog prepošta, Građa za povijest književnosti hrvatske, 2, Zagreb, 1899., str. 234-240.
6. Evetović, Matija, Život i rad biskupa Ivana Antunovića, Subotica, 1935.
7. Holjevac Večeslav, Hrvati izvan domovine, Zagreb, 1967.
8. Kujundžić, Ivan, Bunjevačko šokačka bibliografija, Rad JAZU, br. 355., Zagreb, 1969., str. 667-769.
9. Pekić, Petar, Povijest Hrvata u Vojvodini, Zagreb, 1930.
10. Sekulić, Ante, Drevni Bač, Split, 1978.
11. Sekulić, Ante, Tragom franjevačkog ljetopisa u Subotici, Split, 1978.
12. Tolj, Ivan, Život i rad Ivana Antunovića, Subotica, 1933.

13. Tórmásy, Gábor, A szombatjai római káth. főplébánia története, Subotica, 1883.
14. Danica ili Bunjevačko Šokački kalendar (god. 1888, 1889, 1890, 1891, 1894, 1897), Subotica.
15. Klasje naših ravni, IV., br. 5., Subotica, 1938., str. 1-3; 9-11.
16. Kostalić, Janko, (Ivan Evetović), Subotička Danica, 1921., str. 23.
17. Mandić, Mijo, Bunjevačko plemstvo, Subotička Danica, 1927.
18. Neven (god. 1888, 1897, 1898, 1919, 1920) Subotica.
19. Sekulić, Ante, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića, Croatica Christiana periodica, II, br. 2., Zagreb, 1978., str. 47-62.
20. Sekulić, Ante, Bibliografija o Ivanu Antunoviću, ondje, str. 185-188.
21. Šokčić, Albe, Istaknuti ljudi bačko-baranjskih Hrvata do 1918. - Klasje naših ravni, Zagreb, 1942., br. 1., str. 8-9.
22. Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis, Colocae, 1915.
23. Tolj, Ivan, Biskup Ivan Antunović narodni vođa Bunjevaca, Hrvatska prosvjeta, X, Zagreb, 1923., br. 3 (126-130), br. 4 (176-184), br. 5 (304-309), br. 7 (201-205).
24. Topalić, Ivan, Katolički kalendar za 1979. god, Subotica, 1978., str. 29.
25. Kemény, G. Gábor - Mandics Marin, Mócsáry és Šarčević, Úzenet, Subotica, 1977., br. 1., str. 3-32.

PORUKA UREDNIŠTVA

Nije moguće, nismo zato pero uzeli da Bunjevce u glavu udaramo. Izvolite pročitati zakon 44. 1868. Mi do sad nismo imali patriotah, jel oni što su bili - nisu kano Bunjevci, nego kano Magjari taki bili, premda su ji bunjevačke, a ne magjarske grudi odgojile i tako ruke za nji radile i trošile. Nada je naša u budućnosti. Ne valja s jednom rukom to rušiti što druga s krvavom mukom zidja. Nije se kod nas bojati pritiranosti, već valja zepsti od nesvistne nemarljivosti.

Razgledajte koliko imate u Zomboru, u Baji naški učiteljah i to od kojeg vrimenta? A šta bi vam mogo kazati od onog roda koji čami u mraku neznanosti u Banatu, u Biogradskoj i Peštanskoj županiji? Još svagdi spavamo - mislimo da nije vrime uljuljavat, već uzbudjivat.-

Nemojmo se micat još za malo - pa ćete moći s Diogenesom tražiti Bunjevce i Šokce učitelje i svećenike. Sigurni smo da ji nećete naći.

(Bunjevačke i šokačke novine, Kalača, 7. rujna 1870., br. 26., str. 196.)

Ante SEKULIĆ

BIBLIOGRAFIJA O IVANU ANTUNOVIĆU

Koliko je poznato, nije do sada objavljena bibliografija o Ivanu Antunoviću. Ovaj popis učinjen je prema poznatim i manje znanim napisima, raspravama i spomenima ovoga svojevrsnog preporoditelja i javnog poslenika. Jamačno je koja usputna bilješka promakla pozornosti, ali popis je ipak cjelovit. Bibliografija je prilog radu PREPORODITELJSKA I POVIJESNA BAŠTINA IVANA ANTUNOVIĆA. objavljenom u ovom Zborniku.

ANDRIĆ, Josip. BAČKA HRVATSKA UOČI SABORA BAČKIH HRVATA U SUBOTICI 9. i 10. OŽUJKA 1940. 7 dana IV. 1940. br. 40.

AUTUSTINOV, Željko. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ U PROŠLOSTI BUNJEVACA. Diplomaska radnja, Visoka bogoslovska škola, Rijeka, 1974. (rukopis).

BELJANSKI, Milenko. SOMBOR I BUNJAVAČKI NACIONALNI PREPOROD. (1879-1945). Sombor, 1971., str. 5 sl.

BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA KALENDAR za prostu godinu 1934. Subotica, 1934. (urednik BALINT VUJKOV, izdaje Jug. nacionalno društvu biskupa Ivana Antunovića.)

BOROVSKY, Samu. BÁCS-BODROG VÁARMEGYE. I - II, Budapest, 1909.

BUKINAC, Beato. DE ACTIVITATE FRANCISCANORUM IN MIGRATIONIBUS POPULI CROATICI SAECULIS XVI ET XVII. Zagreb 1940., str. 18, 61. sl.

CIPELIĆ, Mirko. I OPET JEDNA STOGODIŠNJICA. Hrvatska obrana, IV. Osijek, 1915., br. 144, str. 1 - 3.

ČOVIĆ, Marko, KNJIŽEVNI LIK BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, PREPORODITELJA BUNJ.-ŠOKAČKIH HRVATA. Hrvatska revija XII. 1938., br.7, str. 362-366.

DANICA ili BUNJEVAČKO-ŠOKAČKI KALENDAR (god. 1888, 1889, 1890, 1891) Subotica s.a.

DIMITRIJEVIĆ, Mišo. IVAN ANTUNOVIĆ BUNJEVAČKI DOSITJE, Branik IV/1888, br.4, str. 1-3

- DIMITRIJEVIĆ, Mišo. ISTO, Glas Crnogoraca XVII, 1888., br.5.
- ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE. Svez I., Zagreb, 1955., str. 131.
- ERDELJANOVIĆ, Jovan. POREKLO BUNJEVACA. Srpska kralj. akademija, Beograd, 1930.
- ESIĆ, I. ANTUNOVIĆ, IVAN. (19.VI.1815 - 13.I.1888). Leksikon pisaca Jugoslavije, I, Novi Sad, Matica srpska, 1972. str. 85-86.
- EVETOVIĆ, Ivan, ŽIVOTOPIS BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, KALAČKOG VELIKOG PREPOŠTA. Grada za povijest književnosti hrvatske, knj. 2, Zagreb. 1899., str. 234-244.
- EVETOVIĆ, Matija. ŽIVOT I RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, Subotica, 1935.
- GAJARY, Edmund. KALACSAI NAGY PRÉPOST. Nemzet, 1888.
- GROMOVIĆ, (Kujundžić Ilija?). ULOMCI IZ ŽIVOTA IVANA ANTUNOVIĆA. Neven XXXIII/1920., br.8, str. 1-2; br. 10,18.
- HORVAT, Rudolf. HRVATI U BAČKOJ, BUNJEVCI I ŠOKCI. Osijek, 1922.
- HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA. Svez. I. Zagreb, 1941, str. 501.
- IVÁNYI, István. SZABADKA TÖRTÉNETE. I-II. Subotica 1886-92.
- IVIĆ, Aleksa. IZ PROŠLOSTI BUNJEVACA. O Bunjevcima, str. 17.
- KARANOVIĆ, Mladen. POVODOM 400. GODIŠNJICE VOJVODINE I GRADA SUBOTICE., OSTVARENJE SNA NAJVEĆEG BUNJEVAČKOG RODOLJUBA. Bunjevačke novine, IV/1927, II. 1-2.
- KEMÉNY G. Gábor - MANDICS, Marin. MOCSÁRY ÉS ŠARČEVIĆ, Üzenet. VII/1977., Subotica br. 1, str. 3-32. (Melleklet, str. 24 sl.)
- KIKIĆ, Geza. ANTOLOGIJA PROZE BUNJEVAČKIH HRVATA, Zagreb, 1971.
- KLAIĆ, Vjekoslav. OPIS ZEMALJA U KOJIM OBITAVAJU HRVATI. Svez III, str. 197-205., Zagreb, 1882.
- KLASJE NAŠIH RAVNI. God. IV. br. 5, Subotica, 1938, str. 1-3, 9-11.
- KNEŽEVIĆ, Milivoje. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ I PREPOROD BAČKIH BUNJEVACA. Soko na Jadranu II/1936, br. 5-6, str. 13-15.
- KNEŽEVIĆ, Milivoje. O BUNJEVCIMA Subotica, 1927, str. 31-34.
- KNEŽEVIĆ, V. Milivoje. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ PREPORODITELJ BAČKIH BUNJEVACA. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva, Beograd, 1938. knji. XVIII. svez. 11-12. str. 1005-1011.
- KOSTALIĆ, Janko (Evetović Ivan). POKOJNI BISKUP ANTUNOVIĆ KOD KOŠUTA. Neven, god. V.1888, br. 5. str. 79-80.
- KOSTALIĆ, Janko. POSLI SMRTI BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, Neven, god. V, 1888. br. 3, str. 41-45.
- KUJUNDŽIĆ, Ivan. BUNJEVAČKO-ŠOKAČKA BIBLIOGRAFIJA. Rad JAZU, 355. str. 667-769.
- KUJUNDŽIĆ, Ivan. IZVORI ZA POVIJEST BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA. Matica Hrvatska, Zagreb, 1968.

LIPOVČIĆ, Lauro. NAD GROBOM PRESVITLOGA I PREČASTNOGA GOSP. ZAČASTNOG BISKUPA I VELIKOG PREPOZITA U KALAČI. Neven, V/1888, br. 2, 23-24.

MANDIĆ, Barnaba, USPOMENA NA IVANA ANTUNOVIĆA, VELIKOG DOBROTVORA I PROSVETITELJA BUNJEVACA. Pravi bunjevački kalendar I/1934, str. 38-41.

MANDIĆ, Mijo. SUNCE NAM ZAĐE. Neven, V/1888, br. 2, str. 34-37.

MANDIĆ, Mijo /Seljanin/. SPOMEN RIČI. Neven, XXV/1908, br. 25.2.10-11.

MANDIĆ, Mijo USPOMENE IZ ŽIVOTA POK. ANTUNOVIĆA. Neven XXXII/1919, br. 32. 290. 1-2.

MANDIĆ, Mijo. IVAN ANTUNOVIĆ 1815-1888. Književni sever II/1926, knjiga 2. svez. 6-8. str. 295-300.

MANDIĆ, Mijo. BUNJEVAČKO PLEMSTVO. Sub. Danica 1927, str. 45-48.

MANDIĆ, Mijo. USPOMENE IZ ŽIVOTA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA. Pravi bunjevački kalendar. Subotica. 1935. str. 55-60.

NAGY, Iván. MAGYARORSZÁG CSALÁDAI CZIMEREKKEL. VII. Pest. 1860., IX. Pest. 1862.

PEKIĆ, Petar. POVIJEST HRVATA U VOJVODINI. Zagreb, 1930. str. 156-163.

PEKIĆ, Petar. TRI BUNJEVAČKA VELIKANA. Subotičke novine XVII. 1936, br. 10. str. 3-4. 10-12.

PRČIĆ, Ivica. DJELOVANJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA. Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII. 1986. Subotica 1987, str. 97-107.

RADIČEV, Marin. BAČKI I BARANJSKI HRVATI. Danica (Zagreb), 1941, str. 52-54.

RADIKAL 2/1888. - 19. članak: VLADIKA - KNJIŽEVNIK I RODOLJUB

RAZGOVOR O OSNIVANJU MATICE SUBOTIČKE. 14. siječnja 1934. Subotica.

RAZGOVOR O BISKUPU IVANU ANTUNOVIĆU. 13. siječnja 1935. Subotica

SEKULIĆ, Ante. KNJIŽEVNOST BAČKIH HRVATA. Posebno izdanje Kritike. svez. 5. Zagreb, 1970, str. 45-47, 99-103.

SEKULIĆ, Ante. PREPORODITELJ PODUNAVSKIH HRVATA. Glas Koncila, Zagreb. 17.I.1988. br. 3, str. 10.

SELJANIN (Mijo Mandić) BUNJEVŠTINA I SUBOTICA, Neven (Subotica), XV, 1898, 9. 132-134.

SMOTRA BUNJEVAČKE PROŠLOSTI, KATALOG. Subotica, 1935. str. 3-4. pod br. 10, 11, 16-34.

STAJIĆ, Vasa. IVAN ANTUNOVIĆ I UJEDINJENA OMLADINA SRPSKA. Letopis Matice srpske CVI, 1932. knjiga 331, svez 1-3, str. 207-210.

STAJIĆ, Vasa. DVA PISMA IVANA ANTUNOVIĆA, NAJVEĆEG BUDIOCA KOD BAČKIH BUNJEVACA. Letopis Matice srpske CIV, 1930, knjiga 324, svez. 1, str. 64-69.

STAJIĆ, Vasa. BUNJEVAČKO-SRPSKI ODNOSI U PROŠLOSTI. So-ko na Jadranu. 1936, br. 5-6.

ŠOKČIĆ, Albe. PREPORODITELJ HRVATA PREKO DRAVE I DU-NAVA. Subotička Danica, 1938, str. 113-114.

ŠOKČIĆ, Albe. ISTAKNUTI LJUDI BAČKO-BARANJSKIH HRVA-TA DO 1918. Klasje naših ravni IV. 1942, br. 1, str. 8-9.

ŠOKČIĆ, Joso. IVAN ANTUNOVIĆ. Povodom 120. godišnjice njegovog rođenja. Neven, 1935. br. 6, 1-6.

ŠOKČIĆ, Joso. ŽIVOT I RAD AGE MAMUŽIĆA. Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu. knjiga XII. svez 3-4. Posebni otisak, Novi Sad. 1939, str. 4. (O suradnji I Antunovića i A. Mamužića).

TOLJ, Ivan. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, NARODNI VOĐ BUNJE-VACA. Hrvatska prosvjeta X, 1925, br. 3 (126-130), 4 (176-184), 5 (201-205), 7 (304-309).

TOLJ, Ivan. BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, NARODNI VOĐ BUNJE-VACA. Jugosl. dnevnik III/1931.

TOLJ, Ivan. ŽIVOT I RAD IVANA ANTUNOVIĆA, Subotica, 1933.

UJEVIĆ, Mato. BUNJEVAČKI KNJIŽEVNICI. Hrvatska enciklopedi-ja, svez III, str. 522., Zagreb, 1942.

VASILJEV, Spasoje. PREGLED BUNJEVAČKE KNJIŽEVNOSTI. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva, knj. XVIII, svez. 11-12, str. 1028-1037, Beograd, 1938.

VLAŠIĆ, Ladislav. NA SPOMEN. Povodom 47. godišnjice smrti naj-većeg sina bačkih Hrvata, biskupa Ivana Antunovića (13. I. 1888(. Hrvatska straža VII/1935, br. 20, str. 4-5.

VUJEVIĆ, Pajo. ANTUNOVIĆEVA NEIZDATA DJELA. Neven (Su-botica), XLI/1929, 59, 2.

ZBORNIK DR JOSIPA ANDRIĆA, Zagreb, 1971, str. 33.

Nekoliko članaka povodom proslave 100. obljetnice smrti biskupa I. Antu-novića.: Bačko klasje, vjersko-informativni list, br. 49. 1988., str. 20-22. - br. 50. 1988, str. 7-16. - br. 51. 1988. str. 7-11.; Subotička Danica, kalendar za 1990. godinu, str. 81-84.

PORUKA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA RODU SVOM

*(pročitana u subotičkoj katedrali prilikom otkrivanja reljefa,
20. studenog 1988. godine)*

"Mili, dragi i nikad nezaboravljeni Rode! U svojoj duši i srcu Tebe vazda nosećeg, od Tebe nikad ni u danu ni u noći neodieljene, već u Tebe vazda kano u najmilije zrcalo gledajućeg, za Tobom vazda tužećeg i s Tobom se vazda jedino radujućeg" (Bog s čovikom - uvod).

Evo me danas i od danas i u ovom materijalnom liku uprisutnjena, tu u subotičkoj katedrali pokraj slike sv. Ivana Nepomuka. Taj lik neka vas sjeća na onu moju trajnu duhovnu prisutnost u Kristu, kojom sam i ovih proteklih sto godina nad vama bdio, za vas se molio i pred licem Svevišnjega za vas se zauzimao. Od sada će ta moja prisutnost biti intenzivnija i jača, a nadam se i vaša povezanost sa mnom u Isusu Kristu našem Gospodinu. Zato mi dozvolite da vam danas uputim nekoliko riječi.

Veseli me da ste još živi, unatoč sve manjem broju djece po vašim kućama, da još niste posve klonuli usprkos nemilih poteškoća koje vas pritišću sa svih strana i da se, ovih posljednjih godina sjećate značajnih datuma i obljetnica iz naše crkveno-narodne prošlosti. Svojedobno sam govorio: "Svaki narod mora nastojati, da se upozna sa svojom prošlošću, pa da uzmogne iz nje crpiti kriposti za budućnost. On mora spoznati svojih predjaha mane i viditi kakove su ih poradi njih stizale muke, da umije tako upraviti svoju budućnost, da se ovimi ukloniti mogne. On se mora potanko upoznati sa svim i njihovim vrlinama, da ugleda onu čast, koja im je poradi ovih u dio pala, da si ovijem ojača i osnaži sve svoje duševne i tvarne sile, te postane vridnim i dostojnim članom čovičanstva i steče ugled pored svakim drugim narodom. Ako hoćete dakle da utamanite koji narod, zabašurite, sakrijte mu prošlost, pa ste kineske bedeme stavili pred njegovu budućnost. E, pa što je naravno cilom narodu, to je prirodno obitelji i osobi. Istrnite ovu iz obitelji, onu iz naroda, zasjekli ste mu žilu životnu. Jedno će vreme kunjat, pa će na skoro uvenut i osušiti se. Neka zna dakle svaki gospodujućí narod, da ako milom ili silom ukalamnjuje druge narodnosti u svoj narod, da se njihov u njegov pretvori život; neka znade, da će ovim svoj oslabiti, a onoga sasvim ugušiti. Koji dakle hoće i želi živiti, kao osoba, kao obitelj, taj neka znade, da mu je tlo života onaj narod, u kom se je začeo, rodio i odgojio" (Razprava, str. 3 - 4). Zato nastavite, o rodi moji, proučavati prošlost svoju. Štujte svoje velikane, učite se njihovim vrlinama, a izbjegavajte njihove nedostatke.

Druga stvar koja mi je silno na srcu uvijek bila, jest vjersko-narodna prosvjeta. Sam sam se silno mučio, izdajući "Bunjevačko-šokačke novine" i "Vilu" i ostale knjige i brošure. Vi danas, vidim niste daleko otišli. Taj jedini list "Bačko klasje" i kalendar "Subotička Danica", koju osnova moj vrijedni učenik pop Pajo Kujundžić, jedina su izdanja na našem materinjskom hrvatskom jeziku, a i ona jedva žive, dijelom radi nesloge, a dijelom radi velike vjerske i narodne mlakosti i nehaja. A ja u njima vidim velike mogućnosti, jer vam danas

i vrijeme prilike u Crkvi i svijetu silno idu na ruku. Moje misli, koje sam svojedobno morao na silu propagirati o zasađivanju Evandjelja u život i kulturu naroda i ulaženje kulture u Crkvu, danas su to najslužbeniji stavovi Crkve, II. Vatikanskog koncila i napose pape Ivana Pavla II. Narod je pak umoran od lažnih učenja i obećanja.

Jedna me stvar, o rodi moji, silno boli, da danas, u nekad žuđenom slavenskom jedinstvu, jezik svoj gubite i stidite ga se, a ja sam svojedobno pisao: "Tko ne ljubi, ne govori, ne piše jezikom svoga otca i matere, kažite mi šta mu je ostalo da ih ljubi? Ta, jezikom se izdaju ljubke misli: jezikom se rađaju na svijet dražesni osjećaji, jezikom se izražava volja. Ako ste, sini i kćeri pogazili jezik otca i matere svoje, pogazili ste otca i mater samu. A takvima je rečeno da neće biti duga života na zemlji" (Odmetnik, str. 85). "Pokrie li tko tuđim jezikom svoju narodnost, onda sin zataja svog otca i osrami mater svoju... Zataji l' tko svoje ime, onda očituje da u njemu časti i poštenja nema, ili da nije vrijedan da se njime kiti, kojeg pred svojih sunarodnika djedovi proslavili" (Vila, 1874., str. 93). Čuvajte, dakle, jezik i samobitnost svoju, jer bez toga je čovjek bez svoje biti, bez svog života.

A vama braćo svećenici, govorim isto ono što napisah daleke 1874. godine u "Vili": "Bilo je i dosad učeni Bunjevaca svećenika svetovnjaka. Al od ovih su mu jedni bili okrutniji zlotvori, nego oni zakleti neprijatelji, drugi su se od nje stidili, a treći ako su bunjevački progovorili, prije su oko sebe bojazno pogledali, jer bo su za glavu, za pojas, za ledja strahovali. Koju rič uz svoj rod, jedan kamen odvaljat, što se izvalio na put prosviete Bunjevaca i Šokaca, to ni za život Boga nisu smili. Dokle je Bunjevac i Šokac ti je stojo, ko diete što ima mater, al ova se srami poljubiti ga, ima otca, al ovaj se stidi nazvat ga svojim imenom" (str. 41)

Budite svjesni da je u vašim rukama uvelike sudbina Crkve i našeg naroda u Bačkoj: zatajite li, teški Vas sud Boga i povijesti čeka. Srcem Vas svojim potičem, svim srcem ljubite narod svoj i svim se silama njemu u Kristu darujte, jer velika vas slava čeka!

Brojnije potomstvo rađajte i kršćanski ih odgajajte. Školujte ih, ali ih učite da prije dobro Crkve i naroda traže, a istom potom svoje vlastito, jer vlastita se sreća porađa onda kada se čovjek drugom daruje. To je bit Isusove poruke za život čovjeka, obitelji i naroda.

Živite sa svim narodima u miru i u bratskoj slozi gradite bolji i jedinstveniji svijet. Doprinosite na oltar zajedništva onu svetu baštinu ćirilometodsku: na koju papa Ivan Pavao II. upozorava postavljajući svetu Braću Ćirila i Metoda za zaštitnike Evrope. No pri tom, dok živite sa svima "u ljubavi i bratskoj slozi, da ostanemo svaki doduše, svaki pri onom što nam je sveto i milo, što nam je od vikovah duši i srcu prirastlo" (Razprava, str. 180).

U gradnji tog jedinstvenog i boljeg svijeta sačuvajte svoju samobitnost - budite ono što jeste i ne zaboravite da ćete to postići samo po vjeri i suživotu sa Isusom Kristom, u krilu jedne, svete, katoličke, apostolske i rimske Crkve, na slavu Oca, na čast Sina Gospodina našega Isusa Krista, u Duhu Svetom, u zajedništvu sa presvetom Djevicom Marijom, našom najvjernijom Odvjetnicom, od sada pa do vječnosti!

Lazar Ivan Krmpotić

ZAHVALNO SLOVO BISKUPU IVANU ANTUNOVIĆU

(na kraju svečanosti u subotičkoj katedrali 20. studena 1988.)

Voljeni Oče i duhovna glavo naroda našega ovdje u Bačkoj, biskupe IVANE ANTUNOVIĆU! Evo nas danas pred Tobom. S nama je Tvoj brončani lik, djelo sina bunjevačke nane, Neste Orčića, akademskog kipara zagrebačkog. Tvoj lik je kraj slike Tvog svetog zaštitnika, sv. Ivana Nepomuka. Tu sliku si davno poklonio župnoj crkvi sv. Terezije u Subotici, koja je danas katedrala - bazilika Tvoje i naše Bačke.

Mi danas zahvaljujemo Bogu, Presvetom Trojstvu da nam Te je dao. Bez Tebe, i Tvoga djela jedva da bi nas danas još ovdje bilo.

Zahvaljujemo i Tebi, jer da Tvoje misli, pera, truda, muka i suza nije bilo, bili bismo prava siročad u vjerskom, narodnom i kulturnom životu.

Ovim Znanstvenim skupom i proslavama željeli smo Tvoj lik, a još više poruku oteti zubu vremena i zaborava. Željeli smo Te više uprisutniti u našem svakidašnjem životu. Zato jučer, na završetku Znanstvenog skupa, na prijedlog vlč. Franje Vukovića, svi prisutni su odlučili osnovati "FOND IVANA ANTUNOVIĆA" za potrebe izdavačke djelatnosti na hrvatskom jeziku ovdje u Bačkoj. Osnivanje tog fonda sada svečano proglašujem.

S Božjom i Tvojom pomoći želimo objaviti u jednom Zborniku sve ono što smo o Tebi i Tvom djelu rekli i napisali da to bude polazna točka istraživanja Tvoga djela i naše kulturne baštine uopće.

Organizacioni odbor, koji bi trebao prerasti u Vijeće za kuluru, danas se stavlja pod Tvoju osobitu zaštitu i želi Tebe uprisutniti u našem javnom, crkvenom, narodnom i kulturnom životu. Zato je ustanovio plaketu "PRIZNANJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, 1815-1888-1988." koja bi se dodjeljivala pojedincima i ustanovama koje proučavaju, čuvaju, njeguju i unapređuju duhovnu i kulturnu baštinu Hrvata u Bačkoj. Tako će Tvoje ime, Tvoje misli, i riječi češće odzvanjati ovim prostorima, a Tvoje časno i sveto djelo postat će nadahnuće mladim pokoljenjima našeg naroda.

I još mnogo, mnogo planova imamo pod Tvojim okriljem. Ti to čitaš u našim srcima. Sve to stavi u Srce onoga kome si služio, a koji je i Tebe nadahnjivao da se poput Njega "žrtvuješ za svoj narod".

Eto, Ivane naš, to je ono što ti danas želimo reći uz ovu hladnu brončanu ploču ovdje u katedrali, kada to ne možemo učiniti na Tvom grobu, kojeg je nemila ruka uništila. Stavljamo pred Tebe sve naše želje s vjerom da si prisutan tu s nama u Kristovom otajstvenom Tijelu. Po Tvojim rukama stavljamo sebe i sav život i budućnost našu u ruke "najvjernije hrvatske Odvjetnice" koju ovdje častimo u likovima Radosne Gospe Bačke, Crne Gospe Subotičke, pa one na Bunariću, Doroslovu, Monoštoru, Hajošu i Judu. Po njoj stavljamo sve nas u ruke Krista Kralja - Kralja - Kralja svega svijeta, ali Kralja naših srdaca i Kralja Crkve u našem narodu za ljepše sutra i za vječni naš spas.

*Subotica, 20. studenog 1988. na svetkovinu Krista Kralja
Lazar Ivan Krmpotić, predsjednik Organizacionog odbora*

P O Z D R A V **BUNJEVAČKO - ŠOKAČKOM LISTU**

*Dobro došo, mil` glasniče!
Rodu svomu ti vjestniče,
Duši drago, srcu milo,
Ti jedino nam glasilo!*

*Ne sja s tebe biser zlato,
Oku roda mil si zato,
Jer si prvi među nami,
Predhodnica sjaj nad nami. -*

*Rod nam čami u srid tminah,
S nemarnosti svoga sina,
Te zapušten da b` od koga,
Već od krvi ploda svoga. -*

*Jadni rod nam obraz krije,
Jer mi lice svako bije
U srid svoje neprosvite
S tuđenosti ditce klete. -*

*Svudan širom plodna slavka
Bunjevačka blaga majka
Plodi svoje sokoliće
Ko na polju bujno cvitje. -*

*Priko dvisto hiljad dušah
Do sad slast si ne pokuša
Jezik slasti i lipote
Svog milinja ah krasote. -*

*Dosta j` bilo veće tomu,
Pa za ljubav ne znam komu
Rod svoj gledat ko siroče
Koj` s nemara ginut poče. -*

*Da ga zlosreća ne bije,
Gdi ste, komu krvca vrije?
Hajd na noge svi skočimo,
Svoje branit, ah počnimo!*

*Svi smo zato, oj rođeni,
Rod svoj branit određeni,
Raspršiti mu dugu noć,
Samo, Bože, daj nam pomoć!*

*Zato slavno Subotice!
Ti dična nam ponosnice!
U Tebi su sokol sinci,
Virna ditca svojoj majci.*

*Kolo naše zaigrajmo,
Vince rodu hajd svijajmo,
Vince rodu od kovilja,
Ponos Slave cvatom smilja.*

*Ti pak, Listu naš mileni!
Objeručke svud primljeni.
Kudgod pošo, dobro došo,
Svagdi dobar doček našo.*

*S nami bit ćeš duhom jedan,
S nami sritan, s nami bedan,
S nami Ti ćeš cvasti nadom,
Il' bjedovat gorkim jadom,
Jedinstvenih drugah drug.*

Bunjevac

(Bunjevačke i šokačke novine, Kaloča, 30.ožujak 1870. br. 3. str. 10.)

*(Početne kitice ove pjesme uglazbio je Pavao Bačić 1971. god.
u Subotici, u povodu proslave 100. obljetnice
„Bunjevačkih i šokačkih novina.”)*

*(Pjesmu je izveo zbor HKUD „Bunjevačko kolo”
pod ravnanjem Bele Tikvickog na svečanoj akademiji
u Narodnom pozorištu u Subotici, 14. III. 1971. god.)*

IVI ANTUNOVIĆU
prigodom 30 god. njegove smrti

*Oče Bunjevaca naša stara slavo!
Mili vodjo roda, ti učena glavo!
Trideset je ljeta, kako s` u grob pao,
A rod tvoj još nije, još nije propao!
Nek` te i u grobu tješi ona mis`o!
Nisi rodu zalud mudre knjige piso!*

*Svi potomci harni bačvanskih ravnina
Sjećaju se Tebe, prvog roda sina.
Dok se žarko sunce na zapadu sklanja,
Andjeoski pozdrav dok se još odzvanja;
Dok nas još i jedan bude na tom svijetu,
Čuvat` ćemo Tvoju uspomenu svetu!*

*Ivo! Tvoje ime, spominjanje milo!
Ponajveća slava tvome rodu bilo!
Zato ćeš i navjek živjet medju nama,
Ako te i krije davno grobna tama.
Ime ti se slavi i u pjesme zuju,
Živi Te i sada u zvjezdice kuju.*

*Tvoje mudre knjige, baština nam sveta,
Pokazuju nam, gdje nam prava meta;
Kad nas u životu stigne udes kruti,
Ti nas umom Tvojim sve dobro uputi;
Da nam roda stablo novim cvate cvijetom
Da stupamo hrabro sa prosvjetnim svijetom.*

*U "Naputku" svome mudro nam objavi,
Nek` rod vjeru čuva, pravog Boga slavi.
"Bog s čovjekom" pako istim putem vodi,
Da nas sve u vjeri jača, preporodi,
jer gdje korjen vjere gine, gdje se suši,
Tamo će za cijelo, odzvonit` i duši.*

*U "Raspravi" svojoj prošlost nam otkrivaš
i o uskrsnuću bjedna roda snivaš;
Predočuješ nama plemena nam davna,
Praotaca naših nižeš djela slavna.
I ljubav nam tako u srcu usadi:
"Na prošlosti samo budućnost se gradi."*

*K`o marljiva pčela, od cvijeta do cvijeta
Putov`o si oče, širom ljepa svijeta;
Kupio si znanja sve u korist nama
I nam darov`o u Tvojim: "Iskricama",
Da se ugledamo u prosvjetne ljude,
Da nam u životu bolje, ljepše bude!*

*Vjerni novom domu, vjerni rodu biti,
Jezik roda svoga nada sve ljubiti;
Za svetinje ove i umrimo rado,
Ti si nam pokaz`o, ako si i strado.
Rod i Bog sam kara izdajice ljude,
Opomenom nek` nam Tvoj "Odmetnik" bude.*

*"Bunjevačka vila" svima uvijek mila,
Tko još ne zna, što je tužnom rodu bila?
Tješiteljka prava pjesmom i poukom,
A majčica mila jezika nam zvukom.
Bunjevačkom rodu manjila je jade,
A u kolo zvala i stare i mlade.*

*Tvoje mudre knjige, narodna baština
Svjedokom su žrtve darežljivog sina;
A Bunjevci harni na priznanje veće,
U vjenac Ti pletu zahvalnosti cvijeće,
Da Ti uvijek svježe budu uspomene,
Da Ti slavno ime u rodu ne vene.*

*Naš ponosu divni, milo spominjanje!
nek` Ti bude mirno dalje grobovanje,
jer ljepu si rodu ostavio četu,
Koja barjak diže za sveku stvar svetu.
Uz nju bratski stoji zbor mlade gospode,
Koji u narodu mudro kolo vode.*

*Na zapadu Oče života Ti slavna
Rana Ti zadala budućnost nam tavana,
Al` da sada dodješ iz hladna Ti groba,
Sam bi pozdravio zoru nova doba!
"Svud se čuje, oče, i svuda se znade,
Da Bunjevac mirni dušu ne izdade".*

*Učenici Tvoji nisu besposleni,
Žrtvuju se hrabro Tvojim uspomeni,
K'o prosvjetni sinci dvadesetog vijeka
Narodnoj su rani već pronašli lijeka.
I ljepša budućnost Bunjevcu već rudi,
Za čim ti je srce kucalo u grudi*

1918 Ante Evetović Miroljub

(Spomen izdanje pjesama Ante Evetovića Miroljuba, Subotica 1931., 9-11. str.)

POZDRAV

BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINAH

Uskliknula ravne Bačke vila
Bunjevačka iliti šokačka
Usried bilog Subotice grada
Iz sve snage i grla jasnoga,
Te dozivlje narod bunjevački
I šokački sa umilnim glasom,
Da mu kaže što na srcu leži
I na duši njenoj od postanka,
Pak mu podje vako govoriti:
"Oj, narode, o moj mili rode!
Odkako je rodila me majka,
Nisam s tobom nigda besedila,
Jer sam jadna vavik tugovala
Što te gledam u tudjini samog
Usamljenog bez slavenskog roda,
Bez nauke na jeziku svome,
Bez prosvite i bez narodnosti,
Već se tudjim knjigama zanimaš,
Koje će te obmanuti ljuto
I odvesti u tudjinsko jato,
Odcipiti od rodjene Majke
I jezika, rane materine,
S kojim te je odojila majka.
Ponajviše ja sam tugovala
Što očima tu nesriću gledam,
Da Bunjevac izobraženiji
U tudjina preliiva se rado,
S narodnosti tudjom se ponosi,
A svoje se na oči gled stidi.
I tako si ti u tudjoj magli
Sve do danas čamijo u mraku,
Da si samom Bogu ražalio
Te se evo sada smilovao
Izbavljenje, rode, ti poslati,
Lučom svojom tmine te lišiti,
Da osvane zora čista sjajna,
Da s probudi narod bunjevački,
Te da vidiš prosvitu i znake
Nove zore budućnosti tvoje,
Nove zore sriće i napredka,
Da i tebe obasije sunce,
Da dobiješ osjećanje toplo
Narodnosti i ponosa svoga,

Pak da i ti budeš nezavisan,
 U jeziku svome da se učiš,
 Duh i srce da izobražavaš.
 Zato odsad tugovati neću,
 Jer se magla i tmina tudjinska
 Sa našega podnebija slavskog
 Razgonila, sasvim očistila
 I zvizda se ukazala sjajna
 Nove zore, sriće bunjevačke,
 Za kojom će i sunašce jarko
 Ugrijati, tebe oživiti.
 I zato sam, evo doletila,
 Da ja tebi radost moju javim,
 Da se zora budućnosti tvoje
 Pokazala u listu novinah,
 Da se jednom i ti već probudiš,
 Da novine tebe obaviste,
 Da ti spadaš u narod slavenski,
 Da se i ti kola tog prihvatiš,
 Divnog kola od sto miliuna,
 Ponajvećeg u cilome svitu.
 Pak da vidiš što Slaveni rade
 I kako se svi drugi Slaveni
 medju sobom i ljube i druže,
 I da čuješ poslovicu mudru:
 "Teško svakom svome bez svojega",
 Pak da i ti u pomoć prizivlješ
 Brata svoga, najbližeg Slavena,
 Koji tebe prezirati neće,
 nego rado pomoći ti svojski.
 I zato te eno sad zaklinjem
 Da usvojiš ti taj list novinah
 Da ga slušaš što će te učiti
 I na svome jeziku maternjem
 Kog razumi i najmanje dite.
 Sve nauke skušaj potrebite
 Koje će ti koristiti svagda.
 Primi, rode, ti taj list novinah
 I zahvali Bogu svemogućem
 Na milosti velikoj njegovoj.

U Sriemu - Carević

(Bunjevačke i šokačke novine, Kalača, 27. travnja 1870., br. 7., str. 36.)

(Početne stihove ove pjesme uglazibo je Milan Asić 1971. god. u Subotici, u povodu proslave 100. obljetnice "Bunjevačkih i šokačkih novina")

(Pjesmu je izveo zbor HKUD "Bunjevačko kolo" pod ravnanjem Bele Tikvic-kog na svečanoj akademiji u Narodnom pozorištu u Subotici, 14.III. 1971. god.)

SADRŽAJ

Predgovor	5
Godina biskupa Ivana Antunovića (program)	7
Tona Kujundžić:	
<i>"Našem velikanu" (pjesma)</i>	8
Bela Gabrić:	
<i>Poviestna pripoviedka "Odmetnik" I. Antunovića</i>	9
Ivo Prčić, mlađi:	
<i>"Gospodar Bariša Kitković" I. Antunovića</i>	15
Aleksa Kokić:	
<i>"Bunjevci biskupu Antunoviću" (pjesma)</i>	20
Bela Gabrić:	
<i>Pripovijetka I. Antunovića "Posljednji Gizdarev"</i>	21
S. Fides Vidaković:	
<i>Biskup I. Antunović - putopisac</i>	23
Lazar I. Krmpotić:	
<i>Poruka I. Antunovića našem vremenu</i>	33
Đuro Vidmarović:	
<i>Narodni preporod bunjevačko-šokačkih Hrvata kao problem hrvatske historiografije</i>	36
Ivan Sabatka:	
<i>Životni put I. Antunovića</i>	51
<i>Molitva na čast sv. Ćirila i Metoda</i>	56
Ante Sekulić:	
<i>Preporoditeljska i povijesna baština I. Antunovića</i>	57
Blaž Modrošić:	
<i>Starom Rodoljubu (pjesma)</i>	71
Franjo Emanuel Hoško:	
<i>Suradnja E. Fermendžina u Antunovićevoj "Razpravi"</i>	73
O. Ante Stantić:	
<i>Dogmatsko i moralno učenje biskupa I. Antunovića</i>	79
Lazar I. Krmpotić:	
<i>Biskup I. Antunović, preteča suvremenog ekumenizma</i>	95
<i>Poziv (Ivana Antunovića upućen Bunjevcima i Šokcima)</i>	101

Andrija Anišić:	
<i>I. Antunović, pokretač prvih novina za Bunjevce i Šokce</i>	103
<i>Predgovor ("Razpravi ...")</i>	117
Franjo Ivanković:	
<i>Tumačenje bunjevačkih narodnih običaja u knjizi</i>	
<i>"Slavjan" I. Antunovića</i>	119
O. Mato Miloš:	
<i>Duhovnost u djelima biskupa I. Antunovića</i>	139
Lazar Ivan Krmpotić:	
<i>Društveni i karitativni rad biskupa I. Antunovića</i>	163
Ante Sekulić:	
<i>O djelu I. Antunovića "Razprava..."</i>	165
<i>"Zora je zazorila" (uvodni članak B. i Š. novina)</i>	174
Antun Kopilović:	
<i>Pastoralno-preproditeljski lik biskupa I. Antunovića</i>	175
<i>Poruka uredništva (B. i Š. novine, 27/1870., str. 196.)</i>	198
Ante Sekulić:	
<i>Bibliografija o I. Antunoviću</i>	199
Lazar Ivan Krmpotić:	
<i>Poruka biskupa I. Antunovića rodu svom</i>	203
Lazar Ivan Krmpotić:	
<i>Zahvalno slovo biskupu I. Antunoviću</i>	205
Bunjevac:	
<i>"Pozdrav bunjevačko-šokačkom listu"</i>	206
Ante Evetović Miroljub:	
<i>"Ivi Antunoviću" (pjesma)</i>	208
Jukich:	
<i>Domovina (pjesma)</i>	210
Carević:	
<i>Pozdrav "Bunjevačkih i šokačkih novina" (pjesma)</i>	211

